Kapport om overvejeler vedrørende

BEVÆGELIGHEDEN PÅ ARBEJDSMARKEDET

afgivet af den ved
arbejds- og boligministeriets skrivelse af 14/12 1949 nedsatte
ARBEJDSMARKEDSKOMMISSION

Det administrative bibliotek
Slotsholmsgade 12
1216 København K

København
S. L. MØLLERS BOGTRYKKERI
1952

Arbejds- og socialministeriernes
bibliotek

33.11

S. L. MØLLERS BOGTRYKKERI. KØBENHAVN

INDH OLD:

Side

Forord 7

Kapitel I. Indledning 11

Hovedafsnit A. Beskrivelse af problemet

Kapitel II. *Behovet for øget bevægelighed* 21
1. Tilpasning mellem efterspørgsel efter og udbud af arbejdskraft 21
2. Den stedlige bevægelighed 22
3. Den faglige bevægelighed 24

Kapitel III. *Bevægeligheden på arbejdsmarkedet og den faglige uddannelses problemer...* 27
1. Lærlingeuddannelsen 27
2. Faglig uddannelse iøvrigt 27
3. Den offentlige støtte til ekstraordinær faglig uddannelse 28

Kapitel IV. *Arbejdsmarkedsorganisationernes struktur og praksis vedrørende faggrænser* 32
1. De eksisterende faggrænsers baggrund, fastlæggelse og praktisering 32
2. Parternes motiver til opretholdelse af faglige skranker 34
3. Faggrænser og organisationsstruktur 36
4. Virkninger af manglende faglig bevægelighed 42
5. Ekstraordinære slækkelser af faggrænser i de senere år 43
6. Aflønning af ufaglærte ved fagligt betonet arbejde 45

Kapitel V. *Arbejdsløshedsforsikring og arbejdsanvisning* 46
1. Arbejdsløshedsforsikringens begrundelse *46*
2. Understøttelsernes form og beregningsgrundlag 46
3. Den offentlige arbejdsanvisnings struktur 48
4. De gældende regler for anvisning af arbejde 50
5. Praksis med hensyn til anvisning af arbejde uden for sædvanligt fag og hjemsted 52

Kapitel VI. *Boligforholdene* 54

Kapitel VIL *Sammenfattende betragtninger over de faktorer, der begrænser bevægeligheden i Danmark sammenlignet med nogle andre lande* 57
1. Den faglige bevægelighed 57
2. Den stedlige bevægelighed 58
3. Faktorer, der begrænser både den faglige og den stedlige bevægelighed 58
4. Samspillet mellem de faktorer, der påvirker bevægeligheden 59
5. Sammenligning med nogle andre lande 59

Hovedafsnit B. Midler til forøgelse af bevægeligheden

Kapitel VIII. *Mulige veje til øget bevægelighed* 63

Arbejds- og socialministeriernes
bibliotek

Side

Kapitel IX. *Ændringer i arbejdsmarkedsorganisationernes struktur og praksis* 65
1. Problemafgrænsning 65
2. Organisationsstruktur 65
3. De to hovedorganisationers og de dem tilsluttede underorganisationers indbyrdes forhold 67
4. Hovedorganisationernes forhandlinger om slækkelse af faggrænserne 68
5. Andre organisatoriske spørgsmål 69
6. De enkelte arbejderes og arbejdsgiveres indstilling 69

Kapitel X. *Uddannelsesmæssige foranstaltninger* 71
1. Mulighederne for fremme af ekstraordinær uddannelse 71
2. Retningslinier for fordeling af udgifterne mellem de interesserede parter og staten 72
3. Øget indsats fra arbejdsmarkedets parter 73
4. Det offentliges indsats 73
5. Den administrative tilrettelæggelse 75

Kapitel XI. *Ændringer i arbejdsanvisningen og arbejdsløshedsforsikringen m.v.* 77
1. Arbejdsanvisningen 77
2. Rejse- og flyttetilskud 79
3. Boliganvisningen m. v. 81
4. Arbejdsløshedsforsikringen 82

Kapitel XII. *Tilgangen til arbejdsmarkedet* 85

Kapitel XIII. *Sammenfatning* 87

BILAGSFORTEGNELSE:

1. Kommissionens kommissorium 95
2. Ledigheden i de enkelte arbejdsløshedskasser 1950—51 og 1949—50 samt i de tilsvarende sommer- og vinterperioder 97
3. Ledigheden for arbejdsmænd i København og Frederiksberg ult. sommermånederne 1948—1951 98
4. Ledighedens lokale fordeling for arbejdsmænd og andre arbejdere 1950—1951 99
5 Ledigheden inden for udvalgte fag maj 1951 og maj 1950 fordelt på arbejdsanvisningskontor-områder 100
6A. Bykommunerne fordelt efter størrelsen af arbejdsløsheden blandt arbejdsmænd i månederne maj—august 1951 og 1950 102
6B. Landkommunerne fordelt efter størrelsen af arbejdsløsheden blandt arbejdsmænd i månederne maj—august 1951 og 1950 104
7. Kort udvisende by- og landkommuner med over 5 % ledighed (reducerede tal) for arbejdsmænd sommeren 1951 og 1950 105
8. Dansk Arbejdsgiverforenings enquete efteråret 1950 vedr. mangel på arbejdskraft 107
9. Udtalelse af 25. august 1950 fra Sammenslutningen af Arbejdsgivere inden for Jern- og Metalindustrien i Danmark om mangel på arbejdskraft 108
10. Sammendrag af arbejdsdirektoratets ugentlige oversigter over ubesatte pladser tilmeldt ved de offentlige arbejdsanvisningskontorer 1951 og 1950 111
11. Overflytninger mellem københavnske arbejdsløshedskasser i 1950 112
12. Redegørelse for arbejdskraftens faglige bevægelighed inden for byggeriet, den grafiske industri og jern- og metalindustrien 115
13. Udtalelse af 29. sept. 1950 fra socialministeriet angående lovgivning, administrative bestemmelser og administrativ praksis i relation til arbejdskraftens bevægelighed 121

Side

14. Udtalelse af 26. oktober 1950 fra arbejds- og boligministeriet angående lovgivning, administrative bestemmelser og administrativ praksis i relation til arbejdskraftens bevægelighed 124
Underbilag til bilag 14. Udtalelse af 16. august 1950 fra arbejdsdirektoratet angående arbejdsanvisningen set i relation til arbejdskraftens bevægelighed 126
15. Handelsministeriets bevillinger til teknisk undervisning m. v. samt til de teknologiske institutters uddannelsesmæssige virksomhed 128
16. Den teknologiske undervisning i København og Århus 1950/51 130
17. Kursus for arbejdsløse i årene 1944/45—1949/50 i medfør af arbejdsløshedslovens § 32, stk. 1 131
18. Arbejdsløshedskasser, for hvilke arbejdsløshedsfonden i medfør af arbejdsløshedslovens § 32, stk. 2, har været åben for understøttelse til deltagere i skoleophold og kursus 1944/45—1950/51 132
19 Ekstraordinære uddannelsesforanstaltninger i smede- og maskinarbejderfaget 133
20. Sammenligning af ledighedsniveauet i Danmark og Sverige 135
21. Træk af arbejdskraftens bevægelighed i nogle andre lande:
A. Sverige 139
B. Norge 147
C. Storbritannien 154
D. USA 162
E. Holland (opskoling og omskoling) 167
F. Schweiz (opskoling og omskoling) 168

FORORD

I december 1949 besluttede regeringen efter forhandling med De samvirkende Fagforbund, Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, Dansk Arbejdsgiverforening og Industrirådet at nedsætte en arbejdsmarkedskommission til undersøgelse af forholdene på arbejdsmarkedet, til behandling af de foreliggende og senere opstående beskæftigelsesmæssige problemer og til udarbejdelse af forslag til løsning af disse problemer.

Kommissionen kom til at omfatte repræsentanter for de nævnte 4 organisationer samt for Dansk Arbejdsmands Forbund, Byggefagenes Landssammenslutning, Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeninger, Håndværksrådet, Landbrugsrådet, De samvirkende danske Husmandsforeninger, handelsministeriet, finansministeriet samt arbejds- og socialministeriet. Desuden er professor, dr. polit. F. Zeuthen, kontorchef, lektor Vedel-Petersen og professor Jørgen S. Dich som særlig sagkyndige indtrådt i kommissionen, og endelig har Det statistiske Departement været repræsenteret gennem en tilforordnet.

Kommissionen påbegyndte sit arbejde i januar 1950 og har i den forløbne periode beskæftiget sig med en række forskellige af de problemer, der ved det for kommissionen fastsatte kommissorium — jfr. bilag 1 til nærværende rapport — er henlagt til den.

Man har således overvejet spørgsmålet om den *relativt høje ledighed blandt arbejdsmændene* og er herved nået frem til den opfattelse, at en løsning af dette problem primært må forudsætte en *høj og stabil almindelig beskæftigelses grad,* og at der samtidig dels må træffes foranstaltninger til fremme af *arbejdskraftens stedlige og faglige bevægelighed,* dels må udfoldes bestræbelser for henlæggelse af erhvervsvirksomheder til områder, hvor der forefindes et vist overskud særlig af ufaglært arbejdskraft. Kommissionen har drøftet dette sidst nævnte spørgsmål om *erhvervsvirksomhedernes lokalisering* og vil senere fremkomme med en indstilling herom.

Kommissionen har endvidere overvejet spørgsmålet om, hvorvidt det ud fra beskæftigelseshensyn kan anses for ønskeligt at etablere en såkaldt *kreditforsikrings-ordning,* hvorefter der til nyoprettede industrivirksomheder på særlig ønskelige produktionsområder — af et af de private pengeinstitutter og staten i forening oprettet særligt kredit-institut — kan ydes en vis garanti for lån, ydet af de private pengeinstitutter, til financiering af driften i den første periode efter etableringen. Kommissionen har afgivet en særlig rapport til regeringen om de stedfundne overvejelser af dette problem.

Kommissionen har videre overvejet, om det ville være muligt at udforme regler vedrørende erhvervsvirksomheders *skattefri afskrivninger samt henlæggelser til investeringsfonds* på en sådan måde, at disse regler kommer til at virke beskæftigelsesfremmende og tillige beskæftigelsesudjævnende. Kommissionen har afgivet en særlig indstilling herom til regeringen.

Kommissionen har beskæftiget sig med spørgsmålet om *stålskibsværfternes produktion og beskæftigelsesforhold.* Et af kommissionen nedsat underudvalg har afgivet en udførlig redegørelse for disse problemer, indeholdende forslag til fremme af værfternes produktion og beskæftigelse, og kommissionen har på grundlag heraf rettet henstillinger til forskellige organisationer og myndigheder om medvirken til løsning af problemerne. Henstillingerne vedrører bl. a. foranstaltninger til fremme af arbejdskraftens bevægelighed og særlige uddannelsesforanstaltninger.

Ved forligsmandens mæglingsforslag af 2. marts 1950 blev det overdraget kommissionen at foretage en *undersøgelse af spørgsmålet om mulighederne for en nedsættelse af den almindelige arbejdstid.* Denne undersøgelse har været foretaget i et dertil af kommissionen nedsat underudvalg; efter drøftelser i kommissionen er resultatet af denne undersøgelse derefter afgivet til forligsinstitutionen.

Spørgsmålet om *erhvervsmæssige foranstaltninger for erhvervshæmmede* er — efter først at have været genstand for overvejelser i et af arbejds- og socialministeriet i september 1946 nedsat udvalg[1]) — i foråret 1951 henvist til kommissionens overvejelser for så vidt angår de her foreliggende arbejdsmarkedsproblemer[2]), og kommissionen vil senere fremkomme med en særlig indstilling vedrørende disse spørgsmål.

Da der i foråret 1951 viste sig tendenser til stigende ledighed indenfor visse forbrugsvareindustrier, nedsatte kommissionen særlige underudvalg til overvejelse af beskæftigelsesforholdene inden for *tekstil- og konfektionsindustrien, læder- og lædervareindustrien* samt *tobaksindustrien.* Samtidig nedsattes et underudvalg vedrørende *arbejdsfordeling.*

Kommissionen har i december 1951, på grundlag af de nævnte udvalgs overvejelser, afgivet en samlet indstilling til regeringen vedrørende disse problemer.

Da de svenske myndigheder nærer ønske om at fremme anvisningen af *dansk arbejdskraft til det svenske skovbrug,* og da kommissionen har ment, at en overførsel særlig af ufaglært arbejdskraft til Sverige i nogle vintermåneder kunne give et vist bidrag til udligning af den danske beskæftigelses sæsonsvingninger, har kommissionen i efteråret 1951 afgivet en indstilling til arbejds- og socialministeren om dette spørgsmål.

Kommissionen har iøvrigt holdt sig løbende orienteret om udviklingen på arbejdsmarkedet og har ved begyndelsen af efteråret 1951 til regeringen afgivet en *bedømmelse af beskæftigelsesudviklingen* for den resterende del af 1951.

I kommissionens som bilag 1 gengivne kommissorium hedder det bl. a.:

> »Under gennemgangen af beskæftigelsesmulighederne inden for de forskellige erhvervsområder vil kommissionen have til opgave at tage spørgsmålet om arbejdskraftens fordeling på ufaglærte, tillærte og faglærte -- herunder principperne for den faglige oplæring og ganske særlig mulighederne for større bevægelighed på arbejdsmarkedet — op til samlet behandling.«

Kommissionen har foretaget en opdeling af de i denne passus omhandlede problemer i to grupper, nemlig dels *principperne for den faglige oplæring,* dels spørgsmålet om *bevægeligheden på arbejdsmarkedet.* Den førstnævnte gruppe problemer, der er af mere *langsigtet art,* er for tiden under overvejelse i særlige underudvalg under kommissionen. Man overvejer her principperne for den faglige oplæring i almindelighed, men med særlig hensyntagen til, hvad der kan gøres for at udforme oplæringen på en sådan måde,

[1]) Jfr. Betænkning om erhvervsmæssige foranstaltninger for erhvervshæmmede afgivet af det af arbejds- og socialministeriet nedsatte udvalg. København 1951.

[2]) Jfr. kommissionens som bilag 1 gengivne kommissorium.

at den giver størst muligt råderum for den faglige bevægelighed. Kommissionen vil senere fremkomme med en særlig redegørelse for resultatet af de stedfindende overvejelser.

Den anden gruppe problemer vedrører bevægeligheden *på kort sigt*, d. v. s. spørgsmålet om, hvad der — indenfor rammerne af den eksisterende form for faglig uddannelse — umiddelbart vil kunne foretages for at øge bevægeligheden. Da de af denne gruppe omfattede problemer trænger sig stærkt på, har man søgt at fremskynde overvejelserne vedrørende disse problemer mest muligt. De resultater af disse overvejelser, som man på indeværende stadium har kunnet nå frem til, fremlægges i nærværende rapport.

København i december 1951.

P. Christiansen **Jørgen S. Dich** **Carl P. Jensen** **Eiler Jensen**

Th. Junker **Harald Klem** **Chr. Larsen** **Fr. Larsen**

Hans L. Larsen **Røhr Lauritzen** **Otto Müller** **M. Olufsen**

J. Paldam **Hans Rasmussen** **Vilh. Rasmussen** **Erik Ib Schmidt**

Axel Skalts **Rasmus Sørensen** **K. VedelsPetersen**
Formand

P. Wonsild **F. Zeuthen**

G. Coin *P. Kirstein*

Kapitel I.
INDLEDNING

1 det moderne samfund er produktionen stillet over for krav om en løbende tilpasning til skiftende økonomiske vilkår, hvad enten disse omskiftelser har deres oprindelse i ude fra kommende eller i indenlandske faktorer. Ændringer i forsyningsforhold, priser, teknik, forbrugersædvaner, lønninger etc. medfører stadige variationer i produktionsvilkårene, og den fra produktionen udgående efterspørgsel efter arbejdskraft påvirkes af disse variationer. Det bliver da af betydning, om der hersker sådanne forhold på arbejdsmarkedet, at den stadig skiftende efterspørgsel efter arbejdskraft kan dækkes, d. v. s. *om udbudet af arbejdskraft i tilstrækkelig grad kan tilpasse sig ændringerne i efterspørgslen efter arbejdskraft.* Det er dette problem — spørgsmålet om arbejdskraftens bevægelighed — der vil blive taget op til behandling i det følgende.

Det er ikke blot arbejdskraften, der er stillet over for krav om smidighed og tilpasningsevne. Det er også af stor betydning, om kapitalen i tilstrækkeligt omfang strømmer ind på de erhvervsområder, hvor der er størst samfundsmæssigt behov for det, og om den bevæger sig hen til de lokalområder, hvor det — blandt andet under hensyn til arbejdskraftens lokale fordeling — er mest ønskeligt. Nærværende rapport vil imidlertid hovedsagelig beskæftige sig med spørgsmålet om *arbejdskraftens* evne til at tilpasse sig produktionens skiftende behov for arbejdskraft inden for de forskellige lokal- og fagområder.

Som det fremgår af forordet, er det primært spørgsmålet om tilpasningen *på kort sigt,* som behandles her.

Problemet om arbejdskraftens bevægelighed i den her omtalte forstand er ikke et problem af ny nato. Derimod kan man sige, at det har en særlig betydning i den periode, vi nu befinder os i. For det første sker der i vore dage særligt hyppige og hastige omskiftelser i produktionsvilkårene — ikke mindst i produktionsteknikken — og dertil kommer, at der, som man skal komme nærmere ind på nedenfor, utvivlsomt i vore dage alt i alt findes flere og stærkere virkende bevægelighedshæmmende faktorer end tidligere. Disse forhold i forening må tendere i retning af at skabe en vis konflikt mellem den til enhver tid herskende grad af bevægelighed på den ene side og produktionslivets *behov* for bevægelighed på den anden side.

Årsagen til, at problemet — i Danmark såvel som i andre lande — er kommet til at tildrage sig så stor opmærksomhed i perioden efter 2. verdenskrig, må imidlertid i særlig grad søges i det forhold, at hensynet til opretholdelse af fuld beskæftigelse gør bevægelighedsproblemet akut. Den diskussion om fuld beskæftigelse, som satte ind allerede under den 2. verdenskrig, og de erfaringer, der siden 1945 er indhøstet med hensyn til den praktiske gennemførelse af en økonomisk politik med fuld beskæftigelse som væsentligt mål, har givet spørgsmålet om bevægeligheden på arbejdsmarkedet en stærkt forøget vægt.

Gennemførelse af en høj og stabil beskæftigelse stiller bestemte krav til det offentliges økonomiske politik. Men det har vist sig, at en række andre betingelser også må være op-

fyldt, for at målet kan nås. Selv om den samlede efterspørgsel efter arbejdskraft varigt er stor nok til at betinge inddragning af hele arbejdsudbudet i produktionsprocessen i dennes videste forstand, kan dette ikke føre til maksimal beskæftigelse, hvis der ikke samtidig er en sådan smidighed på arbejdsmarkedet, at arbejdskraften forholdsvis gnidningsfrit og hurtigt føres hen til de lokalområder og fagområder, hvor den efterspørges. Når arbejdskraften er for stærkt bundet, lokalt eller fagligt, kan dette altså i sig selv virke hindrende for gennemførelsen af maksimal beskæftigelse. Hvis det offentliges økonomiske politik under sådanne omstændigheder styrer mod fuld beskæftigelse, vil der, før målet nås, opstå mangel på arbejdskraft på nogle områder og dermed tendens til stigning i lønninger og priser. Såfremt det offentlige søger at bekæmpe den hermed forbundne fare for inflation ved gennem finanspolitiske foranstaltninger eller kreditbegrænsning at afsvække den samlede efterspørgsel til forbrug og investering, kan resultatet blive betydelig arbejdsløshed på andre områder. Jo større bevægeligheden på arbejdsmarkedet er, desto mere er man i stand til at nærme sig fuld beskæftigelse uden samtidig akut mangel på arbejdskraft på visse områder og deraf følgende tendens til inflation. Graden af bevægelighed på arbejdsmarkedet bliver således af afgørende betydning for, hvor stærkt man kan nærme sig fuld beskæftigelse med mindst muligt inflatorisk pres.

Det er erkendelsen af — og erfaringerne om — denne sammenhæng, der danner baggrunden for de senere års debat om bevægeligheden på arbejdsmarkedet. Under den høje arbejdsløshed, som fandtes i Danmark i 1930'erne, var der utvivlsomt en række faktorer, der holdt arbejdskraftens bevægelighed nede på et i og for sig uønsket lavt niveau. Dette problem var imidlertid under de givne forhold af ret underordnet betydning; det alt overskyggende problem, som da forelå for arbejdsmarkedet, var problemet om, hvordan man kunne forøge den samlede efterspørgsel efter arbejdskraft. Forøget bevægelighed ville under disse omstændigheder ikke i sig selv have medført en nævneværdig forøgelse af den samlede beskæftigelsesgrad.

Anderledes i perioden siden 1945, hvor der i det store og hele har været en *varigt* stærk total efterspørgsel efter arbejdskraft. Denne tilstand har aktualiseret betydningen af de bevægelighedshæmmende faktorer, som var hvilende i 1930'erne. I årene efter 1945 ville en større grad af bevægelighed utvivlsomt have medført en højere beskæftigelsesgrad og større produktion end den faktisk eksisterende. I denne periode ville en nedbrydning af skrankerne for bevægeligheden have udvidet spillerummet for øget beskæftigelse uden fare for inflatorisk pres — eller have skabt basis for opretholdelse af samme beskæftigelsesgrad med mindsket inflatorisk pres.

Problemet om bevægeligheden på det danske arbejdsmarked er derfor af væsentlig betydning i den periode, vi befinder os i.

I årene 1946—50 har der i Danmark været en ret stærk stigning i beskæftigelsen, og arbejdsløsheden har været holdt nede på et i sammenligning med 1930'erne særdeles lavt niveau. Alligevel kan man næppe med rette betegne tilstanden på det danske arbejdsmarked i denne periode som fuld beskæftigelse. Den gennemsnitlige årlige ledighed har således i disse år andraget 8—10 %

Når ledigheden ikke er bragt endnu længere ned, hænger dette vel for en væsentlig del sammen med de forholdsvis kraftige sæsonsvingninger, som beskæftigelsen er underkastet i Danmark, jfr. den i bilag 20 foretagne sammenligning mellem det danske og svenske ledighedsniveau. Men man tør dog gå ud fra, at også en større grad af bevægelighed ville have bidraget til at sænke ledighedsniveauet.

Gennem en længere periode — i hvert fald i den forløbne del af indeværende århundrede — har der på den ene side været en stort set stadig vækst i behovet for

bevægelighed på arbejdsmarkedet, medens på den anden side de bevægelighedshæmmende faktorer alt i alt har vundet forøget styrke.

Væksten i behovet for bevægelighed hænger sammen med de *hurtigere og hyppigere omskiftelser i produktionsvilkårene* — tekniske ændringer, prisforandringer, nye materialers fremkomst etc. Denne forøgelse af omskiftelsernes hastighed og hyppighed har medført en stigning i behovet for tilpasningsevne også hos arbejdskraften, d. v. s. et forøget behov for bevægelighed.

Den samtidig stedfundne forøgelse af bevægelighedsskrankernes styrke beror for det første på det forhold, at der med fremkomsten af fagforeninger og arbejdsgiverorganisationer og med disse organisationers stigende betydning er sket en stærk binding af løn- og arbejdsvilkår, og disse kan kun ændres og tilpasses efter overvindelse af en vis trægh og med en vis forsinkelse. Når således prisen på de forskellige arbejdsoperationer er bundet ved organisationsaftaler, må den fornødne balance mellem udbud og efterspørgsel efter arbejdskraft af de forskellige kategorier i højere grad tilvejebringes bl. a. gennem arbejdsudbudets tilpasning til efterspørgslen, d. v. s. der stilles forøgede krav til arbejdskraftens bevægelighed. Det kan under et sådant lønsystem forekomme, at der — på basis af de respektive organisationers gensidige styrkeforhold — for visse arbejdergrupper fastsættes lønninger og andre arbejdsvilkår, som, eventuelt på længere sigt, hæmmer tilgangen af den for produktionens behov tilstrækkelige arbejdskraft af den pågældende art. I sådanne tilfælde træder altså det eksisterende lønfastsættelses-system ind som bevægelighedshæmmende faktor.

Hertil kommer, at der af arbejdsmarkedets organisationer er skabt et netværk af mere eller mindre udtrykkelige aftaler om fordeling af arbejdsfunktioner mellem medlemmerne af de forskellige fagorganisationer. Dette system af aftaler rummer muligheder for bevægelighedsindsnævrende virkninger. Med den givne arbej dsmarkedsstruktur kan tilpasningen af arbejdsfunktionernes opdeling derfor besværliggøres i en sådan grad, at denne tilpasning ikke kan holde trit med produktionens og den tekniske udviklings behov.

Hertil kommer yderligere, at uddannelsen af faglært arbejdskraft gennem årene i stigende grad er blevet bundet ved lov og organisations-aftaler, og nye former for faglig uddannelse er lagt ind under den bundne lærlingeuddannelses form. Dette har vel inden for det enkelte fags område medført øget bevægelighed, for så vidt som den i Danmark praktiserede alsidige lærlingeuddannelse er ensbetydende med bibringelse af øgede anvendelsesmuligheder for arbejdskraften. Men samtidig er herved skellet mellem den faglærte og den ufaglærte arbejdskraft blevet trukket stærkere op, og dette har bidraget til at mindske bevægeligheden fra de ufaglærtes til de faglærtes arbejdsområder.

Som et for besættelsesperioden og årene efter specielt træk skal nævnes, at forholdene på boligmarkedet har skabt væsentlige indskrænkninger i arbejdskraftens stedlige bevægelighed.

Over for de her fremhævede langtidstendenser i retning af mindsket bevægelighed kan påpeges tendenser i modsat retning. Således må man regne med, at stigende oplysning og forbedret kommunikation udøver en vis bevægelighedsfremmende virkning. Ligeledes har det arbejdsanvisningssystem, som er skabt sideløbende med arbejdsløshedsforsikringen, til en vis grad neutraliseret den fra adgangen til arbejdsløshedsunderstøttelse udgående mindskning af bevægeligheden.

Alt i alt må man dog regne med, at der over længere sigt har været overvejende tendenser i retning af flere og stærkere virkende skranker for bevægeligheden. Når samtidig produktionens behov for bevægelighed er øget, må bevægelighedsproblemet

nødvendigvis blive akut i en periode, hvor stabilt høj beskæftigelse opstilles som væsentligt mål for den økonomiske politik.

Når ændringer i produktionsvilkårene finder sted i relativt langsomt tempo, således at der også kun langsomt indtræder forandringer i efterspørgslen efter arbejdskraft, er arbejdskraftens tilpasning til disse efterspørgselsvariationer et forholdsvis simpelt problem. I sin enkleste form finder denne tilpasning sted gennem løbende nyfordeling af tilgangen til arbejdsmarkedet. Erhverv, der befinder sig i en jævn vækst i stærkere grad end andre erhverv, trækker en stigende del af tilgangen til arbejdsmarkedet til sig og kan herved dække deres stigende efterspørgsel efter arbejdskraft. Erhverv, hvis produktion er i jævn tilbagegang, får ingen andel i tilvæksten i arbejdsudbudet, og der indtræder herved en jævn nedgang i et sådant erhvervs arbejderstab.

En sådan forholdsvis gnidningsfri tilpasning til produktionens *langtid's-fot•skydninger* via nytilgangen til arbejdsmarkedet finder til stadighed sted, og der sker herved jævne, men ofte meget betydelige forskydninger mellem erhvervene. Problemet om arbejdskraftens tilpasning til varierende produktionsvilkår er i denne form relativt enkelt, først og fremmest fordi tilpasningen her kan ske ved påvirkning af strømmen af ny arbejdskraft, *før denne har valgt jag og uddannelse samt opholdssted.* Det siger sig selv, at arbejdskraften nødvendigvis må være mindre mobil, hvor det drejer sig om voksne personer, der har valgt uddannelse, fag og hjemsted, end hvor det drejer sig om de helt unge, der endnu ikke har foretaget disse valg.

Man skal ikke her gå nærmere ind på spørgsmålet om den mekanisme, der bestemmer nytilgangens fordeling over erhvervene. En hel række faktorer virker her sammen. Forholdet mellem løn og andre arbejdsvilkår inden for de forskellige erhverv er en vigtig faktor; udsigterne for varig beskæftigelse fremover spiller desuden ind. Endelig er det, hvor det drejer sig om faglært arbejdskraft, af betydning, om der findes egnede lærepladser. Det væsentlige i denne sammenhæng er først og fremmest at fremhæve, at der i den her omtalte form faktisk finder en ret betydelig tilpasning af arbejdskraften sted.

Man kan da rejse spørgsmålet, om den her nævnte form for tilpasning er så fuldstændig, som det må anses for samfundsmæssigt ønskeligt. Dette spørgsmål vil blive drøftet nærmere neden for. På dette sted skal kun bemærkes, at man næppe kan regne med, at den er tilstrækkelig, bl. a. på grund af vanskelighederne for den enkelte ved at bedømme et givet erhvervs fremtidsudsigter, og fordi mulighederne for at komme i lære er bestemt af faktorer, der kan gå på tværs af det samfundsmæssigt ønskelige.

Problemet om arbejdskraftens tilpasning til de utallige løbende *korttids-ændringer* i efterspørgslen er for så vidt principielt vanskeligere, fordi denne tilpasning stiller krav om hurtige lokale og faglige omflytninger af den voksne arbejdskraft, der *allerede har valgt uddannelse og fag samt hjemsted.* Det er navnlig denne form for tilpasning, der vil blive behandlet i det følgende.

Sådanne kortsigts-tilpasninger finder daglig sted i betydeligt omfang og i en række forskellige former. Landbrugets efterspørgsel efter arbejdskraft går ned, en strøm af unge fra landet vandrer til byerne, og der sker derigennem en bevægelse på samme tid i det faglige og i det lokale plan. Virksomheder indskrænker eller nedlægges, og arbejdskraften finder beskæftigelse inden for andre virksomheder. Inden for den enkelte virksomhed sker der en stadig optræning af arbejdskraft til nye former for arbejde, pasning af nye maskiner etc.

Det spørgsmål, som her må rejses, er, om den således stedfindende løbende tilpasningsproces kan siges at være af et samfundsmæssigt set tilstrækkeligt omfang.

Det er i forordet omtalt, at kommissionen har beskæftiget sig særligt med problemet om *arbejdsmændenes relativt høje ledighed.* Dette spørgsmål er af afgørende betydning for udviklingen på det danske arbejdsmarked og for bedømmelsen af bevægelighedsproblemet.

Kommissionen har været inde på spørgsmålet om ledigheden blandt arbejdsmændene i flere forskellige forbindelser, bl. a. ved overvejelser om landbrugets arbejdskraft, hvorom man senere vil fremkomme med en særskilt indstilling*).

Ledighedsprocenten har siden begyndelsen af 1930'erne været væsentligt større for arbejdsmændene end for de øvrige arbejdere, idet forskellen dog under besættelsen blev reduceret noget.

Denne forskel hænger delvis sammen med, at arbejdsmændene arbejder i særlig grad inden for sæsonfølsomme fag såsom landbrug, jordarbejde i forbindelse med anlægsvirksomhed og byggeri etc. Men selv om man korrigerer for denne sæsonbestemte faktor, bliver der dog en væsentlig reel forskel mellem arbejdsmænds og andre arbejderes ledighedsprocent tilbage.

Det er under disse omstændigheder sandsynligt, at den samlede beskæftigelsesgrad i perioden siden 1945 alene ved en udligning af den omtalte forskel i ledighedsprocent ville være blevet højere, end den faktisk har været.

Der synes her at foreligge et enkelt, men meget væsentligt bevægelighedsproblem, tilmed af mere varig karakter. Det er åbenbart, at der ikke hersker den rette balance mellem antallet af andre arbejdere og antallet af arbejdsmænd. Der synes gennem en længere periode at have været en tendens til overfyldning af arbejdsmandsfågene sammenlignet med andre fag.

Den væsentligste årsag hertil er formentlig, at arbejdsudbudet i erhverv uden for landbruget gennem en lang periode løbende er blevet forøget i relativt høj grad gennem tilstrømningen af arbejdskraft fra landbruget.

Vel er det fortrinsvis de unge, som deltager i denne vandring, men vandringen finder dog sted på et sådant alderstrin, at det er vanskeligt for de pågældende at komme i lære i byerne, og selv om de kunne blive antaget som lærlinge, ville de i mange tilfælde ikke have råd til det, da lærlingelønnen ligger på et så lavt niveau, som tilfældet er. En overvejende del af de mænd, der forlader landbruget og landkommunerne, er derfor henvist til at søge beskæftigelse som ufaglærte. Vandringen fra land til by giver sig således udslag i en stadig tilstrømning til arbejdsmændenes rækker; arbejdsmændenes organisation kommer til at virke som opsamler af den unge mandlige arbejdskraft fra landet. Når f. eks. landbrugets beskæftigelse reduceres, og vandringen fra land til by derved forøges, må dette også give sig udslag i en forøget tilgang til arbejdsmandsgruppen; der sker jo ikke i og med en nedgang i landbrugets beskæftigelse nogen forøgelse af den indvandrede arbejdskrafts muligheder for at komme i lære i byerne.

Man kan sige, at arbejdsmandsgruppen er mere udsat for en for stærk tilstrømning end de fleste andre arbejdergrupper. Tilgangen til de andre arbejdergrupper er til en vis grad *reguleret* på forskellig vis. Hvor det drejer sig om faglærte fag, vil adgangen til at komme i lære ofte være begrænset. Det drejer sig her både om *faktiske* begrænsninger såsom begrænsninger i mestrenes tilbøjelighed til at antage lærlinge (eller manglende økonomisk evne hos lærlingen til at bære den ringe indtjening i læreperioden). Men der foreligger også i en del tilfælde *overenskomster,* som direkte begrænser lærlingeantallet.

*) Kommissionen har iøvrigt anmodet medlem af kommissionen professor Dich om at foretage en dyberegående undersøgelse af det danske arbejdsmandsproblem.

I nogle tilfælde er der også gennemført en vis regulering af tilgangen til ufaglærte arbejdergrupper bortset fra arbejdsmændene.

For arbejdsmændenes vedkommende er der derimod stort set ingen begrænsning i tilgangen. Denne arbejdergruppe er — taget som helhed — i udpræget grad *aben.* og tilgangen til gruppen er normalt bestemt i væsentlig grad som en rest; de, som ikke har muligheder for at gå til andre erhverv, eller som forlader deres eget fag, bliver arbejdsmænd.

I 1930erne indtrådte der en kraftig nedgang i landbrugets beskæftigelse, og dette medvirkede til at forøge indvandringen til byerne. Sidst i 1930'erne indtrådte der samtidig en nedgang i mestrenes efterspørgsel efter lærlinge. Disse to ting i forening skabte en relativt stærk tilgang til arbejdsmændenes rækker, og det er i væsentlig grad dette forhold, som skabte det særlige problem om arbejdsmændenes relativt høje ledighed.

Under besættelsen indtrådte der en kraftig forøgelse af beskæftigelsesmulighederne for arbejdsmænd. Der var i denne periode en stærk tilstrømning til denne arbejdergruppe, men dog ikke stærkere end at forskellen mellem arbejdsmændenes og andre arbejderes ledighed — som ovenfor nævnt — blev væsentligt udlignet. I denne periode blev lærlingetilgangen stærkt reduceret, fordi de gode beskæftigelsesmuligheder og relativt høj fortjeneste ved arbejdsmandsarbejde trak de unge til sig, således at efterspørgslen efter lærepladser gik ned.

Efter besættelsen er arbejdsmændenes ledighed påny kommet til at ligge højt i forhold til andre arbejderes ledighed, fordi de særlige beskæftigelsesmuligheder for arbejdsmænd faldt bort i løbet af meget kort tid. Lærlingetilgangen har i efterkrigsperioden været relativt stor, og tilgangen til arbejdsmændenes rækker ringe — endog så ringe, at der i perioden 1945—51 har været et stort set uændret antal medlemmer af Dansk Arbejdsmands Forbund samtidig med en ikke ubetydelig nettotilvækst til de andre fagforbunds medlemstal.

Man kan således sige, at arbejdsmændenes relativt høje ledighed i perioden efter besættelsen er en art *eft er virkning* af besættelsesperiodens særlige konjunkturer, en eftervirkning, som formentlig er i færd med langsomt at fortage sig.

Man må imidlertid her rejse spørgsmålet, om denne tilstand er tilfredsstillende fra et samfundsmæssigt synspunkt, d. v. s. om man kan slå sig til tåls med, at forholdene muligvis af sig selv vil blive rettet op efterhånden. Dette spørgsmål må formentlig besvares benægtende. For det første kan man næppe affinde sig med en tilstand, hvor der på een gang findes mangel på visse kategorier af arbejdskraft og ret betydelige overskud inden for andre kategorier. For det andet er den automatiske tilpasning, som synes at være igang, langsomt virkende, og der er ingen garanti for, at den vil blive ført tilbunds. Ændringer i vandringerne fra land til by, i mestrenes tilbøjelighed til at antage lærlinge *etc.* kan skabe forstyrrelse i tilpasningsprocessen.

Der synes derfor ud af de her anstillede betragtninger at rejse sig særlig to spørgsmål, nemlig dels om, hvad der på kort sigt kan foretages for at fremme tilpasningsprocessen, dels om der kan skabes en vis garanti mod fremtidig mangel på balance i forholdet mellem antallet af arbejdsmænd og antallet af andre arbejdere, som den kendes fra 1930'erne.

Det første af disse spørgsmål vil komme til at indgå som et væsentligt led i de almindelige betragtninger over bevægelighedsproblemet, som anstilles i det følgende. Det andet spørgsmål vil blive taget op til særskilt behandling nedenfor i kapitel XII.

Fremstillingen i det følgende falder i to hovedafsnit. Det første hovedafsnit giver først (kap. II) en nærmere belysning af *behovet for øget bevægelighed* og dernæst en gennemgang af de væsentlige blandt de faktorer, der påvirker bevægeligheden, d. v. s. *den faglige uddannelse* (kap. III), *arbejdsmarkedsorganisationernes struktur og praksis* (kap. IV), *lovgivningen om arbejdsløshedsforsikring, arbejdsanvisning m. v.* (kap. V) og *boligproblemet* (kap. VI). Hovedafsnittet afsluttes (i kap. VII) med en *sammenfattende betragtning af de eksisterende bevægelighedsskranker i Danmark, sammenlignet med nogle andre lande.*

Det andet hovedafsnit indeholder først en omtale af *de forskellige midler, der kan tages i anvendelse for at opnå en forøget grad af bevægelighed* (kap. VIII) og dernæst en gennemgang af hver af disse, nemlig *ændringer i arbejdsmarkedsorganisationernes struktur og praksis* (kap. IX), *uddannelsesmæssige foranstaltninger* (kap. X), *ændringer i arbejdsløshedsforsikrings- og arbejdsanvisningssystemer m. v.* (kap. XI) samt *tilgangen til arbejdsmarkedet* (kap. XII).

Endelig afsluttes rapporten med et *resumé* (kap. XIII) med særlig fremhævelse af de *forslag,* kommissionen foreløbig er nået frem til som veje til øget bevægelighed.

Hovedafsnit A.

Beskrivelse af problemet

Kapitel II.
BEHOVET FOR ØGET BEVÆGELIGHED

1. *Tilpasning mellem efterspørgsel efter og udbud af arbejdskraft.*

Til forudsætningerne for en fuldstændig gnidningsfri udvikling og udvidelse af produktionen hører, at de fornødne kategorier af arbejdskraft er tilstede i det omfang, de efterspørges. Tilstedeværelsen af en vis arbejdsløshed giver imidlertid ingen sikkerhed for, at efterspørgslen efter arbejdskraft til et givet arbejde altid kan dækkes.

Ethvert behov for arbejdskraft refererer sig til *arbejdskraft på et bestemt sted og tidspunkt og med nærmere bestemte evner, erfaring og eventuelt uddannelse til det pågældende arbejde.* Hvis den ledige arbejdskraft befinder sig langt fra det sted, hvor den efterspørges, må enten arbejdskraften eller den produktion, hvorved den skal beskæftiges, flyttes, og det kan være meget vanskeligt. Såfremt endvidere de på pågældende tidspunkt ledige arbejdere i større eller mindre grad mangler netop den ønskede erfaring eller færdighed, er de mindre anvendelige eller ligefrem uanvendelige, og såfremt de har mere uddannelse eller erfaring m. v. end nødvendigt til det pågældende arbejde, er det muligvis for dyrt at anvende dem dertil. Endelig kan overenskomstmæssige eller andre organisatoriske forhold udelukke anvendelsen af visse former for arbejdskraft til bestemte arbejdsfunktioner. I sådanne tilfælde forudsætter tilpasning af arbejdskraft-udbudet en vis elasticitet med hensyn til geografisk omflytning, arbejdsdeling på arbejdspladserne, uddannelses- og oplæringsmuligheder m. m. Sådanne tilpasningsprocesser må, selv under de gunstigste forudsætninger, tage en vis tid.

Følgelig vil der kunne optræde *mangel på arbejdskraft til forskellige arbejder, selv om der samtidig findes større eller mindre ledighed blandt arbejdere i andre dele af landet eller hørende til andre kategorier.* Dertil kommer, at de stærke *sæsonvariationer i beskæftigelsen* inden for talrige fag medfører, at der på et tidspunkt overalt kan være et stort antal ledige i et givet fag, medens der nogle måneder senere er mere eller mindre udbredt mangel på de samme arbejdere.

Man kan ikke med rette hævde, at begrænsninger i den stedlige og faglige bevægelighed holder beskæftigelsen under det mulige niveau, med mindre man kan påvise en samtidig eksistens af visse erhverv — eller lokalområder — der mangler arbejdskraft, og andre områder, der har et vist overskud af arbejdskraft.

Overskud af arbejdskraft inden for et fagligt eller geografisk område er normalt let at påvise, specielt i Danmark, hvor en betydelig del af den arbejdende befolkning er arbejdsløshedsforsikret, og hvor den i tilknytning til arbejdsløshedsforsikringen opbyggede arbejdsløshedsstatistik er højt udviklet. — *Mangel* på arbejdskraft er derimod oftest vanskelig at påvise, og det er i alle tilfælde næsten ugørligt at give nogenlunde præcise kvantitative udtryk for omfanget af en mangel på en given art af arbejdskraft til et givet tidspunkt og på et givet sted*). Disse vanskeligheder er delvis af begrebsmæssig art. Når man nedenfor taler om mangel på arbejdskraft, vil man herved forstå det forhold, at arbejdsgivere ikke kan skaffe sig det tilstrækkelige antal arbejdere af givne kategorier *til de for disse kategorier af arbejdskraft sædvanlige løn- og arbejdsfil kår.*

Ofte anvendes udtrykket mangel på arbejdskraft i en langt videre betydning, nemlig

*) Jfr. det nedenfor i kapitel XI, side 79, stillede forslag, der kan give bedre grundlag for måling af mangel på arbejdskraft.

omfattende også tilfælde, hvor nogle arbejdsgivere er afskåret fra at få den tilstrækkelige mængde arbejdskraft, fordi de tilbudte løn- og arbejdsvilkår er ugunstigere end de for arbejdskraft af den pågældende art normalt gældende. Det kan i praksis være vanskeligt at holde mangel på arbejdskraft i de forskellige mulige betydninger af ordet ude fra hinanden. I det følgende vil man hovedsagelig anvende udtrykket i den foran angivne snævrere forstand. Begrebet vil da også omfatte tilfælde, hvor der forekommer en udbredt mangel på arbejdskraft af en given art, som følge af at de almindeligt gældende løn- og arbejdsvilkår for gruppen betragtes som ugunstige i forhold til de for andre arbejdergrupper gældende vilkår, således at tilgangen til gruppen af denne grund er for ringe. Hvor der foreligger en sådan situation, kan man ikke tale om et egentligt bevægelighedsproblem, thi den foreliggende mangel vil næppe kunne afhjælpes på anden måde end ved en tilpasning af løn- og arbejdsvilkår.

Nogle af de vanskeligheder, sådan manglende tilpasning mellem udbud af og efterspørgsel efter arbejdskraft fremkalder, kan formentlig bedst løses gennem *ændringer i efterspørgslen efter arbejdskraft i henseende til tid, sted og art,* f. eks. ved sæsonudjævning af byggeri in. v., ved industrilokalisering og ved rationalisering af produktionsprocesser.

I andre tilfælde synes der at være muligheder for at forøge og billiggøre produktionen og formindske arbejdsløsheden ved at sætte ind på *at skabe betingelser for et elastisk arbejdskraftudbud gennem størst mulig stedlig og faglig bevægelighed.*

Det er disse muligheder, der nærmere skal drøftes i det følgende.

2. Den stedlige bevægelighed.

Til belysning af behovet for øget stedlig bevægelighed på arbejdsmarkedet er i bilag 6 A og B anført en oversigt over ledighedens lokale fordeling i 1950 og 1951 for grupperne arbejdsmænd og andre arbejdere. Det fremgår af oversigten, at der forefindes ret betydelige forskelle mellem ledighedens højde i de forskellige dele af landet. Ledigheden er som helhed en del større i Jylland end på øerne, og inden for det jyske område er det Nordjylland, der viser den største ledighed. Denne ujævnhed i ledighedens lokale fordeling gør sig, om end i knap så stor udstrækning som i vintermånederne, også gældende i sommermånederne, hvor beskæftigelsen inden for alle erhvervsområder og lokale områder ligger på maksimum. En yderligere opdeling af ledigheden på fag og mindre områder vil vise endnu større forskelle i ledighedens lokale fordeling, jfr. herved de i bilag 5 anførte oversigter over ledigheden inden for enkelte udvalgte arbejdsløshedskasser fordelt på kontorområder og større byer.

Den omtalte ujævne lokale fordeling af ledigheden viser, at udbudet af arbejdskraft ikke fuldstændigt tilpasser sig de lokale variationer i efterspørgslen efter arbejdskraft. Fra et arbejdsmarkedssynspunkt kan den stedlige bevægelighed imidlertid kun karakteriseres som utilstrækkelig i det omfang, den lægger sig hindrende i vejen for en forøgelse af den samlede beskæftigelse. Dette er tilfældet, såfremt man kan påvise mangel på en given kategori af arbejdskraft i eet område samtidig med, at samme art af arbejdskraft går ledig i et andet område.

Med udgangspunkt i den foreliggende ledighedsstatistik kan man afgrænse fag, hvor der i visse lokalområder findes overskud af og i andre lokalområder mangel på arbejdskraft. Det må imidlertid understreges, at arbejdsløshedstallene kun med forsigtighed lader sig anvende som indikatorer for tilstedeværelsen af mangel på eller overskud af en given art af arbejdskraft i et bestemt område. Der må således nødvendigvis altid være en del vilkårlighed forbundet med fastlæggelsen af grænserne — udtrykt i en bestemt arbejdsløshedsprocent eller et bestemt interval af denne — for henholdsvis mangel- og overskudsområder. Hertil kommer, at ledighedsstatistikken kun i grove træk

kan give oplysning om, hvorvidt den ledige arbejdskraft har nøjagtig den uddannelse eller træning inden for et givet arbejdsområde, som er forudsætningen for, at den kan finde beskæftigelse i mangelområdet.

Det er derfor nødvendigt at søge støtte i det i øvrigt foreliggende ret spredte materiale, f. eks. oplysninger fra anvisningskontorer og arbejdsgivere.

Der synes ikke rent umiddelbart ifølge de foreliggende oplysninger at være mange tilfælde, hvor der samtidig foreligger mangel på en given kategori af arbejdskraft inden for et område og overskud inden for et andet område i et sådant omfang, at øget stedlig bevægelighed vil kunne føre til større forøgelse af vedkommende gruppes beskæftigelse. Mangelen på arbejdskraft er i flere tilfælde generel for hele landet. Hvor den er begrænset til lokale områder, er der i adskillige tilfælde kun ringe mulighed for overførsel af arbejdskraft andre steder fra, da der ikke noget steds forefindes overskud af den pågældende art af arbejdskraft. Den lokale mangel er tillige ofte af begrænset varighed. Det må her erindres, at de bevægelighedsindskrænkende faktorer kun til en vis grad giver sig udslag i selve ledighedstallene, idet overskud af arbejdskraft kan være beskæftiget ved arbejde af mindre økonomisk værdi såvel for samfundet som for den enkelte.

Inden for samtlige byggefag synes manglen på arbejdskraft i sommermånederne at gøre sig gældende i næsten alle lokalområder; kun i enkelte jyske byer har der i højsæsonen været en mindre ledighed blandt bygningshåndværkerne, og mulighederne for at overflytte disse få ledige arbejdere til andre områder har formentlig været ringe.

Mangelen på smede og maskinarbejdere har vel i den sidste tid været ret stærkt koncentreret til visse byer, bl. a. Odense og Helsingør, men der foreligger kun i ringe grad overskud af arbejdskraft i andre områder, i hvert fald næppe af de specielle kategorier af arbejdskraft, der nogle steder er mangel på; jfr. dog den s. 80—81 omtalte drøftelse vedrørende ledige skibsværftarbejdere i Frederikshavn og Svendborg og manglen på tilsvarende arbejdskraft i henholdsvis Ålborg og Odense. Det stedlige bevægelighedsproblem kan derfor kun blive af betydning, såfremt den faglige bevægelighed øges f. eks. gennem iværksættelse af opskolingsforanstaltninger.

Arbejdsmændene frembyder et ganske særligt problem. Som det nærmere vil fremgå af bilag 4, findes der i flere byer og større landkommuner i Jylland et ret betydeligt overskud af arbejdsmænd i den bedste sommertid. Det er ret vanskeligt at afgøre om der i andre egne af landet i samme periode eksisterer nogen egentlig mangel på arbejdsmænd. For at belyse dette spørgsmål er i bilag 6 A og B givet en oversigt over land- og bykommunernes arbejdsmandsledighed sommeren 1950 og 1951. Ledigheden blandt arbejdsmændene var i adskillige kommuner så lav, at man, specielt når man tager den for mange arbejdsmænd inden for den enkelte uge stærkt svingende beskæftigelse i betragtning, ikke kan udelukke tilstedevaerelsen af en vis mangel på arbejdsmænd. Det ses, at kommunerne med særlig lav ledighed i overvejende grad ligger på øerne, medens kommunerne med den store arbejdsmandsledighed hovedsagelig er beliggende i den nordlige del af Jylland.

På kortet bilag 7 ses iøvrigt, hvor de byer og landkommuner, der om sommeren har over 5 % ledighed (reducerede tal) blandt arbejdsmændene, er beliggende.

I hvert af årene 1950 og 1951 havde 10 *byer* over 5 % ledige arbejdsmænd i sommermånederne (jfr. bilag 6A). men kun 5 byer havde over 5 % både i 1950 og 1951.

Antallet af *landkommuner* med over 5 % ledige arbejdsmænd faldt fra 1950 til 1951 fra **40** til 14 (jfr. **bilag** 6 B) Denne stærke nedgang i »arbejdsløshedsøernes« omfang skyldes for størstedelen at den i sommermånederne 1951 genoptagne indenlandske brændselsproduktion netop faldt på området hvor ledigheden var særlig stor i 1950. Antallet af landkommuner med over 5 % ledige arbejdsmænd i Ålborg. Hjørring. Viborg og **Ringkøbing** amter faldt således fra 22 til 13 fra 1950 til 1951.

Såfremt manglen på arbejdsmænd er af ganske kort varighed, hvilket formentlig gælder for landkommunerne, kan man derfor næppe med rette hævde, at der foreligger et stedligt bevægelighedsproblem af betydning. Der kan dog også i en vis udstrækning konstateres ret betydelige forskelle mellem ledighedens højde i forskellige kommuner inden for samme amt; i disse tilfælde kan man selvsagt — selv hvor manglen kun er af forbigående karakter — med større berettigelse tale om behov for *øget* stedlig bevægelighed.

Det må i øvrigt anses for sandsynligt, at der i flere byer på øerne på visse tidspunkter, også uden for sommermånederne, findes et vist udækket behov for specielle grupper af ufaglært arbejdskraft.

Det må efter det ovenfor anførte anses for sandsynligt, at der foreligger et vist behov for øget stedlig bevægelighed på arbejdsmarkedet. Behovet kan dog næppe være så stærkt som behovet for øget faglig bevægelighed, jfr. nedenfor. Det må i øvrigt understreges, at der er en ret nøje sammenhæng mellem behovet for bevægelighed i det faglige og stedlige plan. En mangel på en given kategori af arbejdskraft i et givet lokalområde vil således alt efter omstændighederne kunne overvindes *enten* gennem overføring af arbejdskraft af den særlige art fra et andet lokalområde, *eller* ved inddragning af anden arbejdskraft inden for det samme lokalområde.

3. *Den faglige bevægelighed.*

Mangel på arbejdskraft af en given art kan optræde i nogle principielt forskellige former, som glider gradvis over i hinanden.

En form for mangel på arbejdskraft består i, at der mangler arbejdskraft af en bestemt kategori til at udføre en *begrænset, mindre arbejdsfunktion af speciel art, som er nøje sammenknyttet med andre arbejdsfunktioner,* men som af en eller anden grund ikke kan udføres af de arbejdere, der udfører disse andre funktioner. Denne form for mangel på arbejdskraft kan opstå *næsten uafhængigt af ledighedens omfang i det pågældende fag.* idet den begrænsede arbejdsfunktion afgiver så kortvarigt arbejde, at det ikke kan betale sig at overflytte arbejdere af den særlige kategori af den grund. En arbejdskraftmangel af denne begrænsede karakter kan i visse tilfælde have ugunstige produktionsmæssige virkninger, nemlig når efterfølgende arbejdsfunktioner først kan udføres, efter at dette specielle arbejde er udført.

Af større betydning er imidlertid *den mangel på en bestemt slags faglært eller specielt optrænet arbejdskraft i almindelighed, som kan opstå visse steder eller over hele landet,* f. eks. almindelig mangel på murersvende eller på faglærte metalarbejdere med en speciel praktisk eller teoretisk uddannelse (fræsere, skruestikarbejdere o. s. v.).

En sådan mangel vil — under forudsætning af en effektiv arbejdsanvisning og rimelige flyttemuligheder — *kun kunne opstå i større omfang* *såfremt ledigheden i den pågældende gruppe er lav.* Derimod kan der, i hvert fald i kortere perioder, godt være *mangel på en speciel kategori inden for et faglært fag. f. eks. drejere blandt maskinarbejderne,* samtidig med at andre grupper inden for faget har høj ledighed. Først gennem en vis tids opskoling af andre metalarbejdere til drejning kan udbudet af drejere forøges og en udligning finde sted. I endnu højere grad kan *mangel på arbejdere inden for et helt fag* — smede og maskinarbejdere; murere; typografer — optræde samtidig med høj ledighed i andre fag og blandt ufaglærte.

Et forøget udbud af faglærte svende i et fag til beskæftigelse ved egentligt fagarbejde må ske *enten* over øget lærlingetilgang, hvilket først kan virke på svendetallet med 3—5 års forsinkelse, *eller* ved, at der arrangeres kortvarigere uddannelse af voksne ufaglærte til faget (eventuelt en gren af dette), *eller* ved, at de pågældende svende frigøres fra arbejde af mindre fagligt betonet karakter, som overføres til andre fag eller

ufaglærte. I hvilket omfang og med hvilken hurtighed de sidstnævnte former for tilpasning kan finde sted, afhænger bl. a. af de teknisk nødvendige uddannelsesmæssige krav, vedkommende arbejdsfunktioner stiller, og af de grænser, organisationerne på arbejdsmarkedet gennem overenskomster og praksis har opstillet for sådan faglig bevægelighed.

Det må erindres, at det oftest vil tage *en vis tid, inden ledige arbejdere er bekendt med foreliggende mangel på arbejdskraft af en given art og på et givet sted.* Man må derfor affinde sig med, at en vis *forbigående mangel* på en given arbejdskraft er *uundgåelig,* selv om der er ledige arbejdere, som teoretisk kunne overføres til det pågældende arbejde.

Derimod har der *ikke* her i landet været *generel mangel på arbejdskraft,* omfattende alle grupper af arbejdere. Der har således gennem lang tid været rigeligt udbud af arbejdsmænd og af arbejdskraft i en række fag.

Af de foran skitserede grunde har der her i landet i visse perioder efter 2. Verdenskrig *optrådt* mere eller mindre omfattende og varig *mangel på arbejdskraft fortrinsvis i nogle faglærte fag* (især byggefag og visse metalarbejdere), samtidig med at ufaglærte arbejdere og arbejdere inden for beslægtede fag har gået ledige.

Også for *enkelte kategorier af ufaglært* arbejdskraft: har der dog optrådt en vis mangel på arbejdskraft i 1950 og i 1951, jfr. efterfølgende oversigt. Det drejer sig især om nogle *kvindefag,* som kræver en tids tillæring, således tekstilarbejdersker, syersker og husassistenter, men også (i kortere perioder) om *arbejdsmænd* til nogle sæsonbetonede arbejder; om sommeren jord- og betonarbejdere og murarbejdsmænd til byggeri og anlægsarbejder og i kortere topsæsoner landarbejdere til roelugning og tildels til høstarbejde samt trænede tørvearbejdere.

Samtidig har der for andre ufaglærte været en ikke uvæsentlig ledighed, bl. a. for kvindelige tobaksarbejdere og for arbejdsmænd af andre kategorier end de nævnte.

Til *illustration af forekommen mangel på arbejdskraft* er i nedenstående opstilling anført nogle fag, inden for hvilke der i kortere eller længere perioder har været rapporteret mangel på arbejdskraft *1950.*

	Ledighedsprocent 1950					
	Årets laveste månedsgennemsnit		Årsgennemsnit	Årets højeste månedsgennemsnit		Gnsntl. ledighedspct. aug. 1951
	måned	%	%	måned	%	%
Murerne	Juni-Juli-Aug.	0,0	9,8	Jan.	42,9	0,1
Brolæggerne	Aug.	0,0	15,6	Febr.	67,6	0,1
Faglært køkkenpersonale	Juli	0,0	8,0	Jan.	16,4	0,2
Malerne	Juni-Juli-Aug.	0,1	13,4	Jan.	42,0	0,6
Glasarbejderne	Sept.	0,2	0,9	Jan.	1,7	2,5
Bogtrykfaget	Juli	0,4	0,8	Jan.	1,2	2,9
Blikkenslagerne	Aug.	0,4	2,0	Febr.	5,1	2,0
Tømrerne	Aug.	0,4	5,6	Febr.	18,9	0,8
Bogbinderi- og papirvarearbejderne	Juli-Aug.	0,5	1,4	Febr.	2,8	2,3
Elektrikerne	Sept.-Okt.	0,8	1,3	Apr.	2,1	2,4
Skræderne	Okt.	0,9	2,5	Jan.	4,8	8,4
Metalarbejderne	Aug.	1,3	2,2	Jan.	3,8	1,8
Sadelmagerne	Sept.	1,5	3,2	Jan.	9,4	7,7
Stenindustriarbejderne	Aug.	1,6	10,6	Jan.	46,1	1,4
Huslige arbejdere	Juli	1,6	2,3	Nov.	2,4	4,5
Tekstilarbejderne	Okt.	1,6	2,6	Dec.	6,5	11,3
Hatte- og buntmagerne	Okt.	2,2	8,8	Jan.	13,6	10,5
Kvindeligt arbejderforbund	Juli	2,5	5,2	Dec.	9,0	4,1
Snedkerne	Aug.	2,6	6,3	Jan.	13,2	5,0
Træindustriarbejderne	Juni	2,9	7,9	Jan.	18,0	4,3
Skotøjsarbejderne	Nov.	3,0	5,2	Dec.	16,0	16,0
Bagerne	Juli	3,3	10,5	Jan.	18,4	5,0
Slagterne	Aug.	4,5	6,2	Febr.	8,0	5,3
Bødkerne	Juli	4,6	12,6	Febr.	23,2	5,9

Udvælgelsen af ovenstående »mangelfag« er i første række sket på basis af en undersøgelse, Dansk Arbejdsgiverforening på kommissionens foranledning foretog i eftersommeren 1950 af, på hvilke områder der da var oplyst mangel på arbejdskraft. Nogle hovedresultater af denne undersøgelse er gengivet i bilag 8.

Supplerende materiale vedrørende mangel på arbejdskraft er fremskaffet ved oplysninger fra fagforbund og arbejdsgiverorganisationer samt på grundlag af arbejdsanvisningskontorernes oplysninger om ueffektuerede ordrer på arbejdskraft, arbejdsdirektoratets ledighedsstatistik og meddelelser i dagspressen.

I oversigten er ikke medregnet rent lokal eller meget kortvarig mangel på arbejdskraft, som f. eks. på arbejdsmænd til roearbejde under 1. gangs lugningen.

Af oversigten ses det, at en række fag, hvor mangel på arbejdskraft har været rapporteret, gennem hele 1950 har haft en ledighed på et meget lavt niveau. Andre »mangelfag« har nok haft en meget lav minimumsledighed i sæsonen, men samtidig som følge af høj sæsonledighed et ret højt årsgennemsnit. I sådanne tilfælde må bestræbelser for *øget* faglig og stedlig bevægelighed under den høje beskæftigelse i sæsonen gå hånd i hånd med bestræbelser for en mere ligelig fordeling af efterspørgslen efter denne arbejdskraft i årets løb, d. v. s. bestræbelser for sæsonudjævning af byggeri og visse industriproduktioner.

I andre tilfælde er der rapporteret mangel på arbejdskraft i fag, hvor selv minimumsledigheden ikke er ubetydelig. I disse tilfælde omfatter den rapporterede mangel oftest kun en særlig gruppe inden for vedkommende fag. løvrigt er der for disse fag særlig anledning til nøje efterprøvelse af den rapporterede mangel, som f. eks. kan tænkes at have været af rent forbigående karakter.

Samtidig med, at der således har været rapporteret mangel og lav ledighed i 1950 for en række fag, har andre grupper, hvorunder den store arbejdsmandsgruppe, gennem det meste af året haft høj ledighed. Således har arbejdsmændene, hvis minimumsledighed i 1950 var 5,4 % (aug.), et årsgennemsnit på 14,7 % ledige, musikerne 17,2 % som minimum (juli), 25,1 % som årsgennemsnit, og sømændene 18,8 % som minimum (juli) 22,6 % som årsgennemsnit.

Oversigtens sidste kolonne viser arbejdsløshedsprocenterne august 1951 for de anførte fag. De fleste fag har normalt i den måned enten minimum for årets ledighed eller dog en ledighed, der ligger nær den minimale. Af ledighedstallene for august 1951 ses det, at næsten alle de anførte fag havde højere ledighed end året forud, og en del af de fag, der i 1950 var udprægede »mangelfag«, havde august 1951 en ledighed, der endog ligger højere end årsgennemsnittet for 1950. Dette gælder fortrinsvis nogle fag inden for forbrugsgodeindustrier. Denne udvikling i beskæftigelsen har på forskellige områder gjort mangelproblemer uaktuelle eller mindre akute; men dette forhold ændrer ikke den rent principielle mulighed for samtidig eksistens af mangel grupper og overskudsgrupper af arbejdskraft, som danner en væsentlig — men ikke den eneste — baggrund for behovet for øget bevægelighed på arbejdsmarkedet. *Efter* august 1951 har denne beskæftigelsesudvikling været fortsat, således at de fleste fag i slutningen af 1951 har noget højere ledighed end i slutningen af 1950, og der kan nu ikke tales om egentlige »mangelfag« (men vel om mangel på visse specialuddannede inden for et fag).

Kapitel III.

BEVÆGELIGHEDEN PA ARBEJDSMARKEDET OG DEN FAGLIGE UDDANNELSES PROBLEMER

1. *Lærlingeuddannelsen.*

En af de afgørende faktorer, der påvirker den faglige bevægelighed på arbejdsmarkedet, er de krav, som med en given produktionsteknik stilles til arbejdskraftens kvalifikationer. Disse teknisk bestemte krav sætter grænser for, i hvilken udstrækning arbejdskraft, der er uddannet i og tilvænnet givne arbejdsoperationer, kan overføres til andre arbejdsoperationer, når der bliver behov for dette Hvorledes disse grænser i praksis kommer til at virke, afhænger af en række forskellige forhold, blandt hvilke her særlig skal fremdrages de former, hvorunder den ordinære og ekstraordinære faglige uddannelse finder sted, samt den praksis arbejdsmarkedets organisationer udøver vedrørende arbejdsfunktionernes opdeling på de forskellige grupper af arbejdere. Det sidstnævnte spørgsmål behandles nærmere i kap. IV, og man skal nedenfor gå nærmere ind på uddannelsesproblemerne.

Den eksisterende form for *lærlingeuddannelse.* hvorunder lærlingene gennemgående i løbet af 4 års kombineret praktisk opøvning og teoretisk undervisning får indgående kendskab til et fag, har utvivlsomt meget betydelige fordele. Det skal her fremhæves, at lærlingeuddannelsens indgående og alsidige karakter muliggør overvindelse af de foran omtalte tekniske grænser *inden for et givet jag* og for så vidt virker fremmende på arbejdskraftens bevægelighed.

Det er dog samtidig et spørgsmål, om det gennem lærlingeuddannelsen i dens nuværende form skabte skel mellem faglærte og ufaglærte og mellem faglærte indbyrdes kan virke hæmmende på bevægeligheden; bl. a. ud fra denne betragtning har kommissionen som omtalt i forordet iværksat overvejelser om, hvorvidt lærlingeuddannelsen på visse punkter kan og bør tilpasses også ud fra hensynet til bevægeligheden. Man vil som nævnt senere fremkomme med en særskilt redegørelse for resultatet af overvejelserne af disse langsigtsproblemer og skal derfor ikke i nærværende rapport gå nærmere ind på disse.

2. *Faglig uddannelse iøvrigt*

Der findes på det danske arbejdsmarked andre arter af faglig uddannelse end lærlingeuddannelsen. En stor del af de danske arbejdere er tillærte, en betegnelse, der dækker over uddannelse af vidt forskellig karakter, der f. eks. med hensyn til varighed kan strække sig fra flere år og ned til få måneder eller uger. Disse arter af uddannelse, der foregår på selve virksomhederne og/eller ved specialundervisning på teknologiske institutter, fagskoler el. lign., finder gerne sted til en løn, der er væsentlig højere end lærlingelønnen. Som et vigtigt eksempel på et fagområde af denne art skal nævnes tekstilindustrien, hvor der bortset fra enkelte ganske små områder ikke findes egentlig faguddannelse, og hvor størstedelen af industriens arbejdere uddannes i forskellige specialer.

Også den gruppe af arbejdere, der normalt benævnes ufaglærte, er faktisk gennem den specialisering, der har fundet sted inden for deres arbejdsområder, ofte bundet til en bestemt stærkt begrænset del af arbejdsmarkedet på grund af de skranker, der opstår mellem de enkelte specialiteter, så snart der må kræves en tids praksis, før den normale effektivitet og dermed indtjeningsevne er til stede. Denne specialisering af arbejdsmændene, der gør sig gældende både blandt fabrikarbejdere og jord- og betonarbejdere, underbygges af korte kurser — bl. a. på de teknologiske institutter — i forskellige mekaniserede arbejdsprocesser.

I denne forbindelse bør nævnes, at der i henhold til lærlingelovens § 1, stk. 7, jfr. stk. 3, nr. 2 og 3, skal oprettes *specialarbejderkontrakter,* når en person under 18 år antages til visse arbejder, der ikke fordrer faglig uddannelse, eller antages i virksomheder, hvis omfang og art ikke giver mulighed for en faglig uddannelse. Disse bestemmelser har i det væsentlige til formål at sikre den unge en vis social beskyttelse. Antagelse på specialarbejderkontrakt registreres ikke af offentlige myndigheder; de anvendes ikke i tilnærmelsesvis samme omfang som almindelige lærekontrakter. Af fag, der gennem de kompetente organisationer påser, at specialarbejderkontrakt anvendes, skal nævnes: bogbinderfaget, tekstilindustrien, handskemagerfaget for så vidt angår syersker samt en række kontor- og butiksfag.

Med det formål at dygtiggøre de ufaglærte — arbejdsmændene — på bredere basis og sætte dem i stand til at imødegå den økonomiske, materielle og personlige risiko, der er forbundet med anvendelsen af de mekaniske hjælpemidler, arbejdsmændene i stadig højere grad må betjene sig af, oprettede Dansk Arbejdsmands Forbund, Dansk Arbejdsgiverforening, LAB og teknologisk institut i København i 1939 *»Arbejdsteknisk Skole«.* Undervisningen på arbejdsteknisk skole varer normalt 3 vinterhalvår å 6 ugentlige aftentimer. Eleverne undervises inden for de 2 hovedgrupper: fabrikarbejde og jord- og betonarbejde. Skolen havde i 1949/50 ca. 3000 elever fordelt på 180 kurser i 87 byer. Skolens drift hviler på betydelige stats- og kommunale tilskud samt på bidrag fra hovedorganisationerne.

3. *Den offentlige støtte til ekstraordinær faglig uddannelse.*

Uanset lønarbejdernes oprindelige uddannelsesmæssige forudsætninger vil en større bevægelighed mellem de forskellige faglige arbejdsområder hyppigt af den enkelte arbejder fordre en omstillingsproces indebærende supplerende uddannelse, midlertidigt indtægtstab eller begge dele. Der skal i det følgende kort redegøres for det offentliges indsats til fremme af sådan omstilling.

a) *Handelsministeriet.*

Handelsministeriet råder på finansloven over en række bevillinger til fremme af teknisk uddannelse, dels til *tekniske skoler og fagskoler,* der for en væsentlig del søges af lærlinge, dels til *de teknologiske institutter* i København og Århus og den teknologiske undervisning i Horsens, der hovedsagelig søges af svende og mestre inden for industri og håndværk til videreuddannelse i faget eller til uddannelse i specialiteter. Om de nærmere enkeltheder vedrørende tilskudenes art og størrelse henvises iøvrigt til *bilag 13.* Endelig yder handelsministeriet et betydeligt driftstilskud til den foran omtalte *arbejd stekniske skole* samt til den *grafiske højskole.*

Understøttelsen til *de tekniske skoler og fagskoler* består først og fremmest i *driftstilskud,* der eventuelt kan suppleres med tilskud til *nyanskaffelser.* Herudover er der stillet et mindre beløb til rådighed for unge, uformuende elever under uddannelse på de nævnte skoler, hvorved disse kan modtage *understøttelse* dels til *skolepenge,* dels til *opholdsudgifter* og endelig til *rejseudgifter.*

De teknologiske institutter er selvejende institutioner, der har til formål at fremme den faglige udvikling og dygtighed fortrinsvis blandt landets industridrivende og håndværkere og i det hele taget at virke til fremgang og støtte for disse erhverv.

Institutternes driftsmidler tilvejebringes ved. tilskud fra stat, kommune, organisationer og private samt gennem betaling for undervisning og konsultationer m. v. Statens tilskud består dels i *driftstilskud,* der beregnes efter faste regler og groft sagt svarer til ca. halvdelen af de tilskudsberettigede udgifter (for finansårene 1950/51 og 51/52 ialt godt 2 mill. kr. pr. år), dels i *tilskud til nyanskaffelser,* der ydes efter bevilling i hvert enkelt tilfælde, normalt svarer til halvdelen af udgiften og har til forudsætning, at den resterende halvdel tilvejebringes af den eller de interesserede virksomheder eller organisationer eller fra anden side.

Institutterne afholder såvel dag- som aftenkurser (jfr. bilag 16), hvor der gives en teoretisk og praktisk undervisning, der er tilpasset erhvervslivets tekniske krav bl. a. derigennem, at der finder en vekselvirkning sted mellem instituttets undervisning og dets konsultations- og forsøgsvirksomhed.

Dagkursus har i de senere år navnlig været afholdt inden for metalarbejderfagene, herunder mange kurser i svejsning. Desuden har der været afholdt kurser inden for træbearbejdnings fagene, bygningshåndværkerne, malerne, møllerne, skrædderne, slagterne o. s. v.

Aftenkurserne er også i væsentlig grad kommet metalarbejderne tilgode, og desuden har der været afholdt aftenkursus inden for træbearbejdningsfågene, i automobil- og motorlære, i elektro- og radioteknik, varmeteknik og meget andet.

I *provinsen* har teknologisk institut i København samarbejdet med Ålborg tekniske skole og den teknologiske undervisning i Horsens om afholdelse af en række kurser, hvor man har bistået med lærerkræfter og materiel. Endvidere har de teknologiske institutter som bekendt i en årrække afholdt *ambulante kurser* over hele landet (herunder i en række specialiteter inden for jern- og metalfagene); i 1950/51 har de ambulante kurser været besøgt af ialt 7.651 elever i ialt ca. 218.000 elevtimer. Ifølge sagens natur må undervisningen på disse ambulante kurser gives som specialkursus med ganske få beskæftigede ad gangen, idet formen ellers ville blive alt for dyr. løvrigt menes det, at denne undervisnings kvalitet på ingen måde står tilbage for den, der gives på selve institutterne.

Til teknologisk institut i København, der råder over det fornødne maskinudstyr og de fornødne lærerkræfter til at påtage sig gennemførelse af et stort antal faglige uddannelseskurser rundt om i landet, er desuden (undervisningsmæssigt og/eller lokalemæssigt) knyttet en lang række specialskoler og fagskoler, blandt hvilke kan nævnes tekstilfagskolen, værkstedsfunktionær-fagskolen, støbemesterskolen, varmemesterskolen og garverskolen.

b) *Arbejdsløshedsloven.*

I henhold til § 32, stk. 1, i lov nr. 227 af 27. maj 1950 om arbejdsanvisning og arbejdsløshedsforsikring m. v. skal arbejdsdirektøren virke for, at der på steder, hvor der hersker betydelig arbejdsløshed, oprettes *uddannelseskursus for arbejdsløse,* hvilket sker derved, at der af arbejdsløshedsfondens midler bevilges *kommuner og andre institutioner* tilskud til oprettelse af sådant kursus. De nærmere regler findes i arbejdsdirektoratets cirkulære af 29. marts 1950, afsnit 2. Tilskudet fra fonden udgør normalt $2/_3$ af de med et kursus forbundne udgifter, men ydes efter konkret overvejelse i hvert enkelt tilfælde og ikke efter et fast skema. Da betingelsen for ydelsen af tilskud til denne art af undervisning, der i reglen har en varighed af 2—3 uger, og som først og fremmest har fundet sted på de teknologiske institutter, er, at arbejdsløsheden skal være

af en antagelig størrelse, har tilskud ikke været ydet i særlig stort omfang de senere år, jfr. nærmere *bilag 17.*

Med tilskud fra arbejdsløshedsfonden — og med forudgående tilslutning fra arbejdsmarkedskommissionen — oprettede arbejds- og socialministeriet i februar 1951 i henhold til § 4 i beskæftigelsesloven (herom nedenfor) *Statens arbejdsmandskursus* Disse blev afholdt på 3 af statens arbejdstekniske ungdomsskoler, hvor der for arbejdsløse arbejdsmænd gennemførtes en række praktiske arbej dstekniske kurser af en varighed på 3 uger. Der afholdtes således kurser i betonarbejde, jernbinding, forskalling m. v., i dræning og nivellering, i traktorføring og i kloakeringsarbejde. Kursusdeltagerne modtog under deltagelsen understøttelse fra deres arbejdsløshedskasse eller fra arbejdsløshedsfonden (jfr. nedenfor) samt fik refunderet rejseudgifter.

Kurserne fik betydelig tilslutning og har haft tilfredsstillende resultater; efter at have været lukket under sommermånedernes høje beskæftigelse er de genåbnede i september 1951.

I henhold til arbejdsløshedslovens § 32, stk. 2, kan der af arbejdsløshedsfondens midler ydes *personlig understøttelse til arbejdsløse,* der ønsker at *deltage i et kursus* af længere varighed på f. eks. folkehøjskoler, fagskoler, handels- og tekniske skoler, selv om dette kursus ikke særligt er bestemt for arbejdsløse. De nærmere regler er fastsat ved arbejdsministeriets cirkulære af 21. april 1943, jfr. arbejdsdirektoratets fornævnte cirkulære af 29. marts 1950, afsnit 1, hvorefter tilskudet — der gives til enkelt-personer til videreuddannelse på forskellige (i reglen bestående) skoler — udgør et beløb svarende til den almindelige dagpengesats fra arbejdsløshedskassen, idet der dog yderligere er fastsat visse maksimumsgrænser. Ydelse af denne form for tilskud kan normalt kun finde sted i tiden 1. oktober—30 april og kan først ske, når arbejdsdirektoratet på grundlag af ansøgninger fra de enkelte arbejdsløshedskasser har afgjort, om ledighedsforholdene inden for kassens område er sådanne, at der kan ydes tilskud. Der kræves gerne i hvert tilfælde en ledighed på 5 pct. i faget, inden der åbnes for arbejdsløshedsfonden. Oplysninger om for hvilke fag, der har været åbnet for understøttelse i årene 1944—51, findes i *bilag 18.*

c) *Beskæftigelsesloven.*

I henhold til § 4 i lov nr. 169 af 30. marts 1946 om iværksættelse af offentlige arbejder m. v. og beskæftigelse af arbejdsløse kan arbejds- og socialministeriet yde *statstilskud til såvel opskoling som omskoling af arbejdsledige.* Tilsvarende bestemmelse fandtes ikke i de tidligere beskæftigelseslove; dog var det i § 8 i arbej dsf or delingsloven (nr. 280 af $^{30}/_{5}$ 1940) pålagt arbej dsf ordelingsnævnet at foreslå foranstaltninger til modvirken af, at et i forhold til den forventede beskæftigelse for stort antal personer bevarede tilknytningen til visse fag eller fagområder og samtidig at foreslå uddannelsesmæssige eller andre foranstaltninger for at tilføre arbejdskraft til mangelområder. Endvidere må bestemmelsen i 1946-loven ses på baggrund af de erfaringer, man under krigen havde høstet i Sverige på dette område.

Den nærmere udformning af betingelserne for statsstøtte til opskoling m. v. efter beskæftigelseslovens § 4 må antages at være overladt til administrationen i forbindelse med det i henhold til lovens § 9 nedsatte beskæftigelsesudvalg, der ved behandling af sager angående opskoling og omskoling — udover de ordinære medlemmer — skal suppleres med en repræsentant for den eller de arbejdsgiverforeninger og en repræsentant for det eller de fagforbund, hvis fagområde sagen berører. Ved tillægsbevillingsloven for 1950/51 og senere ved finansloven for 1951/52 (som tekstanmærkning til § 26, *I.E. 6)* er det bestemt, at der ved ydelse af tilskud i henhold til beskæftigelsesloven til sådanne uddannelsesmæssige foranstaltninger, som findes hensigtsmæssige for

at afbøde mangel på arbejdskraft på samfundsvigtige områder, gives arbejds- og socialministeriet bemyndigelse **til** at *bortse fra den i loven indeholdte almindelige regel om, at deltagerne skal være arbeidsledige.* I adskillige af de omhandlede tilfælde kan en opskolingsforanstaltning nemlig kun gennemføres rationelt, såfremt man også kan medtage personer, der på det givne tidspunkt er beskæftiget inden for det pågældende produktionsområde og derved har erhvervet sig særlige forudsætninger. Virkningen for fagets arbejdsledige fremkommer i så fald derved, at disse inddrages i beskæftigelse til erstatning for de omskolede.

De nævnte tekstanmærkninger, der ved en kommende lovrevision agtes fulgt op med en tilsvarende ændring af beskæftigelseslovens § 4, vil •— for så vidt de fornødne midler stilles til rådighed — afgive grundlag for en øget indsats på dette område, jfr. nærmere nedenfor i kapitel X.

En enkelt foranstaltning er allerede godkendt som tilskudsberettiget og bragt til udførelse; det drejer sig om en *omskoling af arbejdsmand på Bornholm til kantstenshu g gere.* Foranstaltningen gennemføres på den måde, at de pågældende arbejdere i den fastsatte uddannelsesperiode er garanteret en løn, der svarer til almindelig arbejdsmandstimeløn, men således at arbejdsgiverne af lønner efter de i faget gældende akkordsatser, hvorved statens tilskud bliver sukcessivt faldende, efterhånden som de pågældendes dygtighed og dermed indtjeningsevne stiger.

d) *Lovgivningen om foranstaltninger til imødegåelse af ungdomsarbejdsløshed.*

I henhold til § 1 i lov nr. 262 af $^{14}/_{6}$ 1951 skal unge arbejdsløse i alderen 18—25 år — såfremt de ikke ved den offentlige arbejdsanvisnings hjælp kan opnå beskæftigelse ved almindeligt praktisk arbejde —• henvises til arbejdstekniske ungdomsskoler, ungdomsarbejder, kursus eller andre egnede foranstaltninger. Det understreges, at de nævnte foranstaltningers og skolers vigtigste formål skal være at give de unge en arbejdsmæssig uddannelse, herunder op- og omskoling, en fysisk optræning og en udvikling på almenmenneskeligt grundlag.

Den bestemmelse, der særlig har interesse i nærværende forbindelse, er lovgivningens tilsagn om støtte til kursusuddannelse af de ganske unge arbejdsløse arbejdere. Denne bestemmelse har da også i årene 1941-—46 været udnyttet, således at statskassen betalte udgifterne til afholdelse af kursus af længere varighed for unge faglærte arbejdsløse på teknologisk institut i København.

Efter at denne bestemmelse ikke har været anvendt i de senere år p. g. a. den høje beskæftigelse inden for de faglærte fag, er spørgsmålet nu påny blevet aktuelt, navnlig under de sidste måneders stigende arbejdsløshed, og der er således rejst spørgsmål om ydelse af statstilskud til kursusuddannelse af unge snedkere i vinteren 1951/52.

Ud over omkostningerne ved selve kursus betales i henhold til lovens bestemmelser i almindelighed et tilskud svarende til den almindelige arbejdsløshedsunderstøttelse, som ville tilkomme deltageren, såfremt han var arbejdsløs og ikke deltog i skoleundervisningen.

Kapitel IV.

ARBEJDSMARKEDSORGANISATIONERNES STRUKTUR OG PRAKSIS VEDRØRENDE FAGGRÆNSER

1. *De eksisterende faggrænsers baggrund, fastlæggelse og praktisering.*

Den principielle hovedregel for arbejdsdelingen mellem forskellige grupper af arbejdere går efter dansk fagret ud på, at arbejdsgiveren har ret til frit at vælge omfanget og arten af den arbejdskraft, han beskæftiger. Dette er fastslået i septemberforligets § 4, jfr. kap. IX. På linie hermed ligger det, at loven om arbejdsanvisning og arbejdsløshedsforsikring i § 17, stk. 2, principielt fastslår, at arbejdskraft i givet fald kan anvises til arbejdsfunktioner, der ligger udenfor vedkommendes fag.

Denne principielle hovedregel krydses dog på en række områder af *regler eller praksis, hvorefter et givet arbejde i større eller mindre udstrækning skal udføres af en bestemt kategori af arbejdskraft.* Dette gælder *ikke blot* i den forstand, at det pågældende arbejde *primært* skal udføres af en given kategori arbejdere, og kun af andre, hvis de førstnævnte arbejdere ikke kan skaffes. Ofte er det selv under mangel på visse slags arbejdskraft udelukket eller meget vanskeligt at få andre arbejdere beskæftiget ved sådant *»forbeholdt arbejde«.*

Allerede eksistensen af de kollektive overenskomster vil ofte have den virkning, at arbejdsgiverne faktisk ved bestemte arbejdsfunktioner alene beskæftiger medlemmer af det forbund, hvormed overenskomsten er indgået, for så vidt forbundet overhovedet kan anvise arbejdskraft hertil. Arbejdsgivere udenfor arbejdsgiverforeningen har ofte godkendt udtrykkelige bestemmelser i kollektive overenskomster om kun at beskæftige arbejdere i vedkommende forbund ved det pågældende arbejde. Også gennem sædvaner, som ikke er nedfældet i overenskomstbestemmelser, er på flere områder i praksis fastslået en række afgrænsninger mellem faglærtes og ufaglærtes arbejdsområder, mellem de enkelte faglærte gruppers arbejdsfelter o. s. v.

Afgrænsningen af de arbejdsområder, der henhører under de forskellige kategorier af arbejdskraft, er for *størstedelen begrundet i de kvalitets- og sikkerhedsmæssige krav, som produktionen stiller.* I den udstrækning dette er tilfældet, er den pågældende arbejdsdeling enten simpelthen en nødvendighed eller i hvert fald en produktionsmæssigt velmotiveret sikring af, at den mest egnede arbejdskraft benyttes.

En sådan oprindelig hensigtsmæssig, traditionelt indarbejdet arbejdsdeling — som regel skabt på overvejende håndværksmæssigt grundlag — kan imidlertid som følge af *teknikkens fremskridt og produktionsprocessernes udvikling iøvrigt* med tiden komme til at svare mindre godt til produktionens krav. Dette gælder især indenfor områder, hvor der sker store ændringer i og nyskabelser af produktionsprocesser.

I nogle tilfælde fastlægges arbejdsdelinger ved, at overenskomsterne bestemmer, at visse arbejdsfunktioner skal *aflønnes* efter højere satser end andre, hvorfor arbejdsgiverne er interesseret i at benytte den mest kvalificerede arbejdskraft, specielt faglærte svende, hertil. Dette hindrer dog i sig selv ikke, at arbejdsgiverne, hvis den mest kvalificerede arbejdskraft ikke kan skaffes, anvender anden arbejdskraft til disse arbejdsfunktioner.

Hvadenten det skyldes, at fastlagte arbejdsdelinger ikke har tilpasset sig produktionsmetodernes udvikling, eller at visse arbejdsafgrænsninger kun i begrænset omfang har været produktionsmæssigt begrundet, er imidlertid en række arbejdsfunktioner mere eller mindre fuldstændigt *forbeholdt en bestemt gruppe af arbejdere, uden at hensyn til sikkerheden eller produktionen gør det påkrævet* kun at anvende den pågældende gruppe arbejdere.

I det følgende skal i hovedsagen ses på de sidstnævnte former for »forbeholdt arbejde«, således som det i kraft af faglige grænseaftaler, overenskomstbestemmelser, hævdvundne traditioner og organisationernes eller de menige medlemmers praksis iøvrigt fremtræder i form af mere eller mindre skarpe *grænsedragninger mellem faglærtes og ufaglærtes arbejdsområder, mellem faglærte grupper indbyrdes o. s. v.*

Den jaglige arbejdsdeling lader sig i mange tilfælde -- specielt i små virksomheder pä landet og i mindre byer — *tillempe rent praktisk på de enkelte arbejdspladser.* Ofte vil arbejdsdelingen dog faktisk være mere eller mindre bundet af, at der har *udviklet sig en fast praksis* mellem de pågældende arbejdere m. h. t. hvilke arbejdsfunktioner de forskellige fags arbejdere akcepterer udført af ufaglærte eller arbejdere fra andre fag (evt. faggrene). Med tiden kan en sådan fast praksis for faggrænsedragningen få karakter af en *hævdvunden tradition,* som nøje må respekteres, selv om den ikke er formelt nedfældet i kontraktlige bestemmelser. I andre tilfælde er det afgørende, hvilke arbejdsfunktioner der er tariferet i de mellem arbejdsgiverne og de enkelte fagorganisationer aftalte *priskuranter,* således at de arbejdsfunktioner, som alene findes i eet fags priskurant, angiver fagets forbeholdte område.

Mange organisationer har som nævnt indgået egentlige *grænseaftaler;* således har arbejdsmandsforbundet grænseaftaler med bl. a. murerne, stenindustriarbejderne, formerne og de tillærte specialarbejdere, og talrige grænseoverenskomster er indgået mellem faglærte fag, f. eks. mellem tømrerne og snedkerne, mellem smedene og elektrikerne mellem malerne og snedkerne. Sådanne grænseaftaler, som danner en ramme, inden for hvilke den nærmere overenskomstmæssigt fastslåede arbejdsdeling kan finde sted, fastslår, at en række arbejdsfunktioner skal være forbeholdt den ene organisations medlemmer, visse fuktioner den andens, medens evt. en tredie gruppe funktioner kan være fællesarbejde for de to grupper. I tilfælde hvor der ikke har kunnet opnås enighed om en given arbejdsdeling — eller om, til hvilken organisation en arbejder ved et givet arbejde skal høre — kan spørgsmålet afgøres ved kendelse fra *De sam lirkende Fagforbunds grænseudvalg,* som dels kan træffe afgørelser i konkrete stridigheder mellem forbund, dels fastlægge principielle fremtidige retningslinier for faggrænser og organisatorisk placering.

Praktiseringen af de faglige grænsedragninger — hvadenten disse er produktionsmæssigt eller organisatorisk begrundet — sker dels under beskæftigelsen på virksomhederne, dels ved antagelsen af ny arbejdskraft. *For den allerede beskæftigede arbejdskraft* ytrer faggrænserne sig derved at hvor det drejer sig om forbeholdt arbejde, kan arbejdsgiveren oftest kun lade det udføre af den gruppe af arbejdere, hvis fag eller arbejdsområde arbejdet hører under. *Antageher af arbejdskraft* sker oftest ved *direkte aftaler* mellem vedkommende arbejdsgiver og arbejder; i så fald vil i almindelighed de i forvejen antagne arbejdere, evt. disses fagorganisationer overvåge, at forbeholdte arbejdsfunktioner ikke overdrages arbejdere fra andre grupper end den pågældende faglærte (eller på anden måde særligt kvalificerede) gruppe. I mange tilfælde anmoder arbejdsgivere, der ønsker arbejdskraft af en given art, den *arbejdsløshedskasse,* hvor den pågældende arbejdskraft står forsikret, om at få anvist arbejdskraft. Kassen vil da anvise den pågældende arbejdskraft; såfremt den ikke kan skaffes, giver denne gruppes arbejdsløshedskasse sig ikke af med gennem henvendelse til andre gruppers arbejdsløshedskasser at anvise andre kategorier af arbejdskraft, hvad den heller ingen pligt har til. (I enkelte kasser anvises til forbeholdte arbejdsområder kun arbejdskraft fra den branchegruppe inden for kassen, som det pågældende arbejde hører under). Såfremt anvisningen af arbejdskraft sker over de offentlige *arbejdsanvisningskontorer,* vil disse naturligvis primært anvise den pågældende kategori af arbejdskraft. Subsidiært vil de søge at anvise anden arbejdskraft; men hvis det drejer sig om et forbeholdt arbejdsområde, vil den pågældende faglærte (kvalificerede) gruppe modsætte sig antagelse af udenforstående arbejdere.

Visse kategorier af arbejdskraft antages normalt ikke af arbejdsgiveren, men *af virkformænd* o. 1., som arbejdsgiveren har antaget. Dette er f. eks. tilfældet med murerarbejdsmænd og jord- og betonarbejdere til bygge- og anlægsarbejder, og i sådanne tilfælde har sjakformændene rent faktisk en mulighed for at søge det pågældende arbejde forbeholdt arbejdere fra en bestemt gruppe.

I mange tilfælde *udøves modstanden* fra en kategori af arbejdere mod overførelse af anden arbejdskraft til et givet arbejde — eller mod selv at blive overført til andet arbejde —• ikke af de pågældende fagorganisationer, men *af de enkelte arbejdere på arbejdspladserne og på nogle områder også af arbejdsgiverne.* Således vil ikke sjældent en principiel beslutning fra en arbejdsgiverorganisation og et forbund af faglærte om at give ufaglærte udvidet adgang til beskæftigelse ved faget kun i begrænset omfang kunne føres igennem på arbejdspladserne. Dette peger hen til, at den væsentligste hindring for udvidet faglig bevægelighed i mange tilfælde udgøres af *mentaliteten* hos nogle grupper af faglærte, som er vant til at betragte sig som eneberettigede til visse arbejdsfunktioner, og hos nogle arbejdsgivere, fortrinsvis håndværksmestre, som af traditionelle og andre grunde ser med skepsis på øget anvendelse af andre fags eller ufaglærte arbejdere.

Det må iøvrigt fremhæves, at problemet om øget faglig bevægelighed ofte *fremtræder forskelligt i København, i provinsbyerne og på landet og forskelligt i store og små virksomheder.* Behovet for elastiske grænser mellem de forskellige fag og mellem faglærte og ufaglærte er på de fleste felter størst under små forhold: i virksomheder, som kun kan beskæftige få arbejdere, og på steder, hvor det lokale udbud af forskellig slags arbejdskraft er meget begrænset. Faggrænserne er imidlertid på en række felter så meget strengere i København og tildels de større provinsbyer end i provinsen iøvrigt, at det ikke kan begrundes alene i dette forhold, jfr. således, at der er praktisk talt fælles arbejdsmarked for tømrere og snedkere i provinsen, men streng afgrænsning i København; at faglærte typografer i provinsen eventuelt kan beskæftiges som sættertrykkere, i i København kun som enten sættere eller trykkere; og at håndhævelsen af arbejdsdelingen mellem faglærte byggearbejdere og arbejdsmænd er væsentlig mindre streng på landet end i de større byer.

2. Parternes motiver til opretholdelse af faglige skranker.

Såvel faglærte og andre specielt kvalificerede arbejdere som arbejdsgivere kan have forskellige *motiver til* i en vis udstrækning *at søge visse arbejdsfunktioner forbeholdt for bestemte grupper af arbejdere,* uden at dette er produktionsteknisk begrundet.

For begge parter gælder, at det i mangfoldige tilfælde er meget *vanskeligt nøjagtigt at afgøre*, hvilke tilfælde af faglig grænsedragning der er *produktionsteknisk velbegrundede,* idet der oftest kan påpeges i hvert fald nogle fordele ved kun at beskæftige fagets egne arbejdere ved et givet fagligt betonet arbejde. Både arbejdere og arbejdsgivere vil derfor være varsomme med at åbne arbejdsområder for ufaglærte m. v., hvis der kan være tvivl om hensigtsmæssigheden heraf. Samtidig vil begge parter søge at *varne om lærlingeuddannelsen* og vil derfor indrømme de faglærte svende visse fortrin i kraft af deres uddannelse.

De faglærte og andre særligt kvalificerede arbejderes vigtigste motiv til begrænsning af den faglige bevægelighed ligger iøvrigt i *frygten for forringede beskæftigelsesmuligheder.* Dette har selvfølgelig størst aktualitet i fag og på tidspunkter, hvor arbejdsløsheden er stor; men selv i perioder med høj beskæftigelse har de pågældende faglærte arbejdere ikke haft nogen sikkerhed for, hvorlænge den gode beskæftigelse vil vedvare, og har derfor befrygtet, at en afgivelse af arbejdsområder til ufaglærte m. v. vil resultere i hurtigere indtrådt ledighed i deres eget fag. En opgivelse eller slækkelse af de pågældende faglærte gruppers modstand mod større adgang til beskæftigelse af ufaglærte m. v. i faget vil derfor som regel blive betinget af sikkerhed for gode beskæftigelsesudsigter i faget for en rimelig tid fremover, eller de faglærte-vil tage forbehold med hensyn til forlods afskedigelse under beskæftigelsesnedgang af ufaglærte m. v., som har fået adgang til at arbejde i faget.

I særlig grad gør dette beskæftigelsesmæssige synspunkt sig gældende i *fag med stor sæsonvariation* i beskæftigelsen. Faglærte arbejdere i fag, som regelmæssigt har meget høj beskæftigelse i sommermånederne, men betydelig vinterledighed, vil ofte be-

frygte, at en udvidet adgang til beskæftigelse af ufaglærte i faget i højsæsonen vil føre til nedsat beskæftigelse for faget om vinteren. I den udstrækning, hvor f. eks. materialemangel eller det offentliges byggepolitik begrænser nybyggeriet til et givet omfang, og de private reparationsarbejder ligeledes er planlagt til et på forhånd fastlagt omfang, har det anførte synspunkt et vist reelt grundlag for byggefagenes vedkommende. I andre situationer — og disse vil være de normale — må det derimod formodes, at større faglig bevægelighed med deraf følgende mindre mangel på visse slags faglært arbejdskraft bevirker en forøgelse af de samlede beskæftigelsesmuligheder set over et helt år.

Et andet hensyn, som kan gøre faglærte arbejdere mindre interesseret i anvendelse af ufaglært arbejdskraft i deres fag, er det *lønmæssige hensyn.* De faglærte, som har ofret tid og indtægtsmuligheder på den uddannelse, der har gjort dem kvalificerede i vedkommende fag, kan dels ønske at sikre sig det højst lønnede arbejde indenfor den pågældende produktion, dels kan de, særlig hvor der arbejdes i *f celle sakkor der,* opnå højere timefortjeneste, når alle deltagere i akkorden er fuldt optrænet i det pågældende arbejde, hvilket naturligvis fortrinsvis gælder, når de alle er udlært i faget. I nogen grad kan tilsvarende synspunkter anlægges af arbejdere, der uden lærlingeuddannelse er optrænet i et særligt arbejde, som kræver en vis tillæring. Særlig store er faglærte arbejderes betænkeligheder ved at lade ufaglærte overtage fagbetonet arbejde, såfremt de pågældende ufaglærte da lønnes lavere end faglærte ved samme arbejde, jfr. nedenfor side 45.

I sammenhæng hermed må nævnes, at en gruppe af mere kvalificerede arbejdere *lønpolitisk* kan have en fordel ved, at en opstået knaphed på deres arbejdskraft ikke alt for let lader sig udligne ved overførelse af anden arbejdskraft.

Endelig kan modstand mod udvidet faglig bevægelighed i mange tilfælde bunde i en vis *traditionsmæssig indstilling* hos nogle faglærte arbejdere, der betragter beskæftigelse ved faget af ufaglærte eller faglærte fra andre fag som uberettiget indtrængen af fuskere, selv hvor de pågældende kan udføre vedkommende arbejdsfunktioner fuldt forsvarligt.

Set fra arbejdsgiverside vil der vel i almindelighed vasre størst interesse i fri anvendelse af de forskellige slags arbejdskraft; men i nogle tilfælde ser man dog indsnævringer af arbejdskraftens bevægelighed udgå fra arbejdsgiverside. Dette gælder således i tilfælde, hvor arbejdsgiveren ud fra en rent *traditionsmæssig indstilling* fastholder en given kategori af arbejdere og specielt stiller sig skeptisk over for øget anvendelse af ufaglært arbejdskraft. Dette kan særlig være tilfældet hos håndværksmestre, hvis egen faglige uddannelse kan gøre dem tilbøjelige til at betragte spørgsmål angående faglig bevægelighed ud fra samme synspunkter som de faglærte svende.

Også *lønpolitiske overvejelser* kan spille ind. F. eks. kan i tilfælde, hvor overenskomsten fastlægger højere løn for visse arbejdsfunktioner, anvendelse af ufaglærte til sådanne arbejdsfunktioner tænkes at virke som løftestang for de ufaglærtes lønninger iøvrigt. Omvendt kan arbejdsgiverne i nogle tilfælde befrygte, at udvidede muligheder for overførelse af arbejdere fra lavtlønnede grupper af tillærte (specielt kvinder) til andre produktioner eller arbejdsfunktioner kan føre til så stor udvandring fra gruppen, at der bliver mangel på den pågældende tillærte arbejdskraft.

Specielt for håndværksmestre gælder i nogle tilfælde, at nedsat faglig bevægelighed for arbejdskraften kan være modsvaret af, at udførelse af vedkommende slags arbejder formelt eller reelt er *forbeholdt faglærte mestre,* jfr. t. eks. bilag 12, s. 116—17 om entreprenørers stilling ved murerarbejde. Et andet motiv for arbejdsgiveren til at ønske et givet arbejde forbeholdt en vis faglært gruppe kan være hans interesse i, at *ansvaret* for det kvalificerede arbejde ligger hos faglærte arbejdere.

Under mangel på faglært arbejdskraft kan en hemsko på arbejdskraftens bevægelighed, specielt dog lokalt, fremkomme gennem nogle arbejdsgiveres tilbøjelighed til at »*hamstre*« *faglært arbejdskraft,* som de i øjeblikket ikke har egentlig behov for.

Dertil kommer, at *mange arbejdsgivere viger tilbage for langvarige og besværlige fagretlige sagsforfølgelser og lønstridigheder* i forbindelse med overflytning af arbejdskraft og foretrækker ro på arbejdsmarkedet og et nogenlunde gnidningsfrit forhold til de faglærte arbejdere — med de ulemper dette måtte indebære med hensyn til indskrænket faglig bevægelighed. Dette sidste synspunkt kan især have vægt, når der er mangel på faglærte, d. v. s. netop på de tidspunkter, hvor øget bevægelighed har størst beskæftigelsesmæssig og produktionsmæssig interesse.

3. *Vaggrænser og organisationsstruktur.*

Graden af faglig bevægelighed hænger i et vist omfang sammen med *vedkommende faglige organisationers struktur.*

Arbejdernes faglige organisationer er her i landet opbygget i flere forskellige former:

(1) organisationer for *ufaglærte i almindelighed,* nemlig det store Dansk Arbejdsmands Forbund og det mindre, tilsvarende Kvindeligt Arbejderforbund.

(2) organisationer for *ufaglærte* (incl. tillærte o. 1.) knyttet til en *bestemt industri* eller erhvervsgren;

(3) *industriforbund* omfattende såvel faglærte som ufaglærte indenfor en bestemt industri eller erhvervsgren, og

(4) rene organisationer af *faglærte* (egentlige fagforbund), især i håndværksfagene.

Inden for hvert enkelt forbund kan spørgsmål om arbejdskraftens faglige bevægelighed opstå, hvor forbundet rummer arbejdskraft af forskellige arter; dette er tilfældet i Arbejdsmandsforbundet, Kvindeligt Arbejderforbund, industriforbundene og egentlige fagforbund med uddannelse opdelt i flere brancher eller fag. Dertil kommer de mange og som helhed større bevægelighedsproblemer, som kan opstå *forbundene imellem.*

De organisatorisk bestemte grænser for den faglige bevægelighed kan ytre sig dels i *regler, hvorved arbejdsfunktioner forbeholdes* for visse eller alle medlemmer under et enkelt eller nogle få fagforbund, dels i aftaler eller stridigheder mellem organisationer om, *hvilket forbund en arbejder,* der faktisk er beskæftiget ved et givet arbejde, *skal stå tilmeldt.* For spørgsmålet om bevægeligheden er de førstnævnte begrænsninger af størst betydning, selv om også faktiske eller forventede stridigheder om en arbejders organisatoriske placering kan nedsætte mulighederne for fagmæssigt elastisk arbejdsdeling.

løvrigt hænger hele problemet om organisationernes indflydelse på arbejdskraftens bevægelighed sammen med spørgsmålet om *den fagretlige kompetencefordeling* mellem de enkelte fagforeninger, fagforbundene og De samvirkende Fagforbund. Med hensyn til spørgsmål vedrørende faglige afgrænsninger ligger kompetencen helt overvejende hos de enkelte fagforbund.

I det følgende skal redegøres for nogle hovedtræk vedrørende *den herskende grad af faglig bevægelighed indenfor og imellem fagorganisationer af de nævnte typer.*

1°. *Inden for og mellem forbund af ufaglærte.*

Den største grad af faglig bevægelighed findes i almindelighed inden for og imellem de ufaglærtes organisationer. Dette er ganske naturligt, idet forskellene mellem arbejdere i de enkelte grupper med hensyn til erfaring, oplæring og eventuel uddannelse

er væsentlig mindre for de ufaglærte grupper indbyrdes end mellem de ufaglærte og de faglærte grupper eller mellem de faglærte grupper indbyrdes.

Dansk Arbejdsmands Forbund er således åbent for enhver tilgang, såvel af ufaglærte som af faglærte. Samtidig er der principielt fri adgang til overflytning mellem forbundets forskellige afdelinger. Forbundet er opdelt i 4 hovedgrupper: fabrik- og industriarbejdere, transportarbejdere, jord-, beton- og bygningsarbejdere og landarbejdere, og hver af disse grupper er atter opdelt i større eller mindre antal *afdelinger,* i København ialt 38 afdelinger. En udførlig opdeling er iøvrigt kun gennemført i København og de større provinsbyer; dog udgør havnearbejderne mange steder en særskilt gruppe. Selve eksistensen af denne opdeling i grupper efter arbejdskraftens specialer virker til en vis grad nedsættende på bevægeligheden mellem ufaglærte af forskellige kategorier. I praksis kan endvidere på enkelte felter opstå en vis begrænsning af den frie overflytningsret mellem de forskellige grupper af arbejdsmænd, f. eks. ved at holdformænd på en byggeplads af hensyn til arbejdsfortjenesten ved fællesakkorder nødigt antager arbejdsmænd udenfor murarbejdsmands-, respektive jord- og betonarbejdergruppen. Kvinder har principielt adgang til at blive optaget i Dansk Arbejdsmands Forbund, selv om det i praksis kun er sket i meget ringe omfang.

Kvindeligt Arbejderforbund er åbent for enhver tilgang af kvinder, samtidig med at der for forbundets medlemmer er fri bevægelighed mellem arbejdere beskæftiget i forskellige industrier og erhverv. Dog findes der i København og nogle større provinsbyer en lignende opdeling i afdelinger som hos arbejdsmændene.

Bevægeligheden mellem Dansk Arbejdsmands Forbund og Kvindeligt Arbejderforbund omtales nedenfor under 2°.

Bevægeligheden *mellem ufaglærte grupper iøvrigt* er i det store og hele fri. Normalf anviser de enkelte forbund dog ikke arbejde til deres medlemmer inden for erhvervsområder, der hører under andre forbund, og omvendt søger man fortrinsvis egne medlemmer beskæftiget i det område, forbundet dækker. Der lægges imidlertid ikke hindringer i vejen for, at medlemmer på eget initiativ søger arbejde i andre erhvervsområder, og tilgangen til langt de fleste ufaglærte fagforbund er som nævnt åben. Undtagelser danner enkelte forbund af ufaglærte, som af beskæftigelseshensyn udøver tilgangskontrol; dette gælder særlig bryggeriarbejderne, papirarbejderne og søfyrbøderne, hvilke sidste gennem lang tid har haft en meget stor ledighed. Denne tilgangskontrol fra forbund af ufaglærte synes dog ikke at have været praktiseret så stramt, at dette har fremkaldt knaphed på den pågældende arbejdskraft.

En vis, teknisk bestemt begrænsning af bevægeligheden mellem ufaglærte grupper ligger i det krav, der for nogle af grupperne, bl. a. en del tekstilarbejdere, tobaksarbejdere, skotøjsarbejdere og bogbind erj om fruer, stilles om en vis *elevtid eller tillæringsperiode.* Eventuelt er dette krav forbundet med, at visse *arbejdsfunktioner forbeholdes tillærte* i modsætning til andre ufaglærte. I nogle tilfælde er tilgangsmulighederne til en tillært gruppe som følge af krav om elevtid eller lignende faktisk indskrænket til arbejderne under en vis alder.

2°. *Mellem ufaglærte mænd og ufaglærte kvinder.*

Bevægeligheden mellem ufaglærte mænd og ufaglærte kvinder er i det store og hele ikke begrænset af organisatoriske og lignende forhold. Som hovedregel sætter kun krav til fysik og optræning grænser for bevægeligheden mellem medlemmerne af *Dansk Arbejdsmands Forbund og Kvindeligt Arbejderforbund.* I praksis er imidlertid såvel arbejdsmændene som de ufaglærte kvinder tilbøjelige til at søge visse arbejdsområder forbeholdt sig, f. eks. har de kvindelige arbejdere modsat sig, at nogle arbejder, som sædvanligvis udføres af kvinder, overdrages arbejdsmænd.

På visse *andre arbejdsfelter* for ufaglærte er der begrænset bevægelighed mellem

mænd og kvinder, oftest således at kvinder ikke kan beskæftiges inden for de pågældende områder (f. eks. søfyrbødere, linoleumspålæggere), eller således at der rent faktisk ikke oplæres kvinder til visse tillærte grupper, f. eks. cottonstrikkere på tekstil fabrikker. I nogle tilfælde kan udelukkelsen af kvinder skyldes arbejderbeskyttelseslovgivningen o. 1. I andre tilfælde, f. eks. i bogbinderfaget, er det omvendt ved overenskomst fastlagt, at der i faget kun kan beskæftiges faglærte svende og ufaglærte (tillærte) kvinder, men ikke ufaglærte mænd. Indenfor nogle områder har tillærte kvinder modsat sig overflytning til arbejder, der ligger udenfor deres tillærte felt.

I praksis medfører ofte den betydelige *lønforskel* mellem mandlig og kvindelig arbejdskraft, tildels også for samme eller lignende arbejde, en vis fastslået arbejdsdeling og dermed følgende begrænset bevægelighed. Således findes en række lavt lønnede beskæftigelser for ufaglærte kvinder i tekstil- og konfektionsindustrien, papirindustrien, huslige erhverv m. v., hvortil praktisk talt ingen overgang af mandlige arbejdere finder sted, uanset eventuel mangel på arbejdskraft.

3°. *Ind en for 'industriforbund.*

Inden for de forskellige industriforbund ligger forholdene meget forskelligt med hensyn til arbejdskraftens bevægelighed. En lang række industriforbund har principielt *fri bevægelighed* mellem alle beskæftigelser inden for området, således at såvel faglærte som ufaglærte i forbundet har ret til at blive beskæftiget ved et hvilket som helst arbejde. Blot kræver forbundet en given overenskomstmæssig aflønning for hver af de arbejdsfunktioner, overenskomsten specificerer, uanset om de udføres af en faglært eller en ufaglært arbejder. Arbejdsgiveren får naturligvis derved en interesse i at anvende den bedst kvalificerede arbejdskraft, i givet fald altså faglært arbejdskraft eller arbejdskraft med en vis oplæring. En sådan fri bevægelighed findes bl. a. inden for slagtere, tobaksarbejdere, skræddere, tekstilarbejdere, garvere, skotøjsarbejdere og træindustri arbejdere[1]).

Andre industriforbund opretholder i hovedsagen fri bevægelighed mellem forbundets grupper, men med *visse begrænsninger*. F. eks. er i provinsen, men ikke i København det faglærte pottemagerarbej de nogle steder forbeholdt faglærte indenfor keramikerforbundet, som iøvrigt holder fri adgang for forbundets faglærte og ufaglærte til de forskellige beskæftigelser. Andre industriforbund fastholder noget fastere afgrænsning mellem de faglærte og ufaglærte inden for faget. For mølleriarbejdernes vedkommende er nogle arbejdsfunktioner forbeholdt faglærte møllersvende, således at forbundets pakhusarbejdere er udelukket herfra. Tilsvarende begrænsninger af bevægeligheden på visse områder findes bl. a. hos hatte- og buntmagere, glasarbejderne, formerne og guld- og sølvarbejderne. Endnu fastere ligger skellet hos bogbinderi- og papirvarearbejderne, hvor der på de egentlige bogbinderier er en streng afgrænsning mellem faglærte bogbindersvendes og ufaglærte kvinders arbejdsområder, medens der på papirvare- og papvarefabrikkerne i højere grad er udflydende grænser mellem faglærtes, ufaglærtes og kvinders arbejdsområder. Den *strengeste afgrænsning* mellem et industriforbunds faglærte og ufaglærte findes i de øvrige grafiske fag, organiseret i typografforbundet og litografforbundet, hvor bevægeligheden mellem faglærte og ufaglærte måske er ringere end inden for noget andet område, samtidig med at der er en næsten lige så stærk afgrænsning mellem de forskellige faglærte grupper indbyrdes: sættere og trykkere, fotografer og ætsere o. s. v., jfr. nærmere bilag 12.

Hvad angår de betragtninger, der kan anlægges på arbejdsdelingen mellem faglærte og ufaglærte i industriforbund uden fri bevægelighed, henvises iøvrigt til diskussionen

[1]) Noget tilsvarende gælder fagforbundet Dansk Handels- og Kontormedhiælperforbund. der i lighed med industriforbundene omfatter både faglærte og ufaglærte.

nedenfor under pkt. 6° om de ganske tilsvarende problemer m. h. t. faglærte i rene fagforbund over for ufaglærte.

4°. *Mellem industriforbund*

Problemer vedrørende arbejdsdeling mellem arbejdere hørende til forskellige industriforbund vil sjældent opstå, fordi industriforbundene netop organiserer alle arbejdere på samme arbejdsplads i ét forbund. Som eksempel kan dog nævnes en strid mellem garverforbundet og hatte- og buntmagerforbundet om beskæftigelse ved pelsberedning. De samvirkende Fagforbunds grænseudvalg fandt principielt, at det var rimeligst at lade dette være fællesarbejde, men de to forbund ønskede arbejdet henført alene under eet fag, hvorefter det blev erklæret som garverarbejde. I hovedsagen vil dog sådanne stridigheder mellem industriforbund alene vedrøre spørgsmålet om, hvor de pågældende arbejdere skal stå organiseret, hvilket kun vil virke som en selvstændig hemsko på bevægeligheden i de tilfælde, hvor en arbejder ikke ønsker at løbe risiko for, at spørgsmålet om hans organisatoriske placering bliver rejst.

5° *Inden for forbund af faglærte.*

Inden for hvert enkelt af de rene forbund af faglærte er der som regel fri bevægelighed mellem fagets svende indbyrdes -- også hvor faguddannelsen er opdelt på en række forskellige brancher som hos smede og maskinarbejderne, snedkerne og malerne (i modsætning til forholdet hos de faglærte svende i de grafiske industriforbund).

I praksis vil naturligvis uddannelsens specialisering sætte teknisk bestemte grænser for, hvilke af fagets områder det kan betale sig for en faglært arbejder at søge beskæftigelse inden for.

6° *Mellem faglærte og ufaglærte.*

Problemet om faglig bevægelighed ved arbejdsdelingen mellem ufaglærte arbejdere og de faglærte arbejdere, der står i rene fagforbund eller i industriforbund med begrænset bevægelighed, har to sider: dels vedrørende overførelse af faglærte til ufaglært arbejde, dels vedrørende ufaglærtes overtagelse af mere eller mindre fagligt betonet arbejde.

Den førstnævnte side af sagen er i almindelighed den mindst komplicerede, idet de *faglærte arbejdere oftest har mulighed for at overtage ufaglærtes arbejde* hvor arbejdsgiveren måtte ønske dette, og om fornødent vil kunne overgå til pågældende forbund af ufaglærte, specielt til arbejdsmandsforbundet. Der kan imidlertid være tilfælde, hvor *faglærte arbejdere vægrer sig* ved at påtage sig arbejde, som også kan udføres af ufaglærte, f. eks. hvor faglærte tømrere vægrer sig ved at deltage i jernbetonstøbning sammen med arbejdsmænd, eller hvor faglærte typografer vægrer sig ved at deltage i afvaskning af valser o. 1., som normalt udføres af ufaglærte trykkeriarbejdere. På linie hermed kan nævnes forekommende tilfælde af murersvendes vægring ved at udføre pudsningsarbejdet på bygninger opført af arbejdsmænd.

På enkelte felter kan bestemte arbejdsfunktioner være *forbeholdt en ufaglært gruppe* således at faglærte arbejdere ikke kan deltage deri; således er opstilling af betonforskalling under jorden forbeholdt jord- og betonarbejdere. I andre tilfælde, hvor arbejdsmændene har søgt at påberåbe sig en forret til visse fagligt betonede specialarbejder, som sædvanemæssigt har været udført af arbejdsmænd, er dette ikke lykkedes. Således udtaler en kendelse af 1945 fra De samvirkende Fagforbunds grænseudvalg udtrykkeligt i en strid mellem arbejdsmandsforbundet og blikkenslagerforbundet (om blylodningsarbejde), at den omstændighed, at en eller flere ufaglærte arbejdere på en arbejdsplads oplæres til og anvendes til udførelse af et specielt arbejde, ikke kan give disse arbejdere nogen forret over for en faglært arbejder, til hvis fag det pågældende

arbejde iøvrigt snarest må henregnes (selv om også den faglærte må oplæres specielt til pågældende arbejde); men at der tværtimod snarere kunne blive tale om, at vedkommende fag kunne betvivle arbejdsmændenes ret til at indtræde i det pågældende fagligt betonede omend specielle arbejde.

Hovedproblemet bliver altså spørgsmålet om *beskæftigelse af ufaglærte arbejdere ved arbejdsfunktioner som normalt er forbeholdt faglærte.* Som foran berørt er denne grænsedragning naturligvis principalt opstået af tekniske grunde, idet en række arbejdsfunktioner forudsætter en vis faglig dygtighed, der som oftest kræver en forudgående faguddannelse. Imidlertid vil der altid være større eller mindre *grænseområder* af arbejdsfunktioner, hvor det udfra produktivitetsmæssige overvejelser kan være tvivlsomt, hvorvidt faglært arbejdskraft er nødvendig. Endvidere er i en række tilfælde en arbejder hovedsagelig beskæftiget ved visse simplere arbejdsfunktioner, men *lejlighedsvis* ved andre og mere kvalificerede. Endelig medfører som nævnt den *tekniske udvikling* at de forskellige produktionsprocesser løbende er underkastet en vis forandring, hvorved ændrede eller helt nye produktionsmetoder og arbejdsfunktioner opstår.

Resultatet er, at der til stadighed er en række latente konfliktmuligheder mellem det udfra et produktionssynspunkt øjeblikkeligt hensigtsmæssige og den sædvanemæssigt udviklede grænsedragning mellem faglærtes og ufaglærtes arbejdsområder. *Den fastslåede grænsedragning* er for størstedelen nedfældet i overenskomsternes priskuranter, således at kun arbejdere i det (eventuelt de) forbund, som har vedkommende arbejdsfunktion optaget i priskuranten, er berettiget til at udføre det pågældende arbejde. I andre tilfælde hviler grænsedragningen alene på sædvaner, der eventuelt kan variere fra sted til sted.

I nogle fag er denne grænsedragning mellem faglærte og ufaglærte meget streng, således for en række af byggefagene, især murerne, samt for de grafiske fag (som er industriforbund). I visse tilfælde findes der trods iøvrigt nøje arbejdsafgrænsninger større områder, som er *fællesarbejde* mellem faglærte og ufaglærte, ved byggeri f. eks. forskallingsarbejde ved betonstøbning over jorden, som er fælles for tømrere og jord- og betonarbejdere (og murere), medens der iøvrigt sondres nøje mellem faglært tømrerarbejde og ufaglært arbejdsmandsarbejde.

De fleste rene faglærte fag tillader således *kun anvendelse af ufaglært arbejdskraft i faget på nøje afgrænsede områder.*

Undtaget herfra er dog ofte ufaglærtes lejlighedsvise udførelse af visse mindre fagligt betonede arbejdsfunktioner. I forskellige tilfælde er endvidere givet enkelte arbejdsmænd med lang tids arbejde i tilknytning til faget adgang til også at udføre ragbetonet arbejde. Hvor en sådan adgang til anvendelse af ufaglært arbejdskraft ved fagarbejde individuelt er givet, har vedkommende faglærte forbund oftest krævet de pågældende ufaglærte overført til sig, såfremt deres udførelse af fagarbejde ikke er blot forbigående eller lejlighedsvis. På denne måde er sket en vis, men i omfang begrænset overførelse af ufaglærte bl. a. til smedeforbundet, tømrerne og bødkerne.

Inden for andre fag er sket en vis udvidelse af den faglige bevægelighed derved, at arbejdsfunktioner, som ligger på grænsen mellem faglært og ufaglært arbejde, eller som har karakter af hjælpearbejde o. 1., og som tidligere var forbeholdt faglærte, nu kan udføres af ufaglærte. Eksempler på således *udvidet anvendelse af ufaglærte* findes bl. a. ved pasning af visse maskiner i jern- og metalindustri m. m., ved hjælpearbejde for buntmagersvende og mindre fagligt betonet arbejde i hattefabrikation og ved forskellige arbejder i lædervare- og rejsetøjsbranchen og på madrasfabrikker, som tidligere har været udført af faglærte sadelmagere og tapetserere. Særlig inden for jern-

og metalindustrien — hvor den tekniske udvikling har været betydelig — har en sådan delvis tilpasning af faggrænserne til produktionens forandringer haft betydning.

En principielt meget vid adgang til beskæftigelse af ufaglærte findes i snedkerfaget, hvor et supplement af 1/6 1950 til snedkernes hovedoverenskomst som punkt 5 bestemmer, at »ufaglærte mandlige arbejdere kan anvendes inden for faget«, bygningssnedkerarbejde dog undtaget. I praksis har bestemmelsen imidlertid ikke haft nævneværdig betydning, og beskæftigelse af ufaglærte inden for faget anerkendes normalt kun på afgrænsede, mindre områder som f. eks. ved betjening af overfræsere. Malerforbundet har allerede ved en aftale af 1938 med Dansk Arbejdsmands Forbund åbnet adgang til malerforbundet for ufaglærte beskæftiget ved malerarbejde, hvilket i praksis har ført til, at et antal arbejdsmænd i jern- og metalindustrien er beskæftiget ved sprøjtemaling m. m., fortrinsvis på vogne. Elektrikerforbundet optager løbende nogle ufaglærte arbejdere, som er optrænet i luftledningsarbejde eller ved fagbetonet arbejde i radiobranchen, hvorved de får adgang til at udføre det pågældende fagbetonede arbejde (men ikke fagarbejde iøvrigt).

7°. *Mellem forbund af faglærte.*

På lignende måde har der udviklet sig en mere eller mindre streng *indbyrdes arbejdsdeling mellem de faglærte grupper,* som ikke står åbne for arbejdere uden den pågældende faguddannelse. / *almindelighed* ligger afgrænsningen mellem disse faglærte fag *meget fast.* således at en given arbejdsfunktion kun må udføres af arbejdere hørende til et enkelt fag. Dog har forskellige nært beslægtede fag ved grænseaftaler eller igennem overenskomsternes priskuranter i forbindelse med afgrænsning af fagenes arbejdsområder erklæret en række arbejdsfunktioner for *fællesarbejde* for de pågældende fag. I særlig stor udstrækning gælder dette for *metalfagene,* hvor der inden for Centralorganisationen af Metalarbejdere i Danmark (d. v. s. inden for jern- og metalindustri, men ikke derudover) er gennemført fri overførelse af faglærte arbejdere mellem smede og maskinarbejdere, blikkenslagere, elektrikere, jern- og metalslibere, metaltrykkere, guld- og sølvarbejdere, gørtlere og metalarbejdere og kobbersmede. Et andet felt, hvor der findes betydelige områder af fællesarbejde mellem forskellige faglærte fag samt faglærte arbejdere i nogle industriforbund, er *traf ågene,* hvor der i større eller mindre omfang er fastlagt fællesarbejde mellem to eller flere af fagene karetmagere, korkskærere, sadelmagere og tapetserere, skibstømrere, snedkere, træindustriarbejdere, tømrere (bortset fra husbygning) og nogle minde håndværksfag. Et særligt vidtgående eksempel på fællesarbejde mellem to beslægtede fag afgiver *bygningssnedkere og tømrere i provinsen,* hvor hele arbejdsområdet, incl. husbygning, er fællesarbejde. Det samme gælder fra 1951 for *tømrere og skibstømrere.*

Uden for disse store områder findes eksempler på fællesarbejde mellem faglærte grupper på en del andre felter. Således er der eksempelvis fastslået visse fællesarbejder mellem faglærte i bogtrykfaget og bogbinderifaget, mellem malere og bygningstapetserere og mellem smede og blikkenslagere ved byggeri (rørlægningsarbejde) foruden talrige tilfælde, hvor mere begrænsede arbejdsfunktioner er fællesarbejde for to eller flere fag.

8°. *Mellem mænd og kvinder inden for forbund af faglærte.*

På nogle faglærte og dermed beslægtede områder er der kun adgang til uddannelse af *mænd,* således at *kvinder er udelukket* fra faget. Dette gælder en del fag eller fagbrancher inden for jern- og metalindustrien samt brolæggere, møllersvende, riggere, skibstømrere, skorstensfejere, farvere, hattemagere m. fl. I de fleste tilfælde drejer det sig om fag med hårdt legemligt arbejde, som må anses for uegnet for kvinder. I ad-

skillige tilfælde er rent faktisk kun uddannet mænd inden for et fag, f. eks. til faglærte bødkere, garvere, skomagere, stenhuggere, som helhed af samme grunde. Efter at der for nylig er åbnet adgang for mænd til den samme uddannelse, som sygeplejersker har, synes der ikke at kunne påvises fag, hvortil uddannelse af mænd formelt er udelukket. Derimod er der faktisk til enkelte fag, f. eks. modister, praktisk talt kun uddannet kvinder. Bortset fra enkelte, begrænsede områder må den eksisterende afgrænsning mellem mænd og kvinder inden for nogle fag siges at bero på beskyttelses- eller hensigtsmæssighedssynspunkter.

4. *Virkninger af manglende faglig bevægelighed.*

I det foregående afsnit er redegjort for hovedtrækkene i den faglige bevægelighed mellem arbejdskraft hørende under de forskellige fagforbund. Det vil af gennemgangen ses, at mangel på faglig bevægelighed fortrinsvis gør sig gældende dels i forholdet mellem ufaglærte arbejdere og faglærte inden for en række rene fagforbund samt enkelte industriforbund, dels i forholdet mellem visse grupper af faglærte arbejdere.

En gennemgang som den foregående, der fremhæver de produktionsområder, hvor den faglige bevægelighed er mindst, kan måske i nogen grad give et overdrevet indtryk af mangel på faglig bevægelighed i erhvervslivet som helhed. Det bør derfor understreges, at der *inden for adskillige erhvervsområder:* landbrug, handel, omsætning og transport m. m. og for industriens vedkommende bl. a. de fleste nærings- og nydelsesmiddelindustrier, tekstilindustri, sten- og lerindustri og kemisk industri, *er sa vide organisatoriske rammer for behageligheden,* at den i almindelighed alene begrænses af tekniske og andre hensigtsmæssigheds hensyn.

Pa nogle omrader må imidlertid de gældende faglige afgrænsninger siges at afgive så *snavre spillerum for faglig bevægelighed,* at de i en række tilfælde virker hæmmende på produktion og beskæftigelse.

Overalt, hvor bevægeligheden mellem forskellige kategorier af arbejdskraft således er særlig ringe, uden at det er begrundet i produktionens krav til arbejdskraftens kvalifikationer, kan dette *give anledning til forsinkelse, vanskeliggørelse eller fordyrelse af produktionsprocesser.* Det fører til, at de pågældende produkter fordyres, eller den fremstillede varemængde formindskes, hvilket betyder ringere muligheder for forbrugernes behovsdækning og kan forstærke et eventuelt *inflationspres.* Dertil kommer, at i tider, hvor der er mangel på nogle kategorier af arbejdskraft, men overskud på andre, kan utilstrækkelig bevægelighed hindre eller vanskeliggøre udligningsprocesser mellem udbud og efterspørgsel efter arbejdskraft og dermed *føre til en lavere samlet beskæftigelse* end den, der ville være opnået under forudsætning af friere adgang til at overføre arbejdskraft til andre arbejdsfunktioner end dem, de pågældende sædvanligvis er beskæftiget ved. Inden for mere begrænsede områder kan denne beskæftigelses-reducerende virkning også gøre sig gældende i perioder med generel høj arbejdsløshed.

I de seneste år, hvor beskæftigelsen for mange faglærte grupper har været god gennem hele året eller i fagets sæson, har manglende bevægelighed på visse omrader medvirket til produktionsfordyrelser og hindret forøget beskæftigelse, især af ufaglærte.

Dette har således været tilfældet inden for *byggeriet,* hvor ringe faglig bevægelighed under mangel på bl. a. murersvende, malersvende, tømrere og rørlæggere (og tildels murarbejdsmænd og jord- og betonarbejdere) i sommerhalvåret dels har forsinket igangværende byggeri og medvirket til stigningen i byggeomkostningerne, dels har hindret øget anvendelse på byggepladserne af sådanne arbejdsmænd og andre byggearbejdere, som der i den givne situation har været overskud af. Også løsningen af problemerne ved vinterbyggeri har stødt på vanskeligheder fremkaldt af de faglige skillelinier (for-

deling af ekstraudgifter m. m.). Ligeledes har inden for den *grafiske industri* de meget strenge grænser for den faglige bevægelighed i nogle tilfælde af mangel på bl. a. faglærte sættere, trykkere og litografer virket forsinkende og fordyrende på produktionen og hindret udvidet beskæftigelse af ufaglærte trykkeriarbejdere m. v. I *dele af metalindustrien* har — trods de stedfundne ekstraordinære overførelser af ufaglært arbejdskraft til fagarbejde jfr. nedenfor •— mangel på faglærte smede m. fl. til forskellige særlig kvalificerede arbejder i forbindelse med vanskeligheder ved at få overført arbejdsmænd til mindre fagligt betonet arbejde hæmmet udvidelse af beskæftigelsen inden for forskellige virksomheder. Dette har bl. a. været tilfældet for stålskibsværfterne, jfr. omtalen i bilag 12 s. 120.

Også uden for de nævnte tre områder har der — men i mere begrænset målestok — været tilfælde, hvor det er sandsynligt, at beskæftigelsen i nogle virksomheder kunne forøges, såfremt den faglige bevægelighed var større, f. eks. inden for glasindustrien, papirindustrien og brolæggerfaget.

Som supplement til beskrivelsen i foregående afsnit af den faglige bevægelighed er i bilag 12 givet en kort redegørelse for nogle problemer vedrørende den faglige bevægelighed inden for de 3 foran nævnte erhvervsområder, hvor bevægelighedsproblemerne må siges at være af størst betydning. Det må dog samtidig understreges, at *produktionstekniske* hensyn begrænser rammerne for faglig bevægelighed i alle de 3 nævnte erhvervsgrene. En sådan beskrivelse efter erhvervslinier i stedet for efter fag linier må indeholde visse gentagelser af ting, som er sagt i nærværende kapitel.

5. *Ekstraordinære slækkelser af faggrænser i de senere år.*

Udover de muligheder, der er omtalt i det foregående for anvendelse af ufaglærte til arbejdsfunktioner hørende under en faglært gruppe, har der *under de gunstige beskæftigelsesforhold efter den 2. verdenskrig* i enkelte fag været gennemført mere *ekstraordinære foranstaltninger i retning af at udvide bevægeligheden mellem faglærte og ufaglærte* arbejdere inden for samme produktion gennem forøget adgang til at anvende ufaglært arbejdskraft til arbejde, der kan betegnes som *mindre fagligt betonet.* Disse særlige foranstaltninger har været begrundet i opstået mangel på faglært arbejdskraft og har for en dels vedkommende karakter af midlertidige foranstaltninger.

De vigtigste eksempler på sådanne ekstraordinære, begrænsede slækkelser af faggrænser afgiver metalfagene, specielt *smede- og maskinarbejderforbundet.*

Smedeforbundet har akcepteret udvidede overførelsesmuligheder for ufaglærte ad flere veje:

1) Allerede under 2. verdenskrig indførtes en bestemmelse i hovedoverenskomsten for jern- og metalindustrien om, at ufaglærte, men *tillærte* slibere, specialarbejdere, pressere og forsølvere, når de har arbejdet ved et af disse fag i 3 år og modtaget bevis herfor, betragtes *som faglærte for sa vidt angar deres speciale* og følgelig kan beskæftiges ved dette på lige fod med faglærte svende. Dette har tillige betydning for de andre metalfag, som gennem jern- og metalindustriens hovedoverenskomst har et vist fælles arbejdsmarked med smede og maskinarbejdere, specielt for guld- og sølvarbejderne og jern- og metalsliberne.

2) I en række lokalt afsluttede aftaler, hvis forbillede er en i 1946 afsluttet aftale mellem smedeforbundet og A/S Th. B. Thriges Maskinfabrik i Odense, har smedene anerkendt, at der under nærmere angivne forudsætninger — herunder oprindelig også om tilbageføring til ufaglært arbejde, hvis der påny opstår ledighed blandt smede og maskinarbejdere på stedet og efter aftale i hvert tilfælde med vedkommende tillids-

mænd — *umiddelbart kan anvendes ufaglært arbejdskraft ved nærmere aftalte kategorier af mindre fagligt betonede arbejdsfunktioner,* der ellers er forbeholdt faglærte smede. En sådan ekstraordinær, umiddelbar overførelse af ufaglærte til fagbetonet arbejde menes at have fundet sted for omkring 2000 arbejdsmænd. Arten af de arbejdsfunktioner, der således er overdraget ufaglærte, varierer stærkt fra virksomhed til virksomhed. Fælles for de forskellige tilfælde er dog, at det drejer sig om mindre krævende arbejdsfunktioner, oftest af ensartet, rutinemæssig karakter og fortrinsvis ved hel- og halvautomatiske maskiner. Det kan f. eks. dreje sig om arbejde af denne art inden for fræsning, svejsning, maskinslibning, vikling og pladearbejde.

3) Endelig har Metalindustriens Fællesudvalg i 1947 udarbejdet en ordning, hvorefter *ufaglærte voksne* arbejdere med mindst 2 års beskæftigelse på jernindustrielle virksomheder efter Fællesudvalgets godkendelse kan *uddannes til fuldt faglærte smede og maskinarbejdere på nedsat læretid.* Nedsættelsen har i praksis været på op til 2½ år. Den forkortede lærlingeuddannelse kan således gennemføres på ned til 1½ år, mens den normale lærlingeuddannelse varer 4—5 år. Hidtil har dog kun godt 300 arbejdsmænd fuldført denne forkortede lærlingeuddannelse.

løvrigt skal kort nævnes nogle *andre eksempler* på områder, hvor faglærte arbejdere under de seneste års mangel på faglært arbejdskraft ekstraordinært har akcepteret udvidede muligheder for beskæftigelse af ufaglærte ved faget:

De faglærte inden for *guld- og sølvarbejderforbundet* åbnede under besættelsesårenes mangel på faglært arbejdskraft adgang for ufaglærte inden for forbundet i et antal af ca. 500 til visse, ellers for faglærte forbeholdte hjælpearbejder samt til oplæring i en enkelt produktion. Ca. 300 af de pågældende arbejdsmænd er dog nu, hvor guld- og sølvarbejdernes ledighed er større, tilbageført til ufaglært arbejde. Desuden har den foran under smedeforbundet omtalte anerkendelse af visse tillærte som faglærte inden for et speciale haft en del praktisk betydning for guld- og sølvarbejderne.

Blikkenslagerforbundet har i de seneste år anerkendt uddannelse af et mindre antal arbejdsmænd med tilknytning til faget til faglærte blikkenslagere efter en afkortet, 3—4 års lærlingeuddannelse, mens den normale læretid er 5 år.

Hatte- og buntmagerforbundet havde under manglen på faglærte for nogle år siden åbnet adgang for ufaglærte til fagbetonet arbejde, idet et antal voksne kvindelige arbejdere uddannedes til syersker på kortere tid end normalt. Disse syersker er under de seneste års ringere beskæftigelse i faget ved at blive tilbageført til ufaglært arbejde. Samtidig tillodes udvidet anvendelse af ufaglærte mænd ved hjælpearbejde for buntmagersvende. Endelig kan voksne, ufaglærte kvinder uddannes til beskæftigelse som stråsyersker i de korte topsæsoner, mens de atter må forlade dette fagbetonede arbejde uden for sæsonen.

Inden for *mølleriarbejderforbundet* er de faglærte møllersvende gået ind på, at et antal ufaglærte pakhusarbejdere inden for forbundet med længere tids tilknytning til faget til aflastning af manglen på faglærte er blevet oplært til overtagelse af møllersvendearbej de.

Inden for *glasarbejderforbundet* er, under lignende forudsætninger som for arbejdsmænd ved fagbetonet arbejde i jern- og metalindustrien, under de senere års mangel på faglærte glasarbejdere flere steder sluttet ensartede aftaler om anvendelse af ufaglært arbejdskraft til mindre fagbetonet arbejde, der normalt er forbeholdt faglærte, fortrinsvis betjening af halvautomatiske maskiner, efter en kortere oplæring.

I det lille håndværksfag *bødkerfaget* har der i de senere år, trods en for hele landet under eet relativt høj ledighedsprocent, mange steder været udtalt mangel på faglærte, hvilket de pågældende steder har ført til overførelse af ufaglærte til faglært bødkerarbejde og optagelse i bødkerforbundet.

6. *Aflønning af ufaglærte ved fagligt betonet arbejde.*

I de tilfælde, hvor der findes egentligt fællesarbejde mellem faglærte og ufaglærte, eller hvor ufaglærte -- varigt eller midlertidigt -- er blevet overført til arbejde, der ellers er forbeholdt faglærte, opstår spørgsmål om, *hvorledes de ufaglærtes aflønning skal være ved fagligt betonet arbejde.*

Fra de faglærte arbejderes side vil der ofte være stor betænkelighed ved at gå ind på, at de pågældende ufaglærte arbejdere kan aflønnes efter lavere satser end vedkommende faglærte gruppe. Omvendt fremhæves ofte fra arbejdsgiverside, at de pågældende ufaglærte ikke er i stand til at yde samme præstationer som de faglærte, hvorfor aflønningen må være lavere.

De løsninger, man har fundet frem til på de områder, hvor problemet har været aktuelt, varierer en del fra fag til fag; men hovedreglen er dog, at der skal betales *samme løn* til ufaglærte ved (mindre) fagligt betonet arbejde som til de pågældende faglærte svende. I de fleste industriforbund med fri bevægelighed inden for forbundet kræves ens aflønning af faglærte og ufaglærte ved samme arbejde. Eksempelvis er dog i garverierne timelønnen for arbejdsmænd ved fagarbejde to øre *lavere* end for garversvende. Endvidere er i mange tilfælde fastsat lavere løn til kvinder end til mænd ved samme arbejde, hvilket i alle tilfælde gælder for så vidt angår dyrtidstillægget. I de tilfælde, hvor rene faglærte forbund har åbnet adgang for ufaglærte, er bestemmelserne om aflønning af dette arbejde ligeledes varierende. For malernes vedkommende skal arbejdsmænd, som er beskæftiget ved fagarbejde og optaget i malerforbundet, aflønnes efter de faglærte malersvendes satser. Ufaglærte beskæftiget ved fagligt betonet arbejde i jern- og metalindustrien skal ligeledes aflønnes efter samme satser som smede og maskinarbejdere. Inden for støberier er dog i forskellige tilfælde fastsat lavere timeløn (men ikke akkordløn) for ufaglærte ved fagarbejde end for faglærte håndformere. For snedkerfagets vedkommende er ved overenskomsten af 1950 fastlagt en *aftrapning* af lønnen for ufaglærte ved fagarbejde, således at de pågældende i de første 2 måneder lønnes med 70 % af de faglærtes løn, hvorefter aflønningen i løbet af yderligere 6 måneder stiger til fuld faglært løn.

Kapitel V.

ARBEJDSLØSHEDSFORSIKRING OG ARBEJDSANVISNING

1. *Arbejdsløshedsforsikringens begrundelse.*

Ydelsen af arbejdsløshedsunderstøttelse er begrundet i den opfattelse, at der må være mulighed for opretholdelse af eksistensen i tilfælde af uforskyldt tab af arbejdsfortjeneste som følge af arbejdsløshed. Det drejer sig her om hensyn af *menneskelig og social art*, og det er efterhånden en hævdvunden opfattelse, at den gennem adgang til arbejdsløshedsunderstøttelse skabte *tryghed* for den enkelte er et betydningsfuldt gode for samfundet. Også ud fra snævrere *produktionsmæssige* hensyn må adgangen til arbejdsløshedsunderstøttelse siges at være af største betydning, bl. a. fordi der derved skabes en vis garanti mod *arbejdsevnens forringelse* under arbejdsløshed.

Eksistensen af de nævnte afgørende fordele udelukker imidlertid ikke, at der til selve adgangen til arbejdsløshedsunderstøttelse — eller til en given udformning af et arbejdsløshedsforsikrings-system — kan knytte sig visse ulemper. Det er således på forhånd givet, at adgangen til at oppebære understøttelse i tilfælde af arbejdsløshed — alt andet lige — kan virke hæmmende på bevægeligheden på arbejdsmarkedet, idet den formindsker omfanget af de afsavn, den ledige arbejder må lide, hvis han helt undlader at søge arbejde eller afholder sig fra at søge arbejde, der ligger uden for hans fag eller sædvanlige arbejdsområde, arbejde, der er relativt lavt lønnet, eller arbejde, der ligger langt fra pågældendes bopæl o. s. v. Den bevægelighedshæmmende virkning, der således kan knytte sig til ydelse af arbejdsløshedsunderstøttelse, vil selvsagt være større, jo højere købekraft understøttelsen har, og jo højere denne ligger i forhold til lønnen.

2. *Understøttelsernes form og beregningsgrundlag.*

Ifølge den gældende lovgivning (lov om arbejdsanvisning og arbejdsløshedsforsikring m. v. af $^{27}/_{5}$ 1950, § 15, stk. 1) kan arbejdsløshedskasserne yde understøttelse **i form** af: *dagpenge, børnetillæg, huslejehjælp* og *rejse- og flyttehjælp* samt *juleunderstøttelse*. Loven fastsætfer en maksimumsgrænse for de beløb, der kan udbetales i understøttelse i form af dagpenge, børnetillæg og huslejehjælp. Disse maksimumsgrænser reguleres en gang om året i opad- eller nedadgående retning, for så vidt det til grund for detailpristallets beregning liggende udgiftstal i det forløbne år er steget eller faldet med nærmere angivne procentsatser.

Dagpengene kan for tiden højst udgøre 10,90 kr. for forsørgere og ikke-forsørgere med mindst 15 års anciennitet i kassen, 9,70 kr. for ikke-forsørgere med 8—15 års anciennitet og 8,00 kr. for ikke-forsørgere med under 8 års anciennitet. Børnetillægget, der ydes for hvert hjemmeværende barn under 17 år — for børn over 14 år dog kun i det omfang, hvori forældrene har væsentlige udgifter ved børnenes skolegang, lære eller anden uddannelse — må ikke overstige 1,15 kr. pr. dag. Maksimumsgrænsen for huslejen, der kan ydes til forsørgere og ikke-forsørgere med over 15 års medlemstid for hver gang disse kan dokumentere at have haft en periode på 25 ledige dage indenfor de sidst forløbne 12 måneder, er fastsat til 69 kr. for hovedstaden, provinsbyerne

og bymæssige bebyggelser, og 46 kr for landdistrikterne; den ydede huslejehjælp kan dog aldrig overstige medlemmets faktiske udgift til husleje. De fleste kasser yder understøttelse efter de nævnte maksimumssatser eller efter satser, der *ligger* meget nær ved disse.

Der er ikke af det offentlige fastsat nærmere regler for eller nogen maksimumsgrænse for ydelse af rejse- og flyttehjælp samt juleunderstøttelse. De nævnte understøttelser ydes efter regler, der varierer ret stærkt fra kasse til kasse. Om rejse- og flyttehjælp se iøvrigt nedenfor under 4.

I loven er tillige indføjet en bestemmelse om, at den samlede daglige understøttelse som kan ydes i form af dagpenge, børnetillæg og huslejehjælp, i intet tilfælde må overstige for forsørgere med børn $^4/_5$ og for andre forsikrede $^2/_3$ af den *gennemsnitlige arbejdsfortjeneste pr. dag i vedkommende fag eller faggruppe.* Beregningen af nævnte maksimumsgrænser foretages af arbejdsdirektoratet. I tilfælde, hvor *det enkelte medlems daglige arbejdsindtægt* ligger væsentligt under den for pågældende medlemsgruppe beregnede *gennemsnitlige arbejdsindtægt pr. dag,* kan kassen dog højst udbetale en samlet daglig understøttelse på $^4/_5$, respektive $^2/_3$ af den gennemsnitlige daglige indtægt, medlemmet faktisk har oppebåret. Inden for enkelte kasser, som f. eks. metalarbejdernes, tekstilarbejdernes, sadelmagernes og tapetserernes samt arbejdsledernes arbejdsløshedskasse, er det /' *alle tilfælde* det enkelte medlems faktiske indtægt, der er bestemmende for maksimumsgrænsen for den ydede understøttelse.

Bestemmelserne om, at der som tillæg til dagpengene kan udbetales børnepenge og huslejehjælp må tages som udtryk for et ønske fra det offentliges side om, at understøttelsens størrelse gradueres efter den ledige arbejders forsørgerbyrde. Ydelsen af disse særlige tillæg betyder imidlertid — alt andet lige — øget risiko for, at den samlede understøttelse for visse forsørgergrupper kommer til at ligge så højt i forhold til *lønnen,* at de pågældendes interesse i at søge arbejde kan blive hæmmet i et omfang, der kommer i strid med arbejdsmarkedspolitiske synspunkter. De former, hvorunder understøttelserne udbetales her i landet, gør det derfor i særlig grad påkrævet, at der i loven indføjes specielle bestemmelser, der tager sigte på at sikre et passende forhold mellem understøttelse og løn. De gældende regler, hvorefter understøttelsen i intet tilfælde må overskride $^4/_5$ resp. $^2/_3$ af den *gennemsnitlige* arbejdsfortjeneste pr. dag i vedkommende-fag eller faggruppe, synes dog i det væsentlige at tilfredsstille de krav, som fra et arbejdsmarkedsmæssigt synspunkt må stilles til en arbejdsløshedsforsikringsordning. Regler, hvorefter det er den *individuelle* arbejdsfortjeneste og ikke — som nu er hovedreglen — den *gennemsnitlige* fortjeneste indenfor vedkommende fag eller faggruppe, der er bestemmende for understøttelsens størrelse, ville dog fra det her anlagte synspunkt være at foretrække.

De gældende regler' om, at ydelse af huslejehjælp og juleunderstøttelse er betinget af, at pågældende har haft en vis minimal ledighed inden for en given periode, kan fra arbejdsmarkedssynspunkt siges at være mindre hensigtsmæssige, idet de kan virke som præmiering af opsamling af et vist antal ledige dage og derigennem bidrage til at forstærke understøttelsens almindelige bevægelighedshæmmende virkning.

Understøttelsens størrelse, dens købekraft og den andel, den udgør af arbejdsindtægten, er ikke alene afhængig af de fastsatte satser for den daglige understøttelse, men tillige af antallet af understøttelsesberettigede dage inden for det enkelte regnskabsår. Dette dageantal er i tidens løb — navnlig i løbet af 1930'erne — blevet forøget væsentligt, således at der nu inden for praktisk taget alle arbejdsløshedskasser kan ydes understøttelse i 250—300 dage inden for hvert regnskabsår.

Set på længere sigt har understøttelsens niveau været voksende, og på samme måde er understøttelsen steget i forhold til lønnen; det må derfor antages, at de med ydelse

af arbejdsløshedsunderstøttelse forbundne bevægelighedshæmmende virkninger gør sig gældende i dag med større styrke end tidligere. Dette gælder uanset, at der specielt i perioden efter afslutningen af den 2. verdenskrig er indtrådt en vis forskydning i modsat retning idet lønninger og priser i denne periode utvivlsomt er steget relativt stærkere end understøttelserne.

Det må imidlertid understreges, at de ovenfor nævnte bevægelighedshæmmende virkninger, der er forbundet med adgangen til at oppebære understøttelse i tilfælde af arbejdsløshed, ikke kan komme til udfoldelse, såfremt der eksisterer en effektiv arbejdsanvisning.

3. *Den offentlige arbejdsanvisnings struktur.*

Der er derfor også i forbindelse med den gældende arbejdsløshedsforsikringsordning blevet oprettet et særligt offentligt arbejdsanvisningssystem.

Ifølge lov om arbejdsanvisning og arbejdsløshedsforsikring m. v. af 27. maj 1950 omfatter den offentlige arbejdsanvisning den anvisningsvirksomhed, som udøves af *de offentlige arbejdsanvisningskontorer, de statsanerkendte arbejdsløshedskasser* og disses afdelinger, *de kommunale beskæftigelsesudvalg* samt *kommunalbestyrelserne.* Overordnet myndighed for denne offentlige anvisning er *arbejdsdirektoratet.*

Der findes ialt 30 offentlige anvisningskontorer jævnt fordelt over landet; der er som hovedregel oprettet et anvisningskontor i hvert amt, idet dog enkelte amter, hvor befolkningstætheden er størst, eller hvor der af andre grunde er særligt behov for arbejdsanvisning, er opdelt på flere kontorer. En del af de offentlige arbejdsanvisningskontorer har tillige oprettet filialkontorer i enkelte af de større byer inden for kontorets område. De statsanerkendte arbejdsløshedskasser har landet over ca. 4.000 afdelinger, afdelingsfilialer og underkontrolsteder; det er dog kun de største arbejdsløshedskasser, som f. eks. arbejdsmændenes og metalarbejdernes, der har afdelinger jævnt fordelt over hele landet.

Kommunale beskæftigelsesudvalg er oprettet i samtlige landets knapt 1.400 kommuner, bortset fra kommuner, hvor der findes et offentligt anvisningskontor eller en filial af et sådant.

Den offentlige arbejdsanvisnings betydning for omsætningen på arbejdsmarkedet vil fremgå af nedenstående oversigt, gengivet efter arbejdsdirektoratets beretning for regnskabsåret 1949/50.

Afmeldte arbejdssøgende i regnskabsåret 1949/50 fordelt efter årsagerne til afmeldingen.

Årsagerne til afmeldingen:	Arbejdsløshedskasse-medlemmer		Personligt tilmeldte		Ialt	
1) Anvist arbejde af:	*Mænd*	*Kvinder*	*Mænd*	*Kvinder*	*Mænd*	*Kvinder*
arbejdsanvisningskontorerne	58.814	6.263	40.966	160.602	99.780	166.865
arbejdsløshedskasserne	154.201	11.041	—	—	154.201	11.041
beskæftigelsesudvalgene	4.680	258	188	25	4.868	283
Anvisninger ialt:	217.695	17.562	41.154	160.627	258.849	178.189
2) Opnået arbejde ved egen hjælp og andre årsager	1.272.152	53.390	17.856	1.584	1.290.008	54.974
Samtlige afmeldinger:	1.489.847	70.952	59.010	162.211	1.548.857	233.163

Selv om der knytter sig nogen usikkerhed til fordelingen på årsagerne til afmelding, **kan** det **dog med sikkerhed sluttes, at** *den overvejende del af de ledige, arbejdsløshedsforsikrede arbejdere opnår arbejde ved egen hjælp uden om arbejdsanvisningen* Langt

den største del af anvisningen af arbejde til de forsikrede arbejdere besørges af arbejdsløshedskasserne. De offentlige arbejdsanvisningskontorer — og ligeledes beskæftigelsesudvalgene og kommunalbestyrelserne, hvis anvisningsvirksomhed er af såre begrænset omfang — anviser arbejde både til de forsikrede og til de personligt tilmeldte. Anvisningskontorerne anviser i hovedsagen kun arbejdere til vask, rengøring og husgerning (deraf det relativt store antal anvisninger til kvinder), landbrug, handel (kun byerne) og jordarbejde- og bygningsindustri; omkring halvdelen af anvisningerne til sidstnævnte erhvervsgruppe foretages i henhold til beskæftigelseslovgivningen.

Arbejdsanvisningskontorerne synes således kun i ringe grad at have kontakt med de vigtige områder af arbejdsmarkedet, som repræsenteres af erhvervene inden for industri og håndværk. Kontorernes anvisningsvirksomhed må i det hele nærmest opfattes som et supplement til den af kasserne foretagne arbejdsanvisning.

Når *arbejdsløshedskasserne* her i landet således varetager langt den største og mest betydningsfulde andel af den anvisningsvirksomhed, der findes behov for at gennemføre, skyldes det ikke alene den historiske omstændighed, at kasserne begyndte deres anvisningsvirksomhed før de offentlige anvisningskontorer, men tillige -- og i førsterække — at kasserne i kraft af deres organisationsapparat og hertil knyttede personale oftest vil være fuldt så kvalificerede som de offentlige anvisningskontorer til at bestride anvisningen af arbejdskraft inden for pågældende arbejdsområde. Kasserne har således gennem de ovenfor nævnte ca. 4000 afdelinger, afdelingsfilialer og underkontrolsteder etableret et omfattende og efter de lokale forhold tilpasset anvisningsapparat. Kassernes funktionærer vil som oftest have et meget nøje kendskab til arbejdsbetingelser og lønforhold m. v. på de enkelte arbejdspladser, der ligger inden for det område, der omfattes af pågældende afdeling. Dette kendskab i forbindelse med en omfattende orientering i løn- og aftaleforholdene inden for faget i almindelighed giver den enkelte funktionær mulighed for at udføre en anvisningsvirksomhed, der kan tilfredsstille såvel den enkelte arbejdsgiver, der får den arbejder, som i alle henseender er bedst kvalificeret til at bestride det pågældende arbejde, som den enkelte arbejder, der opnår det arbejde, han er mest interesseret i eller bedst egnet for, til løn- og arbejdsbetingelser, der anses for tilfredsstillende. Det er tillige klart, at staten og kommunerne i kraft af den af kasserne udøvede anvisningsvirksomhed sparer meget betydelige beløb til anvisningsformål.

Der består -- som naturligt er -- et vist samarbejde mellem de ovenfor nævnte anvisende organer, og i dette samarbejde indtager *de offentlige anvisningskontorer* en central stilling som leder af anvisningsvirksomheden inden for kontorets område. I hvert offentligt anvisningskontor er oprettet et kartotek omfattende samtlige arbejdsløshedsforsikrede arbejdere inden for kontorets område. Ved hjælp af dette kartotek, som løbende føres å jour ved indberetninger fra de enkelte arbejdsløshedskasser, er kontoret i stand til at danne sig et overblik over den samlede bestand af forsikrede arbejdere inden for sit område, fordelt på fag og på de enkelte by- og landkommuner, og tillige over, hvor stor en del af disse arbejdergrupper, der til enhver tid er ledig. Kontoret vil her igennem på virksom måde kunne støtte arbejdsløshedskassernes og de kommunale beskæftigelsesudvalgs anvisningsvirksomhed. Kontorerne har iøvrigt herved ikke alene den opgave at søge den ledige arbejdskraft anvist, men også den at få opsporet beskæftigelsesmuligheder i tilfælde af, at ledigheden inden for kontorets område stiger. Kontorerne er tillige blevet pålagt specielle anvisningsopgaver, som f. eks henvisning af arbejdere til beskæftigelses- og ungdomsforanstaltninger, anvisning af arbejde til erhvervshæmmede samt erhvervsvejledning.

Arbejdsanvisningskontorerne har mulighed for at formidle overflytning af arbejdskraft fra det ene kontorområde til det andet. Der udarbejdes således til brug for kontorernes anvisningsvirksomhed ugentlige oversigter over antallet af ledige arbej-

dere samt over antallet af ubesatte pladser inden for de forskellige fag eller erhverv i de enkelte kontorområder. Denne del af anvisningsvirksomheden må tillægges stor betydning, da der inden for adskillige arbejdsløshedskasser næppe findes tilstrækkelig stor kontakt mellem de enkelte stedlige afdelinger og derfor kun relativt ringe muligheder for anvisning af arbejde til ledige arbejdere i andre områder.

De offentlige arbej dsanvisningskontorer har således først og fremmest betydning derigennem, at de varetager opgaver i forbindelse med sådan anvisningsvirksomhed, som arbejdsløshedskasserne ikke har forudsætninger for at påtage sig. Der består imidlertid ikke i alle henseender et helt tilfredsstillende *samarbejde mellem anvisningskontorerne og arbejdsløshedskasserne.* De offentlige arbej dsanvisningskontorer vil i kraft af det nævnte kartotek over de arbejdsløshedsforsikrede arbejdere, som holdes ved lige ved løbende indberetninger fra kasserne, altid have nogenlunde fuldt kendskab til, hvor mange og hvilke arbejdere, kasserne ikke har kunnet anvise arbejde. Kontorerne får imidlertid ikke underretning om de tilfælde, hvor kasserne har været i den omvendte situation, at de ikke har kunnet besætte ledige pladser med egnet arbejdskraft. Navnlig i efterkrigstiden, hvor der inden for en del fag i kortere eller længere perioder har optrådt mangel på arbejdskraft, har det vist sig uheldigt, at der således ikke er pålagt arbejdsløshedskasserne indberetningspligt om de tilfælde, hvor kasserne ikke har været i stand til at imødekomme en anmodning om anvisning af arbejdskraft, man har herved været afskåret fra at udnytte det anvisningsapparat, der står til det offentliges rådighed, i tilstrækkeligt omfang til at få efterprøvet alle de muligheder, der foreligger, for at få fremskaffet den manglende arbejdskraft.

4. *De gældende regler for anvisning af arbejde.*

Det offentlige har i de såkaldte mønstervedtægter for henholdsvis de offentlige anvisningskontorer og arbejdsløshedskasserne samt i enkelte cirkulærer kun givet generelle retningslinier eller fastlagt visse hovedprincipper for den offentlige arbejdsanvisning, som ikke kan have større interesse i foreliggende sammenhæng*). Der findes derimod i den ovennævnte lov om arbejdsanvisning spredte bestemmelser, der — til trods for, at de næppe i første række er formuleret ud fra arbejdsmarkedspolitiske hensyn — er af principiel interesse for arbejdsanvisningen, idet de bl. a. er af betydning for den praksis, den offentlige arbejdsanvisning følger ved *anvisning af arbejde uden for fag og hjemsted.*

Disse bestemmelser er nærmere kommenteret i de som bilagene 13 og 14 gengivne udtalelser fra arbej ds- og socialministeriet vedrørende de punkter i lovgivningen, administrative bestemmelser eller administrativ praksis, som kan antages at virke fremmende eller hæmmende for arbejdskraftens faglige og stedlige bevægelighed.

Af fundamental betydning for arbejdsanvisningens effektivitet er således bestemmelsen i arbej dsløshedslovens § 17, stk. 1, nr. 10, som fastslår, at der ikke kan udbetales understøttelse til en arbejder, der *uden fyldestgørende grund vægrer sig ved at overtage* et af kassens bestyrelse eller et offentligt anvisningskontor eller kommunalbestyrelsen eller det kommunale beskæftigelsesudvalg anvist *passende arbejde.*

Arbejdsanvisningen bliver herved sat i stand til i væsentligt omfang at modvirke de med ydelse af arbejdsløshedsunderstøttelse følgende bevægelighedshæmmende virkninger. Loven indeholder som supplement til den nævnte regel nærmere retningslinier for, i hvilke tilfælde en vægring ved at påtage sig et anvist arbejde må anses for uberet-

*) f. eks. *at* arbejdsanvisningen skal søge at skaffe arbejdsgiveren den bedst muligt arbejdskraft, og arbejderen det arbejde, hvortil han bedst egner sig, *at* anvisningen af arbejde i alle tilfælde skal ske til bestemte personer og arbejdspladser *at* den offentlige anvisning skal være vederlagsfri og stå neutralt mellem parterne i arbejdsforholdet.

tiget. Det kan således ikke anses for fyldestgørende grund til at vægre sig ved at overtage et anvist arbejde, at lønnen er lavere end den, pågældende har haft, når lønnen dog ikke er under den fortjeneste, der i henhold til overenskomst mellem arbejdsgivere og arbejdere er gældende for tilsvarende arbejde (§ 17, stk. 2 a). Man kan ej heller vægre sig ved at overtage et anvist arbejde under henvisning til, at arbejdet ligger udenfor pågældende fag eller faglige område, *når* der på det sted eller i det fag (faglige område), hvor arbejdet skal udføres, er trang til overførelse af arbejdskraft fra andre områder, *nar* pågældende har evner og kræfter til at udføre arbejdet, og *nar* hans muligheder for senere at få beskæftigelse i det fag (faglige område), som han tidligere har været beskæftiget ved, ikke forringes i væsentlig grad (§ 17, stk. 2 b).

Disse bestemmelser åbner den offentlige arbejdsanvisning mulighed for i vidt omfang at anvise ledige arbejdere arbejde udenfor de pågældendes fag eller sædvanlige arbejdsområde. Arbejdsløshedsloven anerkender således principielt ikke den opdeling af arbejdsmarkedet i en række delvis lukkede arbejdsområder, som faktisk er gennemført ved de mellem arbejdsgiver- og arbejderorganisationer trufne aftaler eller udviklet gennem mange års praksis, jfr. kap. IV.

Administrationen har imidlertid ikke ment det muligt eller forsvarligt at udarbejde nærmere retningslinier for, hvorledes disse generelle bestemmelser bør anvendes i praksis. Man har kun villet tage stilling til de konkrete tvivlsspørgsmål, som måtte opstå for arbejdsanvisningen under dens virksomhed. Da de trufne afgørelser i disse konkrete tilfælde nødvendigvis vil afhænge af de til enhver tid rådende særlige forhold, er det noget vanskeligt på grundlag heraf at uddrage mere generelle retningslinier. Ved afgørelserne har man bi. a. lagt vægt på, at den arbejder, der anvises arbejde uden for sit fag eller sædvanlige arbejdsområde, har mulighed for at sikre sig en rimelig fortjeneste ved det nye arbejde og mulighed for at adføre dette på en for arbejdsgiveren tilfredsstillende måde. Et vist hensyn er også taget til forholdene inden for det fag eller arbejdsområde, hvorfra arbejderen påtænkes overført; det anses f. eks. ikke for hensigtsmæssigt at søge at overføre arbejdskraft fra et område, hvor der er opstået arbejdsløshed af ganske midlertidig eller tilfældig karakter.

Selve loven giver ikke nærmere vejledning med hensyn til, i hvilke tilfælde en vægring ved at overtage et anvist arbejde under henvisning til *afstanden* til arbejdspladsen anses for uberettiget. Der har imidlertid på dette område udviklet sig en praksis, der går ud på, at det som hovedregel ikke anses for fyldestgørende grund til at vægre sig ved at påtage sig et anvist arbejde, at arbejdspladsen ligger udenfor pågældendes hjemsted, undtagen hvor arbejderen skal gå mere end 5—6 km eller cykle mere end 10—15 km til arbejdspladsen. I tilfælde, hvor overtagelsen af det anviste arbejde forudsætter, at pågældende må skifte bopæl, vil man endvidere ofte fritage arbejderen — navnlig hvis der er tale om en forsørger — for pligten til at overtage arbejdet.

Af betydning for den stedlige bevægelighed er også bestemmelsen i arbejdsløshedslovens § 15, stk. 1, nr. 4, hvorefter kasserne som en del af understøttelsen kan yde *rejse- og flyttehjælp,* samt bestemmelsen i samme lovs § 3, stk. 3, der åbner adgang for de offentlige arbejdsanvisningskontorer til at yde rejsehjælp i tilfælde, hvor en sådan hjælp ikke kan ydes i henhold til den pågældendes arbejdsløshedskasses vedtægt.

Hovedparten af *arbejdsløshedskasserne* har i deres vedtægter indføjet bestemmelser om ydelse af rejse- og flyttehjælp. Kasserne yder normalt rejsehjælp til arbejdsløse medlemmer, der dokumenterer at skulle rejse fra det sted, hvor de er blevet arbejdsløse, til andet sted for at *overtage arbejde,* d. v. s. for at tiltræde et allerede etableret arbejdsforhold. Rejsehjælpen ydes efter nærmere i den enkelte arbejdsløshedskasses vedtægt fastsatte regler og i almindelighed *enten* som dagpengehjælp for det antal dage, rejsen varer — i visse tilfælde ydes tillige godtgørelse for rejseudgifter til bestemmelsesstedet — *eller*

med et vist beløb pr. tilbagelagt kilometer. Nogle kassevedtægter indeholder også bestemmelser om, at der kan ydes rejsehjælp til arbejdsløse medlemmer, der ønsker at rejse for at *søge arbejde*. I disse tilfælde kan hjælpen dog almindeligvis kun ydes som dagpengehjælp, og den kan som regel kun oppebæres i et bestemt antal dage i hver stedlig arbejdsløshedskasseafdeling. De fleste arbejdsløshedskasser yder *flyttehjælp* til arbejdsløse familieforsørgende medlemmer, der rejser til et andet sted for at overtage arbejde. Ydelse af flyttehjælpen er betinget af bevis for, dels at pågældende har opnået arbejde på det andet sted, dels at flytningen faktisk finder sted.

De offentlige anvisningskontorer kan i henhold til den nævnte bestemmelse i arbejdsløshedslovens § 3, stk. 3, yde rejsehjælp til ledigmeldte arbejdere, der af vedkommende kontor er anvist arbejde uden for hjemstedet under forudsætning af, *at* det må antages, at den pågældende arbejder ikke uden væsentlige ulemper selv vil kunne bestride udgifterne til rejsen, og *at* der ikke kan ydes rejsehjælp i henhold til andre regler. Bortset fra kontantbeløb til bestridelse af udgifter ved fortæring og overnatning samt transport af værktøj, cykel o. 1., ydes rejsehjælp normalt kun i form af en billetrekvisition.

Endvidere kan de offentlige anvisningskontorer i henhold til bestemmelser, der hvert år udarbejdes af arbejds- og socialministeriet, yde tilskud til rejseudgifter for arbejdere i byerne, som anvises arbejde i landbruget i dettes højsæson. Såfremt de anviste arbejdere bliver nødt til at tage midlertidigt ophold uden for bopælskommunen, kan der tillige ydes tilskud til udgifter ved dobbelt husførelse, for så vidt det drejer sig om forsørgere.

Der findes imidlertid under de gældende bestemmelser ingen hjemmel til at yde tilskud — hverken fra arbejdsløshedskasserne eller fra det offentlige — til rejseudgifter ved daglige rejser til og fra arbejdsstedet*).

Af andre bestemmelser i arbejdsløshedsloven, der tilsigter at fremme den faglige og stedlige bevægelighed, kan endelig nævnes reglerne i § 15 A, stk. 6, der muliggør det for arbejdere, der tager arbejde inden for et andet fag, at opretholde deres rettigheder i henhold til arbejdsløshedsloven i den nye arbejdsløshedskasse, samt reglerne i § 32 om opretholdelse af kurser for arbejdsløse på steder, hvor der hersker betydelig arbejdsløshed.

5. *Praksis med hensyn til anvisning af arbejde uden for sædvanligt fag og hjemsted.*

De ovenfor omhandlede generelle regler synes *kun i ret begrænset omfang at være udnyttet* i den offentlige arbejdsanvisnings praksis til fremme af den faglige og stedlige bevægelighed på arbejdsmarkedet.

Som det fremgår af oversigten side 48, har *de offentlige anvisningskontorer* i regnskabsåret 1949/50 foretaget ca. 65.000 anvisninger af arbejde til medlemmerne af arbejdsløshedskasserne. Af disse 65.000 anvisninger var ca. 7.500 anvisninger uden for den pågældende arbejders sædvanlige fagområde. Man har i hovedsagen kun foretaget anvisning til ufaglært arbejde, i første række til arbejdsmandsarbejde inden for landbrug, jordarbejde og bygningsindustri i sommermånederne. Anvisning af ufaglærte arbejdere til fagligt eller mere kvalificeret arbejde eller anvisning fra det ene faglige område til et andet forekommer derimod praktisk taget ikke. Anvisning af arbejde uden for hjemstedet har fundet sted i et lidt større omfang. Det kan som eksempel nævnes, at arbejdsløshedsforsikrede arbejdere og personligt tilmeldte, bosiddende i bykommunerne, i regnskabsåret 1949/50 er blevet anvist arbejde i andre bykommuner eller landkommunerne i henholdsvis ca. 12.000 og ca. 11.000 tilfælde. Langt den

*) I kapitel XI nedenfor drøftes spørgsmålet, om der kan siges at foreligge behov for sådan hjemmel.

største del af disse anvisninger er dog foretaget til landkommunerne, og det vil i praksis sige overvejende til landbruget.

Det oplysningsmateriale, der foreligger om den af *kasserne* udøvede anvisningsvirksomhed, er ret sparsomt; det stammer i det væsentlige fra de enkelte for administrationen forelagte konkrete anvisningsproblemer og vil derfor være af en noget usystematisk karakter. For så vidt angår kassernes praksis med hensyn til anvisning uden for hjemstedet, kan man dog få en vis vejledning i de foreliggende oplysninger om udbetalt rejse- og flyttehjælp. I regnskabsåret 1949/50 blev der ifølge kassernes regnskaber udbetalt ca. 270.000 kr. i rejse- og flyttehjælp. Dette tal giver ikke et udtømmende udtryk for den af kasserne ydede rejse- og flyttehjælp, idet en betydelig del af denne, jfr. ovenfor under 4, udbetales som dagpenge. Det må derfor antages, at kasserne i et ikke helt ubetydeligt omfang anviser arbejde til sine medlemmer uden for den enkeltes opholdssted.

At dømme efter det for administrationen foreliggende — ret spinkle — oplysningsmateriale, synes de enkelte kasser derimod praktisk taget ikke at foretage anvisninger uden for kassens faglige område.

Det skal herved bemærkes, at der vel ikke i arbejdsløshedsloven udtrykkelig er pålagt kasserne *pligt* til at foretage anvisning af arbejde til deres medlemmer uden for disses sædvanlige fagområde i nærmere angivne tilfælde. Bestemmelsen i lovens § 17, stk. 2 b om, at understøttelsen kan inddrages for et medlem, der nægter at overtage anvist arbejde uden for det sædvanlige fagområde, forudsætter imidlertid klart, at den omstændighed, at det kan være hensigtsmæssigt at oprette kasser for fagligt afgrænsede områder, ikke bør føre til, at mulighederne for at overføre arbejdskraft fra et fag til et andet formindskes i et omfang, der strider mod arbejdsmarkedsmæssige hensyn. Arbejdsløshedskasserne, der er et særdeles vigtigt led i den offentlige anvisning, bør derfor inddrages i bestræbelserne for, i det omfang der er behov derfor, at mindske ledigheden inden for deres eget fag og mangel på arbejdskraft inden for andre gennem anvisning af arbejde til andre fagområder. Det må dog herved erindres, at de fagligt afgrænsede kasser bl. a. som følge af mindre kendskab til arbejdsforholdene inden for andre fag og en vis mangel på kontakt med arbejdsgiverne inden for disse vil have betydeligt ringere forudsætninger for at foretage anvisninger uden for faget end inden for faget. Med mindre kasserne effektiviserer deres anvisning, således at den i større omfang orienteres mod andre arbejdsområder, eller der indledes et nærmere samarbejde mellem de enkelte arbejdsløshedskasser i anvisningsspørgsmål, kan man derfor kun vente relativt begrænsede resultater af en øget indsats fra kassernes side med hensyn til anvisning af arbejde uden for faget.

Kapitel VI.
BOLIGFORHOLDENE

Allerede før den 2. verdenskrig øvede boligforholdene en vis begrænsende indflydelse på arbejdskraftens bevægelighed, selv om der ikke på dette tidspunkt var tale om egentlig boligmangel. Ikke mindst for de arbejdere, der med stor økonomisk indsats havde bygget sig eller købt eget hus, skulle der meget store løn- og avancementsmæssige fordele til, før de solgte deres hus og tog arbejde i en anden by. Dette gjaldt naturligvis særligt i perioder, hvor den økonomiske aktivitet var ringe, idet de pågældende husejere måtte forvente at lide et betydeligt økonomisk tab, hvis de med kort varsel skulle sælge deres hus. I mange tilfælde ville det formentlig være meget vanskeligt overhovedet at finde en køber, der netop på den tid og det sted, der var tale om, ville være villig til ae købe huset.

Denne mobilitetshæmmende indflydelse påvirkede dog kun den forholdsvis begrænsede del af arbejderne, som var ejer af et hus, og det var først, da bolignøden i løbet af krigsårene indtrådte, at boligforholdene på afgørende måde vanskeliggjorde arbejdskraftens lokale bevægelighed.

Allerede under krigen, d. v. s. før indførelsen af den offentlige boliganvisning i 1945, var det forbundet med betydelige vanskeligheder at få lejlighed eller værelse i de byer, hvor beskæftigelsen var stor og behovet for tilflytning derfor størst. De boligsøgende, der har deres hjemsted i sådanne byer, vil altid under bestræbelserne for at finde ledige lejligheder, være bedre stillet end tilflyttere, der ingen forbindelse har på stedet.

Allerede på et tidligt tidspunkt (i 1943) gennemførtes der i en række byer forbud mod, at enlige lejede lejlighed, idet man på denne måde ville give familierne præferencestillinger. Da det netop er de ugifte på arbejdsmarkedet, der fortrinsvis flytter, medførte dette forbud store vanskeligheder, ikke mindst i København. Da der ikke fandtes nogen effektiv kontrol med priserne på udlej ningsværelser, blev disse hurtigt drevet op i et så højt niveau, at allerede værelseudgiften virkede afskrækkende på mange, der overvejede at skifte arbejdsplads. Denne vanskelige situation, for så vidt angår udlej ningsværelser, tvang mange virksomheder til selv at søge værelser til deres funktionærer, eller som tilfældet var f. eks. på Helsingør skibsværft direkte at bygge et ungdomskollegium til tilvandrende lærlinge og ungarbejdere.

Efter indførelsen (i 1945) af *den tvungne boliganvisning*, der overlod hele reguleringen af den enkelte bys boligmangel til det lokale boliganvisningsudvalg, blev **situationen** for de tilflyttede arbejdere særlig vanskelig. Samtlige boliganvisningsudvalg anlagde nemlig den hovedlinje i deres administration, at man gav byens egne borgere fortrinsret til de ledige lejligheder i byen, og da hverken amterne eller ministeriet har nogen hjemmel til at blande sig i de enkelte boliganvisningsudvalgs afgørelser, så længe de holder sig indenfor lovens regler, udviklede forholdene sig efterhånden i retning af et lokalt stavnsbånd.

I de fleste større bykommuner stiller boliganvisningsudvalgene således som betin-

geise for godkendelse af lejlighedssøgende, *at de pågældende har haft bolig i to år i kommunen* (dette gælder således for hovedstadsområdets vedkommende København, Frederiksberg, Gentofte og en række omegnskommuner). Også de fleste mindre bykommuner stiller, så vidt det kan oplyses, bopælskrav, men ofte kun om et år eller mindre, afhængig af boligsituationen i det pågældende område.

Selve loven om leje giver ikke regler om, hvilke bopælskrav udvalgene kan stille, idet den ingen direktiver indeholder om, hvilke retningslinier boliganvisningsudvalgene bør følge ved sagernes behandling.

Når der faktisk hyppigt stilles krav om netop to års bopæl i kommunen, skyldes det formentlig, at det i den gamle boliganvisningslov krævedes, at udlejernes fornyede forslag til udlejning af en ledig lejlighed skulle omfatte en lejlighedssøgende, der havde haft bopæl i kommunen i de sidste to år, og hvis husstand var lige så stor og omfattede mindst lige så mange personer under 18 år, som den af udvalget anviste lej lighedssøgendes husstand.

Da boliganvisningsudvalgenes afgørelser som nævnt ikke kan indbringes for boligdepartementet [1]), kan de kommunale boliganvisningsudvalg ikke tvinges til at anlægge arbejdsmarkedssynspunkter i deres administration og derved skabe mulighed for at flytte arbejdere fra eventuelle arbejdsløshedsøer til områder med lokal mangel på arbejdskraft.

Kun for så vidt angår tjenestemænd indeholder lejeloven (§ 138) regler om præferencebehandling, idet udvalget skal godkende forslag om, at en lejlighed udlejes til en statstjenestemand eller til en funktionær i koncessioneret virksomhed, hvis han som følge af forflyttelse uden ansøgning søger lejlighed i kommunen.

Da man måtte gå ud fra, at det ville være forholdsvis lettere at give *tilrejste bygnings håndværkere* en fortrinsstilling fremfor de enkelte byers egne boligsøgende, rettede boligministeriet i 1950 på foranledning af udvalget vedrørende arbejdskraft til byggeriet en henvendelse til boliganvisningsudvalgene i en række større bykommuner. Man henviste her til, at en tilflyttet bygningshåndværker i løbet af mindre end et år normalt ville være i stand til at producere i hvert fald. een bolig mere end den, han selv beslaglagde, således at den pågældende by kunne se sin fordel i at give ham en præferencestilling. Faktisk lykkedes det i en del kommuner (Århus, Odense og forskellige københavnske omegnskommuner) at få ændret udvalgenes praksis i den ønskede retning.

Selv om det gennem en ændring i lovgivningen vedrørende boliganvisning eller i boliganvisningsudvalgets praksis skulle være muligt at skabe bedre forhold for tilflyttede arbejdere, ville boligforholdene stadig være en væsentlig hindring for arbejdskraftens lokale flytninger.

Som følge af huslejeudviklingen er der efterhånden så stor *forskel mellem huslejeniveauet i den gamle boligmasse og huslejen i det nye boligbyggeri,* at selve denne forskel indebærer en hindring for flytninger. En arbejder, der er så heldig at bo i en »gammel lejlighed«, vil føle sig mindre fristet til at tage et nyt arbejde i en kommune, hvor han ved, at han vil blive henvist til en nybygget lejlighed, hvor huslejen ligger 75 eller 100 pct. over det niveau, han er vant til. Så længe der ikke er gennemført en virkelig huslejeudligning, vil derfor selv en afskaffelse af den egentlige boligmangel og en ophævelse af boliganvisningen ikke være nok til at gøre boligmarkedet så elastisk, at det tillader en gnidningsfri omflytning af arbejdskraft.

Et særligt boligproblem opstår for nye virksomheder, der anlægges i de egentlige landdistrikter eller i så små byer, at ledige boliger overhovedet ikke findes. I disse til-

[1]) En centraliseret administration vil næppe være ønskelig eller gennemførlig pj. dette område.

fælde står virksomhederne overfor valget mellem selv at bygge arbejderboliger eller træde i forhandling med en boligforening eller kommune og overlade dem opførelsen af de nye boliger. Da de fleste danske virksomheder har en vis aversion mod at bygge egne boliger til deres arbejdere, bl. a. på grund af de vanskeligheder, der opstår ved arbejdsforholdets ophør — vanskeligheder, der naturligvis er særlig store i en bolignødssituation — er det kun undtagelsesvis (Kyndbyværket, Stålvalseværket), at virksomhederne i større omfang selv er optrådt som bygherre.

Kapitel VII

SAMMENFATTENDE BETRAGTNINGER OVER DE FAKTORER, DER BEGRÆNSER BEVÆGELIGHEDEN I DANMARK, SAMMENLIGNET MED NOGLE ANDRE LANDE

Den særlig i kapitlerne III—VI foran foretagne gennemgang af nogle væsentlige blandt de faktorer, der påvirker bevægeligheden på arbejdsmarkedet, gør det klart, at bevægeligheden er underkastet forskellige begrænsninger; man skal i det følgende give en sammenfatning af de betydeligste bevægelighedsbegrænsende faktorer.

1. *Den faglige bevægelighed.*

a. Den faglige bevægelighed er først og fremmest begrænset af *teknisk bestemte faktorer.*

De krav. som produktionen i vore dage stiller til arbejdskraftens kunnen, er på en række felter så vidtrækkende, at overføring af arbejdskraft fra et arbejdsområde til et andet ikke kan gennemføres eller kun kan gennemføres med en sådan forsinkelse, at overføringen derved bliver uden praktisk interesse. Der er næppe tvivl om, at det er disse teknisk bestemte faktorer, som danner den væsentligste skranke for faglig bevægelighed; i det store og hele er de uløseligt forbundet med den moderne produktions tekniske struktur og kan ikke ophæves. Derimod kan man på visse områder mildne virkningerne af dem ved ændringer i produktionens tilrettelæggelse, ved bedre foranstaltninger til optræning og specialuddannelse etc.

b. Bevægeligheden er desuden begrænset gennem den nuværende form for *faglig uddannelse.* Lærlingeuddannelsen giver vel i dens nuværende udformning gennemgående så omfattende færdigheder, at der dermed er sikret en relativt høj grad af bevægelighed. Men samtidig er den herskende tilstand karakteriseret af temmelig skarpe grænser særlig mellem faglærte og ufaglærte arbejdere, og dette kan medvirke til at gøre ønskelige overgange mellem faglærtes og ufaglærtes arbejdsområder trægere end nødvendigt. Dette problem er af særlig betydning, fordi der i en længere periode har været en mangel på balance mellem antallet af faglærte og antallet af ufaglærte arbejdere; hvor skellet mellem disse to gruppers arbejdsområder under sådanne omstændigheder —• bl. a. på grund af den faglige uddannelses form — er trukket stærkere op end begrundet i de rent tekniske forhold, må den nævnte uligevægt føre til en mindre samlet beskæftigelsesgrad, end der ellers havde været muligheder for.

I denne forbindelse bør også nævnes, at der næppe til enhver tid udfoldes helt tilstrækkelige bestræbelser for gennem *optræning* og *specialuddannelse* at løse opdukkende bevægelighedsproblemer. Dette hænger for en del sammen med en vis splittelse i den lovgivning og administration, der regulerer det offentliges indsats på disse områder.

c. Den faglige bevægelighed er utvivlsomt på visse områder indsnævret — udover det rent teknisk bestemte — af den af arbejdsmarkedets organisationer gennemførte praksis,

særlig vedrørende *forbehold af bestemte arbejdsoperationer for visse arbejdergrupper.* Denne praksis er oftest velbegrundet ud fra den enkelte arbejdergruppes interesser, men hvor den — som det er tilfældet navnlig inden for visse håndværksprægede produktionsområder — går videre end de teknisk begrundede skranker, træder den herved ind som selvstændigt virkende faktor.

d. Selve *organisationsstrukturen* spiller desuden en vis rolle i den faglige bevægelighed. Man kan vel næppe fremhæve dette som en selvstændig faktor på linie med de foran nævnte. Men det må dog antages, at organisationsstrukturen f. eks. virker ind på faggrænsernes praktisering (jfr. punkt c. ovenfor).

2. *Den stedlige bevægelighed.*

Den stedlige bevægelighed er begrænset af:

a. *Boligforholdene,* som de har udviklet sig under og efter den 2. verdenskrig. Det er i denne forbindelse særlig den herskende *knaphed på boliger,* der er af betydning. Men desuden må som en selvstændig faktor nævnes den store *forskel i lejeniveau for nye og gamle ejendomme.*

Helt bortset fra tilstanden på boligmarkedet i de sidste 5—10 år vil besiddelsen af *eget hus* kunne begrænse den stedlige bevægelighed; denne virkning forstærkes under den herskende tilstand på boligmarkedet.

b. Hertil kommer, at *udgiften ved rejser og flytning m. v.,* både hvor det drejer sig om rejser for at søge nyt arbejde og for at overtage allerede aftalt arbejde, til trods for de eksisterende muligheder for ydelse af tilskud til dækning af disse udgifter, kan virke begrænsende på den stedlige bevægelighed.

3. *Faktorer der begrænser både den faglige og den stedlige bevægelighed.*

Bevægeligheden på arbejdsmarkedet er desuden begrænset af en række faktorer, der principielt virker ind såvel på den faglige som på den stedlige bevægelighed.

a. Til disse hører visse *psykologiske faktorer,* der binder personer til det sted og det fagområde, de er vant til, således at en vis træghed må overvindes, før der kan blive tale om stedlig eller faglig omflytning. Denne overvindelse vil ofte ske relativt let og hurtigt, naturligvis ikke mindst hvor et økonomisk pres spiller ind, og iøvrigt under forudsætning af den tilstrækkelige *viden* om, på hvilke områder uden for det tilvante der findes beskæftigelsesmuligheder. I visse tilfælde kan den psykiske træghed imidlertid være stærk og særdeles vanskelig at overvinde, selv hvor der gør sig et økonomisk pres gældende; dette vil normalt særlig gælde for *noget ældre personer.*

Særlig faglige omflytninger kan desuden være så at sige *fysisk umulige* for personer *over en vis alder.*

Stedlige overflytninger vil være vanskeligere for *gifte personer* særlig når de pågældende har børn; drejer det sig om *skolesøgende børn.* kan hensynet til børnene være en væsentlig faktor, der taler imod flytning.

b. *Adgangen til at oppebære understøttelse,* særlig arbejdsløshedsunderstøttelse, må nævnes blandt de faktorer, der kan virke begrænsende på den faglige og stedlige bevægelighed. Denne virkning kan dog imødegås af en *arbejdsanvisning* af den tilstrækkelige effektivitet.

4. *Samspillet mellem de faktorer, der påvirker bevægeligheden.*

Den grad af bevægelighed, der hersker på arbejdsmarkedet, er bestemt af *samspillet* mellem de forskellige faktorer, der her er af betydning. F. eks. ville de nævnte af organisationerne praktiserede forbehold — eller organisationsstrukturen — næppe være af så stor betydning, hvis der samtidig fandtes et arbejdsanvisningssystem, som var mere direkte reguleret af det offentlige udfra samfundsmæssige hensyn. Da situationen faktisk er den, at arbejdsanvisningen i Danmark stort set administreres af de *enkelte* arbejdergrupper, d. v. s. arbejdsløshedskasserne, bliver spillerummet for de enkelte organisationers — af disses særinteresser bestemte — praksis udvidet.

Omvendt må man konstatere, at adgangen til understøttelse — særlig under forhold, hvor arbejdsløshedsunderstøttelsens satser ligger relativt højt, sammenlignet med andre lande og i forhold til dens tidligere niveau herhjemme, og hvor det maksimale antal understøttede dage ligger ret højt — formentlig ville sætte ret snævre skranker for bevægeligheden, hvis der ikke samtidig fandtes et arbejdsanvisningssystem, der dog står under offentligt tilsyn. Det bliver under disse omstændigheder af særlig betydning at sikre sig, at anvisningssystemet fungerer så effektivt som muligt.

5. *Sammenligning med nogle andre lande.*

Det kan være hensigtsmæssigt, efter den stedfundne gennemgang af de forhold, der påvirker bevægeligheden på det danske arbejdsmarked, at foretage en sammenligning med tilsvarende forhold i udlandet. Kommissionen har gennem de pågældende danske repræsentationer fremskaffet et omfattende materiale vedrørende bevægeligheden i visse andre lande; et sammendrag af dette materiale er gengivet i bilag 21, hvori særlig forholdene i Norge, Sverige, Storbritannien og USA er belyst, medens der gives mere summariske oplysninger om enkelte andre lande.

Selv om det nævnte bilag om bevægelighedsproblemet i andre lande kun giver et meget sammentrængt og ufuldstændigt billede af bevægelighedsproblemet i disse lande, synes man dog at kunne fremdrage visse hovedtræk ved en sammenligning med danske forhold.

I alle de undersøgte lande har det således været — og er fremdeles — et problem at finde den rette balance mellem en mangelfuld *jaguddannelse* og en utilstrækkelig *bevægelighed.* I mange produktionsgrene er en indgående faglig uddannelse absolut påkrævet, og en egentlig lærlingeuddannelse giver da den bedste garanti for højt kvalificerede arbejdere. Samtidig giver den i højere grad end et system af talrige specialistuddannelser for begrænsede arbejdsfelter et tilstrækkeligt udbud af kvalificeret arbejdskraft samt faglig bevægelighed mellem de forskellige grupper af kvalificerede arbejdere ved beslægtede arbejdsfunktioner (f. eks. mellem forskellige grupper af faglærte smede og maskinarbejdere). En meget vid adgang til at beskæftige ufaglærte — eventuelt efter kortere opskoling — kan tænkes til en vis grad at underminere den langvarige lærlingeuddannelse, i hvert fald når der i læretiden udbetales lønninger, som ligger væsentlig lavere end lønnen for unge ufaglærte. På den anden side har det i en række lande vist sig, at en meget streng fastholdelse af faglærte arbejderes fortrins- eller eneret til beskæftigelse ved visse arbejdsfunktioner kan skabe alvorlige bevægelighedsproblemer på nogle produktionsområder — byggeri, grafiske fag, metalindustri m. v. — i form af for ringe muligheder for at beskæftige ufaglærte og faglærte fra andre fag ved mindre fagligt betonet arbejde inden for et givet fag. Dette generelle problem har i årene efter 2. verdenskrig været tilspidset i de fleste lande p. gr. a. den høje beskæftigelsesgrad især for faglærte arbejdere.

Som helhed kan det siges, at Danmark hører til de lande, som har højest udviklet lærlingeuddannelse — baseret på mesterlæren — og mest fastlåsede faggrænser. Lande

som *Sverige* og *Norge* (afsnit A og B i bilag 21) har hidtil haft en langt mindre fasttømret ordinær faguddannelse og har en høj grad af faglig bevægelighed, især i industrifagene. Savnet af en egentlig lærlingeuddannelse har imidlertid i Norge ført til vedtagelsen af en lærlingelov i 1950, i ret høj grad efter dansk forbillede; i Sverige er der gennem årene sket en vis udbygning af lærlingeundervisning i skoler m. v., lige som der har været røster fremme om visse reformer af den eksisterende »yrkesundervisning« i retning af den danske lærlingeuddannelse. I begge lande har man dog samtidig lagt vægt på at bibeholde elastiske muligheder for overførelse af ufaglært arbejdskraft til visse fagligt betonede arbejder m. v., bl. a. gennem omfattende opskolings- og omskolingskurser m. v., og i Norge er i den nye lærlingelov indsat en bestemmelse om adgang for voksne ufaglærte med lang tids arbejde i tilknytning til et faglært fag til at blive overført til fagets faglærte. Bidragende til den gennemgående større faglige bevægelighed i Norge og Sverige synes det at være, at fagbevægelsen i disse lande i langt højere grad end her er organiseret efter *industriforbundsprincip*.

I *Storbritannien* (afsnit C i bilag 21) er siden 1945 sket en udbygning og systematisering af den før 2. verdenskrig hensygnende lærlingeuddannelse *samtidig* med, at der er iværksat meget omfattende kortvarige opskolingskurser o. 1., og gennem en aftale mellem regeringen og fagforbundene (T.U.C.) banet vej for omfattende slækkelser af faggrænser, hvor disse virkede hæmmende for produktionsudvidelser. Disse slækkelser af de organisatoriske grænser for arbejdskraftens bevægelighed *(»dilution«)* er fastslået som midlertidige, betinget af manglen på faglært arbejdskraft, men dilution-rammeaftalen er gentagne gange blevet forlænget, senest på ubestemt tid.

I *USA* (afsnit D i bilag 21), hvor faggrænserne tidligere har været særdeles elastiske, er der gennem den sidste snes år sket en vis stramning, således at man i dag på visse områder har faggrænser, der er nær ved at være lige så faste som i Danmark, mens der på andre områder fremdeles er stor faglig, bevægelighed.

Hvad *arbejdsanvisningen* angår, synes den i Danmark i noget højere grad end i de undersøgte andre lande at være administreret af de enkelte arbejdergrupper (arbejdsløshedskasser), mens statsligt og kommunalt administreret arbejdsanvisning herhjemme spiller en mere underordnet rolle.

Arbejdsløshedsunderstøttelserne synes gennemgående i Danmark at ligge på et lidt højere niveau i forhold til arbejdslønnen og med et i forhold til antallet af ledige dage større antal understøttede dage end i de øvrige undersøgte lande.

For så vidt angår arbejdskraftens *stedlige bevægelighed* er det noget vanskeligere at foretage direkte sammenstillinger af Danmark og lande som Sverige, Norge, Storbritannien og USA, idet disse andre lande har langt større geografisk udstrækning end Danmark. Dette forhold medfører, at det stedlige bevægelighedsproblem antager større format i de nævnte lande, hvilket må tages i betragtning ved bedømmelse såvel af de ofte ret vidtgående regler om *rejsetilskud* o. 1. til fremme af arbejdskraftens lokale omflytning efter produktionens behov som af disse landes vidt fremskredne politik med hensyn til *erhvervslivets lokalisering* (Sveriges lokaliseringspolitiske anvendelse af byggematerialerationeringen, Norges områdeplanlægning, Storbritanniens statsstøtte til erhvervslivet i Development Areas, USA's Tennessee Valley Authority).

Tilsammen taget må de nævnte forskelle mellem forholdene i Danmark og i de andre undersøgte lande virke i retning af, at de stedlige bevægelighedsproblemer gennemgående er mindre og de faglige bevægelighedsproblemer større her i landet end i disse andre lande.

Hovedafsnit B.

Midler til forøgelse af bevægeligheden.

i

,

Kapitel VIII.
MULIGE VEJE TIL ØGET BEVÆGELIGHED

Da det som påvist i hovedafsnit A ikke er en enkeltstående faktor, som begrænser bevægeligheden, men et kompleks af faktorer, vil man kunne skabe øget bevægelighed ad mange forskellige veje. Opgaven må bestå i at afgrænse sådanne områder, hvor der — på en sådan måde at det går mindst muligt ud over andre berettigede hensyn — kan gennemføres ændringer i eller lempelser af bestående tilstande, således at den *samlede* virkning af de pågældende ændringer bliver en øget grad af bevægelighed. Spørgsmålet er ikke alene, om man kan bortrydde eller nedbryde eksisterende skranker for bevægeligheden; i nogle tilfælde vil det være mest hensigtsmæssigt at gennemføre *kompenserende* foranstaltninger, der afsvækker de uønskede virkninger af visse bevægelighedsskranker. På en række områder må nemlig de grundlæggende faktorer, der nedsætter bevægelighedsgraden, tages som givne faktorer, der ikke — i hvert fald ikke på kortere sigt - lader sig ændre, og som det muligvis — ud fra en række andre betragtninger end hensynet til bevægeligheden — ikke er ønskeligt at ændre.

Selve det organisationsbundne lønsystem har således bidraget til at nedsætte bevægeligheden i den forstand, at f. eks. tilgangen af arbejdskraft til et givet fagområde undertiden er hæmmet i kraft af en skævhed i forholdet mellem dette fags og andre fags organisationsfastsatte løn. Men dette kan ikke i sig selv motivere overvejelser om grundlæggende ændringer i den eksisterende form for lønfastsættelse.

Når der med den herskende teknik stilles bestemte krav om uddannelse og træning af arbejdskraften, og disse teknisk bestemte krav derfor kan siges at repræsentere en hemsko for bevægeligheden, kan der heraf, på kortere sigt, kun rejse sig et spørgsmål om, hvordan man — *med de givne teknisk bestemte krav til arbejdskraften* — ved uddannelsesforanstaltninger o. 1. kan lette overgangene fra et beskæftigelsesfelt til et andet.

Hvis adgangen til arbejdsløshedsunderstøttelse i en vis forstand kan siges at virke nedsættende på bevægeligheden, kan der herved i princippet kun melde sig et spørgsmål om, hvorvidt der som kompenserende foranstaltning kan blive tale om f. eks. at gøre arbejdsanvisningssystemet mere effektivt.

Når boligknapheden repræsenterer en væsentlig skranke for den stedlige bevægelighed, rejser der sig heraf på kortere sigt i det væsentlige et spørgsmål om, hvorvidt der kan og bør skaffes prioritet ved boliganvisning til tilflyttet arbejdskraft i nøglefag.

På den anden side er der naturligvis visse af de bevægelighedsbegrænsende faktorer, der giver anledning til overvejelser om, hvorvidt disse faktorer kan angribes *direkte* og enten ophæves eller af svækkes. Hvor således de af arbejdsmarkedets organisationer praktiserede forbeholdte arbejdsområder virker ind som en — ud over det teknisk bestemte rækkende — hemsko på den faglige bevægelighed, kan man overveje, om denne praksis kan ændres eller smidiggøres; men der må naturligvis herved også tages andre forhold i betragtning end hensynet til bevægeligheden.

Som anført i kapitel I er indholdet af nærværende rapport begrænset til spørgsmålet om *arbejdskraftens* bevægelighed, d. v. s. spørgsmålet om, i hvilken udstrækning

udbudet af arbejdskraft formår at tilpasse sig svingningerne i *efterspørgslen* efter arbejdskraft. Det må dog — som ligeledes berørt i kapitel I — erindres, at den ønskede tilpasning også kan opnås ved, at efterspørgslen søges tilpasset udbudet. Manglende tilpasning mellem udbud og efterspørgsel af arbejdskraft i det stedlige plan kan afhjælpes ved, at virksomhederne placeres i de områder, hvor den ledige arbejdskraft forefindes.

Forinden man i det følgende går nærmere ind på drøftelserne af de midler, der kan bringes i anvendelse for at øge arbejdskraftens bevægelighed, skal derfor gøres nogle bemærkninger om, hvorvidt man ved bestræbelser for *placering aj virksomheder* under særlig hensyntagen til eksisterende lokale arbejdsmarkedsproblemer kan overflødiggøre iværksættelse af specielle foranstaltninger med det formål at øge arbejdskraftens stedlige bevægelighed.

Denne problemstilling har været drøftet i kommissionen, blandt andet i forbindelse med overvejelserne over, hvorledes man kan nedbringe ledigheden blandt arbejdsmændene, specielt i de såkaldte »arbejdsløshedsøer«, d. v. s. de enkelte områder, hvor der på trods af den generelt høje beskæftigelsesgrad i efterkrigstiden til stadighed har været en meget betydelig ledighed. Årsagen til de dårlige beskæftigelsesforhold i disse områder må i første række søges deri, at den normale bortvandring under krigens ekstraordinære beskæftigelseskonjunkturer blev holdt tilbage og visse steder endog afløst af en tilvandring. Den således fastholdte eller tilvandrede arbejdskraft har imidlertid, efter at de ekstraordinære arbejdsmuligheder på stedet er ophørt, haft vanskeligt ved at bortvandre til andre områder, hvor beskæftigelsesmuligheder findes, bl. a. fordi de pågældende arbejdere i vidt omfang i mellemtiden havde stiftet familie, erhvervet bolig og var kommet op i årene. Disse vanskeligheder er blevet forøget som følge af den stigende boligknaphed, og det vil derfor kun i ringe omfang være praktisk muligt ved iværksættelse af særlige foranstaltninger fra det offentliges side at få den overskydende arbejdskraft overflyttet til andre områder. Derved ville man iøvrigt også risikere at gribe forstyrrende ind i de normale vandringer blandt de yngre arbejdere. Det synes derfor nærliggende i stedet at søge at fremskaffe produktive beskæftigelsesmuligheder for den ledige arbejdskraft i de områder, hvor den nu befinder sig.

Det må imidlertid understreges, at bestræbelser for at fremme placeringen af private erhvervsvirksomheder i de særligt ledighedsramte områder ikke kan forventes på kort sigt at yde resultater af betydning. Det siger nemlig sig selv, at der kun i ganske specielle tilfælde kan blive tale om at påvirke bestående virksomheders overvejelser om flytning. Normalt kan der alene blive tale om at søge at lede det begrænsede årlige antal nyoprettede (overvejende mindre) virksomheder til de særligt ledighedsramte områder. Endvidere må erindres, at adskillige virksomheder forudsætter beliggenhed i nærheden af råstofforekomster, leverandører af halvfabrikata, markedet for virksomhedens produkter eller ved en god og stor havn o. s. fr., hvilket kan udelukke placering i visse af de ledighedsramte områder.

Bestræbelser på ved rådgivning m. v. at søge private virksomheder draget særligt til de områder, hvor ledig arbejdskraft forefindes, kan være af stor betydning til forebyggelse af nye arbejdsløshedsøers fremkomst, men vil først få virkninger på længere sigt og kan derfor ikke overflødiggøre bestræbelser for på kort sigt at øge arbejdskraftens stedlige bevægelighed. Det vil følgelig være hensigtsmæssigt at sætte ind på begge fronter.

Endelig må det erindres, at der forskellige steder i landet til stadighed kan forventes at opstå overskud og mangel på arbejdskraft, som er af mere kortvarig og tilfældig natur, og hvor der derfor alene kan være tale om at bringe foranstaltninger i anvendelse, der øger arbejdskraftens stedlige bevægelighed med øjeblikkelig virkning (jfr. kapitel XI nedenfor).

Kapitel IX.

ÆNDRINGER I ARBEJDSMARKEDS-ORGANISATIONERNES STRUKTUR OG PRAKSIS

1. *Problemafgrænsning.*

Arbejdskraftens faglige bevægelighed kan som foran omtalt forøges ad mange forskellige veje. Det er således teoretisk tænkeligt, at en væsentlig omlægning af det gældende *arbejdsanvisnings-system* ville være tilstrækkelig til at bortrydde eller ophæve virkningen af en række bevægelighedsskranker. Det er ligeledes tænkeligt, at en konsekvent omlægning af fagorganisationerne på *industriforbunds-basis* i sig selv ville indebære eller lette en væsentlig forøgelse af bevægeligheden. Endvidere bør det undersøges, om *reglen i Septemberforligets punkt 4* vedrørende arbejdsgiverens ret til at benytte den efter hans skøn passende arbejdskraft i årenes løb skulle være *begrænset* ved faglige aftaler eller sædvaner med det resultat, at bevægeligheden på arbejdsmarkedet er nedsat, således at nye aftaler skulle være påkrævet.

I visse tilfælde vil blot en ændring af *forholdet mellem lønnen inden for forskellige fag* kunne fjerne eksisterende vanskeligheder vedrørende den faglige bevægelighed.

I det følgende vil disse forskellige veje til forøgelse af bevægeligheden — der altså til en vis grad kan diskuteres alternativt — hver for sig blive taget op til overvejelse. I nærværende kapitel vil diskussionen blive begrænset til ændringer, der kan tænkes gennemført af *arbejdsmarkedets organisationer alene* (uden medvirken fra det offentlige). Det skal understreges, at de gældende principper for den egentlige faglige uddannelse og muligheden for ved ændringer af disse at øge bevægeligheden ikke er inddraget i de i nærværende kapitel foretagne overvejelser[1]). Problemerne vil her blive drøftet inden for rammerne af den eksisterende faglige uddannelse. Man vil på dette sted heller ikke gå ind på spørgsmålet om op- og omskoling; disse problemer behandles i kapitel X nedenfor.

2. *Organisationsstruktur.*

a. *På arbejderside.*

Den omstændighed, at industriforbund organiserer arbejdere i en bestemt industrigren uanset deres uddannelse m. v., medens egentlige fagforbund organiserer arbejdere med en ensartet uddannelse, uanset hvor de beskæftiges, taler i sig selv for, at *organisering i industriforbund* giver de videste rammer for den faglige bevægelighed, idet de rene fagforbund vil være mere tilbøjelige **til** at holde udenforstående arbejdere ude fra fagets arbejdsfunktioner.

Det fremgår da også af fremstillingen i kapitel IV, at de vigtigste begrænsninger af den faglige bevægelighed gør sig gældende mellem faglærte arbejdere organiseret i rene fagforbund og den ufaglærte arbejdskraft, og desuden mellem faglærte arbejdere i forskellige rene faglærte forbund. Ganske vist er der i dag i hovedsagen fri bevægelighed indenfor samt til og fra det store arbejdsmandsforbund og

[1]) Som ovenfor omtalt er spørgsmålet om principperne for den faglige uddannelse for tiden genstand for særskilte overvejelser i dertil nedsatte underudvalg under kommissionen.

andre ufaglærte forbund. Men dette modsvares på de fleste områder af, at der for de faglærte forbund — bl. a. af tekniske grunde — findes snævre grænser for bevægeligheden fra ufaglært til faglært arbejde. En overvindelse eller slækkelse af disse fagrænser gennem en højere grad af organisering på industriforbunds-basis forudsætter imidlertid, at de pågældende industriforbund ikke blot har fri bevægelighed inden for forbundets rammer, men også forbundene imellem. Inden for visse af industriforbundene findes ganske vist begrænsninger af de ufaglærte medlemmers adgang til at udføre fagligt betonet arbejde, og inden for de grafiske industriforbund er bevægeligheden særlig stærkt indskrænket. Man må alligevel fastslå, at der inden for de fleste industriforbund hersker en større grad af faglig bevægelighed, end hvor det drejer sig om fagforbund.

Erfaringer fra udlandet (jfr. bilag 21) synes ligeledes at tyde på, at den faglige bevægelighed på arbejdsmarkedet er større, hvor man har overvejende organisering i industriforbund, end hvor der foreligger en blanding af fagforbund og industriforbund eller overvejende organisering efter fagforbundsprincip.

Fagorganisationerne i Danmark er som hovedregel opbygget efter rene faglige linier i form af *egentlige fagforbund af faglærte arbejdere* samt særlige *organisationer af ufaglærte* i almindelighed. Der eksisterer dog som tidligere nævnt tillige en række *industriforbund.*

Der har i den senere tid været en vis tendens til yderligere overgang til industrif orbundsprincippet [1]).

En konsekvent overgang til industriforbundsprindppet repræsenterer imidlertid et så væsentligt brud på fagbevægelsens traditioner, at man næppe kan forvente en sådan udvikling i en nærmere fremtid. Inden for fagbevægelsen er meningerne om dette spørgsmål delte.

Visse af de virkninger i retning af øget bevægelighed, som man kunne forvente at opnå ved konsekvent overgang til industriforbund, kunne muligvis opnås ved oprettelse af *fagkarteller* mellem fagforbund. Et sådant kartel er f. eks. allerede oprettet i metalindustrien i form af Centralorganisationen af Metalarbejdere i Danmark. Dette fagkartel har ved fastlæggelse af fællesarbejder for medlemmer af forskellige fagforbund inden for kartellet bidraget til at skabe væsentligt udvidede muligheder for omflytninger af arbejdskraft inden for de forskellige forbund.

Der findes også fagkarteller inden for andre områder, såsom byggefagene og træindustrien, men på det nuværende stadium er disse karteller dog af væsentlig løsere karakter end metalkartellet, og de synes ikke hidtil at have haft væsentlige direkte virkninger i retning af at skabe forøget faglig bevægelighed.

Det er ikke hensigten her at tage spørgsmålet om industriforbunds-princippet op til overvejelse ud fra alle de forskellige synsvinkler, dette spørgsmål bør betragtes under. Man har blot ønsket at fremhæve, at det *ud fra hensynet til forøget faglig bevægelighed* fra nogle sider anses for ønskeligt, om de eksisterende tendenser i retning af industriforbund - - og iøvrigt også de eksisterende tendenser i retning af fagkarteller — kunne fremmes [2]).

Det må dog samtidig erindres, at det konsekvent gennemførte industriforbunds-

[1]) Således er en del små håndværksprægede fagforbund indlemmet i beslægtede større forbund, f. eks. skråtobaksarbejderne i tobaksarbejderforbundet, billedskærerne og dekorationsbilledhuggerne i snedkerforbundet kurvemagerne i træindustriarbejderforbundet og stukkatørerne i stenindustriarbejderforbundet. En sammenslutning af træindustriarbejderforbundet og snedkerforbundet har været på tale.

[2]) På lignende måde er industrivis organisering af *arbejdsgrupper* (som i den egentlige industri) mere fremmende for arbejdskraftens bevægelighed end organisering efter den enkelte mesters egen faguddannelse (som i mange håndværk, særlig byggenet).

princip kun vil kunne *lette* overvindelsen af visse eksisterende bevægelighedsskranker, men ikke automatisk ophæve disse skranker. Dette fremgår af, at der som nævnt i Danmark såvelsom i andre lande findes visse industriforbund med en meget ringe grad af faglig bevægelighed.

Arbejderrepræsentanterne i kommissionen finder det ikke bevist, at erfaringer fra udlandet eller erfaringer herhjemmefra skulle tyde på, at industriforbund i og for sig skulle muliggøre en større bevægelighed, eftersom der dels ved aftaler mellem organisationerne, dels ved reglerne for arbejdsløshedskasserne og de eksisterende fagkarteller er skabt mulighed for bevægelighed for sådanne områder, hvor dette måtte være påkrævet. Spørgsmålet om den faglige organisationsform er et spørgsmål, som løses efterhånden ved naturlige indre organisationsforskydninger, og må ikke gøres til genstand for pres udefra.

b. *På arbejdsgiverside.*

Arbejdsgivernes organisationer er nok fagvis grupperet, og inden for håndværket kan man vel nok tale om, at medlemmerne af det ene håndværkslaug ikke beskæftiger sig med områder, der falder ind under et andet laugs faglige område; men dette har formentlig ikke nogen større indflydelse på arbejdskraftens bevægelighed, og inden for industrien vil der næppe være tvivl om, at arbejdsgiverne vil være meget lydhøre over for ønsker om arbejdskraftens bevægelighed, så længe dette ikke udarter til flakkeri. (Nærmere herom se under punkt 3).

3. *De to hovedorganisationers og de dem tilsluttede underorganisationers indbyrdesforhold.*

Man kan betragte forholdet mellem de to store hovedorganisationer, Dansk Arbejdsgiverforening og De samvirkende Fagforbund i Danmark, som normgivende, og de grundlæggende retsregler, der er fastslået i September forliget, kan formentlig betragtes som gældende dansk ret på dette område. Septemberforligets punkt 4 udtaler følgende:

> »Arbejdsgiverens ret til at lede og fordele arbejdet samt til at anvende den efter hans skøn til enhver tid passende arbejdskraft anerkendes, eventuelt understøttes af arbejdernes hovedorganisation.«

Denne regel, der er begrundet i forholdets natur, indeholder i sig mulighed for en høj grad af bevægelighed, selv om reglen igennem de over 50 år, der er gået siden den blev slået fast, er undergået indskrænkninger, enten i kraft af positive aftaler eller i kraft af sædvane indenfor de forskellige fag. Der kan måske derfor være grund til at tage spørgsmålet om disse indskrænkningers indflydelse på bevægeligheden op til nye forhandlinger mellem organisationerne.

Ved bedømmelsen af disse forhold kan man for det første slå fast, at der er en forskel mellem håndværk og industri. Hvor det drejer sig om *håndværksmæssig produktion*, vil der ofte have udviklet sig en sædvane for arbejdets udførelse gennem bestemte kategorier af arbejdere, og herfor taler også ofte stærke saglige hensyn til en forsvarlig håndværksmæssig udførelse af arbejdet. Her kan der nok uanset bestemmelsen i Septemberforligets punkt 4 være vanskeligheder, for så vidt det ikke drejer sig om meget væsentlige ændringer i arbejdsmetoderne; her spiller ikke alene arbejdernes indstilling ind, men også den omstændighed, at arbejdsgiveren selv ofte vil være oplært indenfor det pågældende fag og har faglige traditioner at håndhæve.

Det er sandsynligt, at der i hvert fald indenfor visse håndværksmæssige produktioner kan være områder, der trænger til nærmere at undersøges og måske også rettes.

Indenfor fag, hvor man i de faglige overenskomster er indgået på begrænsninger i

Septemberforligets almindelige regler, kan disse ændringer på enkelte områder have hæmmet bevægeligheden, og der vil her være brug for at tage spørgsmålet om ændringer i de faglige overenskomster op til overvejelse. Her må man imidlertid gøre sig klart, at sådanne ændringer må gennemføres ved regulære overenskomstforhandlinger.

Indenfor *industrien* stiller sagen sig noget anderledes. Selve den industrielle udvikling, hvor maskiner overtager en del af arbejdsprocessen og fremstiller det ønskede produkt i en form, som tilfredsstiller forbrugerens krav, og gør det med mere eller mindre automatisk virkende værktøj og maskiner, overflødiggør i sig selv ganske naturligt anvendelsen af faglært arbejdskraft på dette eller hint område, og hvor maskiner således indføres og medfører en meget håndgribelig omlægning af arbejdet ved industriel fremstilling, har det praktisk talt aldrig voldet vanskeligheder at overføre et arbejde fra een faggruppe til en anden. Her kan f. eks. nævnes tekstilindustri, keramisk industri, papirindustri, bryggeriindustri, chokoladeindustri og skotøjsindustri. På alle disse områder, hvor arbejderne, der er beskæftiget indenfor den pågældende industri, tilhører det samme forbund, kan der i almindelighed siges, at der ikke har foreligget praktiske vanskeligheder for gennemførelsen af reglen i Septemberforligets punkt 4.

Endvidere kan hertil føjes de store industrier, der praktisk talt udelukkende benytter ufaglært arbejdskraft, f. eks. cementindustri, sukkerindustri, teglværksindustri o. lign.; også her kan man fastslå, at der er den ønskelige bevægelighed i arbejdskraften.

Ser man dernæst på jern- og metalindustrien, har denne industri altid hævdet arbejdsgiverens frie ret til at beskæftige den efter hans skøn passende arbejdskraft; men for det første vil der altid være arbejdsområder og produktioner, der til en forsvarlig udførelse kræver anvendelsen af faglært arbejdskraft, og i dette forhold er der formentlig heller ingen, der vil søge at bryde en breche. Endvidere kan der være områder, der igennem årelang coutume faktisk har været udført af faglærte arbejdere, og hvor man derfor kan være udsat for, at der opstår gnidninger, hvis man pludselig vil udføre det ved ufaglært arbejdskraft. Hertil kommer, at en arbejdsgiver, når der iøvrigt er tilstrækkelig ledig arbejdskraft på markedet, måske i mange tilfælde selv vil foretrække at beskæftige faglært arbejdskraft til et arbejde, som lige så godt kunne udføres af ufaglært arbejdskraft, og han vil måske gøre det, selv om han for dette arbejde må betale lidt højere løn for at få det udført af faglærte. Han opnår derved, at han har de faglærte arbejdere i sin virksomhed, således at de kan udføre også andet arbejde, om sådant måtte være ønskeligt.

Som helhed betragtet kan man imidlertid også her gå ud fra, at hvor der er tale om industriel produktion, vil det af konkurrencemæssige hensyn være en nødvendighed for arbejdsgiveren at økonomisere med arbejdskraften, således at den faglærte forbeholdes det arbejde, hvor hans faglige uddannelse er nødvendig.

4. *Hovedorganisationernes forhandlinger om slækkelse af faggrænserne.*

De samvirkende Fagforbund og Dansk Arbejdsgiverforening har efter henstilling fra kommissionen i efteråret 1950 nedsat særlige udvalg til overvejelse af, hvilke skridt der fra disse organisationers side kunne tages for at medvirke til at skabe øget faglig bevægelighed. Efter forhandlinger i og mellem de to nævnte udvalg opnåedes der enighed om:

»*Udtalelse fra De samvirkende Fagforbund og Dansk Arbejdsgiverforening vedrørende arbejdsmarkedets bevægelighed m. m.*

Under hensyn til ønskeligheden af at sikre en høj, stabil og produktiv beskæftigelse for alle og dermed størst mulig produktion inden for landets samtlige erhvervsgrene er parterne enige om, at der til en rationel produktion også hører en rationel

udnyttelse af den forhåndenværende arbejdskraft, således at der i fag eller industrier, hvor mangel på faglært arbejdskraft gør sig gældende, og hvor forholdene gør det muligt, ved kortere tillæring eller oplæring, bringes ufaglært arbejdskraft i anvendelse til aflastning af den faglærte arbejdskraft.

I erkendelse af, at en sådan rationel tilrettelægning af arbejdsfordelingen alene kan gøres i de enkelte fag eller måske endda i enkelte virksomheder, er hovedorganisationerne enedes om at anbefale de tilsluttede organisationer hver inden for sit område at træde i forhandling om eventuel tilvejebringelse af sådanne •— efter det pågældende arbejds- og overenskomstområde afpassede — supplerende reguleringsaftaler, der måtte kunne bidrage til, at produktionen ikke hæmmes ved mangel på arbejdskraft.«

Underorganisationerne vil kunne påkalde hovedorganisationernes bistand, hvor der viser sig vanskeligheder ved opnåelse af enighed om aftaler.

Når den nævnte erklæring ikke er af mere vidtrækkende indhold, skyldes det for det første, at hovedreglen i forvejen er slået fast i September forligets punkt 4, og for det andet, at forholdene i de enkelte fag er så vidt forskellige, at man ikke har kunnet samle dem under mere detaillerede fælles synspunkter.

Med denne henstilling til underorganisationerne vil der være skabt basis for, at kommissionen overfor hovedorganisationerne kan rejse allerede foreliggende eller opdukkende, konkrete spørgsmål vedrørende grænsedragningen mellem fagene, dersom dette skønnes påkrævet for at fremme bevægeligheden og skabe forøget beskæftigelse.

5. *Andre organisatoriske spørgsmål.*

Også på *andre omrader* ville det være ønskeligt, om arbejdsmarkedsorganisationernes praksis kunne tillempes til de senere års økonomiske udvikling.

Det vil således ud fra hensynet til den faglige bevægelighed være hensigtsmæssigt, om der ved tekniske ændringer og derved opståede *nye arbejdsoperationer* drages omsorg for, at sådanne arbejdsoperationer, der altså ikke på forhånd er underkastet den faste grænsedragning mellem fagene, ikke straks bliver gjort til forbeholdt arbejde for en bestemt arbejdergruppe, hvor dette ikke er teknisk nødvendigt. Der opstår her visse arbejdsretlige problemer, som der må tages hensyn til.

Indenfor byggeriet er det* tænkeligt, at en udvidet anvendelse af *hovedentreprenørsystemet* og *bygmestersystemet* ved siden af det herskende fagmestersystem ville skabe videre rammer for faglig bevægelighed, jfr. nærmere bilag 12.

Med hensyn til den *indre kompetence indenfor arbejdsmarkedets organisationer* foreligger der problemer såvel i forholdet mellem hovedorganisationen og de til denne knyttede underorganisationer som i forholdet mellem underorganisationernes landsledelser og disses lokale afdelinger. Spørgsmålet melder sig på en række områder, både ved indgåelsen af bevægelighedsfremmende aftaler som ovenfor omtalt og i spørgsmål om lønrelationerne m. m.

Kommissionen ser det ikke som sin opgave at gå nærmere ind på disse problemer. Man ønsker blot i denne sammenhæng at fremhæve, at ud fra hensynet til bevægeligheden vil en i visse anliggender forøget kompetence hos de centrale organer (herunder også fagkarteller) være ønskelig.

6. *De enkelte arbejderes og arbejdsgiveres indstilling.*

Der kan vel næppe være tvivl om, at en effektiv løsning af den faglige bevægeligheds problemer forudsætter en vis ændring af indstillingen og mentaliteten hos de

enkelte medlemmer af arbejdsmarkedets organisationer. Selv om der af organisationerne gennemføres aftaler som de ovenfor drøftede, og selv om organisationernes ledelser omlægger deres praksis, så vil dette være utilstrækkeligt, hvis de enkelte organisationsmedlemmers synspunkter ikke bliver i nogen grad ændret, således at de helhedshensyn, der er nødvendige for en forøget bevægelighed, kommer til at træde stærkere frem. Aftaler indgået mellem organisationerne vil næppe få deres fulde betydning i praksis, hvis ikke medlemmerne af begge parters lokale organisationer er opmærksomme på bevægelighedsproblemets rækkevidde og er villige til at medvirke ved problemets løsning.

En forudsætning for, at det skal lykkes at ændre indstillingen hos de enkelte medlemmer, særlig på arbejderside, er det, at disse til enhver tid er overbevist om, at landets økonomiske politik har opretholdelsen af den højest mulige beskæftigelsesgrad som væsentligt mål. Under denne forudsætning skulle det være muligt at få det synspunkt til at slå igennem, at fuld beskæftigelse kræver en forøget bevægelighed, og at den enkelte gruppe af arbejdere eller arbejdsgivere — særlig blandt faglærte svende og mestre — i visse situationer må fire på hævdvundne principper, hvor dette er nødvendigt for opnåelsen af en maksimal beskæftigelsesgrad, der på længere sigt må være i helhedens og også i den pågældende enkelte gruppes egen interesse.

Kapitel X.

UDDANNELSESMÆSSIGE FORANSTALTNINGER

1. *Mulighederne for fremme af ekstraordinær uddannelse.*

Det har tidligere været nævnt, at kommissionen har spørgsmålet om en eventuel tillempning af den faglige uddannelses principper under overvejelse. Disse drøftelser vil efter sagens natur ikke kunne tilendebringes på kort tid, og sådanne principielle ændringer, som der måtte kunne opnås enighed om at gennemføre, vil yderligere først kunne få praktisk virkning på arbejdsmarkedet på noget længere sigt. Jævnsides hermed melder sig derfor spørgsmålet om, *hvad der kan gøres for med hurtigere virkning al imødegå behov for særlige kategorier af arbejdskraft,* hvad enten det drejer sig om faglærte eller »tillærte« arbejdere eller om specielt kvalificeret arbejdskraft inden for arbejdsmandsgruppen.

a. *Nedsat læretid.*

En nærliggende udvej på dette område er gennemførelsen af *lærlingeuddannelse på nedsat læretid for voksne ufaglærte* arbejdere, der eventuelt i forvejen har en arbejdsmæssig tilknytning til det pågældende erhvervsområde. Sådanne ordninger vil hyppigt blive mødt med nogen ængstelse af det pågældende fags arbejdere på grund af den altid tilstedeværende risiko for beskæftigelsesnedgang og kan derfor som hovedregel kun ventes gennemført overenskomstmæssigt på sådanne områder, hvor ledigheden i faget er — og i længere tid har været — af ret ringe omfang, og hvor det skønnes, at den normale tilgang af lærlinge ikke i en nær fremtid vil kunne afbøde mangelen på faglærte folk.

Der er foran i rapporten i kapitel IV gengivet eksempler på sådanne ordninger. Det er således omtalt, at Metalindustriens Fællesudvalg i 1947 udarbejdede en ordning, hvorefter ufaglærte voksne arbejdere med mindst 2 års beskæftigelse på jern industrielle virksomheder kan uddannes til *fuldt faglærte* smede og maskinarbejdere på nedsat læretid (en nedsættelse, der i praksis har været på op til 2l/$_2$ år), samt at blikkenslagerforbundet for et mindre antal arbejdsmænd med tilknytning til faget har anerkendt en tilsvarende praksis.

Det er videre omtalt, at ufaglært arbejdskraft bl. a. inden for guld- og sølvarbejderforbundet og inden for snedkerforbundet efter oplæring i en kort årrække har været *betragtet som faglærte for så vidt angår et speciale,* således at de pågældende har været optaget i fagforbundene og lønnes efter disses tariffer. I denne forbindelse kan også henvises til den omtalte opskoling af arbejdsmænd på Bornholm til kantstenshuggere - hvor arbejds- og socialministeriet yder tilskud under hensyn til, at svigtende lærlingetilgang hæmmede produktionen inden for en eksportindustri med en betydelig ordrebestand.

Om mulighederne for fra de faglige organisationers og fra det offentliges side at bidrage til yderligere faguddannelse efter disse linier, jfr. nedenfor under punkt 3—5.

b. *Om- og opskolingskurser.*

Faglig uddannelse af voksne arbejdere på nedsat læretid er en genvej til dækning af mangel på faglært arbejdskraft. *Hvor* imidlertid den normale lærlingeuddannelse ikke i tilfredsstillende omfang har dækket alle fagets specialiteter, *hvor* der efter uddannelsens afslutning er fremkommet ny teknik og nye arbejdsmetoder, og *hvor* ufaglærte arbejdere uden at sigte på overgang til de faglærtes rækker ønsker oplæring i visse specialer inden for det stærkt forgrenede og maskiniserede arbej dsmandsområde, er der tillige *behov for mere kortvarige uddannelseskurser af jaglig karakter.*

Kommissionens hovedsynspunkt er, at når produktionen på en virksomhed hæmmes af mangel på specialuddannet arbejdskraft, vil de fornødne oplæringsforanstaltninger normalt kunne foregå på selve virksomheden f. eks. derved, at de pågældende maskiner efter normal arbejdstids ophør stilles til rådighed for oplæringen. Men det kan ske, at dette ikke er en praktisk løsning, fordi produktionstabet ved den daglige omstilling af de pågældende specialmaskiner fra normalproduktion til oplæring vil blive for stort. I så fald kan det være nødvendigt at lade et af de teknologiske institutter træde til.

Udstationering af maskiner og lærekræfter vil — hvor der kun kan undervises om aftenen — være en relativt dyr ordning, men vil på den anden side indebære, at virksomheden ikke under den herskende mangel på arbejdskraft skal undvære de pågældende arbejdere i den tid, kursus tager. Et sådant aftenkursus i f. eks. drejning vil normalt strække sig over ca. 150 timer, hvilket vil sige, at undervisningen — med 10—12 timer ugentlig — vil vare 3—4 måneder. En rent kursusmæssigt billigere ordning vil være at lade arbejderne deltage i et dagkursus på et teknologisk institut, hvor en undervisning svarende til den ovenfor omtalte vil tage ca. 3—4 uger. Herved fremkommer evt. et produktionstab, men udgifterne til kost, logi og undervisning på teknologisk institut bliver som regel mindre end udgifterne ved et tilsvarende ambulant kursus[1]). En nærmere oversigt og skønsmæssig beregning over udgifter ved omskolingsforanstaltninger i smede- og maskinarbejderfaget findes gengivet i bilag 19.

En mere gennemgribende specialuddannelse — beregnet på at muliggøre, at den pågældende arbejder skal kunne udføre særligt krævende arbejde — bør efter det for kommissionen oplyste som overvejende hovedregel gives på selve de teknologiske institutter, idet kravet til såvel maskinkapacitet som lærerkræfter vil gøre en udstationering af disse kurser upraktisk og for dyr — i hvert fald i sin nuværende form og teknik. Hvor det derimod drejer sig om f. eks. at give de arbejdere, der skal erstatte de specialuddannede, en kortere uddannelse, f. eks. på et drejerkursus, vil det som regel være muligt at gennemføre uddannelsen ambulant.

Udover den almindelige interesse i at beholde arbejderne på virksomhederne under uddannelsen er det i kommissionen blevet fremhævet, at provinsfirmaerne vil nære nogen ængstelse for at sende deres folk til København til uddannelse, idet de derved løber en risiko for, at disse folk tager arbejde der — eller hos en konkurrent andet steds — og således tabes for virksomheden.

2. *Retningslinier for fordeling af udgifterne mellem de interesserede parter og staten.*

Gennemførelse af *ekstraordinær* faglig skoling til dækning af mangelområder vil have værdi for alle de 3 parter, der hidtil har deltaget i udgifterne: for den arbejder, hvis uddannelse — og normalt også indtjeningsmulighed — forbedres, for den virksomhed (arbejdsgiver), der med et bedre kvalificeret personale kan forøge sin produktion,

[1]) Forholdet kan dog blive noget forrykket gennem en — foreløbig som forsøg — gennemført ordning med anvendelse af en jernbanevogn til ambulante kurser; omkostningerne ved disse kurser bringes herved ned.

samt for samfundet, der er interesseret i den bedst mulige udnyttelse af de 2 produktionsfaktorer: arbejderen og maskinanlæget. Ved den indbyrdes fordeling af merudgifterne ved en øget kursusindsats — merudgifter, der vil være yderst ringe i forhold til de beløb, der er investeret i maskinindustrien, og i forhold til værdien (ikke mindst eksportværdien) af den industrielle produktion — må der tages hensyn til *forudsætningerne for de 3 parters interesser:*

Arbejderen vil normalt kun være interesseret i en yderligere dygtiggørelse, for så vidt han kan være sikker på efter endt specialuddannelse at opnå en mindst lige så høj og stabil fortjeneste som i sit nuværende job, hvor han eventuelt har mange års rutine og høj akkordfortjeneste; videre vil det selvsagt for arbejderen være en forudsætning, at han har råd til at bære de udgifter, der løber på under selve uddannelsen.

Arbejdsgiveren vil kun være interesseret i en yderligere uddannelse af sine f aste folk i det omfang, han har en vis sikkerhed for, at deres specialuddannelse kommer *hans* virksomhed til gode og ikke en konkurrerende virksomhed, jfr. foran. Denne betragtning gælder selvsagt kun den enkelte arbejdsgiver og ikke den pågældende branche eller arbejdsgiverne som helhed.

Samfundets interesse i gennemførelsen af yderligere specialoplæring forudsætter selvsagt, at mangel på den pågældende arbejdskraft hæmmer en produktion af samfundsmæssig betydning, specielt i valutamæssig henseende, eller at det drejer sig om en nøgle produktion f. eks. med særlig beskæftigelsesmæssig betydning for visse fag eller fagområder.

3. *Øget indsats fra arbejdsmarkedets parter.*

Kommissionen har modtaget underretning om, at arbejds- og socialministeriet i maj måned 1951 — med udgangspunkt i kommissionens dertil fremsendte rapport om stålskibsværfternes forhold og med henvisning til den nu foreliggende bevillingmæssige hjemmel — har *anmodet De samvirkende Fagforbund og Dansk Arbejdsgiverforening om at ville holde ministeriet underrettet såvel om sådanne tilfælde, hvor de fornødne uddannelsesmæssige foranstaltninger gennemføres ved aftale med de interesserede parter, som om sådanne områder, hvor sådan aftale alene findes at kunne gennemføres med en vis statsstøtte.* Arbejds- og socialministeriet har i sidstnævnte tilfælde givet hovedorganisationerne tilsagn om — for så vidt det drejer sig om en produktion af samfundsvigtig betydning — at ville tage spørgsmålet om arten og omfanget af en eventuel statsstøtte op til velvillig overvejelse.

Kommissionen har taget denne meddelelse til efterretning og kan tiltræde, at spørgsmålet principielt er lagt således op til de to hovedorganisationer, at statsstøtte til faglig uddannelse af ufaglært arbejdskraft fremtræder som en subsidiær løsning. I en række tilfælde — f. eks. inden for tekstilindustrien — har virksomhederne selv iværksat og bekostet en vis faglig oplæring af den arbejdskraft, man har brug for, og i andre tilfælde — f. eks. inden for metalindustrien — har de fornødne foranstaltninger været tilrettelagt — via de teknologiske institutter — og bekostet enten af de pågældende arbejderorganisationer selv eller i samarbejde med de interesserede virksomheder.

Kommissionen er af den opfattelse, at sådanne ordninger fortsat bør være den principale løsning, og forudsætter, at hovedorganisationerne fortsætter og udvider deres bestræbelser i denne henseende.

4. *Det offentliges indsats.*

I rapportens kapitel III, punkt 3, er der redegjort for de handelsministerielle bevillinger til tekniske skoler og fagskoler m. v., for arbejdsløshedsfondens tilskud til

arbejdsløses deltagelse i uddannelseskurser, for hjemmelen til i henhold til beskæftigelsesloven at yde statstilskud til opskoling og omskoling, en hjemmel, der efter loven administreres af arbejds- og socialministeriet i forbindelse med ministeriets beskæftigelsesudvalg, samt endelig for de i henhold til loven om imødegåelse af ungdomsarbejdsløshed gennemførte uddannelsesforanstaltninger.

a. For så vidt angår de handelsministerielle bevillinger, er det navnlig støtten til de teknologiske institutter, der har interesse.

Spørgsmålet om et muligt behov for øgede *tilskud til anskaffelse* af maskinudstyr, antagelse af lærerkræfter o. 1. giver ikke kommissionen anledning til bemærkninger, da man må gå ud fra, at handelsministeriet i hvert enkelt tilfælde forhandler med bevillingsmyndighederne om dækning af disse behov. Kommissionen er selvsagt — efter henvendelse fra handelsministeriet eller fra arbejds- og socialministeriet — rede til at udtale sig om mere omfattende eller principielle spørgsmål på dette område, ligesom kommissionen, hvis sådanne spørgsmål rejses inden for dens rammer, vil viderebefordre disse med sine kommentarer.

For så vidt angår de *driftstilskud,* der af handelsministeriet ydes til de teknologiske institutter, og som direkte påvirker de kursusafgifter, institutterne må opkræve af deltagerne i f. eks. *aftenkursus,* finder man anledning til at bemærke, at kursusafgiften i praksis, som omtalt, betales enten af deltageren selv eller af det pågældende forbund (lokalafdeling) eller af den interesserede virksomhed eller af samtlige interessenter i forening. Selv om man finder det naturligt, at de interesserede parter som hovedregel selv dækker sådanne uddannelsesomkostninger, finder kommissionen, at det, når manglen på specialuddannet arbejdskraft hæmmer en produktion af samfundsmæssig betydning, må anses for *rimeligt at tilkendegive samfundets interesse i oplæringen red gennem ekstraordinære tilskud til det pågældende teknologiske institut at muliggøre bortfald eller nedsættelse af kursusafgiften*

Når arbejderen forlader sin plads for at deltage i specialuddannelsen på et *dagkursus,* opstår der spørgsmål om dækning af ikke alene kursusudgifter, men også udgifterne til underhold i kursusperioden, tabt arbejdsfortjeneste og eventuelt, hvis han bor udenbys, rejseudgifter samt merudgifter ved dobbelt husførelse for forsørgere. Det normale vil være, at den pågældende arbejder selv må dække disse udgifter. For så vidt det drejer sig om ekstraordinære oplæringskursus, hvor hensyn til produktion og arbejdsmarked som helhed gør sig gældende i væsentlig grad, finder kommissionen, at der må være en samfundsmæssig interesse i at gøre deltagelse i sådanne kurser tiltrækkende og økonomisk overkommelige. Som anført i kapitel III og i bilag 15 kan de eksisterende bevillinger under handelsministeriet kun i ringe grad komme sådanne kursusdeltagere til nytte, og *kommissionen finder at burde anbefale, at der til dette formal stilles øgede midler til rådighed* for handelsministeriet — i form af et særligt fond eller på anden måde — til fordel for særligt kvalificerede arbejderes specialuddannelse.

b. Det er fremhævet i kapitel III, at arbejdsløshedsfondens tilskud til arbejdsløses kursusuddannelse forudsætter en vis større arbejdsløshed på det pågældende fagområde. Da de specialkurser, der opstår behov for på mangelområder, i det væsentlige vil omfatte arbejdere fra fag med høj beskæftigelsesgrad og lav ledighed, er der efter de gældende regler kun begrænsede muligheder for at bringe fondens midler i anvendelse på dette område. Det skal dog bemærkes, at kommissionen i foråret 1951 anbefalede en forsøgsvis gennemførelse af de tidligere omtalte arbejdstekniske kurser for ledige arbejdsmænd (statens arbejdsmandskursus), der blev tilrettelagt af arbejds- og socialministeriet med støtte af arbejdsløshedsfonden. Kommissionen er gjort bekendt med de på disse kurser indhøstede, særdeles gunstige erfaringer og *kan anbefale, at der af arbejds- og socialministeriet og arbejdsløshedsfonden søges tilvejebragt mulighed for en fortsættelse — og eventuel udvidelse — af kursusrækkerne.*

c. Set i forhold til de oplæringsordninger — f. eks. uddannelse af ufaglært arbejdskraft på nedsat læretid — der har kunnet gennemføres overenskomstmæssigt ved forhandling mellem arbejdsmarkedets parter, eller sådanne kurser, som de faglige organisationer kan foranledige arrangeret med bistand fra de teknologiske institutter, jfr. foran under a, fremtræder den tidligere omhandlede hjemmel i *beskæftigelsesloven* for statstilskud til op- og omskoling efter sagens natur som noget subsidiært. Efter at der ved tekstanmærkninger — jfr. foran kapitel III •— er skabt mulighed for også at støtte uddannelsesforanstaltninger for sådanne arbejdere, der på det pågældende tidspunkt er i beskæftigelse — og som derfor normalt vil have større muligheder for hurtigt at få udbytte af et opskolingskursus — vil adgang til statsstøtte efter beskæftigelsesloven imidlertid efter kommissionens opfattelse kunne få overordentlig stor betydning.

Man er her ikke på forhånd bundet af bestemte tilskudssystemer, men kan variere formerne for og omfanget af den eventuelle statsstøtte ud fra rene arbejdsmarkedssynspunkter. I overensstemmelse med den administrative praksis, der anvendes over for beskæftigelsesloven, vil det ikke være påkrævet i hvert enkelt tilfælde at rette henvendelse til bevillingsmyndighederne, men alene at opnå tilslutning fra det i lovens § 9 omhandlede beskæftigelsesudvalg, der ved behandling af sager af denne art vil være at supplere med repræsentanter for den eller de arbejdsgiverforeninger og det eller de fagforbund, hvis fagområde sagen vedrører.

Som følge heraf har det været muligt at give tilsagn om statstilskud til faguddannelse af arbejdsmænd på nedsat læretid, jfr. det tidligere refererede eksempel med kantstenshuggerne på Bornholm. Endvidere ville der være hjemmel til ad denne vej at yde statsstøtte til etablering og drift af sådanne specialkurser eller fagskoler, som ikke findes at kunne støttes i tilstrækkeligt omfang indenfor rammerne af de fornævnte handelsministerielle bevillinger eller eventuelt ikke findes at kunne tilpasses det eksisterende system for teknologisk undervisning •— alt: forudsat at de sagkyndige myndigheder på dette område iøvrigt kunne anbefale foranstaltningen. Endelig har det som nævnt været muligt i henhold til beskæftigelsesloven og med støtte fra arbejdsløshedsfonden at gennemføre en række praktiske faglige uddannelseskurser for arbejdsmænd.

I arbejds- og socialministeriets under punkt 3 refererede henvendelse til De samvirkende Fagforbund og Dansk Arbejdsgiverforening er der givet hovedorganisationerne tilsagn om — for så vidt det drejer sig om en produktion af samfundsvigtig betydning — at ville tage spørgsmålet om arten og omfanget af en eventuel statsstøtte op til velvillig overvejelse. *Kommissionen går ud fra, at de nævnte hovedorganisationer tager det fornødne initiativ til forhandling med ministeriet om sådanne tilfalde,* jfr. nærmere nedenfor om den administrative ordning.

5. *Den administrative tilrettelæggelse.*

Som det fremgår af det foregående, vil der for tiden i hvert enkelt tilfælde, hvor spørgsmålet om offentlig støtte til faglige uddannelsesforanstaltninger kan rejses, principielt være mulighed for at søge tilskud fra de handelsministerielle bevillinger, fra den af arbejdsdirektoratet administrerede arbejdsløshedsfond og endelig fra arbejds- og socialministeriet med hjemmel bl. a. i beskæftigelsesloven. Denne tredeling gør det utvivlsomt vanskeligt for de interesserede parter at finde frem til de faktiske muligheder for offentlig støtte i de enkelte tilfælde og har formentlig medvirket til, at mulighederne ikke udnyttes i det omfang, dette er ønskeligt.

Efter kommissionens skøn vil man kunne opnå *en effektivisering af støtten til faglig kursusuddannelse ved at samle samtlige de på dette område gældende bestemmelser i en enkelt lov og tilsvarende samle administrationen af samtlige de offentlige midler,*

der stilles til rådighed for faglig kursusuddannelse, i et f celles centralt organ. Kommissionen henstiller til regeringens overvejelse at gennemføre en sådan simplificering *).

For så vidt dette kommissionens principale forslag ikke findes gennemførligt for tiden, da en eventuel gennemførelse af dette i alle tilfælde vil udkræve en vis tid, og da en nærmere undersøgelse muligt måtte vise, at forslaget kan forårsage ulemper for andre opgaver, ønsker man *subsidiært* at pege på, at det formentlig vil være hensigtsmæssigt — eventuelt som en overgangsløsning — at gennemføre en vis *koordinering* af det offentliges indsats på dette område. Man skal i så henseende *henstille til regeringens overvejelse at oprette et scsrligt udvalg til varetagelse af det offentliges interesser i dækning af arbejdsmarkedets behov for ekstraordinær faglig skoling.* Et sådant udvalg skulle ikke have besluttende, men en formidlende opgave, og da erhvervslivets organisationer og arbejdsmarkedets parter er repræsenteret i de rådgivende udvalg, handelsministeriet støtter sig til med hensyn til den teknologiske undervisning m. v., og i det foran omtalte beskæftigelsesudvalg, der — også med hensyn til bevillinger til op- og omskoling — er rådgivende for arbejds- og socialministeren, kunne uddannelsesudvalget formentlig sammensættes på et rent embedsmandsniveau og indskrænkes til at omfatte repræsentanter for handelsministeriet og arbejds- og socialministeriet.

Efter kommissionens opfattelse skulle udvalget bl. a. have til opgave *dels* at samle og behandle henvendelser fra de interesserede parter om ekstraordinær statsstøtte i tilfælde, hvor parterne — fagforbund, arbejdsgivere, kursusdeltagere etc. — efter de gældende regler ikke eller kun i utilstrækkeligt omfang kan forvente at opnå støtte fra handelsministeriet, arbejdsløshedsfonden o. s. v., *dels* efter forhandling med de interesserede parter og de teknologiske institutter at skaffe klarhed over, under hvilke former faglig skoling mest praktisk kan finde sted i det enkelte tilfælde. Endvidere skulle udvalget tage stilling til, om en påtænkt foranstaltnings samfundsmæssige betydning er tilstrækkelig til at danne basis for ekstraordinær offentlig støtte, og på grundlag heraf afgive indstilling til handelsministeriet eller arbejds- og socialministeriet om eventuelt ekstraordinært tilskud inden for vedkommende ministeriums område.

*) Det her fremsatte forslag tager ikke sigte på de tekniske skolers ordinære undervisning og heller ikke på de teknologiske institutters ordinære kurser til videreuddannelse af håndværksmestre og -svende.

Kapitel XI.

ÆNDRINGER I ARBEJDSANVISNINGEN OG ARBEJDSLØSHEDS-FORSIKRINGEN M. V.

1. *Arbejdsanvisningen.*

a. *Problemstilling.*

Som påvist ovenfor i kapitel V synes arbejdsløshedslovens generelle bestemmelser om anvisning af arbejde uden for fag eller sædvanligt fagligt område og hjemsted kun at være udnyttet i relativt ringe omfang af den offentlige arbejdsanvisning. Da der foreligger behov for øget bevægelighed, navnlig i det faglige plan, jfr. kapitel II, kan der derfor være anledning til at overveje mulighederne for at gøre anvisningen mere effektiv.

Som tidligere fremhævet omfatter den *offentlige arbejdsanvisning* her i landet dels de i tilknytning til de enkelte fagforbund oprettede *arbejdsløshedskasser,* dels de *offentlige arbejdsanvisningskontorer,* de *kommunale beskæftigelsesudvalg* samt *kommunalbestyrelserne.* Denne specielle organisationsstruktur med opdeling af anvisningen på principielt private organisationer og offentlige organer, der stort set varetager anvisningen inden for hver sit afgrænsede område, er medvirkende til, at anvisningens effektivitet ikke kan betragtes som helt tilfredsstillende. Ordningen medfører således uundgåeligt, at de af fagorganisationerne fastlagte grænser mellem de enkelte arbejdergruppers arbejdsområde samt organisationsinteresser iøvrigt får en afgørende indflydelse på, i hvilket omfang kasserne anviser arbejde uden for fag og hjemsted. Det er derfor en nærliggende tanke at søge manglerne ved anvisningen afhjulpet ved hjælp af ændringer i det eksisterende anvisningssystems struktur.

b. *Ændringer i det nuværende anvisningssystems struktur.*

For at sikre størst mulig effektivitet i anvisningen kunne man måske teoretisk tænke sig at gå så vidt som til at kræve, at *enhver omsætning pä arbejdsmarkedet* skulle formidles af et af staten — alene på grundlag af arbejdsmarkedspolitiske synspunkter — ledet arbejdsanvisningssystem. En så indgribende regulering, der forudsætter, dels at *enhver* arbejdsgiver kun antager de folk, der anvises ham, dels at *ingen* arbejder overtager andet arbejde end det, han får anvist, kan dog kun have interesse, når der stilles ganske ekstraordinære krav til bevægeligheden på arbejdsmarkedet, som til eksempel under krigsforhold; en arbejdsmarkedsregulering efter disse retningslinier blev således praktiseret i England under den sidste krig. Normalt må det være en fordel, at omsætningen på arbejdsmarkedet i videst muligt omfang kan foregå uden indsats fra arbejdsanvisningens side.

Problemet reduceres dermed til et spørgsmål om at sikre sig, at den arbejdsanvisning, der er behov for at gennemføre *til supplering* af den omsætning på arbejdsmarkedet, der kommer i stand ved direkte kontakt mellem arbejdsgiverne og de enkelte arbejdere, varetages på den mest effektive måde. En mulighed ville være at lade det *offentlige overtage al sådan supplerende anvisningsvirksomhed.* Det ville utvivlsomt være nødvendigt, at sådanne offentlige anvisningsorganer i et vist omfang underkastes en *central statslig* ledelse, men opbygningen af anvisningssystemet ville på den anden side kræve et nært sam-

arbejde med den kommunale og amtskommunale administration, der har det største kendskab til de lokale arbejdsmarkedsforhold. Såfremt man således helt gav afkald på at anvende arbejdsløshedskasserne i anvisningsøjemed, ville det kræve en ret betydelig udvidelse af det offentlige administrationsapparat, da arbejdsløshedskasserne gennem sine ca. 4000 afdelinger, afdelingsfilialer og underkontrolsteder har etableret et meget omfattende og efter de lokale forhold tilpasset anvisningsapparat, som nu varetager størstedelen af anvisningsvirksomheden. Man måtte ligeledes regne med muligheden af, at der kunne være betydelige vanskeligheder forbundet med at sikre sig personale, der vil være lige så kvalificeret til at udøve anvisningsvirksomhed inden for kassernes område som disses nuværende funktionærer — jfr. herved den i kap. V givne redegørelse for de betydelige praktiske og økonomiske fordele, der knytter sig til den nuværende ordning •— fordele, som man i givet fald måtte søge bevaret evt. ved en vis sammensmeltning af de offentlige organer og arbejdsløshedskassernes organisationsapparat og personale.

En omorganisation af arbejdsanvisningen efter de skitserede retningslinier ville imidlertid betyde et principielt brud med den nuværende tilstand, i første række med det selvstyre for kasserne, som ud fra andre synspunkter end dem, der anlægges i denne forbindelse, tillægges stor betydning. Der kan derfor være anledning til at undersøge, i hvilket omfang en effektivisering af anvisningen kan gennemføres *inden for rammerne af det nuværende system.*

c. *Effektivisering af anvisningen inden for rammerne af det nuværende anvisningssystems struktur.*

Som berørt ovenfor under a. er det for en del de af arbejdsmarkedets organisationer fastlagte grænser mellem de forskellige arbejdergruppers område, der hæmmer effektiviteten af den af arbejdsløshedskasserne udøvede anvisningsvirksomhed. Heraf følger, at i den udstrækning de nuværende ret skarpe grænser mellem de forskellige fagområder lempes, jfr. ovenfor under kap. IX, har man også tilvejebragt en vigtig *forudsætning* for effektivisering af kassernes anvisningsvirksomhed.

Som omtalt i kap. IX må man efter de foreliggende erfaringer regne med, at såfremt arbejderorganisationerne og også arbejdsløshedskasserne i højere grad, end det nu er tilfældet, opbygges efter industriforbundsprincippet, ville mulighederne for en effektivisering af kassernes anvisningsvirksomhed blive forøget.

Bestemmelserne i arbejdsløshedslovens § 17, stk. 2, om anvisning af arbejde uden for den pågældende arbejders sædvanlige fagområde indeholder ikke noget udtrykkeligt påbud til kasserne om, at de under nærmere angivne omstændigheder skal foretage sådanne anvisninger, jfr. kap. V.

I den udstrækning den i kap. IX omtalte henstilling fra De samvirkende Fagforbund og Dansk Arbejdsgiverforening til de enkelte underorganisationer om, at der på områder, hvor der forekommer mangel på arbejdskraft, optages forhandlinger om at søge denne mangel afhjulpet, fører til praktiske resultater, vil det være en selvfølge, at kasserne anviser deres medlemmer arbejde uden for det sædvanlige fagområde. Det kan dog næppe forventes, at kasserne *med det samme* tager denne konsekvens. Kommissionen henstiller derfor, *at der, når der foreligger resultater af de enkelte underorganisationers forhandlinger, gives de pågældende kasser fornøden opfordring til at drage omsorg for, at de udvidede muligheder for anvisning af arbejde uden for sædvanligt fagområde udnyttes fuldt ud.*

Der foreligger imidlertid også mulighed for at effektivisere arbejdsanvisningen ved at forbedre det samarbejde mellem de offentlige anvisningskontorer og arbejdsløshedskasserne, som allerede praktiseres i et vist omfang. Den nuværende anvisnings effektivi-

tet vil således blive forøget væsentligt, såfremt de offentlige anvisningskontorer i højere grad end nu kunne *supplere* den af kasserne udøvede anvisningsvirksomhed og derigennem afhjælpe de mangler, der knytter sig til denne.

Det er ovenfor i kap. V påpeget, at medens kontorerne har ret nøje kendskab til antallet af *ledige arbejdere*, har de kun et ufuldkomment kendskab til antallet af *ledige pladser*. Dette skyldes, *dels* at kontorerne ikke har kunnet opnå tilstrækkelig kontakt med arbejdsgiverne, der fra gammel tid har været vant til at henvende sig til arbejdsløshedskasserne, når de har haft brug for arbejdskraft, *dels* at der ikke er pålagt kasserne indberetningspligt om samtlige indkomne pladstilbud og derfor heller ikke om de pladser, kasserne ikke selv har kunnet besætte.

Såfremt de offentlige anvisningskontorer under de nuværende forhold i højere grad skal kunne supplere kassernes anvisningsvirksomhed, forudsætter det derfor, at arbejdsgiverne i større omfang direkte henvender sig til kontorerne, når en henvendelse til kasserne ikke har givet noget resultat.

Det er imidlertid urealistisk at stille et sådant krav til arbejdsgiverne; det bør i stedet være således, at en anmodning om anvisning af arbejdskraft, som kasserne ikke har kunnet imødekomme, *automatisk* af disse videregives til de offentlige anvisningskontorer.

Navnlig i perioder med mangel på arbejdskraft inden for visse områder vil et påbud til kasserne om at indberette ikke-effektuerede ordrer på arbejdskraft være af stor betydning for en effektivisering af anvisningen, idet kontorerne bedre end kasserne vil kunne søge den manglende arbejdskraft inden for andre kasser og i andre lokalområder.

Når det blandt arbejdsgiverne bliver kendt, at de offentlige anvisningskontorer kan anvise arbejdskraft i tilfælde, hvor en henvendelse til arbejdsløshedskasserne har vist sig nytteløs, må det iøvrigt antages, at der efterhånden vil opstå den nærmere kontakt mellem arbejdsgivere og de offentlige anvisningskontorer, som uanset indførelsen af den nævnte indberetningspligt må regnes for en vigtig forudsætning for effektiviseringen af de offentlige arbejdsanvisningskontorers anvisningsvirksomhed.

Det nævnte forslag om indberetning af ueffektuerede ordrer til anvisningskontorerne vil endvidere have betydning derigennem, at det gør det muligt at få udarbejdet en mere pålidelig statistik om eksisterende mangel på arbejdskraft end den, der lader sig udarbejde på grundlag af det nu foreliggende sparsomme oplysningsmateriale.

Der er derfor i kommissionen enighed om *at henstille til arbejds- og socialministeren at foranledige gennemført, at der bliver pålagt arbejdsløshedskasserne pligt til at indberette ueffektuerede ordrer på arbejdskraft til de offentlige arbejdsanvisningskontorer.*

2. Rejse- og flyttetilskud.

a. Som nærmere omtalt i kap. V kan der af arbejdsløshedskasserne og de offentlige anvisningskontorer ydes *rejsehjælp til arbejdsløse, der skal overtage arbejde* på et andet sted end hjemstedet. Medens der således altid vil være mulighed for at få hjælp til dækning af udgifterne ved at rejse til arbejdssted, herunder også nødvendige beløb til *fortæring og overnatning*, så vil der *kun for medlemmer af arbejdsløshedskasserne* være mulighed for at opnå *flyttehjælp*. Selv om det antal personer, som er interesseret i flyttehjælp, og som ikke er medlem af en arbejdsløshedskasse, næppe er særlig stort, og selvom den største vanskelighed i forbindelse med flytning for tiden ikke består i flytteomkostningerne, men i boligknapheden, må kommissionen finde, at det af hensyn til bevægeligheden principielt ville være rigtigt at sikre de *ikke-forsikrede* adgang til at oppebære flyttehjælp ved i *arbejdsløshedslovens § 3, stk. 3, at indsætte en bestemmelse om, at de offentlige arbejdsanvisningskontorer kan yde flyttehjælp i tilfælde, hvor dette er særligt påkrævet.*

b. I en del arbejdsløshedskassers vedtægter findes bestemmelser om, at der til arbejdsløse medlemmer, der ønsker *at rejse for at søge arbejde,* kan ydes rejsehjælp. Betydningen heraf kunne for så vidt synes at falde bort, såfremt arbejdsanvisningen gøres mere effektiv gennem en fælles indberetning og effektiv publicering af alle ledige pladser, jfr. ovenfor. Man må dog gøre sig klart, at ligesom en arbejdsgiver vil vægre sig ved til et job af længere varighed at antage en arbejder fra en anden del af landet uden forud at have været i kontakt med vedkommende og dannet sig et indtryk af hans forudsætninger, således kan det næppe forlanges, at en arbejder — navnlig en forsørger — skal påtage sig et mere varigt job uden at have gjort sig bekendt med arbejdspladsen. *Kommissionen må derfor finde det rigtigt, at der skabes mulighed for i et vist omfang at give støtte til sådanne rejser, også hvor arbejdsløshedskassen ikke ifølge sine vedtægter kan træde til.*

c. *Tilskud til dobbelt husførelse* kan for tiden kun ydes til arbejdere, der midlertidigt i landbrugets højsæson må tage ophold uden for bopælskommunen for at deltage i det ekstraordinære landbrugsarbejde. Tilskud til dobbelt husførelse kan iøvrigt kun anses for at være praktisk i sådanne tilfælde, hvor en gift arbejder overtager arbejde fjernt fra hjemstedet, men *af kortere varighed,* idet han da midlertidigt må tage ophold et nyt sted, *eller* såfremt en arbejder *en overgangstid* efter overtagelse af arbejde et nyt sted må bo alene, før hans familie kan få ordnet deres forhold og kan flytte til stedet.

I disse tilfælde finder kommissionen, at det kunne være af betydning for bevægeligheden, såfremt der herskede mulighed for ydelse af tilskud til dobbelt husførelse. Der gør sig i kommissionen om dette spørgsmål lignende synspunkter gældende, som de, der er anført nedenfor i forbindelse med spørgsmålet om tilskud til daglige transporter, og kommissionen må derfor henstille spørgsmålet til arbejds- og socialministerens nærmere overvejelse. *Man ønsker herved at bemærke, at eventuelle tilskud til dobbelt husførelse formentlig burde begrænses til tilfælde, hvor arbejderen tager beskæftigelse i samfundsmæssigt særlige vigtige produktioner, og/eller til sådanne tilfælde, hvor arbejderen som hjemsted har et af de særlig hårdt ledighedsramte omrader.*

d. *Den daglige transport til og fra arbejdsstedet* betales normalt af arbejderen selv, men det sker dog, at arbejdsgiveren helt eller delvis dækker udgifterne, når ganske særlige forhold taler herfor, ligesom der i nogle overenskomster er truffet aftale om ydelse af særlige tillæg til lønnen i tilfælde, hvor arbejdspladsen er fjernet en vis afstand fra hjemstedet.

Kommissionen har drøftet rimeligheden af at lade det offentlige yde tilskud til de ekstraordinært store transportudgifter, der opstår for arbejdsgiver og arbejdere, hvor afstanden fra bopæl til arbejdsplads er f. eks. 40 km og derover*).

Til gunst for en sådan ordning er i kommissionen anført, at den kunne bidrage til, når ledigheden på eet sted midlertidigt bliver betydelig, at skaffe arbejderne beskæftigelse et andet sted, *uden at* det bliver nødvendigt for disse at *flytte.* Under de nuværende forhold er det som bekendt særdeles vanskeligt at skaffe bolig andetsteds, og iøvrigt ville en egentlig flytning ofte være i høj grad uheldig, idet man, hvis ledigheden på tilflytningsstedet senere skulle blive betydelig, i virkeligheden har medvirket til at skabe et nyt arbejdsløshedsområde.

Der er også i denne forbindelse gjort opmærksom på, at lignende ordninger tidligere med støtte i beskæftigelsesloven har været gennemført for landbrugserhvervet i dettes højsæson, samt at staten i almindelighed vil spare udgifter, når arbejdsløshedsunderstøttelse bortfalder, fordi der skaffes arbejde til de pågældende.

*) Udgangspunktet for drøftelsen var en situation, hvor ledige skibsværftsarbejdert i Frederikshavn og Svendborg kunne opnå beskæftigelse i henholdsvis Aalborg og Odense.

Imod statstilskud til transport ordninger som de omtalte er blevet anført, at arbejdere og arbejdsgivere selv bør betale alle omkostninger ved produktionen, herunder også transportudgifterne, samt at konsekvenserne af bevilling af tilskud ville blive uoverskuelige.

Endelig er det anført, at ydelse af transporttilskud i større omfang kunne tænkes at medføre, at arbejderne ville tage arbejde fjernere fra hjemstedet, end det ellers ville være nødvendigt; denne betænkelighed ville dog få mindre vægt, når det blev fastholdt, at arbejderen selv skulle betale en ikke uvæsentlig del af transportomkostningerne.

En eventuel statsstøtte på dette område må efter det således anførte bl. a. forudsætte, *at* det drejer sig om produktion af særlig samfundsvigtig art, *at* der foreligger en midlertidig beskæftigelsesnedgang, *at* der ikke består mulighed for at skaffe de ledige arbejdere bolig i det område, hvor beskæftigelsen kan tilvejebringes, og *at* der bl. a. gennem den offentlige arbejdsanvisning tilvejebringes den fornødne kontrol samt sikkerhed for, at de pågældende — fortrinsvis forsørgere — ikke kan få arbejde i hjemstedsbyen, samt at der i den by, de rejser til, ikke kan skaffes egnet og kvalificeret arbejdskraft.

Der har imidlertid ikke hidtil kunnet opnås enighed om nogen indstilling fra kommissionen på dette punkt.

3. *Boliganvisningen m. v.*

En forøgelse af arbejdskraftens lokale bevægelighed støder — som anført gentagne gange i det foregående — på store vanskeligheder, så længe der er boligmangel, og så længe der er en stor forskel mellem huslejen i den gamle og den ny boligmasse.

Da det gennem boligministeriets enquete til kommunerne blev konstateret, at der pr. $^1/_1$ 1951 var et udækket boligbehov svarende til ca. 35—40.000 lejligheder, heri endda ikke medregnet de enliges udækkede behov, og da boligbehovet i disse år forøges med ca. 15.000 om året, må man vente, at der endnu en årrække vil være boligmangel, navnlig da boligbyggeriet for tiden er nedadgående.

De foranstaltninger, der kan tænkes iværksat for at fremme bevægeligheden, vil derfor i første række dreje sig om foranstaltninger til sikring af en smidigere fordeling af den eksisterende boligmasse.

a. *Fortrinsstilling for tilflyttede arbejdere i mangelfag.*

Som omtalt er det navnlig de kommunale boliganvisningsudvalgs krav om en vis tids bopæl i den pågældende kommune, der hindrer bevægeligheden, og det er hidtil kun undtagelsesvis lykkedes ved henstilling til boliganvisningsudvalgene at få disse til at give fortrinsret til tilflyttede arbejdere i mangelfag og kun inden for byggefagene.

Der rejser sig derfor det spørgsmål, i hvilket omfang det vil være muligt og ønskeligt at få boliganvisningsudvalgene til i større omfang at give *arbejdere i mangelfag* fortrinsstilling fremfor kommunens øvrige boligsøgende.

For så vidt angår *bygnings håndværkere,* der i løbet af kort tid er i stand til at producere flere boliger, end de selv lægger beslag på, *er der hverken set fra et arbejdsmarkedssynspunkt eller fra et boligforsyningssynspunkt betænkeligheder ved, at der rettes en generel henstilling til boliganvisningsudvalgene gående ud på, at de, hvis det er mangel på bygningshåndværkere, giver disse fortrinsstilling frem for andre boligsøgende.* Da boliganvisningsudvalgene som nævnt selv fastlægger deres praksis, kan der kun blive tale om en *motiveret henstilling* udsendt gennem boligdepartementet.

Forudsat at boliganvisningen havde været en centraliseret statslig organisation, ville det ud fra et rent arbejdsmarkedssynspunkt være naturligt, at også tilflyttede arbejdere

i *andre samfundsvigtige industrier* fik en sådan fortrinsstilling frem for lokale boligsøgende, for så vidt der var mangel på arbejdskraft i den pågældende industri.

Da boliganvisningen imidlertid som nævnt er et kommunalt anliggende, vil det i hvert fald, så længe der opstilles krav om en vis tids bopæl, være meget vanskeligt at gennemføre en sådan udvidelse af kredsen af fortrinsberettigede boligsøgende. For det første vil det være overordentlig vanskeligt i praksis at begrænse en sådan fortrinsstilling, idet alle tilrejsende arbejdere, der har sikret sig arbejde, vil påberåbe sig, at der er behov for deres arbejdskraft i den pågældende by. Endvidere vil det ikke mindst i mindre byer skabe en sådan uro om boliganvisningen, der i forvejen er overordentlig vanskelig at gennemføre retfærdigt, at man ikke kan forvente, at boliganvisningsudvalgene vil slå ind på en sådan praksis. At enkelte boliganvisningsudvalg allerede tidligere har givet og også i fremtiden vil give særlig kvalificerede specialister i nøglestillinger en vis prioritet, kan ikke rokke ved dette hovedsynspunkt.

b. *Huslejeudligning.*

Til trods for den gennemførte adgang til en vis huslejeforhøjelse vil der stadig være en så stor forskel mellem huslejeniveauet i den gamle og nye boligmasse, at selve forskellen vil modvirke arbejdskraftens lokale bevægelighed. Arbejdsmarkedskommissionen er bekendt med, at udvalget vedrørende lejeforhold, boliganvisning og statens støtte til boligbyggeri i en særlig redegørelse nærmere vil behandle dette komplicerede spørgsmål, *og kommissionen vil derfor henlede udvalgets opmærksomhed på den store betydning, som gennemførelsen af en huslejeudligning vil have for arbejdskraftens bevægelighed.*

c. *Begrænsning af boligbyggeriet i »arbejdsløshedsøerne«.*

Som omtalt i kapitel VI er de arbejdere, som er i besiddelse af eget hus, normalt mindre tilbøjelige til at skifte arbejdsplads end arbejdere, der bor til leje. Da det derfor må anses for særligt uheldigt, at der i områder med forholdsvis stor og varig arbejdsløshed (de såkaldte »arbejdsløshedsøer«) bygges flere boliger til eje, vil kommissionen over for boligdepartementet og landbrugsministeriet (statens jordlovsudvalg) fremhæve de særlige arbejdsmarkedssynspunkter, som efter kommissionens opfattelse bør anlægges ved ydelsen af statslån til parcelhuse og landarbejderboliger i de nævnte områder. Da de midler, der for øjeblikket står til rådighed for de nævnte ministerier til ydelse af statslån, er begrænset, *forekommer det arbejdsmarkedskommissionen hensigtsmæssigt, at man ikke anvender de knappe midler til yderligere boligbyggeri i '»arbejdsløshedsøerne«.*

d. *Boligbyggeri for nye virksomheders arbejdere.*

Et særligt problem opstår i de områder, hvor der anlægges nye industrier, og da der ikke for øjeblikket findes større mulighed for centralt at tage hensyn til det lokale boligmarked ved anlæg af nye industrier, bliver spørgsmålet, hvorledes man mest hensigtsmæssigt kan løse boligproblemet i områder, hvor der anlægges helt nye virksomheder eller gennemføres væsentlige udvidelser af eksisterende.

Der er her i landet såvel fra arbejdsgiver- som arbejderside traditionelt en vis aversion mod, at industrierne selv opfører arbejderboliger.

De virksomheder, der planlægger nyanlæg i mindre provinsbyer, bør derfor på et tidligt tidspunkt sætte sig i forbindelse med den pågældende kommune og de derværende boligforeninger og boligselskaber med henblik på iværksættelse af boligbyggeri for virksomhedens arbejdere.

4. *Arbejdsløshedsforsikringen.*

a. Det er ovenfor i kapitel V fremhævet, at selve eksistensen af understøttelser af forskellig art, særlig *arbejdsløshedsunderstøttelse,* kan virke hæmmende på bevægeligheden, og det kan derfor være naturligt også at inddrage arbejdsløshedsforsikringen i overvejelserne om veje til Øget bevægelighed.

Arbejdsløshedsforsikringens betydning for bevægelighedsproblemet er af mere *indirekte* art end de hidtil drøftede problemer. Grænsedragningen mellem fagene f. eks. kan hindre eller vanskeliggøre ønskelige overgange mellem fagene og virker derved *direkte ind som hems ko* på bevægeligheden. Arbejdsløshedsforsikringen derimod hindrer eller vanskeliggør i og for sig ikke nødvendigvis bevægeligheden, men kan under visse omstændigheder mindske *den enkelte arbejders incitament* til, i tilfælde af ledighed, at søge arbejde om fornødent uden for sit fag eller hjemsted. Selv om incitamentet til overflytninger mindskes i kraft af for sikringssystemet, er dette ikke nødvendigvis ensbetydende med, at der faktisk sker færre overflytninger, end der ellers ville være sket; dette afhænger af, om f. eks. faggrænserne ville have muliggjort større faglige overflytninger.

Det må i øvrigt fremhæves, at arbejdsløshedsforsikringen for længst er blevet et uundværligt led i samfundsstrukturen, og at eventuelle af de med forsikringens eksistens følgende bevægelighedshæmmende virkninger derfor *primært* må søges fjernet på anden måde end ved en ændring af den bestående forsikringsordning. Det skal herved bemærkes, at forsikringssystemets eventuelle uønskede virkninger på bevægeligheden næppe vil kunne være af større betydning, såfremt de i dette og de to foregående kapitler drøftede midler til øget bevægelighed tages i anvendelse. Særlig skal fremhæves, at en *effektiv arbejdsanvisning* som diskuteret foran i sig selv skulle være tilstrækkelig til at sikre den ønskede grad af bevægelighed, især når den kombineres med bestræbelser fra arbejdsmarkedets organisationer for slækkelse af faggrænserne, og når anvisningen udnytter det derved skabte udvidede spillerum for overflytninger.

Der kan dog alligevel være anledning til at overveje forholdsregler, som man kunne tænke sig truffet for at tilvejebringe yderligere sikkerhed mod, at forsikringssystemet indirekte skal kunne virke hæmmende på bevægeligheden.

b. Det fra et arbejdsmarkedssynspunkt mest betydningsfulde problem er spørgsmålet om *understøttelsernes højde i forhold til lønnens højde.* Det er indlysende, at jo højere understøttelsen ligger i forhold til lønnen, des mere vil adgangen til at oppebære understøttelse kunne hæmme tilbøjeligheden til at søge arbejde udenfor fag og hjemsted og dermed også bevægeligheden på arbejdsmarkedet. Af det for kommissionen foreliggende materiale synes man at kunne slutte, at understøttelserne i Danmark ligger noget højere i forhold til lønnen end i en række andre lande. Det må herved tillige tages i betragtning, at der her i landet er adgang til at oppebære understøttelse i et *væsentligt større antal dage inden for det enkelte understøttelsesår* end i andre lande.

Som helhed er de danske understøttelser imidlertid væsentlig lavere end arbejdslønnen. Der kan dog påpeges *ganske specielle tilfalde,* hvor understøttelsen, på trods af de gældende regler om fastsættelse af en maksimumsgrænse for denne, når op på et i forhold til lønnen højt niveau, eventuelt endog op over lønnens niveau. Dette gælder for særlig lavtlønnede arbejdere, navnlig på landet — idet arbejdsløshedsunderstøttelsen, men derimod ikke iønnen, er den samme over hele landet •— og især i tilfælde, hvor de pågældende har mange børn. Disse tilfælde rejser naturligt det spørgsmål, om det nuværende grundlag for fastsættelse af arbejdsløshedsunderstøttelsernes *maksimalsatser* er hensigtsmæssigt ud fra mobilitetssynspunkter. Bedst ville det formentlig ud fra disse synspunkter være, om man *generelt* kunne fastsætte maksimumssatsen efter arbejdernes

individuelle lønindtægt, som det f. eks. er tilfældet i USA. Men man er opmærksom på, at dette måske ikke er ønskeligt ud fra *social-politiske synspunkter,* og at det desuden vil være forbundet med betydelige *administrative vanskeligheder.*

Tilbage står spørgsmålet om, i hvilket omfang den nuværende understøttelses højde, når bortses fra de lige nævnte undtagelsestilfælde, samt understøttelsesperiodens længde skaber problemer for bevægeligheden på arbejdsmarkedet. Det er ret vanskeligt at skønne herover, og kommissionen skal ikke i foreliggende rapport gå nærmere ind på disse problemer, men agter på et senere tidspunkt at tage disse op til nærmere undersøgelse.

c. Hvor understøttelsen under det gældende system når op på et i forhold til lønnen relativt højt niveau, beror dette ofte på ydelsen af *børnetillæg* til understøttelsen. I den udstrækning, dette er tilfældet, må det fra et *mobilitet s synspunkt* være ønskeligt at overveje at erstatte den nuværende form for børnetillæg til understøttelsen med *forøgede generelle børnetilskud,* der udbetales til såvel arbejdsløshedsforsikrede som andre personer, *uanset om modtagerne er i arbejde eller ej.*

Det har endvidere været hævdet, at de nuværende vilkår for udbetaling af *husleje-hjælp, brændselshjælp* og *juleunderstøttelse* kan virke som tilskyndelse til at skaffe sig et vist antal ledige dage. Kommissionen ønsker ikke i denne sammenhæng at gå nærmere ind på dette problem, men vil henstille til arbejds- og socialministeren at undersøge mulighederne for en ændring af betingelserne for udbetaling af de nævnte former for arbej dsløshedsunderstøttelse.

d. Arbejdsløshedslovens hovedregel om, at der efter hver arbejdsperiode af mere end midlertidig varighed skal opsamles det foreskrevne antal *karensdage,* før understøttelsesretten indtræder, kan formentlig i visse tilfælde virke som en tilskyndelse til ledighed, selv om mulighed for at skaffe sig midlertidig beskæftigelse foreligger. Efter ændringen af arbejdsløshedsloven i 1950 er der åbnet adgang til at dispensere fra den nævnte bestemmelse, således at der inden for et år kun en gang for alle skal opsamles det foreskrevne antal karensdage. Man må gå ud fra, at denne dispensationsadgang, der er benyttet af langt den overvejende del af arbejdsløshedskasserne, vil have heldige virkninger ud fra mobilitetssynspunktet, og kommissionen finder herefter ingen anledning til for nærværende at gå nærmere ind på spørgsmålet om karenstiden.

e. Hvis der under de givne regler for *kontrol med understøttelsernes udbetaling* findes mulighed for, at medlemmer af arbejdsløshedskasserne i visse tilfælde uberettiget kan oppebære understøttelse *samtidig med, at de er i arbejde,* må dette problem — som den offentlige diskussion iøvrigt særlig har drejet sig om — siges at være af mindre betydning for bevægeligheden på arbejdsmarkedet. Anderledes stiller det sig, hvis kontrolsystemet ikke er tilstrækkelig effektivt til at hindre, at der udbetales understøttelse til forsikrede, der vel *ikke er beskæftigede,* men som på den anden side ikke kan betragtes som ledige i henhold til arbej dsløshedslovens bestemmelser. En utilstrækkelig kontrol med de fra medlemmerne indkomne tilmeldinger om arbejdsløshed vil således kunne hæmme initiativet til at søge arbejde og derigennem også bevægeligheden på arbejdsmarkedet. Kommissionen har imidlertid ikke på dette stadium fundet anledning til at undersøge denne side af sagen nærmere, men vil senere tage spørgsmålet op til nøjere undersøgelse.

Kapitel XII.

TILGANGEN TIL ARBEJDSMARKEDET

Nærværende rapport har i første række haft til formål at pege på en række foranstaltninger, der kan iværksættes *umiddelbart,* og som kan afhjælpe vanskeligheder, der *idag* gør sig gældende på det danske arbejdsmarked.

På samme måde som man på andre områder af samfundslivet i stigende grad lægger vægt på forebyggende foranstaltninger — hvad enten det drejer sig om trangstilfælde ved sygdom, arbejdsulykker eller lignende — har kommissionen anset det for påkrævet at tage spørgsmålet om forebyggende foranstaltninger overfor tilpasningen mellem efterspørgsel efter og udbud af arbejdskraft op til overvejelse. Det er således tidligere nævnt, at kommissionen er i færd med at overveje principperne for den faglige uddannelse også ud fra hensynet til bevægeligheden, og at man senere vil fremkomme med særskilt indstilling herom. Yderligere har man anset det for hensigtsmæssigt i nærværende rapports overvejelser om umiddelbare foranstaltninger over for allerede foreliggende bevægeligheds-problemer også at inddrage spørgsmålet om sådanne foranstaltninger, der kan tænkes iværksat *umiddelbart* for *fremover at forebygge* vanskeligheder vedrørende bevægeligheden på arbejdsmarkedet.

Man har herved haft for øje, at det skulle være muligt at sikre sig — i højere grad end tilfældet er idag — at den *ungdom,* der hvert år går ud i erhvervslivet, kommer *ind på de felter af arbejdsmarkedet, hvor der er fremtidige beskæftigelsesmuligheder for den.* Hvis det er muligt at bidrage til, at nytilgangen til arbejdsmarkedet bliver fordelt bedst muligt over arbejdsmarkedets forskellige felter, vil der derved være givet et bidrag til at forebygge vanskeligheder ved tilpasningen mellem udbud og efterspørgsel efter arbejdskraft af de forskellige arter; man kan ved sådanne skridt til en vis grad *nedsætte behovet for bevægelighed.*

Det kvantitativt største bevægeligheds-problem, som foreligger på det danske arbejdsmarked idag, er — som omtalt flere steder i det foregående, jfr. således særlig kapitel I — den manglende balance i *arbejdskraftens fordeling på faglærte og ufaglærte.* Der er grund til at overveje, om fremkomsten af sådanne problemer kan forebygges ved foranstaltninger, der leder de nye årgange ind på de arbejdsområder, hvor det skønnes mest ønskeligt. Det kan her ligeledes nævnes, at kommissionen har haft forelagt spørgsmålet om bagerfagets tilgang, der i hvert fald tidligere — gennem en længere periode — har været større end svarende til beskæftigelsesmulighederne i dette fag.

Forudsætningen for i det hele taget at kunne praktisere en forebyggende arbejdsmarkeds-politik af den her omtalte art vil være, at man søger at danne sig et indtryk af den *fremtidige udvikling* på arbejdsmarkedet, både for så vidt angår befolkningsudviklingen og de forskellige erhvervs muligheder for beskæftigelse.

Sådanne prognoser vil — på samme måde som de prognoser, der danner basis for landets boligpolitik, skolebyggeri etc. — være behæftet med betydelig usikkerhed, en usikkerhed, der må være særlig stor for et land som Danmark med stærk afhængighed af udlandets økonomiske forhold. Det må dog herved erindres, at der idag faktisk finder en påvirkning af tilgangen til forskellige fagområder sted. Man behøver her blot at henvise

til fag, hvor direkte tilgangs-regulering finder sted i form af lærlingeskalaer o. lign., og man kan yderligere nævne, at et væsentligt antal læreanstalter har gennemført en bevidst adgangsbegrænsning. Spørgsmålet er derfor ikke, om der bør være et vist indseende med tilgangen til de enkelte fag eller ej, men derimod *hvordan man kan opnå den fra et samlet arbejdsmarkedshensyn mest effektive ordning.*

Det enkelte fag har ikke og kan ikke have det samlede overblik over den fremtidige aldersfordeling, vandringerne og erhvervsudsigterne, som må danne grundlaget for en eventuel påvirkning af tilgangen til de enkelte fag, hvis denne påvirkning skal ske ud fra samfundsmæssige helhedssynspunkter. Dertil kommer, at den *vurdering* af det enkelte fags fremtidige beskæftigelsesmuligheder, som det pågældende fag (eller pågældende læreanstalt) selv anlægger, næppe kan undgå en vis farvning af specielle fag-synspunkter.

Spørgsmålet bliver da, hvorledes det er muligt at nå frem til et vist indseende med tilgangen til arbejdsmarkedet, baseret på en afvejning af hensynet til samtlige fag og erhvervsgrupper.

Det er kommissionens opfattelse, at en udbygning af *erhvervsvejledningen* i overensstemmelse med det af et særligt udvalg herom fremsatte forslag vil være et vigtigt skridt i retning af forebyggelse af fremtidige bevægelighedsproblemer.

Der er imidlertid enighed om, at en offentlig erhvervsvejledning må være *neutral,* således at der ikke udøves propaganda for tilgang til dette eller hint fag. Der er derfor ret snævre grænser for den indsats, en offentlig erhvervsvejledning i sig selv kan udøve, hvor det gælder påvirkning af tilgangen til arbejdsmarkedets forskellige felter.

Kommissionen agter derfor i overensstemmelse med sit kommissorium at følge udviklingen vedrørende tilgangen til de forskellige erhvervsområder og vil i denne forbindelse holde sig orienteret om adgangsbegrænsningen på læreanstalter, i form af lærlingeskalaer etc.

Man agter at tilvejebringe materiale til de ovenfor omtalte *arbejdsmarkedsprognoser,* der *i sig selv* kan virke i retning af at påvirke tilgangen til de forskellige områder, hvor der er udsigt til, at *tilgangen i sarlig udpræget grad vil blive større eller mindre end ønskeligt,* og som desuden kan tjene som grundlag for overvejelser om *direkte* bestræbelser for en sådan påvirkning.

Kapitel XIII.

. SAMMENFATNING

Det er i det for kommissionen fastsatte kommissorium fremhævet, at kommissionen har til opgave at tage mulighederne for større bevægelighed på arbejdsmarkedet op til behandling. I henhold hertil har kommissionen indgående overvejet dette problem, der står i forbindelse med en del af de øvrige problemer, kommissionen har beskæftiget sig med. Man har i nærværende rapport fremlagt de *foreløbige* resultater af overvejelserne vedrørende de foranstaltninger, der *på kort sigt* kan træffes for at øge bevægeligheden. Man vil senere fremlægge resultatet af igangværende overvejelser vedrørende det mere *langsigtede* problem om, hvor vidt selve den faglige uddannelses principper bør og kan tilpasses bl. a. for at give større spillerum for den faglige bevægelighed.

Det i rapporten behandlede spørgsmål drejer sig om *arbejdskraftens evne til på kort sigt at tilpasse sig produktionens skiftende behov for arbejdskraft inden for de forskellige lokal- og fagområder*. Problemet er, om *udbudet af arbejdskraft under de givne forhold i ønskeligt omfang løbende tilpasser sig efterspørgslen efter arbejdskraft.*

Problemet er ikke behandlet med særligt sigte på den situation, der foreligger på arbejdsmarkedet ved rapportens afgivelse (udgangen af 1951), men med henblik i almindelighed på den tilstand, der har foreligget i størstedelen af perioden efter den 2. verdenskrig.

Baggrunden for den aktualisering af bevægelighedsproblemet, der er sket i årene siden 1945, er opstillingen af *høj og stabil beskæftigelse* som væsentligt mål for den økonomiske politik. Det har i denne periode vist sig — i Danmark som i andre lande — at graden af bevægelighed på arbejdsmarkedet er af væsentlig betydning for graden af det inflationspres, der melder *sig,* når man nærmer sig fuld beskæftigelse. Jo mindre bevægeligt arbejdsmarkedet er, desto tidligere må man — på vejen frem mod fuld beskæftigelse — standse op, hvis dette pres skal holdes inden for givne grænser uden udvidelse af restriktionerne.

Bevægeligheden på arbejdsmarkedet spiller således en væsentlig rolle for beskæftigelsesgraden og dermed også for produktionens omfang. Men også ud fra andre synspunkter er det vigtigt at stræbe efter en relativt høj grad af bevægelighed. Ringe bevægelighed kan nemlig medføre hindringer og forsinkelser for produktionen, hvilket giver sig udslag i forringet produktivitet og forøgede produktionsomkostninger.

Der synes efter det foreliggende navnlig i årene 1947—50 at have været behov for en større bevægelighed, særlig for så vidt angår den faglige bevægelighed. Dette fremgår af, at der på samme tidspunkter har kunnet forekomme

mangel på visse kategorier af arbejdskraft og samtidig ret stor ledighed inden for andre arbejdergrupper. I denne forbindelse må særlig fremhæves den ret store ledighed, der har præget arbejdsmandsgruppen. Dette er udtryk for en mangel på balance i forholdet mellem antallet af faglærte og ufaglærte arbejdere, som — med en afbrydelse i besættelsesperioden — har varet i en årrække; problemet er dog formentlig af aftagende betydning som følge af mindsket tilgang til arbejdsmandsgruppen. På grund af denne uligevægt ville en større faglig bevægelighed specielt i forholdet mellem faglærte og ufaglærte i årene efter 1945 have været ønskelig og kunne have hævet beskæftigelsesgraden.

Der har desuden i et vist omfang foreligget mangel på en given kategori af arbejdskraft i et geografisk område og samtidig ledighed ud over et vist minimum i andre områder. Også en øget stedlig bevægelighed ville derfor have været ønskelig.

Bevægeligheden på arbejdsmarkedet *påvirkes af en række faktorer,* hvoraf de vigtigste for *den faglige bevægeligheds* vedkommende er:

de krav, som produktionen med en given teknik stiller til arbejdskraftens uddannelse og træning;

den praktiserede form for ordinær faglig uddannelse og i forbindelse hermed den eksisterende adgang til ekstraordinær uddannelse;

endvidere den af arbejdsmarkedets organisationer udøvede praksis med hensyn til lønfastsættelse og fordeling af arbejdsfunktioner mellem de forskellige arbejdergrupper; i denne forbindelse er også arbejdsmarkedsorganisationernes struktur af betydning.

Den stedlige bevægelighed er navnlig påvirket af forhold som de udgifter, der er forbundet med rejser og flytning, og de muligheder, der foreligger for at opnå tilskud til dækning af disse udgifter. Endvidere spiller boligforholdene ind; det er således af betydning, i hvilket omfang arbejderne besidder eget hus, ligesom knaphed på boliger og eksistensen af væsentlige forskelle i lejeniveauet for ældre og nyere ejendomme er væsentlige faktorer. Også de pågældende personers forsørgerforhold påvirker den stedlige bevægelighed.

Der er desuden en række forhold, der er af betydning *både for den faglige og den stedlige bevægelighed.* Visse psykologiske faktorer er således af betydning, i nogen grad varierende med de pågældendes alder. Vigtigere er den påvirkning, som udgår fra arbejdsløshedsforsikringen og arbejdsanvisningen. Jo højere arbejdsløshedsunderstøttelserne ligger i forhold til lønnen, og jo længere perioder, de kan oppebæres i, desto mere kan bevægeligheden tænkes påvirket heraf. Denne påvirkning modvirkes dog af arbejdsanvisningssystemet og desto mere, jo effektivere dette er.

Der har i de senere år i Danmark været en, navnlig i sammenligning med tilstanden i 1930'erne, høj beskæftigelsesgrad, men den danske beskæftigelsesgrad har dog ligget noget lavere end i en del andre lande. Foretagne undersøgelser tyder i retning af, at denne forskel for en del hænger sammen med, at

det danske arbejdsmarked ikke er helt så elastisk, som man må anse for ønskeligt, og på nogle punkter mindre elastisk end i visse andre lande. Det kvantitativt største problem vedrørende bevægeligheden på arbejdsmarkedet i Danmark er utvivlsomt det foran nævnte problem vedrørende forholdet mellem de faglærte og de ufaglærte arbejderes arbejdsområder. Der synes at foreligge en for Danmark særegen kombination af uligevægt mellem antallet af faglærte og ufaglærte arbejdere på den ene side og en forholdsvis stramt bundet form for lærlingeuddannelse på den anden side. Det sidstnævnte forhold, som har stor positiv betydning fra andre synspunkter, medvirker tit at vanskeliggøre den for en hurtig overvindelse af virkningerne af uligevægten tilstrækkelige smidighed i forholdet mellem disse to arbejdergruppers arbejdsområde. Det må dog herved fremhæves, at der i de senere år inden for en række fag er sket en vis slækkelse af de her omtalte faggrænser.

Ved overvejelserne over de foranstaltninger, der kan træffes for at gøre arbejdsmarkedet smidigere, må hensynet til forøget mobilitet hos arbejdskraften afvej es over for en række andre hensyn. På nogle områder — nemlig hvor man står over for bevægelighedsskranker, der ikke eller kun vanskeligt kan påvirkes direkte — må opgaven bestå i at udfinde kompenserende foranstaltninger, der kan afbøde virkningerne af de bevægeligheds-indsnævrende faktorer.

Blandt de i nærværende rapport fremlagte resultater af de hidtil i kommissionen stedfundne overvejelser skal man navnlig fremdrage følgende:

1. De samvirkende Fagforbund og Dansk Arbejdsgiverforening har på kommissionens foranledning udformet en fællesudtalelse til deres respektive underorganisationer, hvori det anbefales disse »hver inden for sit område at træde i forhandling om eventuel tilvejebringelse af sådanne — efter det pågældende arbejds- og overenskomstområde afpassede — supplerende reguleringsaftaler, der måtte kunne bidrage til, at produktionen ikke hæmmes ved mangel på arbejdskraft«.

   Underorganisationerne vil kunne påkalde hovedorganisationernes bistand, hvor der viser sig vanskeligheder ved opnåelse af enighed om sådanne aftaler.

   Kommissionen vil fremtidig på grundlag af denne fællesudtalelse over for de to nævnte hovedorganisationer kunne rejse allerede foreliggende eller opdukkende konkrete spørgsmål vedrørende grænsedragningen mellem fagene.

   Vedrørende organisationsformen stiller kommissionen ikke noget forslag, men fremhæver blot, at en gennemførelse af industriforbundsprincippet formentlig vil kunne lette overvindelsen af visse eksisterende skranker for bevægeligheden. Kommissionens arbejderrepræsentanter har dog heroverfor ønsket at udtale, at de ikke finder det bevist, at industriforbund i og for sig skulle muliggøre en større bevægelighed; man anser spørgsmålet om den faglige organisationsform for et spørgsmål, som må løses inde fra ved naturlige indre organisationsforskydninger, og som ikke må gøres til genstand for pres ude fra.

2. Kommissionen henstiller til regeringens overvejelse at søge samtlige eksisterende bestemmelser om offentlig støtte til uddannelse af mere ekstraordinær karakter samlet i en enkelt lov og at søge administrationen af samtlige de offentlige midler, der stilles til rådighed for disse formål, samlet i et fælles centralt organ.

Subsidiært henstilles, at der oprettes et særligt uddannelsesudvalg til varetagelse af det offentliges interesser i dækning af arbejdsmarkedets behov for ekstraordinær faglig skoling.

Kommissionen anbefaler, at der stilles øgede offentlige midler til rådighed som ekstraordinære tilskud, der kan muliggøre bortfald eller nedsættelse af kursusafgiften samt bidrage til dækning af andre udgifter ved kurser for specialuddannelse af arbejdere inden for erhvervsområder, hvor samfundsvigtig produktion hæmmes af mangel på kvalificeret arbejdskraft.

Endvidere anbefaler kommissionen, at der søges tilvejebragt mulighed for en fortsættelse og eventuel udvidelse af de af arbejds- og socialministeriet med støtte af arbejdsløshedsfonden gennemførte arbejdstekniske kurser for ledige arbejdsmænd.

3. Kommissionen henstiller til arbejds- og socialministeren, at denne foranlediger gennemført en ordning, hvorefter arbejdsløshedskasserne får pligt til at indberette sådanne af dem modtagne ordrer om arbejdskraft, som kasserne ikke har kunnet effektuere, til de offentlige arbejdsanvisningskontorer.

Endvidere foreslås visse udvidelser af adgangen til at udbetale flyttehjælp og rejsetilskud.

4. Kommissionen henstiller til indenrigs- og boligministeren, at der af boligdepartementet til de kommunale boliganvisningsudvalg udsendes en motiveret henstilling om, at der, hvis der er mangel på bygningshåndværkere, gives tilflyttende bygningshåndværkere fortrinsstilling frem for andre boligsøgende.

Kommissionen ønsker over for udvalget vedrørende lejeforhold, boliganvisning og statens støtte til boligbyggeri at fremhæve den store betydning, gennemførelsen af en huslejeudligning vil have for arbejdskraftens bevægelighed.

Endvidere vil kommissionen henstille, at der ved ydelsen af statslån til parcelhuse og landarbejderboliger tages hensyn til det synspunkt, at de knappe midler ikke bør anvendes til yderligere boligbyggeri i områder med stor og varig arbejdsløshed.

5. Kommissionen henstiller til arbejds- og socialministeren at undersøge mulighederne for en sådan ændring af betingelserne for udbetaling af huslejehjælp, brændselshjælp og juleunderstøttelse, at de eventuelle virkninger af disse former for arbejdsløshedsunderstøttelse som tilskyndelse til at skaffe sig et vist antal ledige dage kan ophæves.

Man påpeger i denne forbindelse, at det fra mobilitetssynspunkt kunne være ønskeligt at erstatte den nuværende form for børnetillæg til arbejdsløshedsunderstøttelsen med forøgede generelle børnetilskud, der udbetales såvel

til arbejdsløshedsforsikrede som til andre, uanset om modtagerne er i arbejde eller ej.

Kommissionen vil i øvrigt foretage nærmere undersøgelser bl. a. vedrørende grundlaget for fastsættelsen af maksimalsatserne for arbejdsløshedsunderstøttelserne og af det maksimale antal understøttede dage.

6. For at medvirke til, at arbejdskraften i størst muligt omfang straks ved indtrædelsen på arbejdsmarkedet fordeles på den ønskelige måde over de forskellige erhvervsområder, vil kommissionen udarbejde arbejdsmarkedsprognoser for de enkelte vigtigere fag- eller erhvervsgrupper, på grundlag af hvilke der kan blive tale om at søge tilgangen til visse arbejdsområder påvirket.

Kommissionen har hermed fremlagt de forslag, man foreløbig har opnået enighed om, og som alle tilsigter *på kort sigt* at søge bevægeligheden på arbejdsmarkedet fremmet.

Kommissionen vil fortsat følge udviklingen på dette område og skal senere om fornødent fremkomme med yderligere forslag.

Man ønsker sluttelig at fremhæve påny, at det især er opstillingen af den højst mulige beskæftigelsesgrad som mål for den økonomiske politik samt bestræbelserne for at nå dette mål, der har aktualiseret bevægelighedsproblemet og gjort behovet for øget bevægelighed akut. Kommissionen er af den opfattelse, at en fuldstændig løsning af problemet kun kan nås, hvis der til enhver tid opretholdes den højst mulige beskæftigelsesgrad, og hvis arbejdsmarkedets parter tør regne med en *varigt høj beskæftigelse*.

BILAG

Bilag 1.

KOMMISSIONENS KOMMISSORIUM

Arbejds- og boligministeriet.
Laksegade 19 - C. 11.354. København K., den 14. december 1949.

På baggrund af den tendens til stigende ledighed, der i nogen tid har gjort sig gældende på visse områder af det danske arbejdsmarked, samtidig med at hensynet til landets økonomi gør en forøgelse af produktionen påkrævet, fremtræder det socialt og samfundsøkonomisk som en nødvendighed, at der anlægges en positiv beskæftigelsespolitik, baseret på en udbygning af det almindelige produktive erhvervsliv. Jævnsides med arbejdet med at organisere og udbygge produktionsapparatet så rationelt som muligt må der udfoldes bestræbelser for at sikre, at landets resourcer af arbejdskraft i videst mulig udstrækning udnyttes inden for produktionslivet.

Der opstår i forbindelse med en sådan beskæftigelsespolitik en række problemer, som det vil være naturligt at søge løst i direkte samarbejde mellem de pågældende organisationer og de ansvarlige myndigheder.

Regeringen har derfor efter forhandling med De samvirkende Fagforbund, Arbejdernes Erhvervsråd, Dansk Arbejdsgiverforening og Industrirådet besluttet at nedsætte en arbejdsmarkedskommission til undersøgelse af forholdene på arbejdsmarkedet, til behandling af de foreliggende og senere opstående beskæftigelsesmæssige problemer og til udarbejdelse af forslag til løsning af disse problemer.

Det vil i første række påhvile kommissionen gennem en statistisk-økonomisk analyse af hele arbejdsmarkedet at tilvejebringe et materiale, der kan danne grundlag for dens videre arbejde, og derefter at fremkomme med forslag til regeringen til fremme af beskæftigelsen inden for landets vigtigste arbejdsområder.

Således må der med hensyn til industrien foretages en undersøgelse af, i hvilket omfang der inden for de enkelte industrigrene måtte være mulighed for udvidelser eller for anvendelse af yderligere arbejdskraft, ligesom man bør undersøge mulighederne for at fremme anlæg af nye industriforetagender under hensyntagen til lokale arbejdsmarkedsproblemer. I denne forbindelse bør kommissionen endvidere overveje, hvorvidt en del af de midler, som ellers normalt stilles til rådighed til iværksættelse af offentlige beskæftigelsesforanstaltninger, med fordel måtte kunne anvendes til at fremme udvidelser eller nyanlæg af sådanne virksomheder, således at der også herved bidrages til en varigere beskæftigelse.

Med hensyn til landbruget vil det på baggrund af den gennem længere tid stedfundne overgang af arbejdskraft fra land- til byområder påhvile kommissionen at undersøge de beskæftigelsesmæssige virkninger af den stigende anvendelse af maskiner i landbrugsarbejdet og af den omlægning af driften, som for tiden synes at finde sted bl. a. fra kornproduktion til rodfrugtsproduktion. For så vidt angår byggenet må kommissionen bl. a. følge og koordinere de allerede iværksatte undersøgelser og forsøg med hensyn til gennemførelse af byggeri i vintermånederne og rationalisering af arbejdet på byggepladserne samt om nødvendigt tage initiativet til en udvidelse af disse undersøgelser.

Under gennemgangen af beskæftigelsesmulighederne inden for de forskellige erhvervsområder vil kommissionen have til opgave at tage spørgsmålet om arbejdskraftens

fordeling på ufaglærte, tillærte og faglærte — herunder principperne for den faglige oplæring og ganske særligt mulighederne for større bevægelighed på arbejdsmarkedet — op til samlet behandling.

Endvidere vil arbejdsmarkedskommissionen til regeringen kunne afgive mere generelle forslag og henstillinger med hensyn til omfanget af den offentlige anlægsvirksomhed og iværksættelsen af offentlige arbejder til bekæmpelse af arbejdsløsheden under særlig hensyntagen til de såkaldte arbejdsløshedsøer.

løvrigt vil kommissionen kunne behandle sådanne aktuelle spørgsmål, som senere måtte blive henvist til den, f. eks. spørgsmålet om beskæftigelse af arbejdere med nedsat arbejdsevne.

Man forudsætter, at kommissionen under sit arbejde i fornødent omfang fører forhandlinger med repræsentanter for den praktiske og teoretiske sagkundskab på de pågældende områder, samt at kommissionen holder sig i kontakt med udviklingen i udlandet og drager nytte af de erfaringer, der dèr er indhøstet.

Ved at meddele foranstående skal man anmode Dem om at ville indtræde i kommissionen og som formand lede dens forhandlinger.

Man har samtidig hermed anmodet De samvirkende Fagforbund og Dansk Arbejdsgiverforening om at ville udpege hver 3 repræsentanter til at indtræde som medlemmer af kommissionen, ligesom man har anmodet Arbejdernes Erhvervsråd, Dansk Arbejdsmands Forbund, Industrirådet, Landbrugsrådet, De samvirkende danske Husmandsforeninger, handelsministeriet og minister V. Buhl om at ville udpege hver en repræsentant. Endelig har man anmodet professor, dr. polit. F. Zeuthen og kontorchef, lektor Vedel-Petersen om at ville indtræde som medlemmer af kommissionen, hvorhos man har anmodet sidstnævnte om som særlig sagkyndig tillige at ville bistå sekretariatet ved de mere principielle arbejdsmarkedsundersøgelser.

Når de fornævnte repræsentanter er udpeget, vil arbejds- og boligministeriet give nærmere meddelelse om kommissionens endelige sammensætning.

sign. Kjærbøl

/ Oluf sen.

Bilag 2.

Ledigheden [1]) *i de enkelte arbejdsløshedskasser 1950—51 og 1949—50 samt i de tilsvarende sommer- og vinterperioder.*

Arbejdsløshedskasse	Periode							
	1/7 1950—30/6 1951			1/7 49—30/6 50	Juni—august 1951	Dec. 1950—febr. 1951	Juni—august 1950	Dec. 1949—febr. 1950
	Antal medl.	Antal ledige	%	Ledigheds %	Ledigheds %	Ledigheds %	Ledigheds %	Ledigheds %
Arbejdsledernes	5940	76	1,5	1,9	1,0	1,7	0,9	2,5
Arbejdsmændenes	240866	34149	14,2	15,8	5,9	26,4	6,0	28,7
Bageri- og konditoriarbejdernes	7570	770	10,1	11,3	4,9	15,1	4,3	16,6
Blikkenslagernes	2980	85	2,9	1,8	2,1	4,0	0,6	2,8
Bogbinderi- og papirvarearbejdernes	6585	84	1,3	1,6	1,8	1,7	0,6	2,2
Bogtrykfagets	8262	90	1,1	0,8	1,9	1,0	0,5	1,0
Brolæggernes	195	41	21,2	14,3	0,5	58,2	0,2	45,0
Bryggeriarbejdernes	8722	494	5,7	4,7	2,5	9,1	1,7	7,5
Bødkernes	300	29	9,7	13,9	5,8	14,3	5,4	21,1
Børsteindustriarbejdernes	756	54	7,2	14,6	10,6	8,6	7,5	16,8
Danske teknikeres	1959	18	0,9	1,5	0,9	1,1	0,8	1,9
De kvindelige arbejderes	25645	1388	5,4	5,4	4,2	8,0	2,9	8,0
Den keramiske industris	3040	89	2,9	5,6	2,0	4,5	2,4	6,7
Drejerfagets	174	15	8,6	16,7	6,2	11,5	12,4	18,2
Elektrikernes	6458	117	1,8	1,4	2,6	1,6	1,4	1,2
Faglært køkkenpersonales	1726	136	7,8	9,3	0,2	14,6	0,1	16,1
Forgylderfagets	97	6	6,2	9,2	4,0	8,0	6,0	10,5
Frisørfagets	1466	81	5,5	4,6	4,1	7,3	3,2	6,5
Funktionærernes	6288	162	2,6	2,9	2,0	3,2	1,9	3,5
Gartneriarbejdernes	4055	608	15,0	14,4	2,0	55,5	2,5	54,8
Garvernes	987	87	8,8	6,5	7,0	11,7	5,9	9,9
Glarmestersvendenes	522	18	3,4	3,0	2,2	3,8	2,2	3,4
Glasarbejdernes	428	4	0,9	1,5	1,4	0,9	0,8	1,6
Guld- og sølvarbejdernes	2046	113	5,5	10,3	5,8	6,4	7,1	11,2
Gørtler- og metalarbejdernes	571	11	1,9	3,1	1,8	2,6	2,5	4,6
Handels- og kontormedhjælpernes	57578	1945	3,4	3,5	2,9	3,8	2,7	3,7
Handskemagernes	308	21	7,0	4,8	15,3	6,1	6,2	7,2
Hatte- og buntmagerfagets	1664	148	8,9	9,5	11,9	10,8	8,3	13,5
Huslige arbejderes	3302	102	3,1	2,2	4,6	3,1	1,9	2,8
Karetmagernes	1480	48	3,2	4,0	2,0	4,2	2,0	5,5
Kedel- og maskinpassernes	2649	77	3,0	3,7	2,3	3,2	2,3	4,3
Kobbersmedenes	251	5	1,8	0,8	2,3	2,1	1,1	0,5
Korkskærernes- og sortererskernes	149	6	4,0	7,5	5,6	7,2	5,5	9,0
Kristelig	537	48	8,9	—	3,5	20,1	—	—
Landmejeristernes	3080	36	1,2	1,8	0	2,6	0,2	3,4
Malersvendenes	9478	1246	13,2	15,4	0,3	34,0	0,1	36,7
Mejerifagets	1914	90	4,7	5,5	1,9	6,8	2,2	8,0
Metalarbejdernes	56526	1171	2,1	2,8	1,6	2,9	1,4	3,6
Murerfagets	10278	1075	10,5	9,8	0,1	29,5	0	29,9
Musikernes	2275	519	22,9	27,1	16,2	24,6	18,9	30,7
Møller iarbejdernes	1272	94	7,4	6,7	6,8	9,8	3,9	9,1
Papirindustriarbejdernes	2154	15	0,7	1,9	0,6	0,9	0,6	2,1
Rebslageriarbejdernes	475	20	4,3	8,3	7,0	3,7	5,9	7,6
Riggernes og sejlmagernes	226	9	4,0	6,2	3,0	5,0	2,7	9,6
Sadelmagernes og tapetserernes	3947	123	3,2	4,1	6,0	5,0	1,9	7,1
Skibstømrernes	1633	160	9,7	7,7	4,5	14,1	4,2	13,5
Skorstensfejersvendenes	282	4	1,4	1,5	2,0	0,9	2,0	0,5
Skotøjsarbejdernes	5573	321	5,8	5,4	11,4	9,3	3,8	8,3
Skræderfagets	20189	509	2,6	2,2	7,1	11,3	1,6	4,0
Slagternes og kødindustriarbejdernes	11180	628	5,6	6,8	4,8	6,5	4,7	7,5
Snedkerfagets	12728	740	5,8	7,9	4,9	8,9	3,4	11,9
Statsautoriserede sygeplejerskers	12685	1	0	0	0	0	0	0
Steninduistriarbejdernes	690	72	10,4	11,7	1,7	28,8	1,7	33,4
Sukkervare- og chokoladearbejdernes	1922	98	5,1	3,0	6,9	10,1	1,3	5,5
Søfyrbødernes	1787	335	18,7	22,6	17,2	18,0	20,0	23,9
Søkokkenes	784	77	9,8	11,5	5,1	12,8	7,4	13,4
Sømændenes	4612	967	21,0	20,9	18,4	23,3	19,9	23,2
Tekstilarbejdernes	28066	1048	3,7	2,8	9,5	4,8	2,2	4,1
Telefonstandens	4888	13	0,3	0,6	0,1	0,4	0,2	1,0
Tjenernes	8392	1264	15,1	17,4	6,7	21,6	6,4	23,9
Tobaksarbejdernes	9528	1169	12,2	10,1	22,8	14,1	7,9	12,9
Træindustriarbejdernes	9763	652	6,7	9,4	3,4	12,0	3,4	16,5
Tømrerfagets	10752	630	5,8	6,1	0,8	13,3	0,6	14,3
Urmagernes	554	0	0	0	0	0	0	0,2
Samtlige arbejdsløshedskasser	642947	54207	8,4	9,4	4,9	14,8	3,9	16,2

[1]) Gennemsnit af de ugentlige ureducerede ledighedstal.

Bilag 3.

Ledigheden for arbejdsmænd i København og Frederiksberg. Ult. sommermånederne 1948—1951.

Måned ult.	Medlemmer				Ledige				Ledighedsprocent [1])			
	Jord & beton	Mur-arb.-mænd	Øvrige	Samtl.	Jord & beton	Mur-arb.-mænd	Øvrige	Samtl.	Jord & beton	Mur-arb.-mænd	Øv-rige	Samt-lige
Maj 1948					192	59	2891	3142	3,5	4,7	6,1	5,8
Juni »	5506	1255	47277	54038	80	45	2334	2459	1,5	3,6	4,9	4,6
Juli »					71	28	1600	1699	1,3	2,2	3,4	3,1
August »					64	45	2059	2168	1,2	3,6	4,4	4,0
Maj 1949					604	137	4156	5097	10,7	11,0	8,7	9,3
Juni »	5660	1248	47910	54818	368	108	4257	4733	6,5	8,7	8,9	8,6
Juli »					298	84	3519	3901	5,3	6,7	7,3	7,1
August »					426	104	2093	2623	7,5	8,3	4,4	4,8
Maj 1950					248	116	3947	4311	4,2	8,4	8,3	7,8
Juni »	5923	1386	47659	54968	181	63	2268	2512	3,1	4,5	4,8	4,6
Juli »					88	59	1909	2056	1,5	4,3	4,0	3,7
August »					298	87	2304	2689	5,0	6,3	4,8	4,9
Maj 1951					256	134	3254	3644	4,4	9,7	6,6	6,5
Juni »	5799	1384	49009	56192	172	122	2438	2732	3,0	8,8	5,0	4,9
Juli »					192	106	2343	2641	3,3	7,7	4,8	4,7
August »					339	130	3094	3563	5,8	9,4	6,3	6,3

[1]) Ledige i % af medlemstallene ult. *juni.*

Bemærkninger: Af de anførte grupper har jord- og betonarbejderne gennemgående haft lavest ledighedsprocent i sommermånederne. Murarbejdsmændene har i sommermånederne 1948—50 haft ledighedsprocenter af lignende højde som gruppen andre arbejdsmænd, men med stigende tendens gennem årene og med større udsving fra måned til måned. Sommeren 1951 har gruppens ledighedsprocent ligget væsentlig højere end for de to andre grupper.

Bilag 4.

Ledighedens lokale fordeling for arbejdsmænd og andre arbejdere 1950—1951 i).

		Arbejdsmænd						Andre arbejdere					
		Ult. okt. 1951	Ult. juli 1951	Ult. apr. 1951	Ult. jan. 1951	Ult. okt. 1950	Ult. juli 1950	Ult. okt. 1951	Ult. juli 1951	Ult. apr. 1951	Ult. jan. 1951	Ult. okt. 1950	Ult. juli 1950
		%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
København-Frbg	Tilsammen . .	7.7	4.8	8.6	10.3	7.5	3.7	6.3	5.5	4.7	8.0	4.9	3.1
Sjælland iøvrigt	Byer	5.3	3.6	6.9	20.4	4.1	3.1	4.2	2.6	3.5	8.5	2.8	1.3
	Landkomm. . .	2.9	2.8	5.0	27.5	2.7	3.3	3.1	2.2	3.3	9.2	2.4	0.7
	Tilsammen . .	4.0	3.1	5.8	24.2	3.4	3.2	3.9	2.5	3.4	8.7	2.7	1.1
Lolland-Falster	Byer	2.5	9.4	16.3	22.1	0.6	7.7	4.1	2.1	4.9	8.1	2.5	1.8
	Landkomm. . .	0.8	10.8	11.4	22.9	0.3	10.5	2.1	1.2	3.5	9.5	1.8	1.3
	Tilsammen . .	1.4	10.3	13.0	22.5	0.4	9.7	3.5	1.8	4.5	8.9	2.3	1.6
Bornholm	Byer	6.4	2.6	6.2	21.8	4.3	3.5	3.1	1.8	3.5	10.4	2.1	0.8
	Landkomm. . .	3.0	2.4	3.7	31.6	2.7	1.8	2.2	1.4	2.3	19.6	3.3	0.9
	Tilsammen . .	4.7	2.5	4.9	26.7	3.5	2.7	2.9	1.7	3.2	12.9	2.4	0.8
Fyn	Byer	7.2	5.5	9.6	15.6	5.5	4.1	6.7	4.1	5.2	7.5	2.8	2.4
	Landkomm. . .	2.5	4.7	5.5	23.9	1.3	3.9	4.9	3.0	3.5	10.1	2.4	1.9
	Tilsammen . .	4.9	5.1	7.6	19.5	3.5	4.1	6.3	3.8	4.8	8.2	2.7	2.3
Østjylland	Byer	14.5	10.9	14.5	25.9	14.1	9.2	6.5	5.5	4.8	7.6	4.1	2.7
	Landkomm. . .	6.8	10.2	7.7	45.3	7.9	9.3	5.6	4.4	3.9	12.7	3.7	1.9
	Tilsammen . .	11.0	10.6	11.4	34.5	11.5	9.3	6.3	5.3	4.7	8.6	4.1	2.6
Nordjylland	Byer	15.6	11.1	17.4	31.9	17.4	11.2	9.4	6.5	8.5	12.4	5.4	3.1
	Landkomm. . .	14.9	6.7	12.7	62.8	14.8	15.5	4.9	3.0	7.0	24.9	4.1	1.5
	Tilsammen . .	15.2	8.7	14.8	48.5	16.1	13.5	8.6	5.9	8.3	14.7	5.1	2.8
Vestjylland	Byer	13.2	9.7	15.1	35.3	13.9	12.2	6.3	7.1	6.6	10.1	4.2	2.6
	Landkomm. . .	7.3	4.8	5.6	51.7	8.8	9.6	4.1	7.3	5.4	13.6	1.8	2.6
	Tilsammen . .	9.7	6.8	9.6	45.1	10.9	10.7	5.6	7.1	6.2	11.3	3.4	2.6
Sydjylland	Byer	10.6	7.5	10.9	28.6	12.1	7.8	7.5	5.8	5.6	9.9	3.6	1.9
	Landkomm. . .	5.9	4.4	5.9	37.1	5.5	8.9	4.7	5.8	3.2	14.1	3.4	1.3
	Tilsammen . .	7.3	5.3	7.4	34.6	9.5	8.6	6.5	5.8	4.8	11.5	3.5	1.7
Hele landet	Byer	9.5	6.7	10.9	19.2	9.2	6.1	6.4	5.2	5.0	8.5	4.3	2.7
	Landkomm. . .	6.1	5.9	7.3	39.5	6.5	8.1	4.2	3.7	4.0	12.2	2.7	1.5
	Tilsammen . .	8.1	6.4	9.4	27.6	8.1	6.9	6.0	5.0	4.9	9.1	4.1	2.5

[1]) Ureducerede ledighedstal.

Bilag 5.

Ledigheden 1) *inden for udvalgte fag maj 1951 og maj 1950 fordelt på arbejdsanvisningskontorområder.*

Kontor	Tømrerfaget				Skrædderfaget								Typograferne				Metalarbejderne			
	Mænd+Kvinder				Mænd				Kvinder				Mænd+Kvinder				Mænd+Kvinder			
	Ult. maj 1951		Ult. maj 1950		Ult. maj 1951		Ult. maj 1950		Ult. maj 1951		Ult. maj 1950		Ult. maj 1951		Ult. maj 1950		Ult. maj 1951		Ult. maj 1950	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
København	42	2.3	59	3.3	18	0.7	5	0.2	108	1.2	1	0.0	67	1.3	6	0.1	329	1.2	397	1.6
Charlottenlund	0	0	0	0	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5.0	0	0	2	6.1	1	2.8
Lyngby-Taarbæk	1	0.3	0	0	—	—	—	—	—	—	—	—	0	0	0	0	12	1.9	7	1.1
Roskilde	0	0	0	0	0	0	0	0	13	3.2	23	5.6	1	1.1	0	0	2	0.3	3	0.5
Hillerød	3	0.5	0	0	0	0	1	1.9	0	0	1	5.0	0	0	3	2.2	37	1.5	30	1.3
Holbæk	0	0	2	0.5	1	2.5	0	0	1	7.2	1	6.3	1	1.1	0	0	8	1.1	4	0.6
Slagelse	3	0.7	1	0.2	3	4.5	3	4.3	6	18.2	6	18.2	2	1.2	2	1.2	16	1.4	19	1.8
Næstved	6	1.4	0	0	1	2.0	0	0	3	4.8	5	9.1	1	0.8	1	0.8	5	0.6	8	1.1
Rønne	—	—	—	—	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	1.0	0	0
Nykøbing F.	5	2.3	2	0.9	2	4.9	2	4.3	1	0.6	0	0	1	1.5	0	0	8	1.4	1	0.2
Maribo	3	4.8	1	1.7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0.7	1	0.4
Nakskov	6	6.9	0	0	0	0	0	0	1	9.1	0	0	0	0	0	0	5	0.6	8	1.1
Svendborg	4	1.3	1	0.3	1	1.6	1	1.5	4	4.3	2	3.6	2	1.8	2	1.7	45	3.0	39	2.8
Odense	4	0.6	2	0.3	14	7.7	8	4.8	29	2.6	8	0.7	9	2.3	4	1.0	82	1.8	67	1.7
Fredericia	1	0.7	0	0	0	0	0	0	14	14.3	2	2.2	0	0	1	3.1	11	1.7	14	2.2
Kolding	0	0	0	0	1	2.0	1	2.2	20	8.1	2	8.3	2	1.8	1	0.8	4	0.6	7	1.2
Vejle	5	2.7	1	0.5	12	22.6	7	11.5	15	14.3	10	8.3	1	0.8	0	0	22	3.6	18	3.1
Horsens	9	2.5	4	1.1	2	3.1	2	2.8	122	15.4	23	3.0	1	0.7	6	3.8	18	1.2	24	1.7
Aarhus	7	0.9	4	0.5	1	0.3	5	1.8	101	6.3	17	1.2	11	2.3	8	1.8	108	2.5	103	2.5
Randers	4	1.0	6	1.6	3	2.8	3	3.2	19	3.2	14	2.5	1	0.7	1	0.8	21	1.3	36	2.4
Aalborg	17	2.6	3	0.5	11	8.9	1	0.8	51	11.8	18	4.8	3	1.4	7	3.1	25	1.1	22	1.0
Hjørring	11	3.9	13	4.6	5	15.7	0	0	5	21.8	0	0	5	9.8	0	0	7	1.4	7	1.5
Frederikshavn	2	1.3	10	6.1	2	12.6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	19	2.2	32	3.7
Thisted	6	3.3	6	3.2	3	15.0	2	10.0	2	33.3	2	25.0	0	0	0	0	14	4.3	20	6.2
Viborg	0	0	0	0	0	0	3	15.0	7	4.3	2	1.4	1	2.3	0	0	1	0.3	2	0.7
Skive	1	0.9	2	1.8	1	12.5	0	0	1	0.1	2	22.4	0	0	0	0	2	1.0	2	0.9
Ringkøbing	1	0.2	2	0.5	2	1.8	5	4.9	40	6.6	13	2.4	0	0	2	1.7	23	2.3	21	2.2
Esbjerg	2	0.5	3	0.9	9	11.3	3	4.5	18	18.6	24	21.8	3	2.8	1	0.9	21	1.9	42	4.1
Haderslev	3	1.2	3	1.2	0	0	1	3.2	12	4.2	6	2.3	2	2.5	3	4.1	19	2.4	5	0.7
Sønderborg	4	4.8	8	11.4	0	0	0	0	0	0	1	0.7	0	0	0	0	6	1.4	17	4.1
Ialt	150	1.4	133	1.3	92	2.3	53	1.4	593	3.6	183	1.2	115	1.4	48	0.5	877	1.5	957	1.7

Kontor	Snedkerfaget				Bageri- og konditoriarbejderne				Tobaksarbejderne								Tekstilarbejderne							
	Mænd + Kvinder				Mænd + Kvinder				Mænd				Kvinder				Mænd				Kvinder			
	Ult. maj 1951		Ult. maj 1950		Ult. maj 1951		Ult. maj 1950		Ult. maj 1951		Ult. maj 1950		Ult. maj 1951		Ult. maj 1950		Ult. maj 1951		Ult. maj 1950		Ult. maj 1951		Ult. maj 1950	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
København	309	6.3	286	6.2	301	10.2	288	10.2	115	7.9	86	6.5	594	22.3	386	13.3	101	3.5	25	1.0	168	3.1	22	0.4
Charlottenlund	—	—	—	—	1	2.0	0	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lyngby-Taarbæk	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26	2.5	4	0.4	28	2.0	15	1.2
Roskilde	6	3.3	3	1.6	6	4.2	2	1.4	0	0	0	0	0	0	1	12.6	—	—	—	—	—	—	—	—
Hillerød	12	1.9	5	0.8	19	4.8	18	4.3	—	—	—	—	—	—	—	—	4	1.0	2	0.5	22	3.4	9	1.5
Holbæk	1	0.5	1	0.6	9	6.2	9	6.3	—	—	—	—	—	—	—	—	0	0	0	0	3	11.2	0	0
Slagelse	8	2.3	7	2.1	11	6.4	10	5.6	17	37.0	7	13.2	39	57.4	26	35.1	0	0	0	0	2	4.8	4	12.5
Næstved	3	1.7	3	1.9	14	7.7	7	3.9	—	—	—	—	—	—	—	—	0	0	0	0	8	21.1	2	8.0
Rønne	3	0.8	2	0.5	8	10.5	6	7.9	—	—	—	—	—	—	—	—	3	28.1	0	0	7	50.0	7	53.9
Nykøbing F.	19	6.8	3	1.2	3	3.3	0	0	0	0	0	0	38	11.3	0	0	3	6.8	0	0	8	10.0	1	1.5
Maribo	3	3.8	0	0	6	9.5	7	11.3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nakskov	5	3.9	0	0	7	11.7	2	3.4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Svendborg	11	2.7	12	3.1	17	8.1	13	6.4	5	6.8	0	0	11	9.5	5	4.1	3	1.6	0	0	5	2.7	0	0
Odense	52	5.3	29	3.0	17	5.8	4	1.2	12	5.1	7	3.1	38	10.7	13	3.9	54	5.4	3	0.3	201	10.9	7	0.3
Fredericia	2	3.0	1	1.6	3	7.3	1	2.3	11	23.9	3	5.9	3	3.3	5	4.5	3	1.2	4	1.9	5	2.1	9	3.8
Kolding	1	0.7	3	2.2	11	10.5	7	6.7	—	—	—	—	—	—	—	—	53	9.1	8	1.4	85	10.2	39	5.2
Vejle	18	6.0	11	4.2	13	11.1	15	12.5	2	100	0	0	2	100	0	0	12	1.9	9	1.6	14	1.1	8	0.7
Horsens	25	6.2	13	3.5	18	9.0	16	7.2	51	24.2	9	4.1	69	22.4	20	6.1	6	5.3	7	6.8	50	6.8	26	3.5
Aarhus	92	11.4	62	8.4	29	5.3	28	5.4	6	15.0	3	7.9	21	30.0	17	23.3	15	8.2	9	4.2	65	9.5	54	8.7
Randers	18	3.4	21	4.2	18	8.5	22	10.2	—	—	—	—	—	—	—	—	14	2.6	18	3.6	33	9.6	25	8.2
Aalborg	43	8.3	44	9.1	33	8.7	38	10.8	12	3.4	20	5.3	276	17.5	188	10.4	39	10.3	7	2.0	76	8.3	36	4.5
Hjørring	10	13.0	1	1.3	6	3.1	5	2.8	—	—	—	—	—	—	—	—	0	0	1	1.3	3	4.2	1	1.4
Frederikshavn	1	1.1	5	5.2	5	7.9	0	0	—	—	—	—	—	—	—	—	0	0	0	0	0	0	0	0
Thisted	9	9.9	2	2.3	6	6.7	11	12.4	13	92.9	6	35.3	32	96.9	23	60.6	29	43.9	1	1.1	36	33.6	2	2.9
Viborg	4	2.2	6	3.7	9	8.3	5	5.4	—	—	—	—	—	—	—	—	24	14.3	8	5.0	49	8.9	7	1.5
Skive	4	4.3	0	0	1	1.8	2	3.8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ringkøbing	14	3.6	6	1.7	18	9.1	17	8.5	12	6.9	3	1.7	10	2.0	6	1.1	159	13.9	69	6.5	206	12.0	33	2.2
Esbjerg	19	5.2	13	3.6	17	9.5	21	11.7	9	6.7	8	5.9	15	7.4	12	5.2	6	16.6	1	3.1	3	10.0	0	0
Haderslev	2	0.7	0	0	10	4.7	11	6.3	10	38.6	3	8.8	13	25.5	24	37.5	2	0.9	2	1.0	12	3.9	9	3.4
Sønderborg	12	5.8	12	5.5	8	9.4	5	6.3	—	—	—	—	—	—	—	—	13	6.5	9	5.0	63	10.1	10	1.6
Ialt	706	5.3	551	4.4	624	8.2	570	7.6	275	9.6	155	5.6	1161	18.2	726	10.4	569	5.6	187	2.0	1152	6.4	326	1.9

[1]) Ureducerede ledighedstal.

Bilag 6 A.

Bykommunerne fordelt efter størrelsen af arbejdsløsheden i) *blandt arbejdsmændene i månederne maj—august 1951 og 1950* [2]).

Amter	1951				1950			
	Bykommuner, hvor ledigheden har andraget			Antal ledige i kommuner med ledighedspct. på 5 % d. o.	Bykommuner, hvor ledigheden har andraget			Antal ledige i kommuner med ledighedspct. på 5 % d. o.
	under 1 %	1.0-4.9 %	5 % d. o.		under 1 %	1.0-4.9 %	5 % d. o.	
Roskilde amt	Roskilde	Køge	—	—	Roskilde	Køge	—	—
Frederiksborg amt	Frederiks-sund Frederiks-værk Helsingør	Hillerød	—	—	Frederiks-sund Frederiks-værk Hillerød	Helsingør	—	—
Holbæk amt	Holbæk	Kalund-borg Nykøbing S	—	—	Holbæk Kalund-borg Nykøbing S	—	—	—
Sorø amt	Ringsted Skelskør	Korsør Slagelse Sorø	—	—	Skelskør	Korsør Ringsted Slagelse Sorø	—	—
Præstø amt	Præstø St. Heddinge Vording-borg	Næstved Stege	—	—	Næstved Præstø Stege St. Heddinge Vording-borg	—	—	—
Bornholms amt	Åkirkeby Allinge-Sandvig Hasle Neksø Rønne Svaneke	—	—	—	Åkirkeby Allinge-Sandvig Hasle Rønne Svaneke	Neksø	—	—
Maribo amt	Maribo Nysted Saks-købing Stubbe-købing	Nakskov Nykøbing F Rødby	—	—	Maribo Nysted Rødby Saks-købing	Nakskov Nykøbing F Stubbe-købing	—	—
Svendborg amt	Ærøs-købing	Fåborg Marstal Nyborg Svendborg	Rudkøbing	16	Fåborg Nyborg	Marstal Rudkøbing Svendborg Ærøs-købing	—	—
Odense amt	Bogense Kerte-minde	Odense	—	—	Bogense Kerte-minde Odense	—	—	—
Assens amt	Assens Middelfart	—	—	—	Assens Middelfart	—	—	—

1) *reducerede ledighedstal,* d. v. s. der ses bort fra ledige, der på opgørelsesdagen har haft en uafbrudt ledighed på 6 dage og derunder, ledige på 60 år d. o., ledige ved jordbrug og andre bierhverv, deltagere i dagkursus og skoleundervisning, personer med 500 ledige dage og derover i de sidste 3 år forud for afgørelsesdagen, og personer uden understøttelsesret i h. t. arbejdsløshedslovens § 17 stk. 1 nr. 3 og 10 og forsorgslovens §§ 306 og 307.

2) De anvendte ledighedstal er et gennemsnit af ledigheden ved udgangen af maj, juni, juli og august måned.

Amter	1951				1950			
	Bykommuner, hvor ledigheden har andraget			Antal ledige i kommuner med ledighedspct. på 5 % d. o.	Bykommuner, hvor ledigheden har andraget			Antal ledige i kommuner med ledighedspct. på 5 % d. o.
	under 1 %	1.0-4.9 %	5 % d. o.		under 1 %	1.0-4.9 %	5 % d. o.	
Vejle amt	—	Fredericia Kolding	Vejle	98	—	Fredericia Kolding Vejle	—	—
Skanderborg amt	—	—	Horsens Silkeborg Skanderborg	134 72 11 } 217	—	Horsens Skanderborg	Silkeborg	107
Århus amt	—	Århus	—	—	—	Århus	—	—
Randers amt	Grenå Æbeltoft	Hobro	Mariager Randers	5 126 } 131	Æbeltoft	Grenå Hobro	Mariager Randers	6 195 } 201
Aalborg amt	—	Nibe Nr. Sundby	Aalborg Løgstør	517 11 } 528	—	Nibe	Aalborg Løgstør Nr. Sundby	545 14 41 } 600
Hjørring amt	—	Brønderslev Frederikshavn Hjørring Skagen Sæby	—	—	—	Brønderslev Frederikshavn Skagen Sæby	Hjørring	47
Thisted amt	—	Thisted	Nykøbing M	40	—	Nykøbing M Thisted	—	
Viborg amt	—	Skive Viborg	—	—	—	—	Skive Viborg	72 52 } 124
Ringkøbing amt	Herning Ringkøbing	Holstebro Lemvig Struer	—	—	Ringkøbing Struer	Herning Holstebro Lemvig	—	—
Ribe amt	—	Esbjerg Ribe Varde	—	—	—	Ribe Varde	Esbjerg	246
Haderslev amt	Christiansfeld	Haderslev	—	—	Christiansfeld	Haderslev	—	—
Aabenraa amt	—	Aabenraa	—	—	—	Aabenraa	—	—
Sønderborg amt	—	Sønderborg Augustenborg Nordborg	—	—	—	Sønderborg Augustenborg Nordborg	—	—
Tønder amt	Tønder Højer Løgumkloster	—	—	—	Højer Løgumkloster	Tønder	—	—
Ialt	33 byer	42 byer	10 byer	1030 ledige	35 byer	40 byer	10 byer	1325 ledige

Bilag 6 B.

handkomm mierne ford elt efter størrelsen af arbejdsløsheden [1]) blandt arbejdsmændene i manederne maj—august 1951 og 1950 [2]).

Amter	1951					1950				
	antal kommuner[3]), hvor arbejdsløsheden har andraget:			tils. antal kom.	antal ledige i kommuner med ledighedspct. på 5 og derover	antal kommuner[3]), hvor ledigheden har andraget:			tils. antal kom.	antal ledige i kommuner med ledighedspct. på 5 og derover
	under 1%	1,0—4,9%	5% og derover			under 1%	1,0—4,9%	5% og derover		
Københavns...	18	2	0	20	—	18	2	0	20	—
Roskilde	26	2	0	28	—	27	1	0	28	—
Frederiksborg	40	0	0	40	—	39	2	0	41	—
Holbæk	57	4	0	61	—	44	18	0	62	—
Sorø	51	7	0	58	—	35	21	1	57	4
Præstø	55	9	0	64	—	61	2	0	63	—
Bornholm	14	1	0	15	—	15	0	0	15	—
Maribo	35	30	0	65	—	50	15	0	65	—
Svendborg	58	7	0	65	—	53	9	0	62	—
Odense	48	1	0	49	—	50	0	0	50	—
Assens	22	7	0	29	—	22	6	0	28	—
Vejle	39	24	0	63	—	38	23	2	63	23
Skanderborg...	22	16	0	38	—	17	19	2	38	23
Århus	20	13	0	33	—	22	11	0	33	—
Randers	60	13	0	73	—	41	29	3	73	33
Ålborg	28	26	8	62	88	14	36	12	62	270
Hjørring	22	28	3	53	22	16	33	4	53	70
Thisted	28	14	0	42	—	23	18	2	43	13
Viborg	48	32	1	81	3	20	58	3	81	22
Ringkøbing ...	48	23	1	72	6	31	37	3	71	32
Ribe	31	21	1	53	1	20	26	6	52	20
Haderslev	25	9	0	34	—	15	19	0	34	—
Åbenrå-Sønderborg ...	28	10	0	38	—	17	19	1	37	4
Tønder	21	4	0	25	—	12	12	1	25	2
Hele landet ...	844	303	14	1161	120	700	416	40	1156	516

1) Se tilsvarende note til bilag 6 A.

2) Se tilsvarende note til bilag 6 A.

3) Det bemærkes, at der er set bort fra kommuner, hvor antallet af kassemedlemmer er mindre end 20. Dette bevirker, at antallet af kommuner i de to opgørelser for 1950 og 1951 kan være forskelligt.

BILAG 7

KORT UDVISENDE BY-OG LANDKOMMUNER MED OVER 5% LEDIGHED (REDUCEREDE TAL) FOR ARBEJDSMÆND SOMMEREN 1950 OG 1951

SIGNATURFORKLARING:

LANDKOMM: BYKOMM:

ANGIVER GNSTL. LEDIGHED (REDUC. TAL) ULT. MAI - ULT. AUG. 1950 PÅ OVER 5%.

ANGIVER GNSTL. LEDIGHED (REDUC. TAL) ULT. MAI - ULT. AUG. 1951 PÅ OVER 5%

ANGIVER AT LEDIGHEDEN BÅDE I 1950 OG 1951 VAR OVER 5%

FOR BYKOMMUNERNES VEDK. ANGIVER CIRKLERNES STØRRELSE BYERNES INDBYGGERTAL, DER YDERLIGERE ER VEDFØJET PAA KORTET.

FOR LANDKOMMUNERNES VEDK. ER KUN MEDTAGET KOMMUNER MED MINDST 5 LEDIGE ARBEJDSMÆND.

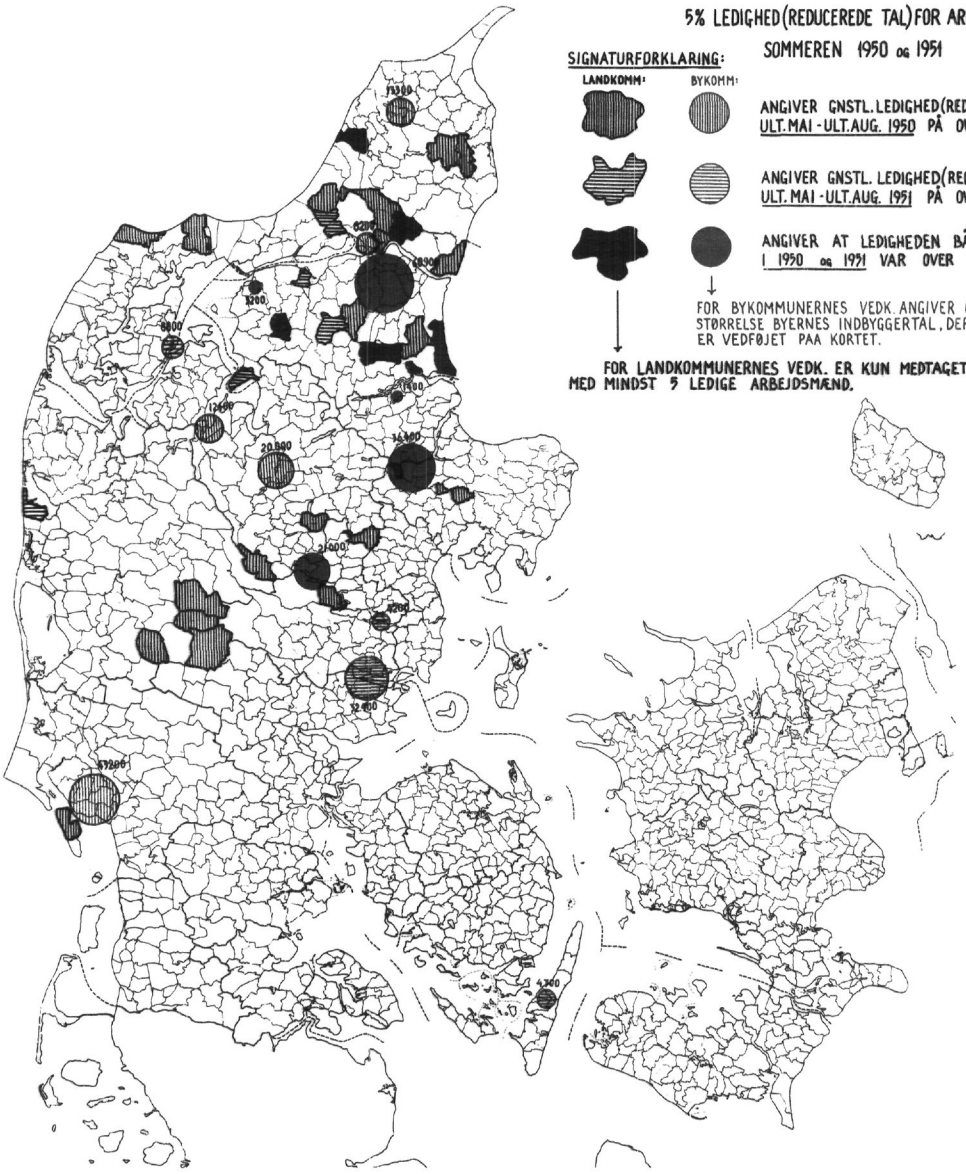

Bilag 8.

Dansk Arbejdsgiverforenings enquete efteråret 1950 vedrørende mangel på arbejdskraft).*

	Anmeldt antal manglende arbejdere hos foreningens medlemmer				Den samlede beskæftigelse i virksomheder under foreningen			
	fag-lærte	ufag-lærte	kvinder	ialt	med man-gel på arb.kraft	uden man-gel på arb.kraft	ialt	Anmeldt mangel i procent af beskæfti-gelsen
Beklædningsindustri	308		1631	1939	18365	1074	19439	9,9
heraf skotøj			300	300				
Bygningsindustri	3528	232	—	3760	24869	12210	37079	10,2
heraf blikkenslagere	200			200				
malere	300			300				
murere	2561			2561				
tømrere	414			414				
murarbm. + jord- og beton		213		213				
Papir og grafisk industri	648	9	189	846	10696	3750	14446	5,8
heraf typografer	516			516				
litografer	75		3	78				
kemigrafer	50			50				
Sten-, ler- og glasindustri	120	155	68	343	8354	6744	15098	2,3
heraf porcelænsdrejere m. v.	68			68				
glasarbejdere	26			26				
Nærings- og nydelsesmiddelindustri	623	15	299	937	9423	13615	23038	4,1
heraf pølsemagere	300			300				
bagersvende	309			309				
Soigneringsindustri	—	35	42	77	429	1015	1444	5,3
Teknisk-kemisk industri	11	10	40	61	587	10180	10767	0,6
Transport og omsætning	4	1120	—	1124	14169	10152	24321	4,6
heraf arbejdsmænd		620		620				
havnearbejdere		500		500				
Træ- og møbelindustri	460	—	5	465	5661	223	5884	7,9
heraf maskinpassere	300			300				
sadelm. og tapetserere	135			135				
Handels- og kontorfag	31	2	40	73	6613	—	6613	1,1
Tilsammen	5733	1578	2314	9625	99166	58963	158129	6,1

*) Undersøgelsen omfatter ikke tekstilarbejdere og metalarbejdere — for sidstnævntes vedkommende se bilag 9.

Bilag 9.

Udtalelse fra

Sammenslutningen af Arbejdsgivere indenfor Jern- og Metalindustrien i Danmark om mangel på arbejdskraft.

København, den 25. august 1950.

Arbej dsmarkedskommissionen,

Slotsholmsgade 16, K.

Vedlagt fremsender vi i henhold til aftale vore bemærkninger vedrørende manglen på faglært arbejdskraft.

Bemærkningerne omfatter mandlig arbejdskraft, men vi undlader ikke at henlede opmærksomheden på, at der også med hensyn til kvindelig arbejdskraft hersker en meget følelig mangel.

På Sammenslutningens vegne

sign. Svend Heineke

/

Nørrevoldgade 34.

København, den 24. august 1950.

Arbej dsmarkedskommissionen,

Slotsholmsgade 16, K.

Ved, manglen pa arbejdskraft indenfor Jern- og Metalindustriens Sammenslutning.

I besvarelse af arbejdsmarkedskommissionens skrivelse af 9. ds. vedrørende ovenstående skal vi meddele følgende:

Manglen på kvalificeret faglært arbejdskraft såsom drejere, fræsere, skruestikarbejdere til montage og værktøj smagere viser sig navnlig indenfor skibsværfterne og de større maskinfabrikker med andre ord indenfor eksportindustrien. Hvor stor manglen er, udtrykt i rene tal, er vanskeligt at konstatere, idet, såfremt flaskehalsene, der er skabt af manglende speciel arbejdskraft, blev åbnet, vil en del af den samlede manglende arbejdskraft sikkert kunne rekrutteres fra mindre kvalificeret faglært arbejdskraft og blandt ledig ufaglært arbejdskraft, selv om der altid vil være en del ledig arbejdskraft der er helt uanvendelig. Som eksempel kan nævnes, at en enkelt af vore største eksport - maskinfabrikker før sidste krig beskæftigede ca. 1000 faglærte maskinarbejdere flere end nu, trods det virksomhedens ordremængde og omfanget af produktionsmidlerne ingenlunde er mindre. Dette betyder, at produktionsmidlerne og produktionsmulighederne i øjeblikket langt fra udnyttes på grund af manglende kvalificeret arbejdskraft.

Dette er kun et eksempel, men tilsvarende forhold gør sig gældende på mange andre større og mindre virksomheder, uden at det dog er muligt at konstatere helt rigtige tal for omfanget af de herskende mangler, der bliver endnu større, når produktionen til genopbygning og udvidelse af forsvaret iværksættes.

Manglen på faglært arbejdskraft skønnes for den samlede jern- og metalindustri i Danmark at andrage ca. 4000 arbejdere fordelt således:

maskinarbejdere,	drejere	1000
»	, fræsere og høvlere	400
»	, skruestikarbejdere til montage	1000
»	, værktøjsmagere	700
»	, øvrige	800
andre faglærte arbejdere		100

Disse tal må forstås således, at jern- og metalindustrien ikke vil være i stand til at beskæftige et større antal indenfor en enkelt af de nævnte faggrupper alene uden samtidig at få et tilsvarende antal af de øvrige faggrupper, da flaskehalsen ellers blot ville blive flyttet fra et sted til et andet. Denne kendsgerning angiver netop, at problemet kan og bør løses ved at flytte flaskehalsene fra mere krævende til mindre krævende arbejde og gennemføre denne bevægelighed i fordeling af arbejdskraften helt til bunds, således at flaskehalsen til sidst viser sig ved mindre fagligt betonet arbejde, hvortil arbejdskraften kan rekrutteres blandt den ledige ufaglærte arbejdskraft.

Årsagen til den herskende mangel på speciel arbejdskraft er blandt andet, at den arbejdskraft, der findes, ikke helt er fordelt på rette måde.

En opskoling af de arbejdere, der først bliver ledige, løser ikke problemet, fordi disse arbejdere normalt ikke er de bedste og derfor vanskeligt indenfor en rimelig **tid** kan opskoles til at udfylde de pladser, hvor der kræves særlig kvalificeret arbejdskraft, ligesom man heller ikke har nogen garanti for, at opskolingen udnyttes, idet arbejderne trods opskolingen søger tilbage til deres tidligere beskæftigelse, hvor de i kraft af rutine og erfaring har de største indtjeningsmuligheder.

Opskolingen må derfor foregå på den måde, at de enkelte virksomheder, der har brug for speciel arbejdskraft, indenfor deres egen stab udvælger de arbejdere, der er egnede og villige til efter opskolingen at udfylde pladserne, hvor der kræves særlige kvalifikationer, hvorefter andre rykker op på deres plads o. s. v., således at de huller, der derved fremkommer i staben, bliver sådanne, der kan udfyldes med mindre kvalificerede faglærte eller med ufaglærte arbejdere, der efter en kortvarig rutineuddannelse kan anvendes.

Et problem melder sig også indenfor enkelte specielle fag, hvor den tekniske udvikling eller ændring af fabrikationsmetoderne har reduceret anvendelsen af faget så stærkt at interessen for at oplæres i det og muligheden for lærlingetilgang er forsvundet, og faget tvinges til ophør (f. eks. nitterfaget på grund af anvendelse af elektrisk svejsning), selv om der stadig vil være et omend begrænset så dog nødvendigt arbejde at udføre, der i tilfælde af mangel på faglært arbejdskraft må udføres af ufaglærte (for nitte arbejdets vedkommende af forholdere og naglevarmere efter kortvarig rutineoplæring).

Gennem større bevægelighed i placeringen af arbejdskraften, opskoling og forøget anvendelse af ufaglært arbejdskraft til mindre fagligt betonet arbejde opnår man at få de rette folk på den rette plads, at få de mest kvalificerede arbejdere til det mest krævende arbejde, at få hævet den faguddannede arbejders niveau og udnyttet faguddannelsen samt at få størst mulig anvendelse for den ledige ufaglærte arbejdskraft. Revolutionerende generelle regler eller bestemmelser lader sig ikke pludselig gennemføre. Problemet løses kun ved, at man tager de enkelte tilfælde op til behandling, efterhånden

som de fremkommer, og løser dem fordomsfrit og uden hensyn til forældede organisationsformer, principper og grænseaftaler.

Det volder ingen vanskelighed at finde frem til de tilfælde, hvor der bør fremskaffes en løsning, de melder stadig sig selv. Det vil vel fortsat også være muligt mellem organisationerne at opnå gensidig forståelse af problemerne og enighed om deres løsning, men vanskeligheden vil stadig være at bringe forståelsen og enigheden ud til arbejdspladserne, således at det rigtige gennemføres og gennemføres hurtigt, og på dette punkt kan arbejdsmarkedskommissionen uden tvivl gøre en værdifuld indsats ved at benytte den myndighed, som kommissionen i kraft af sin sammensætning og autoritet har til at kræve fjernet de eventuelle forældede organisationsformer og principper, der står i vejen for gennemførelse af det rigtige og til at kræve de påkrævede reformer gennemført hurtigt og respekteret på arbejdspladserne.

På Sammenslutningens vegne

sign. Svend Heineke.

/

Bilag 10.

Sammendrag af arbejdsdirektoratets ugentlige oversigter over ubesatte pladser tilmeldt ved de offentlige arbejdsanvisnmgskontorer 1951 og 1950.

		1951				1950			
		ult. jan.	ult. april	ult. juli	ult. okt.	ult. jan.	ult. april	ult. juli	ult. okt.
Gartneriarbejdere		—	—	—	—	—	—	7	—
» lærlinge		—	1	1	—	2	4	4	4
Landbruget	fast medhjælp	8	24*)	36	20	3	3	28	37
	løs »	3	3	8	137*)	—	6	75*)	555*)
Jordarb., møbel- og bygningsindustri samt trævarearb.	ufaglærte arb.	—	—	—	—	—	1	2	2
	faglærte arb.	6	50	62*)	43	15	33*)	104*)	91*)
	lærlinge	23	15	13	20	19	28	28*)	24
Metalindustri	ufaglærte arb.	—	—	—	—	8*)	—	—	—
	faglærte arb.	21*)	30*)	40*)	22*)	21*)	25*)	58*)	45*)
	lærlinge	5	1	1	2	—	1	2	3
Andre industrielle virksomheder	ufaglærte arb.	16	23	15	4	10	37*)	37*)	37*)
	faglærte arb.	35	15	15	8	47	64	82*)	80*)
	lærlinge	11	12	12	9	15	14	15	11
Handel og samfærdsel	Bude	—	2	2	1	2	—	—	—
	Butikspersonale	11*)	13*)	13	17*)	44	34	45*)	16*)
	heraf lærlinge	11*)	12*)	12*)	13*)	35	29	15*)	10*)
	Kontorpersonale	13	12	10	—	17*)	14*)	19*)	14
	heraf lærlinge	—	3	3	—	8	4	4	2
	Repræsentanter	—	—	—	—	—	—	—	—
Hotel og restauration	*Kvinder:*								
	Restaurationspersonale	3	2	3	6	—	3	4	2
	Køkkenpersonale	21	60	54	23	36	90	73	50
	Rengøringspersonale	5	13	19	4	11	38	15	8
	Mænd:								
	Hotelkarle	—	—	1	—	—	—	—	—
	Kokke	—	—	—	—	—	—	1	—
	Tjenerelever	1	—	—	—	—	—	—	—

*) + et uspecificeret antal.

Bilag 11.

Overflytninger mellem københavnske arbejdsløshedskasser i 1950.

Centralarbejdsanvisningskontoret har foretaget en undersøgelse af de københavnske arbejdsløshedskassers overflytninger mellem de faglige områder i 1950 i). Kontorets undersøgelse falder i tre grupper: 1) Samtlige mandlige medlemmers overflytninger mellem arbejdsløshedskasserne, 2) arbejdsmændenes overflytninger mellem afdelinger inden for arbejdsmændenes arbejdsløshedskasse og 3) samtlige kvindelige medlemmers overflytninger mellem kasserne med kvindelige medlemmer.

Den samlede bruttooverflytning inden for disse tre grupper er vist i nedenstående tabel, medens bevægelsen mellem de vigtigste kasser eller afdelinger inden for hver af de 3 grupper fremgår af de følgende tabeller.

Tabel 1.

Samlede overflytninger, vandringshyppighed og flytningsintensitet i 1950.

	Samtlige mænd	Arbejds-mænd	Samtlige kvinder
Antal medlemmer 28/6-50	ca. 165000	ca. 55000	ca. 65000
Antal overflytninger [1])	5851	4624	4140
Overflyttede medlemmer i % af samtlige medlemmer	3,5	8,4	6,4
Faktisk flytningsintensitet [2])	ca. 16 %	ca. 60 %	ca. 25 %

[1]) Overflytninger mellem København og provinsen og mellem Danmark og Sverige indgår ikke heri, idet tallet alene angiver den samlede lokale vandring inden for København.

[2]) Den *teoretiske flytningsintensitet* er antallet af de flytningskombinationer, der findes mellem det givne antal kasser eller afdelinger i gruppen. Den *faktiske flytningsintensitet* viser, hvor mange af disse »kontakter« der blev benyttet (antallet af flytninger inden for hver kombination spiller således ingen rolle for dette begreb).

Tabel 1 viser en betydelig større bevægelse for kvinderne end for samtlige mænd. Arbejdsmændenes overflytninger inden for arbejdsløshedskassens rammer er særlig stor, men det spiller her ind, at afdelingerne i en arbejdsløshedskasse ofte er mere beslægtede end forskellige kasser indbyrdes.

O rerflytninger mellem samtlige københavnske arbejdsløshedskassers mandlige medlemmer.

Tabel 2 viser overflytninger mellem de kasser, der havde mere end 100 tilflyttede eller 100 fraflyttede. Disse flytninger udgør 5366 flytninger af ialt 5851 flytninger.

Overflytningen mellem samtlige mænd samler sig dels om bevægelsen mellem arbejdsmænd og andre fag, dels om bevægelsen mellem de øvrige fag indbyrdes. Inden for disse sidste er det særlig karakteristisk, at bevægelsen mellem arbejdsløshedskasser med rene faglærte medlemmer er ringe.

[1]) »Undersøgelser vedr. det københavnske arbejdsmarked« nr. 35 udgivet af centralarbejdsanvisningskontoret i Kobenhavn, april 1951.

Tabel 2.

Overflytningerne af mandlige medlemmer mellem nogle københavnske arbejdsløshedskasser.

Flyttet fra: / Flyttet til:	Arb.-ledere	Arb.-mænd	Bageri-arb.	Bryggeri-arb.	Funktionærer	Gartneri-arb.	Handel- og kontor	Metal-arb.	Skotøjs-arb.	Kødind.-arb.	Sømænd	Tekstil-arb.
Arbejdsledere	—	60	1	—	5	—	17	14	21	7	1	1
Arbejdsmænd	24	—	67	262	156	130	197	128	59	92	85	166
Bageriarbejdere	1	31	—	—	1	1	1	1	—	1	—	1
Bryggeriarbejdere	—	281	7	—	6	6	6	5	4	6	4	7
Funktionærer	7	211	5	3	—	4	40	11	1	2	1	4
Gartneriarbejdere	—	84	—	1	3	—	—	2	1	3	—	6
Handel og kontor	4	165	3	3	34	—	—	8	3	9	3	7
Metalarbejdere	10	164	1	4	10	1	8	—	1	1	1	5
Skotøjsarbejdere	9	34	—	1	—	—	5	4	—	2	3	9
Kødindustriarbejdere	4	168	5	14	5	3	11	1	2	—	—	6
Sømænd	—	49	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tekstilarbejdere	1	392	5	9	9	11	9	16	6	4	8	—

Overflytninger mellem afdelinger af arbejdsmændenes arbejdsløshedskasse i København.

Tabel 3 viser de afdelinger inden for arbejdsmændenes arbejdsløshedskasse, der havde de største overflytninger. Tabellen omfatter 2288 flytninger af ialt 4624 overflytninger.

Tabel 3.

Overflytninger mellem nogle afdelinger af arbejdsmandenes arbejdsløshedskasse.

Flyttet fra: / Flyttet til:	Chauffører	Fabrikarb	Havnearb	Jord- og betonarb	Lager- og pakhusarb	Støberi arb.	København A i)
Chauffører	—	73	18	52	95	50	15
Fabrikarbejdere	74		38	112	111	172	60
Havnearbejdere	17	47		63	22	25	24
Jord- og betonarbejdere	28	84	62		55	74	57
Lager- og pakhusarb	33	100	20	51		74	21
Støberiarbejdere	48	287	21	81	89		35

1) Afdelingen København A er en opsamlingsafdeling for tilflyttede fra provinsen. Herfra overflyttes medlemmerne efterhånden til de andre københavnske afdelinger, men disse har ingen afgang til København A.

Overflytninger mellem samtlige københavnske arbejdsløshedskassers kvindelige medlemmer.

Tabel 4 belyser den indbyrdes bevægelse mellem de 3 kasser med størst kvindeligt medlemstal samt bevægelsen mellem disse og de øvrige fag. Den betydelige overflytning mellem de kvindelige arbejderes arbejdsløshedskasse og de øvrige kasser giver nettotilgang til de kvindelige arbejdere.

Tabel 4.

Overflytninger af kvindelige medlemmer mellem nogle københavnske arbejdsløshedskasser.

Flyttet til: / Flyttet fra:	De kvindelige arbejdere	Skræderfaget	Tekstilarbejdere	Andre fag	Samtlige fag
De kvindelige arbejdere	—	75	325	1068	1468
Skræderfaget	154	—	114	171	439
Tekstilarbejdere	276	66	—	269	611
Andre fag	676	115	185	646	1622
Samtlige fag	1106	256	624	2154	4140

Bilag 12.

Redegørelse for arbejdskraftens faglige bevægelighed inden for byggeriet den grafiske industri og jern- og metalindustrien.

Nærværende bilag, som beskriver den faglige bevægelighed inden for nogle vigtige erhvervsgrupper danner et supplement til fremstillingen i kap. IV. Bilaget er udarbejdet af kommissionens sekretariat på grundlag af de gældende bestemmelser vedrørende faglig uddannelse m. v. og oplysninger fra centralarbejdsanvisningskontoret for København og Frederiksberg, boligdepartementet, udvalget vedr. arbejdskraft til byggeriet, teknologisk institut i København m. m. samt oplysninger i fagtidsskrifter, suppleret gennem samtaler med repræsentanter for arbejder- og arbejdsgiverorganisationer og med særlige sagkyndige.

1. *Den faglige bevægelighed inden for byggeriet.*

Ved byggeriet beskæftiges følgende større grupper af arbejdere: *faglærte* murere, tømrere, snedkere, glarmestersvende, malere, sadelmagere, elektrikere, smede, blikkenslagere og *ufaglærte* murerarbejdsmænd, jord- og betonarbejdere og evt. andre arbejdsmænd. Der beskæftiges praktisk talt ingen kvinder. De faglærte svende står organiseret i et fagforbund for hvert fag, de ufaglærte i arbejdsmandsforbundet.

Produktionstekniske hensyn begrænser på forhånd mulighederne for faglig bevægelighed, idet de forskellige byggehåndværk stiller store krav til arbejdskraftens uddannelse og erfaring. Mange arbejdsoperationer ved byggeri må af hensyn til konstruktionernes sikkerhed og bygningernes kvalitet iøvrigt nødvendigvis udføres af håndværkere udlært i et givet fag.

De produktionstekniske muligheder for anvendelse af mere end een slags arbejdskraft til visse arbejdsoperationer er imidlertid yderligere indskrænket af *organisatoriske skranker,* såvel mellem faglærte grupper indbyrdes som mellem faglærte og ufaglærte. Adskillige arbejdsfunktioner kan teknisk set udføres af mere end eet fags faglærte, ligesom adskilligt hjælpearbejde og arbejde af mindre fagbetonet karakter lader sig udføre af ufaglærte. Dette sidste har bl. a. vist sig ved byggeri med jernbeton eller byggeplader, som ikke er forbeholdt faglærte, jfr. nedenfor.

Mellem de enkelte faglærte byggefag er der i København praktisk taget ingen mulighed for egentlig overførelse af arbejdere, og kun på begrænsede felter er der fastlagt fællesarbej der mellem to eller flere byggefag; således er forskallingsarbejdet (formelt) fællesarbejde mellem tømrere og murere (samt arbejdsmænd), tapetopsætning fællesarbejde mellem malere og bygningstapetserere, rørlægning f ællesarbej de mellem blikkenslagere og kleinsmede, og tagdækning med Eternit o. 1. fællesarbejde mellem blikkenslagere og tømrere. I provinsen er bevægeligheden mellem byggefagene på visse områder noget større, specielt derved, at tømrere og bygningssnedkere har fælles arbejdsmarked, men i begrænset omfang også ved, at et fag kan udføre et beslægtet fags arbejde, f. eks. således at snedkere udfører glarmesterarbejde. Hovedreglen er dog også her, at der er meget ringe bevægelighed mellem de enkelte byggefag.

Mellem faglærte byggearbejdere og arbejdsmænd er betonforskallingsarbejde over jorden næsten det eneste større fællesområde (nemlig mellem jord- og betonarbejdere og tømrere samt, hvad der har mindre praktisk betydning, murere); de øvrige fællesarbejder indskrænker sig til mindre arbejdsfunktioner, f. eks. pudsning af vandret flade

og opstilling af nedstyrtningsskakter (der er fælles for murere og arbejdsmænd) eller til specialarbejder som kranarbejde (der udføres enten af smede eller arbejdsmænd). Bortset fra de nævnte og andre mindre fællesarbej der med ufaglærte er byggehåndværkernes arbejde nøje forbeholdt faglærte svende. Faggrænserne respekteres også i den henseende strengest i København, mens de lejlighedsvis kan tillempes i provinsen. Omvendt er enkelte arbejdsfunktioner forbeholdt en ufaglært gruppe og må således ikke udføres af faglærte byggearbejdere (medmindre de overgår til arbejdsmandsforbundet, som en del tømrersvende af den grund har gjort). Det gælder hovedsagelig betonforskalling under jorden, som er forbeholdt jord- og betonarbejdere, og murerhåndlangerarbejde, som for størstedelen er forbeholdt murerarbejdsmænd. Disse er dog kun udskilt fra jord- og betonarbejdere i København og nogle få større provinsbyer.

løvrigt er der inden for *arbejdsmændene* ved byggeriet principielt fri indbyrdes overgang og fri tilgang ude fra. I praksis kan denne fri bevægelighed hos arbejdsmændene nogle steder være indskrænket som følge af, at der sædvanligvis arbejdes i *fælle sakkor der,* således at deltagerne i et sjak er interesseret i, at alle på holdet er fuldt optrænet i vedkommende arbejde. De af arbejdsgiveren antagne sjakformænd, som normalt antager den øvrige ufaglærte arbejdskraft, vil derfor nødig antage arbejdsmænd uden for jern- og beton-, respektive murerarbejdsmandsgruppen, idet de da risikerer, at ikke fuldt optrænede arbejdsmænd trækker holdets fortjeneste ved fællesakkorden ned. Eventuelt kan blot formodning herom få de andre arbejdsmænd i et sjak såvel som de berørte svende til at nægte at samarbejde med sådanne »udenforstående« arbejdsmænd.

Bevægelighedsproblemet inden for byggeriet er præget af, at *en række fakt or er virker hæmmende ind på bevægeligheden.*

Den vidtgående opdeling på et stort antal byggefag skaber mange grænseproblemer; *akkordlønsystemets dominerende betydning* gør — især når det har form af *fællesakkorder* — de enkelte byggearbejdere interesserede i, at alle arbejdere på holdet er fuldt oplærte og trænede, hvorfor arbejdere fra andre grupper vanskeligt kan anvendes. Dette forstærkes ved, at *priskuranterne er meget stærkt specificerede* og forudsætter fuldt trænede arbejdere på alle felter. Som en hæmsko på den faglige bevægelighed virker også de *stærke traditioner* for håndværksmæssig opdeling og udførelse af de forskellige arbejder inden for byggeriet. I forbindelse hermed må nævnes *byggeriets organisation,* som domineres af *fagmester systemet,* hvorved byggearbejdet splittes op i en række kontrakter med de enkelte fags håndværkmestre, der uafhængig af hinanden beskæftiger hver sine arbejdere. Dette spørgsmål har tidligere været diskuteret i arbejdsmarkedskommissionen på grundlag af en indstilling fra udvalget vedrørende arbejdskraft til byggeriet. Indstillingen konkluderer i, at der, »da hverken hensynet til uddannelsen, arbejdets kvalitet eller faren for monopoler synes at tale imod, at alle de tre former for organisation får mulighed for at trives side om side«, »bør optages forhandlinger mellem arbejdere og arbejdsgivere om løsning af de begrænsede organisatoriske problemer, der for øjeblikket vanskeliggør en ligestilling af fagmestersystemet, hovedentreprenørsystemet og bygmestersystemet«.

I nogle tilfælde har man set eksempler på, at f. eks. en stadsarkitekt har foranlediget, at alt forskallingsarbejde ifølge *bygningsvedtægten* for vedkommende by skal udføres af faglærte tømrere, uanset at betonforskalling de fleste steder er f ællesarbej de.

Som eksempel på, at *en art arbejde reelt kan være forbeholdt et enkelt håndværksfags mestre* — uden at det formelt er tilfældet —• og den faglige bevægelighed derigennem være indskrænket, kan nævnes entreprenørers stilling ved murerarbejde. De entreprenører, som ikke har murersvendeprøve, og som følgelig ikke tillige kan stå i murerlauget, kan ikke få overenskomst med murerforbundet og er i realiteten afskåret fra at beskæftige murersvende. Ganske vist kan entreprenøren evt. få dispensation fra

murerlauget til beskæftigelse af murersvende; men de fagretlige regler bestemmer, at arbejdsgiverrepræsentanten ved faglig voldgift vedrørende murerarbejde skal være en murermester, hvorfor entreprenører uden for murerlauget ikke kan blive direkte repræsenteret under faglig voldgift om eventuelle faglige stridigheder.

Der kan dog også peges på *udviklingstendenser, som går i retning af øget faglig bevægelighed ved byggeriet.* **Den** *tekniske udvikling i byggemetoderne* har således dels ført til langt større anvendelse af *betonstøbning* — mest ved fabriksbygninger o. lign., men også i boligbyggeriet, særlig ved etageadskillelser — til hvilket arbejde overvejende anvendes arbejdsmænd (evt. tømrere, men ikke murere). Endvidere har anvendelse af nye byggemetoder med benyttelse af *byggeplader, gasbetonsten* m. m., skabt nye arbejdsfunktioner, der ikke på forhånd er forbeholdt bestemte grupper af arbejdere, hvorfor arbejdet hermed udføres under midlertidige fordelingsordninger som fællesarbejde mellem flere fag og arbejdsmænd. På andre felter har udviklingen ført til, at håndværkerarbejde på byggepladsen er blevet afløst af *opsætning af fabriksproducerede dele,* oftest i fælles-arbejde mellem arbejdsmænd og svende indenfor et byggefag. Eksempel herpå er overgangen fra trætrapper med træ-gelænder til betonstøbte trapper med metal-gelænder.

Sådanne produktionstekniske forandringer har, bl. a. inden for snedkerforbundet og tømrerforbundet, fremkaldt overvejelser om at anerkende mere elastiske arbejdsafgrænsninger og optage ufaglærte i faget.

Endelig er på forskellige områder mere begrænsede overførelser af arbejdskraft foretaget eller under drøftelse, således har murersvendene de fleste steder afgivet mørtelomrøring til murerarbejdsmænd, og det foran nævnte arbejdskraftudvalg for byggeriet har drøftet spørgsmålet om overdragelse af *stilladsarbejde,* der især i provinsen udføres af murere og arbejdsmænd i fællesskab, til arbejdsmænd alene, hvorved den meget store knaphed på murere i sæsonen vil modvirkes.

2. *Den faglige bevægelighed inden for den grafiske industri.*

Inden for de grafiske industrier beskæftiges af *faglærte arbejdere:* typografer — opdelt i trykkere, sættere og skriftstøbere; litografer — opdelt i litografiske tegnere, litografiske overtrykkere, maskintrykkere, offsettrykkere og bliktrykkere samt nodestikkere; kemigrafer — opdelt i reproduktionsfotografer, ætsere og retouchører; samt bogbindere og linierere; og af *ufaglærte:* trykkeriarbejdere, pålæggersker, bogbinder jomfruer, litografiske slibere og nogle andre mindre grupper af tillærte, hvortil kommer arbejdsmænd ved transportarbejde o. 1. Disse arbejdere står organiseret i 3 industriforbund, nemlig typograf forbundet, litograf forbundet og bogbinderi- og papirvarearbejderforbundet. Hvert af de 3 forbund rummer foruden de pågældende faglærte grupper de ufaglærte arbejdere, som arbejder på de samme virksomheder, dog står arbejdsmænd ved transportarbejde o. 1. i arbejdsmandsforbundet og ufaglærte ved litograf f åget tildels i typografforbundet.

Det kvalificerede arbejde inden for grafiske industrier som bogtrykkerier, reproduktionsanstalter o. 1. stiller betydelige og meget forskelligartede faglige krav til arbejdskraften, således at en ret vidtgående faglig specialisering og afgrænsning må siges at hænge naturligt sammen med *produktionsforholdene.* Samtidig er lærlingeuddannelsen i de grafiske fag meget *stærkt udspecialiser et,* jfr. ovenfor, uden at der, som f. eks. hos smedene, finder en dyberegående fællesuddannelse sted for brancher inden for samme hovedgruppe.

I den grafiske industri, hvor allerede eksistensen af et stort antal specialuddannede kategorier af arbejdskraft virker begrænsende på den faglige bevægelighed, er yderligere opstillet meget snævre grænser for, hvilke arbejdere der må beskæftiges ved de forskellige forekommende arbejdsfunktioner, og disse *organisatoriske grænser for be-*

vægeligheden såvel mellem de faglærte grupper som mellem faglærte og ufaglærte er på mange felter, særlig i København, snævrere, end de tekniske forhold nødvendiggør. I nogen grad hænger dette sammen med, at de grafiske fag præges af stærke traditioner, som overvejende bunder i håndværksmæssige produktionsformer.

Som hovedregel er det således ikke tilladt arbejdere af *én faglært gruppe* at tage arbejde hørende til *et nabojag,* selv om mange faglærte svende efter en tid vil være i stand til at udføre en del af det arbejde, der hører under andre grafiske fags eller branchers arbejdsområder. Bl. a. er faglærte sættere efter optræning udmærket i stand til at betjene visse trykkerimaskiner, hvilket iøvrigt også sker i et vist omfang på mindre virksomheder i provinsen. At der teknisk findes større muligheder for fællesarbejde mellem sættere og trykkere, end der normalt tillades praktiseret, illustreres bl. a. ved, at det i provinsen lader sig gøre at beskæftige et mindre antal såkaldte *sættertrykkere* (der har gennemgået samme lærlingeuddannelse som sættere, resp. trykkere iøvrigt) ved både sætte- og trykkearbejde. Sondringen mellem arbejdsområder for overtrykkere og andre trykkere i litograffaget synes ligeledes at være strengere, end produktionstekniske forhold tilsiger. Også mellem andre faglærte grupper findes tekniske muligheder for fællesarbejde, bl. a. ved pasning af forskellige maskiner, som vil kunne udføres teknisk tilfredsstillende af såvel typografiske som litografiske trykkere eller af såvel trykkere som bogbindere. De faktisk gennemførte undtagelser fra den almindelige strenge sondring mellem de faglærte grupper indskrænker sig imidlertid til enkelte begrænsede områder som papirskæring, hvor dette er en biproces til et andet arbejde, og visse former for emballering (trykkere og bogbindere, evt. ufaglærte) og stereotypi (sættere og trykkere, evt. ufaglærte). I flere tilfælde kræver overførelser af arbejdskraft inden for de nævnte mindre fællesområder individuelle dispensationer fra vedkommende forbund.

Mellem de faglærte arbejdere og de ufaglærte er afgrænsningen ligeledes meget streng. De ufaglærte mænd må som hovedregel kun beskæftiges ved forskelligt nærmere defineret hjælpearbejde o. 1. samt transportarbejde, og kvinderne ved nøje afgrænsede arbejdsfunktioner. Af fællesarbejder mellem faglærte og ufaglærte kan dog som foran berørt nævnes stereotypi, selv om faglærte trykkere oftest har fortrinsret hertil. Ufaglærte stereotypører skal have haft 2 års tillæring som medhjælpere. I den seneste tid er endvidere et antal ufaglærte blevet beskæftiget ved skriftstøbning. Ved papirskæring o. 1. er der også i nogen grad adgang til at beskæftige ufaglærte. Imidlertid er de tekniske muligheder for anvendelse af ufaglærte ikke hermed udtømt, idet det bl. a. ville være muligt for ufaglærte efter oplæring at betjene forskellige trykkemaskiner samt at udføre forskellige enklere arbejdsoperationer, som er forbeholdt bogbindere og linierere.

Også *mellem de ufaglærte grupper indbyrdes* findes afgrænsninger af arbejdsfunktionerne. På trykkerier er pålægning af papir til trykning forbeholdt tillærte pålæggersker (evt. pålæggere), og på bogbinderier er alt det ufaglærte arbejde forbeholdt tillærte kvinder, idet ufaglærte mænd ikke må beskæftiges i faget bortset fra transportarbejde o. 1. En grænseaftale tillader kun et begrænset fællesarbejde mellem ufaglærte kvinder ved bogtrykfaget og ved bogbinderfaget; den praktiseres dog ikke strengt.

I den senere tid er fremkommet forskellige *nye kontor-trykmaskiner* (Multilith og Rotaprint m. fl.), som er så lette at betjene, at ufaglært kontorpersonale kan lære det på ganske få timer. De faglærte holder imidlertid på, at arbejde ved disse maskiner bør forbeholdes faglærte litografer, subsidiært typografiske trykkere, hvilket har ført til, at maskinerne normalt ikke anvendes på trykkerier. De benyttes derimod bl. a. i statens kontorer og private papirvarefabrikker, hvor kontorpersonale eller ufaglærte betjener maskinerne. Spørgsmålet om betjening af disse maskiner er ikke endeligt afklaret. Også med hensyn til de nye, automatiserede *teletype-sættemaskiner* stiller de faglærte krav om, at maskinerne betragtes som hørende til fagets område, således at de alene må passes af faglærte maskinsættere.

3. *Den faglige bevægelighed inden for jern- og metalindustrien.*

Inden for jern- og metalindustrien beskæftiges et stort antal *faglærte* grupper, af hvilke de største er: smede og maskinarbejdere, formere, guld- og sølvarbejdere, elektrikere, snedkere, jern- og metalslibere, malere, skibstømrere, gørtlere, blikkenslagere og karetmagere, samt nogle *ufaglærte* grupper, således de tillærte specialarbejdere samt et betydeligt antal arbejdsmænd og ufaglærte kvindelige arbejdere. Blandt de faglærte arbejdere findes så godt som ingen kvinder, hvilket overvejende skyldes arbejdets store fysiske krav.

De pågældende grupper står organiseret i hver sin organisation af enten faglærte eller ufaglærte; hos formerne og hos guld- og sølvarbejderne står dog ufaglærte og faglærte i samme forbund. Mellem metalfagenes organisationer er indgået et såkaldt fagkartel i form af Centralorganisationen af Metalarbejdere i Danmark, og tendensen går i retning af stigende kompetence og indflydelse hos centralorganisationen.

Langt den største faglærte gruppe er *smede- og maskinarbejderfaget.* Dette fags lærlingeuddannelse er opdelt i en halv snes brancher — elektromekaniker, automekaniker, grovsmed, maskinarbejder m. fl. — og efter udlæringen kan i flere af brancherne svendene specialisere sig yderligere — maskinarbejdere f. eks. til skruestikarbejdere, drejere, fræsere o. s. v. *Mellem de forskellige brancher og specialer* er der organisatorisk set fuldstændig *fri bevægelighed,* selv om overførelse mellem en del hinanden fjerntliggende brancher kræver en kortere uddannelsesperiode, evt. gennem egentlig omskoling.

Samtidig er der inden for centralorganisationens rammer (men ikke i erhvervsgrene uden for jern- og metalindustrien) i det store og hele fri adgang til overførelse *mellem* følgende *faglærte forbund:* smede og maskinarbejdere, blikkenslagere, elektrikere, metaltrykkere, guld- og sølvarbejdere, gørtlere og metalarbejdere, jern- og metalslibere samt kobbersmede. I det hele er der som hovedregel ret stor bevægelighed mellem de forskellige grupper af faglærte metalarbejdere, medens bevægeligheden mellem disse og de andre faglærte grupper er væsentlig ringere, naturligvis overvejende som følge af arbejdets vidt forskellige art.

Derimod er bevægeligheden *mellem faglærte og ufaglærte* inden for jern- og metalindustrien på en række punkter i nogen grad begrænset af organisatoriske skranker, selv om der i de seneste år er sket fremskridt ved fjernelse eller slækkelse af en del faglige grænser, jvf. nedenfor.

Jern- og metalindustrien hører i udpræget grad til de erhvervsgrene, der under industrialiseringens fremvækst har gennemløbet en *stærk udvikling fra håndværksprægede produktionsformer til fabriksmæssig produktion med højt udviklet teknik.* Under denne udvikling med dens specialisering, rationalisering og større planmæssighed er det ud fra produktionstekniske betragtninger blevet stadig vanskeligere at skelne skarpt mellem arbejde, der kun kan udføres af faglærte, og arbejde, ufaglærte kan beskæftiges ved. Selv om den tekniske udvikling til en vis grad har været ledsaget af et udvidet faktisk anvendelsesområde for ufaglærte i jern- og metalindustrien, er det forståeligt, at denne *fagorganisatoriske udvikling ikke har holdt trit med den produktionstekniske.* Følgen er, at det på en række områder ikke har været muligt at beskæftige ufaglærte arbejdere ved forskelligt mindre fagligt betonet arbejde med maskinpasning m. v., som de i og for sig godt kan betjene, i hvert fald efter en kortere optræning, evt. egentlig opskoling. Endog under 1930'ernes store arbejdsløshed, såvel blandt arbejdsmænd som blandt faglærte, har derfor i nogle tilfælde mangel på. visse kategorier af specialuddannede metalarbejdere i forbindelse med den manglende adgang til at overføre eller oplære ufaglærte til mindre fagligt betonet specialarbejde virket begrænsende på beskæftigelsen i jern- og metalindustrielle virksomheder.

Efterhånden har de forskellige arbejdergruppers samarbejde i Centralorganisationen af Metalarbejdere ført til *nogen slækkelse* af grænserne mellem faglærte og ufaglærte arbejdere, skønt gennemførelsen heraf ofte har været vanskelig på de enkelte arbejdspladser. På visse specielle områder har endvidere de senere års udbredte mangel på en række kategorier af kvalificeret arbejdskraft givet stødet **til,** at afgrænsede fagbetonede arbejdsområder af rutinemæssig og mindre krævende karakter er blevet åbnet for ufaglærte, og at ufaglærte har fået mulighed for tillæring til enkelte specialer inden for metalfagene. Disse foranstaltninger er nærmere omtalt i kapitel IV. Endvidere kan nævnes, at et antal arbejdsmænd på automobilfabrikker m. v. er beskæftiget ved sprøjtemaling og optaget i malerforbundet.

Tilbage står dog som hovedregel en temmelig streng afgrænsning af arbejdsfunktionerne mellem faglærte og ufaglærte. En nærmere analyse af arbejdsprocesserne i forskellige produktioner vil formentlig vise, at der inden for en række områder er muligheder for fortsat udvidet anvendelse af ufaglærte ad disse veje.

Der kan således henvises til den af arbejdsmarkedskommissionens underudvalg vedrørende *stålskibsværfternes* produktion og beskæftigelse afgivne rapport til arbejdsmarkedskommissionen. Heri udtales det, at der inden for skibsværfterne, som i forvejen er gået i spidsen med hensyn til at erstatte faglærte med ufaglærte, foreligger væsentlige yderligere muligheder for inden for skibsbyggeri-afdelingerne at anvende ufaglærte arbejdere (specialarbejdere), som kan frigøre faglærte smede og maskinarbejdere, der er mangel på. Rapporten fremhæver imidlertid, at værfternes beskæftigelsesmuligheder ved fuld kapacitetsudnyttelse næppe foreløbig vil kunne udnyttes fuldt ud, medmindre der ved øget anvendelse af ufaglærte i andre jern- og metalindustrier kan frigøres faglærte smede og maskinarbejdere til skibsværftindustrien.

Grænsen mellem jern- og metalindustriens faglærte metaltrykkere og jern- og metalslibere og de tillærte specialarbejdere på den ene side og arbejdsmændene på den anden er mere flydende, således at større eller mindre arbejdsområder er fællesarbejde. Mellem arbejdsmændene og de faglærte formere er ligeledes en del fællesarbejde.

Mellem de ufaglærte grupper er der indbyrdes fri bevægelighed, ligesom adgangen til disse står åben for arbejdsmænd og kvindelige arbejdere fra andre grupper.

Bilag 13.

Udtalelse af 29. september 1950 fra socialministeriet angående lovgivning, administrative bestemmelser og administrativ praksis i relation til arbejdskraftens bevægelighed.

Socialministeriet.
Slotsholmsgade 6. København K., den 29. september 1950.

Til brug ved udarbejdelsen af en redegørelse vedrørende bevægeligheden på arbejdsmarkedet har arbejdsmarkedskommissionens sekretariat i skrivelse af 10. august 1950 udbedt sig en udtalelse fra socialministeriet vedrørende de punkter i lovgivningen, administrative bestemmelser eller administrativ praksis vedrørende arbejdsløshedsforsikring og offentlig forsorg, der kan tænkes at virke fremmende eller hemmende på arbejdskraftens stedlige og faglige bevægelighed.

I denne anledning skal man efter stedfunden brevveksling med arbejdsdirektoratet herved udtale følgende:

For så vidt angår de under *arbejdsløshedsforsikringens område* henhørende bestemmelser m. v., der kan få indvirkning på arbejdskraftens stedlige og faglige bevægelighed, kan henvises til bestemmelsen i arbej dsløshedslovens § 17, stk. 1, nr. 10, hvorefter understøttelse ikke kan udbetales til medlemmer, der uden fyldestgørende grund vægrer sig ved at overtage et af kassens bestyrelse eller et offentligt arbej dsanvisningskontor eller kommunalbestyrelsen eller det kommunale beskæftigelsesudvalg anvist passende arbejde.

Medens loven indeholder nærmere vejledning vedrørende afgørelsen af, i hvilke tilfælde et medlem kan vægre sig ved at overtage anvist arbejde under henvisning til lønnens størrelse, jfr. herved stk. 2 a, i nævnte bestemmelse, hvori udtales, at det ikke kan anses for fyldestgørende grund til at vægre sig ved at overtage anvist arbejde, at lønnen for arbejdet er lavere, end den løn pågældende har haft, når lønnen dog ikke er under den fortjeneste, der i henhold til overenskomst mellem arbejdsgiver og arbejdere er gældende for tilsvarende arbejde, og medens loven ligeledes giver nærmere vejledning med hensyn til fortolkningen, hvor vægringen støttes på, at det anviste arbejde ligger uden for pågældende medlems fag eller faglige område, jfr. nærmere nedenfor om bestemmelsens betydning for den faglige bevægelighed, er det ikke i selve lovteksten fastsat, hvad der forstås ved fyldestgørende grund i tilfælde, hvor bestemmelsen har særlig betydning for den *stedlige* bevægelighed, nemlig de tilfælde hvor en arbejder nægter at påtage sig et anvist arbejde under henvisning til vejlængden til arbejdspladsen, eller hvor pågældende arbejder vægrer sig, fordi han ellers ville være nødt til at skifte bopæl for at overtage det anviste arbejde. Uanset at de enkelte forelagte sager vedrørende vægringer af denne art afgøres konkret efter forholdene i det enkelte tilfælde, har der imidlertid på det heromhandlede område udviklet sig en administrativ praksis, der går ud på, at det som hovedregel ikke kan anses for fyldestgørende grund til at vægre sig ved at påtage sig anvist arbejde, at arbejdspladsen ligger uden for pågældendes hjemsted. I denne henseende bemærkes dog dels, at det normalt vil blive anset for fyldestgørende grund **til** vægringen, at den pågældende arbejder er henvist til at gå mere end 5—6 km. **til** arbejdsstedet dels, at der — særlig hvor der er tale om at anvise arbejde, der forudsætter, at pågældende må skifte bopæl -- hyppigt vil

foreligge sådanne særlige forhold, at pågældende arbejder, navnlig hvis der er tale om en forsørger, må anses at have været fyldestgørende grund til at vægre sig ved at efterkomme anvisningen, bl. a. fordi en forsørger ved at tage arbejde borte fra hjemmet ofte vil påføres større udgifter, bl. a. til dobbelt husførelse.

For så vidt angår bestemmelser, der har betydning for den *faglige* bevægelighed, kan dels henvises til de af arbejdsnævnet i medfør af arbejdsløshedslovens § 25 fastsatte overflytningsregler, der fastslår, at en arbejder, der får arbejde inden for en anden kasses faglige område, har ret og pligt til at indtræde som medlem i den tilflyttede kasse med bevarelse af de medlemsrettigheder, som han havde i den fraflyttede kasse, dels henvises til bestemmelsen i arbejdsløshedslovens § 17, stk. 2, b, der har relation til den ovennævnte bestemmelse vedrørende fortabelsen af retten til understøttelse, hvor en arbejder vægrer *sig* ved at overtage anvist arbejde. Det fastslås her, at det ikke kan anses for fyldestgørende grund til at vægre sig ved at overtage et anvist arbejde, at arbejdet ligger uden for det fag eller faglige område, hvorved pågældende har været beskæftiget, når der på det sted eller i det fag (faglige område), hvor arbejdet skal udføres, er trang til overførelse af arbejdskraft fra andre arbejdsområder, når pågældende har evner og kræfter til at udføre arbejdet, og når hans muligheder for senere at få beskæftigelse i det fag (faglige område), som han tidligere har været beskæftiget ved, ikke forringes i væsentlig grad. Overflytning fra et fagligt område til et andet benyttes bl. a. i landbrugets sæsoner, i hvilke der i temmelig stor udstrækning anvises faglig uddannet arbejdskraft til landbrugsarbejde, men også på andre områder finder sådan overflytning sted, f. eks. til husligt arbejde.

Det kan endelig anføres, at bestemmelsen i arbejdsløshedslovens § 32, hvorefter arbejdsdirektøren skal virke for, at der på steder, hvor der hersker betydelig arbejdsløshed, oprettes uddannelseskursus for arbejdsløse, må antages at støtte bestræbelserne for at fremme den faglige bevægelighed på arbejdsmarkedet.

For så vidt angår de under *lovgivningen vedrørende den offentlige forsorg* henhørende bestemmelser bemærkes, at disse — hvor de får indvirkning på bevægeligheden — i hovedsagen påvirker den *stedlige* bevægelighed, jfr. nærmere nedenfor.

Når en trængende henvender sig til sin opholdskommune, og henvendelsen skønnes begrundet, påhviler det ifølge forsorgslovens § 53, stk. 1, denne kommune at træde til, uanset hvorvidt den trængende har fast bopæl i kommunen, og uanset om udgifterne ved hjælpen eventuelt skal bæres af en anden kommune som retlig opholdskommune. Bestemmelsens understregning af den faktiske opholdskommunes forpligtelse til at træde til — uanset om opholdet er af fastere eller løsere karakter — vil formentlig virke fremmende på arbejdskraftens stedlige bevægelighed.

Ifølge forsorgslovens § 279 påhviler det, når en familieforsørger uden egen skyld er blevet husvild, men ikke mangler evne til at udrede den på vedkommende egn sædvanlige husleje, den kommune, i hvilken han er bosat, da han blev husvild, at skaffe ham og familien fornødent husly. Da det herefter kun påhviler den kommune, hvori pågældende havde *bopæl,* at skaffe den husvilde husly, vil bestemmelsen, navnlig under den herskende boligmangel, kunne virke hæmmende på arbejdskraftens stedlige bevægelighed.

Efter forsorgslovens § 298 kan ingen få tilstået rejsehjælp som kommune- eller fattighjælp, medmindre det sociale udvalg har overbevist sig om, at der på det sted, hvortil han ønsker at rejse, er sikret ham arbejde af mere vedvarende karakter. Det fremgår heraf modsætningsvis, at der under de angivne betingelser kan ydes rejsehjælp, og bestemmelsen virker for så vidt fremmende på arbejdskraftens stedlige bevægelighed. I praksis håndhæves imidlertid de angivne betingelser meget strengt, idet der normalt må foreligge en behørigt underskrevet og dateret erklæring fra arbejdsgiveren, hvoraf fremgår, hvilket arbejde pågældende skal udføre og varigheden af

dette — medmindre arbejdet efter dets karakter normalt må antages at være mere vedvarende — ligesom det er en betingelse, at pågældende for længere tid kan tjene tilstrækkeligt til at ernære sig og sin familie. Det er således navnlig også ganske udelukket, at der kan ydes rejsehjælp, blot fordi en mand mener at have bedre chancer for at opnå arbejde i en anden kommune.

Ifølge forsorgslovens § 306 betragtes kommunehjælp som fattighjælp, når en person bl. a. ved uden rimelig grund at nægte at tage arbejde selv er skyld i, at der har måttet ydes ham kommunehjælp. Der kan endvidere ikke ydes en person hjælp uden fattighjælps virkning i arbejdsløshedsperioder, der indtræder efter, at pågældende i nogen tid har haft arbejde til en løn, der ligger væsentlig over hans egen eller fagets gennemsnitlige arbejdsindtægt, medmindre han efter arbejdets ophør selv har klaret sig en rimelig tid. Disse bestemmelser må anses for at virke fremmende på arbejdskraftens bevægelighed i almindelighed, idet bestemmelsen virker som en opfordring til at skaffe sig arbejde.

Man skal endvidere henlede opmærksomheden på forsorgslovens § 296, hvorefter det ikke er tilladt ved kommunehjælp at supplere en normal persons arbejdsløn i tilfælde, hvor pågældende har eller kan anvises arbejde i normal arbejdstid og til den på egnen gængse arbejdsløn. Denne bestemmelse må tillige anses for at virke som en opfordring til at tage bedre arbejde og derved at virke fremmende for den faglige bevægelighed.

Det kan endelig anføres, at der i forsorgslovens § 263 som ændret ved lov nr. 177 af 12. april 1949 — ud fra ønsket om i alle de tilfælde, hvor det er lægeligt forsvarligt at stimulere patienten til påny at gå i arbejde — er en adgang til at yde hjælp til supplering af den fortjeneste, en person, der lider og har lidt af tuberkulose, kan opnå ved arbejde, han har påtaget sig med tuberkulosestationens tilladelse. Det bør efter socialministeriets cirkulære af 12. april 1949 her haves for øje, at hjælpen må ydes i et sådant omfang, at pågældende bliver økonomisk interesseret i at påtage sig arbejde og derved skaffe sig en fortjeneste, der i forbindelse med understøttelsen vil kunne overstige den hidtidige hjælp.

P. M. V.

E. B.

Sign. Juhl-Christensen.

Bilag 14.

Udtalelse af 26. oktober 1930 fra arbejds- og boligministeriet angående lovgivning, administrative bestemmelser og administrativ praksis i relation til arbejdskraftens bevægelighed.

Arbejds- og boligministeriet.
Laksegade 19. København K., den 26. oktober 1950.

I skrivelse af 10. august 1950 (j. nr. 7.000) har sekretariatet med henblik på udarbejdelsen af en redegørelse vedrørende bevægeligheden på arbejdsmarkedet udbedt sig en udtalelse fra arbejdsdepartementet vedrørende de punkter i lovgivningen, administrative bestemmelser og administrativ praksis vedrørende *arbejdsanvisning* samt *beskæftigelsesforanstaltninger,* der kan tænkes at virke fremmende eller hæmmende på arbejdskraftens stedlige og faglige bevægelighed, hvorved sekretariatet har oplyst, at man har anmodet socialministeriet om en tilsvarende udtalelse, for så vidt angår arbejdsløshedsforsikringen.

I denne anledning skal man meddele, at man har brevvekslet med arbejdsdirektoratet, for så vidt angår det i sekretariatets skrivelse rejste spørgsmål vedrørende arbejdsanvisningen, og at man fra direktoratet har modtaget den i afskrift vedlagte erklæring af 16. august 1950, til hvilken man kan henholde sig, for så vidt angår den bevægelighedsfremmende virkning af de inden for *arbejdsanvisningen* gældende lovbestemmelser og administrative bestemmelser.

Med hensyn til den under arbejdsdepartementet hørende *beskæftigelseslovgivning* og administrationen deraf skal man henvise til den kommissionen i februar 1950 givne redegørelse. Der ses inden for denne lovgivning — bortset fra bestemmelsen om tilskud til om- eller opskoling, jfr. nedenfor — ikke at findes bestemmelser af væsentlig betydning for arbejdskraftens faglige bevægelighed. For så vidt angår den stedlige bevægelighed, finder man anledning til at gøre opmærksom på § 2 i beskæftigelsesloven af 30. marts 1946.

Ifølge denne bestemmelse kan der ved de i lovens § 1, stk. 1, omhandlede arbejder, der iværksættes af staten eller med statstilskud med bekæmpelse af arbejdsløsheden som væsentligt formål, alene beskæftiges arbejdsløse, der anvises af den offentlige arbejdsanvisning. Ved denne anvisning skal den bedst mulige fordeling af arbejdskraften tilstræbes, således at der på den ene side ved hurtige foranstaltninger skal anvises egnet arbejdskraft til de nævnte statsstøttede arbejder — om fornødent fra steder eller egne, der i særlig grad er ramt af arbejdsløshed, — og på den anden side skal anvisningsvirksomheden udøves således, at der sikres andre områder den fornødne arbejdskraft. I det omfang, det under hensyn til en sådan fordeling af arbejdskraften bliver nødvendigt at iværksætte transportordninger, oprette baraklejre ell. lign., kan ministeriet, når omstændighederne taler derfor, yde tilskud hertil efter beskæftigelsesloven under visse nærmere angivne forudsætninger.

I praksis er denne tilskudshjemmel navnlig blevet benyttet i forbindelse med de foranstaltninger, der iværksættes med støtte i selve beskæftigelsesloven af 1946. Der er her i et vist omfang ydet tilskud til de henvistes rejseudgifter i de tilfælde, hvor foranstaltninger har været etableret i en sådan afstand fra de henvistes bopæl, at disse ikke efter de på egnen gældende regler selv har været pligtige at afholde rejseudgif-

terne, og man har endvidere -- navnlig for så vidt angår de af hedeselskabet med tilskud efter beskæftigelsesloven iværksatte læplantnings- og skovarbejder, som hidtil i første række har været baseret på beskæftigelse af yngre langvarigt ledige ikke-forsørgere fra byerne, herunder København — dels afholdt udgifterne ved de pågældendes transport fra bopælen til arbejdsstedet og efter arbejdets ophør — normalt efter 6 måneders forløb — tilbage igen og dels afholdt de udgifter, som har været forbundet med de pågældendes indkvartering ved arbejdsstedet, og som ikke er dækket af det fradrag, der, jfr. lovens § 5, stk. 5, gøres i de pågældendes løn.

Man har dog også i en enkelt henseende — hvor der er et almindeligt anerkendt behov for særlige foranstaltninger — med hjemmel i den foran gengivne bestemmelse i beskæftigelseslovens § 2 ydet tilskud til transportordninger iværksat af hensyn til sikringen af fornøden arbejdskraft til private erhvervsvirksomheder. De særlige vanskeligheder i forbindelse med *fremskaffelsen af den fornødne arbejdskraft i landbrugssæsoner* har medført, at man i kortere perioder har etableret transportordninger, således at navnlig ledige byarbejdere hver dag er transporteret frem og tilbage fra byerne til arbejdspladserne inden for landbruget. Udgifterne ved sådanne transportordninger er i princippet afholdt af de arbejdsgivere, til hvem arbejdere henvises, men i en række tilfælde, navnlig under og lige efter krigen, har det vist sig, at udgifterne ved sådanne transporter ville medføre så betydelige udgifter for vedkommende landmand, at et tilskud har været nødvendigt, såfremt arbejdet skulle gennemføres. Under hensyn til den samfundsmæssige betydning af, at landbrugsjorden udnyttes på den mest effektive måde, og iøvrigt under hensyn til, at der stadig i byerne har været et antal ledige, er der herefter i disse særlige tilfælde ydet statstilskud til transporter af den her nævnte art med indtil 50 % af udgifterne, således at den resterende del af udgiften er fordelt mellem vedkommende landmænd; sådanne statstilskud er dog i de senere år kun ydet i ringe omfang.

I forbindelse hermed skal det oplyses, at man som et yderligere led i bestræbelserne for at skaffe arbejdskraft til landbrugets sæsoner i de senere år har medvirket til en særlig ordning med overførelse af ledige forsørgere, navnlig fra byerne, til landbrugsarbejde, således at de pågældende tager ophold på arbejdsstedet, og således at der ydes et tilskud til delvis dækning af de pågældendes merudgifter ved den med fraværet fra hjemmet forbundne dobbelte husførelse. Statstilskudene hertil afholdes på en særlig konto på finansloven.

For så vidt angår adgangen til i henhold til beskæftigelseslovens § 4, stk. 1, at yde tilskud til såvel opskoling som omskoling af arbej dsledige, kan man henvise til arbejdsmarkedskommissionens redegørelse af 24. august 1950, side 36, følgende, hvortil arbejdsdepartementet ikke for tiden finder anledning til at knytte bemærkninger.

P. M. V.

Sign. H. Lorentzen.

/ Sign. Oluf sen.

Arbejdsmarkedskommissionens sekretariat.

Underbilag til bilag 14.

Udtalelse af 16. august 1950 fra arbejdsdirektoratet angående arbejdsanvisningen set i relation til arbejdskraftens bevægelighed.

Arbejdsdirektoratet. København V., den 16. august 1950.

Arbejds- og boligministeriet.

Ved påtegning af 12. 8. 50 (II k. j. nr. 5-61-50) på den hermed tilbagefølgende skrivelse af 10. 8. 50 fra arbej dsmarkedskommissionens sekretariat har det høje ministerium anmodet direktoratet om at fremkomme med en udtalelse over de i sekretariatets skrivelse rejste spørgsmål om, hvorvidt der findes punkter i lovgivningen, administrative bestemmelser eller administrativ praksis vedrørende arbejdsanvisningen, der kan siges at virke fremmende eller hæmmende på arbejdskraftens stedlige eller faglige bevægelighed.

I denne anledning skal man meddele, at den i medfør af arbejdsløshedslovens §§ 1 til 4 oprettede offentlige arbejdsanvisning i betydelig grad medvirker til at fremme særlig den stedlige bevægelighed på arbejdsmarkedet. Forholdet er det, at den offentlige arbejdsanvisning, der som bekendt udøves af de offentlige arbej dsanvisningskontorer, arbejdsløshedskassernes arbejdsanvisning og de kommunale beskæftigelsesudvalg, virker i meget nær indbyrdes kontakt, således at anvisningen til enhver tid er klar over, hvilke arbej dsledige der findes på markedet.

Med hensyn til ledige arbejdspladser er forholdet det, at arbejdsgiverne dels retter henvendelse til arbejdsløshedskasserne for at opnå arbejdskraft anvist, dels retter henvendelse til de offentlige arbej dsanvisningskontorer og eventuelt til de kommunale beskæftigelsesudvalg. For så vidt angår de offentlige arbej dsanvisningskontorer, er ordningen den, at kontorerne, såfremt de ikke er i stand til at besætte de ledige pladser omgående, afgiver indberetning til arbejdsdirektoratet, som derefter gør samtlige kontorer opmærksom på, hvilke ledige pladser der ikke har kunnet besættes ved de stedlige arbej dsanvisningskontorer. Derimod har arbejdsløshedskasserne ikke pligt til at afgive indberetning om ledige pladser til de offentlige arbej dsanvisningskontorer eller til arbejdsdirektoratet, hvorved bemærkes, at såfremt en arbejdsgiver ikke kan få arbejdskraft igennem en arbejdsløshedskasse, står det ham frit for at rette henvendelse til de offentlige arbej dsanvisningskontorer om spørgsmålet.

Ved at følge den her nævnte fremgangsmåde opnår man mulighed for at kunne anvise arbejderne beskæftigelse uden for det pågældende arbejdsanvisningskontors område, og man støtter herved den stedlige bevægelighed på arbejdsmarkedet.

En yderligere støtte for den stedlige bevægelighed har man også gennem de gældende regler om rejse- og flyttehjælp. I betydeligt omfang yder arbejdsløshedskasserne sådan hjælp, jfr. arbejdsløshedslovens § 15, stk. 1, nr. 4, og ligeledes er der igennem arbejdsløshedslovens § 3, stk. 3, åbnet adgang for de offentlige arbej dsanvisningskontorer til at yde rejsehjælp i tilfælde, hvor en sådan hjælp ikke kan ydes i henhold til den pågældende arbejdsløshedskasses vedtægt.

Til belysning af spørgsmålet om, i hvilket omfang kasserne yder rejsehjælp, skal anføres, at det af kassernes regnskaber fremgår, at der i regnskabsåret 1948—49 er

blevet ydet rejsehjælp til et beløb af ca. 99.000 kr., hvilket dog kun er en ringe del af rejsehjælpen, idet den rejsehjælp, der er ydet i form af dagpengehjælp, og som udgør langt det største beløb, hidtil har været inkluderet i den almindelige dagpengeunderstøttelse, og først for regnskabsåret 1950—51 vil blive udskilt. I flyttehjælp har kasserne i 1948—49 udbetalt et beløb på ca. 54.000 kr., og arbejdsanvisningskontorerne har i regnskabsåret 1949—50 udbetalt ca. 23.000 kr. i rejsehjælp, hvoraf ca. 20.000 kr. er blevet refunderet enten af arbejderen eller af arbejdsgiveren.

I forbindelse med den indenlandske arbej dsanvisningsvirksomhed skal man endvidere nævne, at den danske arbejdsanvisning nu også står i forbindelse med anvisningsmyndighederne i Norge og Sverige, jfr. bekendtgørelsen af 13. 1. 47 om den mellem Danmark og Sverige afsluttede konvention om formidling af arbejdskraft m. v. Ved samarbejde mellem anvisningsmyndighederne i Norge og Sverige søger man at udjævne overskud af arbejdskraft i det ene land med tilsvarende mangel på arbejdskraft i et andet land. Til støtte for denne virksomhed er der også i et vist omfang stillet midler til rådighed til dækning af rejseudgifter, dels med hjemmel i arbejdsløshedslovens § 3, stk. 3, dels ved særlig finanslovsbevilling.

Med hensyn til at fremme den faglige bevægelighed på arbejdsmarkedet skal man bemærke, at arbej dsanvisningskontorerne med hjemmel i arbej dsløshedslovens § 17, stk. 2 b, søger at imødegå mangelen på arbejdskraft ved at henvise ledige arbejdere fra andre fag. Dette gør sig særlig gældende, for så vidt angår landbruget i dettes sæsoner, men finder også anvendelse indenfor andre områder, f. eks. ved anvisning af husligt arbejde.

Til belysning af, i hvilken udstrækning arbej dsanvisningskontorerne medvirker til at fremme henholdsvis den stedlige og faglige bevægelighed på arbejdsmarkedet, tillader man sig at henvise til direktoratets årsberetning for 1948—49, side 10—12.

Et eksemplar af direktoratets årsberetning vedlægges tillige med arbejdsmarkedskommissionens sekretariats skrivelse af 10. 8. samt afskrift af arbejdsmarkedskommissionens skrivelse til arbejds- og boligministeren.

Sign. Korsgaard.

/ Hagen.

Handelsministeriets bevillinger til teknisk undervisning m. v. samt til de teknologiske institutters uddannelsesmæssige virksomhed.

Handelsministeriets bevillinger til de tekniske skoler, til fagskoler, der meddeler teknisk undervisning og derfor i et vist omfang kan sidestilles med de tekniske skoler, og til de teknologiske institutter findes på finansloven for 1951/52 under § 17 **III** A og B.

a) *Tekniske skoler og jagskoler.*

De tekniske skoler og de forskellige fagskoler, der dels inden for visse fag erstatter de tekniske skolers lærlingeuddannelse og dels giver en stærkt teknisk betonet supplerende undervisning, er i almindelighed oprettet og drevet af de lokale håndværkerforeninger eller evt. for fagskolernes vedkommende af de landsomfattende organisationer. Alle forhold vedr. skolernes undervisning og drift er underkastet statens tilsyn igennem tilsynet med håndværkerundervisningen og det hertil knyttede skoleråd for de tekniske undervisningsvirksomheder.

Til disse skoler yder staten først og fremmest et *driftstilskud,* der svarer til ca. halvdelen af udgifterne til lærerløn, undervisningslokaler og materialer, og som for finansåret 1951/52 er opgjort til godt 6 mill. kr. Resten af udgifterne dækkes ved ydelser fra foreningerne og ved, at mestrene, der har lærlinge på skolerne, betaler for undervisningen.

I de enkelte år ydes efter en særlig undersøgelse foretaget af handelsministeriet i hvert tilfælde et tilskud på op til 50 % af udgifterne ved *anskaffelse* af maskiner, ved *udvidelser eller nybygninger* af skolelokaler eller i enkelte andre lignende tilfælde.

Endelig er der på finansloven for 1951/52 bevilget et beløb på 675.000 kr. til *støtte for unge, uformuende elevers* ophold ved og uddannelse på tekniske skoler og fagskoler. Af disse beløb giver man uformuende elever ved 1) videregående eksamensskoler, 2) eksamensfri skoleafdelinger ved håndværkerskoler med skolehjem, 3) andre dagskoleafdelinger ved tekniske skoler og 4) særlige faglige skoler, understøttelser dels til skolepenge, dels til opholdsudgifter og dels til rejseudgifter. Det bevilgede beløb, der i 1949/50 udgjorde 625.000 kr., blev fordelt med ca. 340.000 kr. til elever på de videregående eksamensskoler (f. eks. bygningsteknikum, maskinteknikum o. s. v.), ca. 138.000 kr. til elever på håndværkerskoler med skolehjem, ca. 60.000 kr. til andre dagskoleafdelinger ved tekniske og særlige faglige skoler samt endelig ca. 87.000 kr. til rejseunderstøttelser o. 1.

Bevillingen til elevunderstøttelser blev for et par år siden forhøjet med 250.000 kr. fra 375.000 kr. til 625.000 kr. og derefter fra 1951/52 til 675.000 kr. Forud for den store forhøjelse havde man i handelsministeriet alene bevilling til at yde understøttelse til dækning af undervisningsudgifterne (skolepenge), ikke til elevernes opholdsudgifter. Når man for et par år siden søgte og fik den ikke ubetydelige forhøjelse af bevillingen, skyldtes det dels den betydelige prisstigning, der var sket, siden bevillingen for år tilbage blev lagt på 375.000 kr., dels og navnlig, at arbejdsløshedsfonden i perioden fra 1946—47 op til 1948—49 praktisk talt var lukket for ydelse af understøttelse til deltagere i skoler og kursus. Elever med understøttelse fra arbejdsløshedsfonden havde udgjort en meget væsentlig del af klientellet på de tekniske skoler og fagskolerne, og fondens lukning i årene med den høje beskæftigelse skabte derfor et betydeligt behov for en bevilling andetsteds fra. Selv efter bevillingens forhøjelse til 675.000 kr. kan langt

fra alle ansøgninger om opholdsunderstøttelse m. v. ved disse skoler og kurser imødekommes. De elevunderstøttelser, handelsministeriet kan yde på grundlag af sine bevillinger, må iøvrigt ikke udgøre en større procentdel af summen af skolepenge og opholdsudgifter end den procentsats, som undervisningsministeriet hvert år fastsætter for understøttelse af højskoleelever, og herved bliver de elever, der modtager understøttelse gennem handelsministeriet, en del ringere stillet end de elever, der som arbejdsløse falder ind under reglerne for tilskud fra arbejdsløshedsfonden.

b) *Teknologiske institutter m. v.*

Den teknologiske undervisning i Danmark foregår i det væsentlige på de teknologiske institutter, der er oprettet og drives af håndværkets og industriens foreninger og modtager støtte fra et stort antal private organisationer, kommuner og staten. Som følge heraf opretholder staten gennem tilsynet med håndværkerundervisningen og tilsynsrådet for teknologisk undervisning et vist tilsyn med institutternes forhold, ligesom der til institutternes bestyrelser og repræsentantskaber vælges et antal medlemmer af handelsministeriet.

I året 1950/51 balancerede regnskabet for teknologisk institut *i København* med et beløb på godt 6 mill. kr., hvoraf statstilskudet udgjorde ca. 2 mill. kr. For finansårene 1950/51 og 51/52 er der til instituttet bevilget driftstilskud på henholdsvis 1.762.600 kr. og 1.810.400 kr. og som tilskud til nyanskaffelser hvert af årene 45.000 kr. I de nærmest foregående år, hvor der har været ret betydelige udgifter til ombygnings- og reparationsarbejder ved instituttets bygning, har staten også ydet et væsentligt tilskud hertil.

Til driften af jysk teknologisk institut *i Århus*, hvis regnskab i 1950/51 balancerede med et beløb på ca. 650.000 kr., er de sidste 2 år bevilget tilskud på 217.600 kr. og 245.200 kr., og til *Horsens* teknologiske undervisning er givet bevillinger på 25.900 kr. og 33.200 kr.

For finansårene 1950/51 og 51/52 er der til *den grafiske højskole i København* fastsat statstilskud på 83.300 kr. og 94.800 kr. Skolen varetager den teknologiske undervisning inden for de grafiske fag, hvis arbejdsgiver- og arbejderorganisationer i fællesskab har oprettet den, leder den og afholder de driftsudgifter, der ikke dækkes af statstilskudet.

Bilag 16

Den teknologiske undervisning i København og Århus 1950/51

A. *Oversigt over Københavns teknologiske instituts kurser i 1950/51.*

	Antal kursus	Antal elever: Mestre eller lige-stillede	Svende og andre	Elevernes hjemsted: Kbhvn.	Øvrige land	Udland	Samlet antal: Elever	Elevtimer
A. *Dagkursus*								
1) Ordinære kursus	127	257	2.610	1.320	1.520	27	2.867	266.240
2) Specielle »	6	—	540	16	522	2	540	32.587
3) Stævner	5	662	—	145	516	1	662	7.735
B. *Aftenkursus*								
1) Ordinære kursus	162	756	2.635	3.165	226	—	3.391	160.333
2) Specielle »	26	449	125	531	43	—	574	94.830
3) Faglige foredrag	6	170	52	200	22	—	222	815
C. *Provinskursus*								
1) Ordinære kursus	247	819	2.872	—	3.691	—	3.691	142.155
2) Specielle »	7	191	—	—	191	—	191	30.478
	586	3.304	8.834	5.377	6.731	30	12.138	735.173

På fagskoler i tilknytning til instituttet har været afholdt ca. 50 kurser med ialt ca. 1.000 elever, og på Arbejdsteknisk Skole har været afholdt 220 kurser med 3.400 elever.

B. *Oversigt over Jydsk teknologisk instituts kurser i 1950/51.*

	Antal kursus	Elevernes hjemsted: Århus og omegn	Øvrige land	Udland	Antal: Elever	Elevtimer
A. *Ordinære kurser*						
1) Dagkursus	92	695	2.382	9	3.086	139.145
2) Aftenkursus	112	1.070	1.175	—	2.245	42.148
B. *Ambulante kurser*						
1) Dagkursus	44	—	2.445	—	2.445	27.072
2) Aftenkursus	60	—	1.332	—	1.332	18.384
	308	1.765	7.334	9	9.108	226.749

Bilag 17.

Kursus for arbejdsløse i arene 1944/45—1949/50 i medfør af arbejdsløshedslovens § 32, stk. 1.

År	Kursus oprettet af	Sted	Kursets art	Antal deltagere	Udg. v. kursus kr.	heraf ref. af arb.løsh.fond kr.
1944/45	ialt		33 kursus	1.395	135.118,94	90.079,29
1945/46	—		46 —	1.614	195.015,43	130.801,80
1946/47	—		15 —	456	59.600,95	39.733,96
1947/48	—		12 —	261	36.905,27	24.605,52
1948/49	—		22 —	748	77.135,71	51.423,79
1949/50	Teknologisk Institut	Kbh.	Drejerkursus	55	8.960,84	
	—	—	Kursus i fræsning og slibning	9	2.443,85	
	—	—	Kursus for jord- & betonarbejdere	86	19.380,56	
	—	—	Lysbue- & gassvejsningskursus	90	25.851,94	
	—	—	Kursus for gartnere	137	15.185,76	
	—	—	Kursus for sten-, flise- og klinkerarbejdere	36	5.956,51	
	—	—	Kursus for kokke	37	4.377,37	
	—	—	— — bagere	18	2.551,72	
	—	—	— — malere	21	3.318,21	
	—	—	— — rørlæggere og smede	47	13.167,61	
	—	—	Kursus i opmåling, nivellement m. m.	15	2.788,51	
	—	—	Maskin- og traktorkursus	43	4.908,29	
	—	Prov.	Kursus for murerarbejdsmænd og jord- & betonarbejdere	63	14.802,58	
	—	—	Kursus for malere	19	2.376,81	
	—	—	— — fyrbødere og varmemestre	31	5.478,42	
	—	—	Motor- og traktorkursus	59	6.897,37	
	Arbejdernes Oplysningsforbund	Prov.	Kursus for arbejdsmænd	152	13.341,30	
	Arbejdernes fælles-ledelse	Kbh.	— — —	114	20.773,57	
	Borups højskole	—	Almindelige fag	65	6.050,00	
	Jysk teknologisk institut	Prov.	Lysbuesvejsningskursus	13	3.322,94	
	—	—	Drejerkursus	14	2.137,76	
	—	—	Kursus for snedkere og maskinsnedkere	21	3.330,93	
	Teknologisk undervisning i Horsens	—	Kursus for gartnere	21	1.716,62	
	—	—	Kursus for fyrbødere og varmemestre	31	4.352,29	
	—	—	Maskin- og traktorkursus	16	2.695,01	
	Ialt		48 kursus	1.213	196.166,77	130.777,85
	heraf København			773	135.714,74	
	— provinsen			440	60.452,03	

Bilag 18.

Arbejdsløshedskasser, for hvilke arbejdsløshedsfonden i medfør af arbejdsløshedslovens § 32, stk. 2, har været åben for understøttelse til deltagere i skoleophold og kursus 1944/45—1950/51.

	1944/45	1945/46	1946/49	1949/50	1950/51
Arbejdsmændene	1/10-1/4	1/10-1/4	Understøttelse til skoleophold og kursus for arbejdsløse i henhold til denne bestemmelse er ikke ydet i tiden 1/5 1946-1/10 1949.	1/10-1/4	1/10-1/4
Bageri- og konditoriarbejderne	1/10-1/4	1/10-1/4		1/10-1/4	1/10-1/4
Billedskærerne og dekor. billedhuggere				1/10-1/4	
Blikkenslagerne	1/10-1/4	1/10-1/4			
Bogbinderi- og papirvarearb.	1/11-1/4				
Bryggeriarbejderne	1/11-1/4				1/10-1/4
Danske teknikere	1/10-1/4	1/10-1/4			
De kvindelige arbejdere	1/10-1/4	1/10-1/4			
Den keramiske industri	1/10-1/4	1/10-1/4			
Elektrikerne	1/10-1/4	1/10-1/4			
Faglært køkkenpersonale					1/10-1/4
Gartneriarbejderne	1/1-1/4	1/11-1/4		1/10-1/4	1/10-1/4
Guld- og sølvarbejderne	1/10-1/4	1/10-1/4		1/10-1/4	
Handels- og kontormedhj.	1/10-1/4	1/10-1/4			
Karetmagerne	1/12-1/4	1/12-1/4			
Kristelig dansk fællesforbund					1/11-1/4
Malersvendene	1/10-1/4	1/11-1/4		1/11-1/4	1/11-1/4
Metalarbejderne	1/10-1/4	1/10-1/4			
Murerfaget	1/10-1/4	1/10-1/4			
Møllerarbejderne		1/10-1/4			
Riggerne og sejlmagerne		1/11-1/4			
Sadelmagerne og tapetsererne	1/10-1/4	1/11-1/4			
Skibstømrerne	1/10-1/4	1/10-1/4		1/10-1/4	1/10-1/4
Skotøjsarbejderne	1/10-1/4	1/10-1/4			
Slagterne og kødindustriarbejderne	1/11-1/4				
Snedkerfaget	1/11-1/4			1/10-1/4	1/1-1/4
Stenindustriarbejderne	1/11-1/4	1/10-1/4			
Søfyrbøderne	1/10-1/4	1/10-1/4			
Sømændene	1/10-1/4	1/10-1/4		1/10-1/4	1/10-1/4
Tekstilarbejderne	1/10-1/4	1/10-1/4			
Tjenerne	1/10-1/4	1/10-1/4			1/11-1/4
Tobaksarbejderne	1/10-1/4				
Træindustriarbejderne	1/11-1/4	1/10-1/4		1/10-1/4	1/10-1/4
Tømrerfaget	1/10-1/4	1/10-1/4			
Murerarbejdsmændene (Sjælland)	1/11-1/4	1/10-1/4			
Antal deltagere	2.140	1.816	—	125	
Antal understøttede dage	249.085	219.046	—	14.133	
Understøttelsesbeløb (kr.)	1.060.599	1.145.535	—	65.627	

N.B. Kurserne varer omkring 4—5 måneder.

Bilag 19.

Ekstraordinære uddannet'sesforanstaltninger i smede- og maskinarbejderfaget.

Uddannelseskurser, der ikke kan gennemføres inden for den eller de interesserede virksomheders egne rammer, falder i følgende kategorier:

Kurser, der af tekniske grunde kun vil kunne gennemføres *stationært pa et af de teknologiske institutter.*

Denne gruppe omfatter særlig udvalgte maskinarbejdere, der skal kunne udføre det mest krævende arbejde i en virksomhed — samt herudover alle sådanne opskolingskurser iøvrigt, der kræver et betydeligt maskinudstyr.

En vis del af deltagerne vil være beskæftiget i virksomheder beliggende så nær ved et af de 2 teknologiske institutter, at de kan bo hjemme, medens de deltager i undervisningen; det er oplyst, at instituttet i København i denne henseende dækker det meste af Nordsjælland, incl. Roskilde og Køge, medens Århus på grund af dårlige lokale forbindelser kun dækker sit nærmeste opland.

Foregår undervisningen på *aftenkursus,* kan pågældende arbejder beholde sin normale fortjeneste. Udgiften pr. elevtime ved et 150 timers kursus i drejning kan anslås til ca. 2½ kr. (varierende efter elevantallet); af denne driftsudgift dækkes for tiden ca. 55 % ved statstilskud, resten sædvanligvis af kursusdeltagerne, d. v. s. ca. 1,12 kr. pr. time, eller ca. 168 kr. for et aftenkursus af nævnte længde. Man regner med, at en deltager højst kan gå på aftenkursus hveranden aften i 3, allerhøjst 4 timer pr. aften, således at et 150 timers kursus ville strække sig over 3—4 måneder. Ved undervisning i specialer, der kræver mere kompliceret maskinudstyr end drejning (f. eks. værktøjsmagere), vil driftsudgiften muligvis blive en del højere som følge af større afskrivningsudgifter.

Gennemføres undervisningen som *dagkursus,* vil det tilsvarende kursus kun vare 3—4 uger. Driftsudgifterne bliver her en smule lavere (lærerlønningerne lavere end om aftenen), men deltageren mister på den anden side normalt arbejdsfortjenesten i kursets periode.

Arbejdere beskæftigede på virksomheder, beliggende uden for de 2 teknologiske institutters dækningsområder, må for at deltage i kursus af denne art rejse til København eller Århus og opholde sig der i den periode, et dagkursus varer. Der opstår her foruden tab af arbejdsfortjeneste og betaling af kursusafgift, jfr. ovenfor, visse rejseudgifter og øgede udgifter som følge af dobbelt husførelse i kursusperioden (navnlig for så vidt det drejer sig om forsørgere).

De kurser, som det er teknisk muligt med en vis merudgift at gennemføre *ambulant eller ved udstationering,* vil omfatte normal uddannelse i svejsning (kan etableres hvor som helst), drejning (hvor instituttet i Århus for tiden råder over en vogn med 6 bænke) samt *muligvis* i et vist omfang fræsning.

Driftsudgifterne pr. elevtime ved et ambulant dagkursus i drejning er skønsmæssigt beregnet til 5½ a 6 kr.; fordyrelsen i forhold til de stationære kurser skyldes navnlig rejse- og opholdsudgifter til lærerpersonalet samt øgede administrationsudgifter. Den del af driftsudgiften, der ved et sådant kursus normalt dækkes af deltageren, beregnes til 2½ å 3 kr. pr. time, for et 150 timers kursus 375—450 kr.

Man har forsøgt at opstille et skøn over, hvad om- eller opskoling af ca. 1.000 smede på eet år kan tænkes at ville koste. Udgangspunktet er dels nogle orienterende priser beregnet af Jysk Teknologisk Institut for kursus i drejning med en varighed af 150 undervisningstimer, dels en — overvejende vilkårlig — fordeling af de nævnte 1.000 mand over de forskellige kursusformer m. m. Det forudsættes således, at de 1.000 smede fordeler sig med 475 på København og opland, 75 på Århus med opland og resten, 450, på de øvrige dele af landet. Heraf følger, at ialt 550 mand vil kunne omskoles på de teknologiske institutters stationære kurser, og man har skønnet, at ca. 400 af disse kan undervises på stationære *aftenkurser* og ca. 150 på stationære *dagkurser*. Det forudsættes endvidere vedrørende de 450 mand fra de øvrige dele af landet, at 150 rejser ind og deltager i de teknologiske institutters stationære dagkurser, 150 undervises på *ambulante dagkurser*, og endelig 150 på *ambulante aftenkurser*.

Disse forudsætninger kan sammenfattes således:

Stationære kurser:	
Dagkursus	
lokale folk	150
tilflyttede	150
Aftenkursus	400
Ambulante kurser:	
Dagkursus	150
Aftenkursus	150
Tilsammen	1.000

Man skulle herefter kunne anslå den samlede omkostning ved omskoling af ca. 1.000 smede på et år til at være af størrelsesorden 2 mill. kr., nemlig til ekstraordinære maskinanskaffelser et beløb, der efter institutternes skøn kan nærme sig 1 mill. kr. og til løbende udgifter et beløb, der nok vil ligge nær ved 1 mill. kr., jfr. beregningen i flg. tabel.

Skøn over de samlede løbende udgifter ved opskoling af 1.000 smede og maskinarbejdere.

	Arbejdsløn i kursusperioden	Kursusudgift	Rejseudgift for elever	Opholdsudgift for elever	Samlet udgift Kol. (1)-(4) tils.	Samlet udgift pr. elev
	(1) 1000 kr.	(2) 1000 kr.	(3) 1000 kr.	(4) 1000 kr.	(5) 1000 kr.	(6) kr.
A. *Stationære kurser:*						
Dagkursus, for lokale elever (150 mand)	120	40	—	—	160	1.067
Dagkursus, for tilflyttede elever (150 mand)	120	40	6	30	196	1.307
Aftenkursus, for lokale elever (400 mand)	—	105	—	—	105	262
B. *Ambulante kurser:*						
Dagkursus (150 mand)	120	125	—	—	245	1.633
Aftenkursus (150 mand)	—	175	—	—	175	1.167
A + B. *Tilsammen stationære og ambulante kurser* (1.000 mand)	360	485	6	30	881	881

Anm. Alle kurser er regnet til 150 undervisningstimer, for dagkursus 6 timer pr. dag = ialt 25 dages varighed, for aftenkursus 10 timer pr. uge = ialt 15 ugers varighed. Ved de stationære kurser er regnet med 15 elever pr. hold, ved ambulante kurser med 8 elever pr. hold. Der er regnet med en arbejdsløn på 4 kr. i timen.

Bilag 20.

Sammenligning af ledighedsniveauet i Danmark og Sverige.

Da ledighedens niveau i Danmark i de senere år har ligget relativt højt og i hvert fald tilsyneladende højere end i visse andre lande, har kommissionen ved flere lejligheder — bl. a. i forbindelse med overvejelserne vedrørende bevægeligheden på arbejdsmarkedet — drøftet spørgsmålet om årsagerne hertil, og man har vedtaget at søge problemet nærmere belyst gennem en sammenligning af det danske og f. eks. det svenske ledighedsniveau. Ved et besøg i Stockholm i august 1951 har repræsentanter for kommissionen og dens sekretariat søgt at fremskaffe det for en fyldestgørende belysning af spørgsmålet nødvendige materiale. Nedenstående gives en kort fremstilling af de resultater, man foreløbig er nået til.

Når man ofte hører den formodning udtalt, at det danske ledighedsniveau gennem de senere år har ligget højere end det svenske, beror dette på, at de to landes officielle statistik giver indtryk af dette. For årene 1947—50 får man således gennem den officielle statistik følgende billede:

Tabel 1.

Gennemsnitlig årlig arbejdsløshedsprocent.

	Danmark [1])	Sverige [2])
1950	8,7	2,2
1949	9,6	2,7
1948	8,6	2,8
1947	8,9	2,8

1) Den gennemsnitlige ledighedsprocent for samtlige arbejdsløshedsforsikrede i henhold til Det statistiske Departements opgørelser ved udgangen af hver måned. Tallene angiver det samlede antal ledige uden fradrag (ureducerede).

2) Baseret på opgørelser over arbejdsløsheden i *fagforeningerne* ved udgangen af hver måned (offentliggøres i »Sociala Meddelanden«'s afsnit om arbejdsmarkedet).

Disse tal synes at gøre det klart, at der i de senere år har været en relativt større arbejdsløshed i Danmark end i Sverige. Imidlertid kan man ikke umiddelbart drage slutninger af de to anførte rækker af officielle tal, idet opgørelserne er foretaget på væsentligt forskelligt grundlag. Den danske officielle statistik over arbejdsløsheden er baseret på de arbejdsløshedsforsikrede personers tilmeldinger til arbejdsløshedskasserne og omfatter i princippet samtlige forsikrede, der er tilmeldt som ledige den sidste fredag i hver måned. Den i tabel 1 anførte svenske ledighedsstatistik er baseret på *fagforeningernes* indberetninger om antallet af medlemmer, der den sidste dag i måneden betragtes som arbejdsløse, og som *af denne grund* har opnået fritagelse for betaling af medlemskontingent til fagforbundet. I Danmark vil i princippet alle forsikrede, der på opgørelsesdagen er tilmeldt som ledige, blive medregnet i statistikken. I Sverige omfatter statistikken kun sådanne fagforeningsmedlemmer, der er fritaget for kontingent. Til sådan fritagelse kræves for det første, at man skal opfylde de i fagforbundets vedtægter fastsatte betingelser herfor, det vil for de fleste fagforbund sige, at man skal have haft 24 timers ledighed eller mere i en uge. Dernæst kræves, at medlemmet begærer sig fritaget for kontingentbetaling. Da der gælder en 8 ugers frist for rettidig

kontingentbetaling, vil medlemmer, der venter med at fremsætte deres begæring, ofte af denne grund ikke nå at komme med i statistikken.

Der findes imidlertid også en anden officiel kilde til oplysning om arbejdsløshedens omfang i Sverige, nemlig en løbende statistik over *arbejdsløshedskassernes* indberetninger om antallet af arbejdsløshedsuger, for hvilke der i hver måned er meddelt fritagelse for kontingent på grund af arbejdsløshed. På grundlag af disse indberetninger udregnes en arbejdsløshedsprocent, idet det nævnte antal kontingentfritagne arbejdsløshedsuger sættes i forhold til det af medlemmerne af den pågælende arbejdsløshedskasse gennemlevede antal uger i vedkommende måned. Den således beregnede arbejdsløshedsprocent er væsentlig — ofte 75—100 % — højere end i den i tabel 1 anførte arbejdsløshedsprocent, der er beregnet på grundlag af fagforbundenes indberetninger. En del af forklaringen på denne forskel ligger i, at arbejdsløshedskassernes statistik — der i princippet bygger på samme arbejdsløshedsdefinition som fagforbundenes statistik — udregnes noget senere end fagforbundenes, hvorfor et større antal kontingentfritagelser når at komme med i arbejdsløshedskassernes statistik.

Ved at anvende arbejdsløshedskassernes statistik skulle man herefter være nået noget nærmere i retning af et med den danske officielle statistik sammenligneligt materiale.

Tabel 2.

Gennemsnitlig årlig arbejdsløshedsprocent.

	Danmark [1])	Sverige [2])
1950	8,7	3,5
1949	9,6	3,9
1948	8,6	4,4
1947	8,9	3,9

1) Jfr. note 1) til tabel 1.
2) Baseret på de af *arbejdsløshedskasserne* indberettede kontingentfritagne arbejdsløshedsuger i % af antallet af kassernes medlemmer gennemlevede uger i hver måned. Offentliggøres i »Sociala Meddelanden«'s afsnit om arbejdsmarkedet.

Selv om de her anførte tal for Sverige — af de ovenfor anførte grunde — ligger noget højere end de i tabel 1 gengivne svenske tal, synes det danske ledighedsniveau fremdeles væsentlig højere end det svenske.

Imidlertid er de i tabel 2 anførte tal formentlig fremdeles ikke umiddelbart egnede til sammenligning med de danske. Da den svenske statistik stort set kun medregner arbejdsløshed, der har varet i 3 dage eller mere inden for den enkelte uge, medens den her anvendte danske statistik medregner arbejdsløshed af ned til een dags varighed (for så vidt denne dag er den sidste fredag i måneden), ville man formentlig nå en højere grad af sammenlignelighed ved fra de danske tal at trække forsikrede med 3 dages ledighed eller derunder i den uge, der slutter med opgørelsesdagen. Resultatet af denne udskillelse fremgår af tabel 3.

Tabel 3.

Gennemsnitlig årlig arbejdsløshedsprocent.

	Danmark [1])	Sverige [2])
1950	7,1	3,5
1949	7,8	3,9
1948	7,0	4,4
1947	7,3	3,9

1) Samtlige ledige arbejdsløshedsforsikrede med fradrag af personer med 3 dages ledighed eller derunder i den uge, der slutter med opgørelsesugen.
2) Jfr. note 2) til tabel 2.

Der synes således efter de i tabel 3 anførte tal at dømme at være en ret stor forskel mellem ledighedsniveauerne i de to lande. Dette er bemærkelsesværdigt, fordi dette resultat fremkommer til trods for, at det svenske ledighedsbegreb som udtrykt i arbejdsløshedskassernes statistik i visse henseender er videre end den danske statistiks ledighedsbegreb *).

Der må dog tages det væsentlige forbehold overfor sammenligningen, at der på en række andre punkter kan være forskelle i opgørelsesmåderne. Dertil kommer, at der ifølge sagens natur ikke er nogen garanti for, at statistikken i de to lande registrerer en lige stor andel af den faktisk forekommende ledighed. For Danmarks vedkommende tør man gå ud fra, at den officielle statistik registrerer den langt overvejende del af de arbejdsløshedsforsikredes ledighed, men der foreligger i det mindste den mulighed, at den svenske arbejdsløshedskassestatistik ikke registrerer *en lige så overvejende andel* af de svenske arbejdsløshedskassemedlemmers ledighed.

Det er nærliggende at rejse det spørgsmål, om den forskellige *erhvervsstruktur* i de to lande kan tænkes at spille en rolle for eventuelle forskelle i ledighedsniveau. Man har derfor foretaget beregninger over, hvordan ledighedsprocenterne ville forholde sig, hvis man forudsatte samme fordeling på erhvervsgrupper i de to lande. Resultater af disse beregninger synes at angive, at den forskellige erhvervsstruktur ikke spiller nævneværdig rolle for forskellen mellem de to landes ledighedsprocenter.

Da det må anses for væsentligt at konstatere, om de eventuelle forskelle i den gennemsnitlige årlige ledigheds niveau kan tænkes at hidrøre alene fra forskelligheden i beskæftigelsens *sæsonsvingninger*, har man søgt at belyse dette spørgsmål nærmere.

Tabel 4.

Ledighedsprocenter for de enkelte måneder.

	Danmark [1])		Sverige [2])	
	1950	1949	1950	1949
Januar	16,0	13,4	7,0	6,1
Februar	13,2	11,8	5,9	5,3
Marts	7,6	10,6	4,3	4,6
April	6,0	6,8	4,2	4,9
Maj	3,4	4,8	2,6	3,2
Juni	2,9	3,6	2,3	3,0
Juli	3,1	3,9	2,6	3,4
August	2,7	3,6	2,2	2,6
September	4,1	4,8	2,0	2,6
Oktober	4,2	6,8	2,0	2,8
November	5,6	7,6	2,1	3,0
December	16,9	16,1	4,9	6,5
Årsgennemsnit	7,1	7,8	3,5	3,9

1) Jfr. note 1) til tabel 3. 2) Jfr. note 2) til tabel 2.

Det fremgår heraf, at ledighedens sæsonvariation er forskellig i de to lande; variationens styrke synes større i Danmark end i Sverige. Hvis man udvælger de måneder, hvor ledigheden er mindst i de to lande, og udregner gennemsnit af ledighedsprocenterne for de således udvalgte perioder, får man følgende resultat:

*) De danske ledighedstal omfatter således, når de korrigeres som her nævnt, kun personer, der a) er ledige på opgørelsesdagen og b) på denne dag har været ledige i mindst 4 dage. De svenske ledighedstal, baseret på arbejdsløshedskassernes opgørelser, omfatter derimod alle, der i månedens løb har opnået kontingentfritagelse på grund af arbejdsløshed, idet der her ikke yderligere stilles krav om ledighed på en bestemt dag.

Tabel 5.

Ledighedspr ocent (i perioden med lavest ledighed).

	Danmark	Sverige
1950	3,2 (juni—sept. incl.)	2,0 (sept.—nov. incl.)
1949	4,0 (» »)	2,7 (aug.—okt. »)

Disse tal viser forskellen mellem de to landes ledighedsprocent i den del af året, hvor de respektive landes ledighed er på minimum, og tallene skulle herved — til forskel fra tabellerne 1—3 foran — være upåvirket af forskelle i sæsonvariationens styrke.

Der synes fremdeles at være en vis forskel mellem de to landes ledighedsniveauer, men forskellen er væsentlig mindre end forskellen i ledighedens årsgennemsnit som vist i tabel 3 foran. Man kan formentlig heraf slutte, at størstedelen af forskellen i den gennemsnitlige årlige ledighed hidrører fra Danmarks relativt stærkere sæsonvariation.

De foranstående betragtninger kan sammenfattes således: den officielle ledighedsstatistik i Danmark og Sverige viser en ikke ringe forskel mellem de to landes ledighedsniveauer i de senere år, men denne forskel reduceres en del, når man bringer tallene så nær ved sammenlignelighed, som det på det foreliggende grundlag er muligt. Forskellene synes ikke at hidrøre fra forskelle i erhvervsstruktur, men de hænger åbenbart for en væsentlig del sammen med en relativt kraftigere sæsonvariation i den danske ledigheds niveau end i den tilsvarende svenske. Forskellene er iøvrigt — bortset fra sæsonvariationerne — formentlig ikke større, end at de kan hidrøre fra forskelligheder i opgørelsesmetoden og i det omfang, hvori den officielle statistik registrerer faktisk eksisterende ledighed blandt de personer, der omfattes af statistikken.

Såfremt man skal nå frem til mere sikre konklusioner, end det har været muligt på det foreliggende grundlag, vil der hertil udkræves nærmere undersøgelser foretaget i samarbejde mellem de myndigheder i de to lande, der er ansvarlige for udarbejdelsen af ledighedsstatistikken (jfr. herved f. eks. bestræbelserne for at koordinere de skandinaviske landes lønstatistik).

Bilag 21.

TRÆK AF ARBEJDSKRAFTENS BEVÆGELIGHED I NOGLE ANDRE LANDE

A. SVERIGE

I. *Sammenfattende betragtninger.*

Arbejdskraftens *bevægelighed* i Sverige synes som helhed betragtet at være noget *større end i Danmark.* Dette hænger i nogen grad sammen med en helt anden tilrettelæggelse af den faglige uddannelse og med andre fundamentale forskelligheder mellem de to landes arbejdsmarkedsforhold, hvilket imidlertid ikke er til hinder for, at man på forskellige områder kan drage nytte af svenske erfaringer.

Indledningsvis må det fremhæves, at det svenske arbejdsmarked i højere grad end det danske i årene efter 1945 har været præget af en høj og på mange felter *fuld beskæftigelse,* hvilket bl. a. synes at bero på en stærkere udligning af beskæftigelsens sæsonvariationer end hidtil opnået her i landet.

Lærlingeuddannelsen i Sverige er betydeligt løsere og har mere varierende former end i Danmark. Især den teoretiske uddannelse er væsentlig mindre udbygget end i Danmark, og for flertallet af svenske lærlinge er der ikke den samme nøje forbindelse mellem praktisk og teoretisk skoling som her.

Den omstændighed, at der ikke findes så fasttømret og systematisk et lærlingeinstitut i Sverige som i Danmark, har på den ene side ført til, at der på forskellige områder er *vanskeligheder ved at tilfredsstille efterspørgslen efter den mest kvalificerede arbejdskraft.* I denne forbindelse er fra forskellige sider i Sverige peget på, at en udbygning af den svenske lærlingeuddannelse — især den teoretiske uddannelse — efter dansk forbillede kan være ønskelig. På den anden side indebærer den faglige uddannelses mindre faste former, at den på en række felter har kunnet tillempes erhvervslivets praktiske behov, og især, at *der ikke findes samme skarpe skel mellem faglært og ufaglært arbejdskraft som her.* Man skelner nok mellem *»yrkesarbetare«* og andre arbejdere (hvorunder grovarbetare, fabrikarbetare og andre kategorier, der i Danmark betegnes som ufaglærte); men til yrkesarbetare henregnes ikke blot arbejdere, der har gennemgået en flerårig faguddannelse, men også arbejdere, der på anden måde, herunder ved praktisk, produktivt arbejde på virksomhederne, rent faktisk har kvalificeret sig til de højeste aflønninger.

Medens således den egentlige lærlingeuddannelse er mindre udviklet i Sverige end her, er de mere kortvarige foranstaltninger i retning af *opskoling og omskoling af voksne arbejdere* noget videre udviklet end i Danmark.

Et andet væsentligt træk, hvorved svenske arbejdsmarkedsforhold adskiller sig fra danske, er, at de svenske arbejdere efterhånden i stort omfang er organiseret i *industriforbund,* som tillader en ret fri overgang mellem forskellige arbejdergrupper i samme forbund samt mellem forskellige forbund.

Hvad *arbejdsanvisningens* organisation angår, synes det svenske system med dets stærkere centralisering af anvisningen at rumme større sikkerhed end det danske i sin nuværende form for, at opdukkende mangel på arbejdskraft kan udlignes ved hjælp af anmeldt ledig arbejdskraft.

Sveriges geografiske udstrækning medfører, at spørgsmålet om arbejdskraftens stedlige bevægelighed —• respektive mulighederne for at påvirke erhvervsvirksomhedernes

lokalisering — får større betydning i Sverige end i Danmark. Dette har bl. a. ført til en vidtgående *lokaliseringspolitisk* anvendelse af byggemateriale-reguleringen samt offentlig og anden rådgivningsvirksomhed med hensyn til virksomheders placering.

II. *Stedlig bevægelighed, respektive lokalisering af erhvervsvirksomheder.*

De meget store distancer, som kan komme på tale ved stedlige omflytninger af arbejdskraft i Sverige, gør spørgsmålet om arbejdskraftens stedlige bevægelighed mere vidtrækkende end her i landet. Dette gælder i første række for arbejdere, der en del af året er beskæftiget ved en slags arbejde og en anden del af året ved andet arbejde — således de talrige arbejdere, der i vintermånederne er beskæftiget ved skovhugst, eller de arbejdere, der i kortere sæsoner er beskæftiget inden for landbruget.

Men det gælder tillige arbejdere med nogenlunde fast beskæftigelse inden for samme erhverv. Forskydninger i efterspørgsels- og produktionsforhold bevirker i årenes løb stadige strukturændringer for den svenske industri, som i stor udstrækning er baseret på eksport (bl. a. træindustri, papirindustri, minedrift og jern- og metalindustri), som også nødvendiggør flytning af arbejdskraft fra en kant af landet til andre egne. Dette problem rejser sig særlig med hensyn til erhvervslivet i det afsides beliggende Norrland, som i særlig grad er følsomt for svingninger i udlandets efterspørgsel.

Som følge af disse forhold findes der i Sverige bestemmelser, der i almindelighed giver mulighed for, at staten kan give *lån eller tilskud til rejser* til og fra arbejdsstedet, daglige bopæl-arbejdssted transporter og *flytninger* til nyt arbejdssted.

Lån eller forskud gives i almindelighed kun til rejser til et nyt arbejdssted og eventuelt til returrejsen og er betinget af, at arbejdsanvisningen, der altid skal have medvirket ved fremskaffelsen af arbejdet, anser den pågældende for egnet til arbejdet.

Egentligt rejsetilskud ydes til arbejdere, der ansættes i grene af næringslivet, som er af særlig betydning for forsyningen eller forsvaret, eller som rejser fra et område, hvor arbejdsløsheden er af sådan udstrækning eller struktur, at det offentlige finder en bortflytning nødvendig og rimelig.

Under samme betingelser, som gælder for rejsetilskud, ydes flyttehjælp, men det kræves her yderligere, at arbejdet kan forventes at blive af varig karakter.

Tilskud til daglig transport til og fra arbejdssted kan ydes arbejdere, der uden at få ophold på stedet overtager landbrugsarbej de for en periode af ikke over 3 uger, og som herved får en vejlængde af mindst 3 km til arbejdsstedet.

I alle de nævnte tilfælde er det en betingelse for ydelsen af tilskudet, at den pågældende arbejder ikke uden vanskelighed selv kan betale udgiften, og desuden skal det påses, at omkostningerne ved transporterne ikke tidligere efter sædvane eller aftale er blevet båret af arbejdere eller arbejdsgivere, således at en sædvanlig omkostning blot overvæltes på staten.

Jævnsides med disse bestræbelser for at fremme en hurtig tilpasning af udbudet af arbejdskraft mellem de forskellige egne af landet har den svenske regering i de senere år ført en aktiv *industrilokaliserings-politik* for også at søge en tilpasning på arbejdsmarkedet fremmet ved påvirkning af efterspørgslen efter arbejdskraft. Dette er i hovedsagen sket ad to veje. En *direkte regulering* af den geografiske placering af nyoprettede virksomheder er sket gennem administrationen af byggetilladelser til erhvervsbyggeri, idet arbetsmarknadsstyrelsen kan indsætte som vilkår for de enkelte byggetilladelser, at de pågældende industrielle anlæg placeres et af de steder i landet, som ud fra samfundsmæssige hensyn findes egnede. Specielt har man villet hindre opførelsen af nye

industrianlæg i egne med knaphed på den pågældende arbejdskraft. Samtidig har såvel staten (arbetsmarknadsstyrelsen) som — i samaibejde med staten — det af Sveriges Industriforbund og Svenska Arbetsgivareföreningen i 1945 nedsatte Industriens Produktionsråd udøvet *rådgivende virksomhed* over for erhvervsdrivende med hensyn til placering af nyanlæg. Rådgivningen udøves på grundlag af et indsamlet udførligt materiale om hidtidig befolknings- og erhvervsudvikling, beliggenhedsfaktorerne i de enkelte lokale områder o. s. v. Den sker på rent frivilligt grundlag og har hidtil haft et ret beskedent omfang.

III. *Fagbevægelsens organisations struktur og afgrænsningen mellem faglærtes og ufaglærtes arbejdsområder.*

Den svenske fagbevægelse opbyggedes oprindelig lige som i Danmark i *fagforbund.* men efter at arbejdsgiverne kort efter århundredskiftet organiserede sig, hvilket naturligt måtte ske industrivis, besluttede den faglige landsorganisation i 1909, at en *sukcessiv overgang til industriforbund* skulle finde sted. Forsøg på at gennemføre en sådan omlægning i hurtigt tempo mislykkedes, men en gradvis udvikling satte ind i retning af en hovedsagelig industrivis organisationsform. Endnu findes betydelige fagforbund af faglærte arbejdere for et enkelt fag, således murere, malere, blikkenslagere og elektrikere; men størsteparten af de svenske arbejdere står dog efterhånden i industriforbund; blandt de største af disse er metalindustriarbejderforbundet, bygningsarbejderforbundet, træindustriarbejderforbundet og tekstilarbejderforbundet. En del af de gamle fagforbund praktiserer et vist samarbejde inden for *fagkarteller.*

I hovedsagen er den faglige bevægelighed ret vid inden for industriforbundene, som i almindelighed tillader ufaglærte at påtage sig ethvert arbejde i vedkommende erhvervsgren.

Således har i metalindustriarbejderforbundet såvel yrkesarbetare som andre principielt samme ret til at påtage sig de arbejdsopgaver, som kan komme på tale, således at produktionens krav til faktiske erfaringer og andre kvalifikationer bliver afgørende for arbejdsdelingen. Samtidig har alle, uanset hvilken fagorganisation de tidligere har tilhørt, fri adgang til indmeldelse i/eller overflytning til metalarbej derforbundet.

Inden for Svenska Träindustriarbetareförbundet har ikke-faglærte arbejdere ligeledes principielt samme ret som faglærte til at påtage sig ethvert arbejde, han kan udføre, og under den senere tids mangel på faglært arbejdskraft har ufaglærte såvel i snedkeri- og møbelindustrien som i savværksindustrien i stort omfang kvalificeret sig til mere fagligt betonet arbejde end tidligere, uden at dette har mødt modstand fra nogen side.

Arbejderne inden for byggeri m. v. er dels organiseret i det store industriforbund Svenska Byggnadsarbetareförbundet, som af faglærte arbejdere omfatter snedkere, tømrere og glarmestersvende og af ufaglærte: parketlæggere, grovarbejdere (murarbejdsmænd), anlægsarbejdere (jord- og beton-) samt rørarbejdere (for hvilke sidste forhandlinger om etablering af en lærlingeuddannelse pågår), dels i nogle faglærte forbund: murere, malere m. fl.

Normalt er det egentlige fagarbejde i byggefagene forbeholdt faglærte arbejdere med lærlingeuddannelse i det pågældende fag. Som følge af mangel på faglært arbejdskraft er læretiden for bygningsarbejdere og murere, som tidligere var 4 år, reduceret til 150 uger, og i de seneste år har enkelte 6 måneders kurser for uddannelse af murere været afholdt.

Den største mangel på arbejdskraft inden for byggeriet har imidlertid forekommet

for grovarbejdere. For at imødegå denne mangel har fagforbundet i samråd med arbetsmarknadsstyrelsen og Byggnadsindustriförbundet taget foranstaltniger til, at faglærte arbejdere, i første række tømrere, midlertidigt er blevet overført til grovarbejde.

Som et eksempel på et industriforbund med ringe faglig bevægelighed kan nævnes Svenska Gjutareförbundet (formere o. a. støberiarbejdere), der rummer både faglærte og ufaglærte arbejdere samt mellemgruppen maskinformere, som står de faglærte nærmest. Her er grænsedragningen mellem faglærte og ufaglærte arbejdere temmelig skarp. Under den nuværende store mangel på faglært arbejdskraft er ikke sket overførsel af ufaglærte til egentligt faglært arbejde, men i undtagelsestilfælde er arbejdere over 20 år med praktisk erfaring på arbejdsområdet oplært i faget og derefter antaget som faglærte.

IV. *Lærlingeuddannelsen.*

I Sverige findes ikke som i Danmark en egentlig lærlingelov, hvorigennem oplæringen inden for de forskellige industri- og håndværksfag lægges i faste rammer.

Tilrettelæggelsen af den faglige uddannelse i Sverige har derfor helt været overladt til næringslivet selv. Dette har i praksis haft til følge, at der inden for store dele af håndværk og industri gives de ansatte unge en lidet systematisk og ikke altid tilfredsstillende uddannelse. Kun de store industrivirksomheder giver deres lærlinge en virkelig rationelt tilrettelagt og fyldestgørende uddannelse.

Der oprettes normalt ikke ved indgåelse af et læreforhold nogen kontrakt, der nærmere præciserer, hvad uddannelsen består i og iøvrigt læremesterens og lærlingens rettigheder og pligter, således som tilfældet er her i landet. Uddannelsen varer som hovedregel 4 år, og der oppebæres i denne periode en løn, der i begyndelsen af læretiden andrager ca. 20 % og i slutningen af denne ca. 90 % af den udlærte arbejders løn. Lærlingene supplerer den praktiske uddannelse på værkstedet med en teoretisk undervisning på de såkaldte lærlingeskoler. Efter afslutningen af uddannelsesperioden aflægges der ikke som i Danmark særlige dueligheds- eller svendeprøver.

De ret utilfredsstillende uddannelsesforhold i Sverige har bl. a. givet sig udslag i, at der i adskillige år har været en ret udpræget mangel på kvalificeret faglært arbejdskraft inden for håndværk og industri.

I den svenske faglige uddannelse indgår som nævnt også en teoretisk undervisning, som i vidt omfang nyder offentlig støtte. Manglerne ved den praktiske uddannelse har iøvrigt ført til, at man på de særlige skoler for faglig uddannelse ikke alene giver teoretisk, men også praktisk undervisning. De vigtigste af disse skoler er *lærlinge- og jagskolerne* (svarer nærmest til vore tekniske skoler) og *værkstedsskolerne.*

Lærlinge- og fagskolerne er som hovedregel kommunale, og der ydes tilskud fra staten, som refunderer kommunerne en vis del af de afholdte udgifter til lærerlønninger og undervisningsmateriel.

Lærlinge- og fagskolerne er opdelt i to afdelinger, nemlig *lærlinge skolen* for begyndere og *jagskolen* for sådanne unge, som har gennemgået lærlingeskolen eller på anden vis indhentet tilsvarende kundskaber.

Inden for *lærlinge skolen* findes tre uddannelsesformer 1) fagafdelingerne eller de to-årige lærlingeskoler, der er de mest omfattende med 10-12 timers undervisning om ugen, 2) lærlingekurserne, hvori der gives den samme undervisning som i fagafdelingerne, men over et længere tidsrum med færre antal undervisningstimer pr. uge, 3) kurser for ældre, som har til opgave at give unge mennesker over 18 år, der ikke har gennemgået lærlingeskolen, en supplerende, navnlig teoretisk uddannelse inden for det fag, hvor pågældende har beskæftigelse. På grund af det færre antal undervisningstimer har såvel kurser for ældre som lærlingekurser betydelig større tilslutning end fag-

afdelingerne eller de to-årige lærlingeskoler. Undervisningen ved alle kurser finder som hovedregel sted uden for elevernes arbejdstid, men visse heldagskurser forekommer.

Inden for *fagskolerne* findes tre hovedgrupper af kurser, nemlig 1) fagkurserne, der udgør en naturlig fortsættelse af lærlingeskolernes kurser, navnlig de 2-årige lærlingekurser, 2) emnekurserne, der er fritstående kurser i forskellige fagemner, 3) mesterkurserne, d. v. s. kurser for selvstændige håndværksdrivende eller faglærte arbejdere, der påtænker at oprette egen virksomhed.

Lærlinge- og fagskolerne lægger hovedsagelig vægt på at *give* eleverne en teoretisk uddannelse, der kan supplere den praktiske uddannelse, som forudsættes erhvervet på arbej dspladserne.

De såkaldte *værkstedsskoler* giver derimod deres elever både den praktiske og teoretiske uddannelse inden for vedkommende fag og må derfor lægge helt beslag på elevernes arbejdstid. Skolerne lægger vægt på at give en grundlæggende allround-uddannelse inden for et fag og giver kun i undtagelsestilfælde særlig oplæring i et specialarbejde inden for faget. Skolerne kan således i vidt omfang fuldstændig erstatte en egentlig lærlingeuddannelse.

Der findes to hovedgrupper af værkstedsskoler 1) de kommunale værkstedsskoler og 2) de centrale værkstedsskoler.

De kommunale værkstedsskoler drives i de fleste tilfælde i sammenhæng med de kommunale lærlinge- og fagskoler, og kommunerne modtager tilskud fra staten efter samme retningslinier som fastsat for disse skoler. Den praktiske uddannelse fås normalt på særlige skoleværksteder, men gives i nogle tilfælde på lokale større industrivirksomheder, hvis funktionærer fungerer som lærere mod et vist vederlag fra staten, eller af en håndværksmester, som mod et årligt vederlag påtager sig oplæringen; endelig foregår den praktiske uddannelse som vekseluddannelse, hvorved eleverne vekslende arbejder på skoleværkstedet og ude på arbejdspladserne. Kurserne er normalt 2-årige, men inden for visse håndværksfag når uddannelsestiden op på 3 og 4 år.

De centrale værkstedsskoler adskiller sig fra de kommunale først og fremmest derved, at de rekruterer deres elever fra et større område end en kommune, normalt de svenske landstingsområder; det er derfor som regel landstingene, der anordner disse kurser. Hovedmotivet for oprettelse af disse skoler, der er tænkt som et supplement til de kommunale, har været ønsket om at imødekomme de rene landdistrikters behov for faglig uddannelse og faglig uddannet: arbejdskraft.

Det er den almindelige opfattelse, at lærlinge- og fagskolerne, der har langt det største elevantal, som helhed ikke har haft større betydning for en effektivisering af lærlingeuddannelsen. Værkstedsskolerne, der meddeler både praktisk og teoretisk undervisning, har derimod ydet et vigtigt bidrag i denne henseende· dette gælder især de centrale værkstedsskoler.

For at stimulere lærlingeuddannelsen, specielt inden for håndværksfagene, yder staten *tilskud til håndværksmestre,* der påtager sig lærlingeuddannelse på bestemte af staten fastsatte betingelser. Statstilskudet kan højst uddeles til uddannelse af 300 lærlinge pr. år.

Også hovedorganisationerne på arbejdsmarkedet har truffet visse foranstaltninger med det formål at forbedre og fremme den faglige uddannelse inden for håndværk og industri. Svenska Arbetsgivareföreningen og Landsorganisationen i Sverige har således i 1946 dannet et fælles centralt organ *Arbetsmarknadens Yrkesråd,* der beskæftiger sig med lærlingespørgsmålet. Sveriges Hantverks- og Småindustriorganisation har ligeledes (i 1943) oprettet et særligt organ tii varetagelse af lærlingespørgsmålet: *Centrala Yrkesnämnden.* Disse private organisationer har udarbejdet retningslinier for lærlingeuddannelsen inden for de forskellige erhvervsgrene og tilstræber herved at få skabt en rationelt tilrettelagt og ensartet uddannelse tilpasset efter erhvervslivets behov.

V. *Op- og omskoling.*

Behovet for gennemførelse af særlige omskolingsforanstaltninger viste sig i Sverige i *1940,* da de store indkaldelser til militæret og ret voldsomme udvidelser inden for rustningsproduktionen skabte knaphed på faguddannede arbejdere inden for jern- og metalindustrien, samtidig med at den forøgede afspærring i forhold til udlandet skabte stigende arbejdsløshed inden for andre erhvervsgrene. Den daværende Statens Arbetsmarknadskommission påbegyndte derfor i maj 1940 oprettelse af omskolingskurser, der fik til opgave på mindst mulig tid at uddanne tempoarbejdere (d. v. s. arbejdere, der i en serieoperation kun udfører een operation) og visse hjælpearbejdere til brug for jern- og metalindustrien, de såkaldte »beredskapskurser för verkstadsindustrien«. Ved disse kurser måtte man derfor lægge særlig vægt på at bibringe eleverne et begrænset antal *praktiske* færdigheder i overensstemmelse med erhvervslivets behov. Kurserne blev som regel drevet i samarbejde med kommunerne, der bl. a. stillede lokaler til rådighed for kurserne i lærlinge- og fagskolerne eller værkstedsskolerne. Som hovedregel kunne kun arbejdsløse deltage i kurserne. Staten afholdt iøvrigt den overvejende del af omkostningerne ved kurserne.

Undervisningstidens længde blev tilpasset efter den enkelte elevs *individuelle* forudsætninger, og udskrivning fra kurset skulle finde sted, så snart den pågældende skønnedes at have opnået sådanne færdigheder, som var nødvendig for ansættelse inden for industrien, og som hovedregel senest efter 6 måneders kursustid.

Disse kurser, der havde stor succes i de første krigsår (1940—42), hvor der bl. a. blev uddannet et betydeligt antal svejsere, drejere og skruestikarbejdere, er blevet fuldstændig afviklet i de første efterkrigsår.

I 1945 blev der fastsat *nye regler for gennemførelse af op- og omskolingsforanstaltninger.* Kurserne, der kun står åbne for unge *arbejdsløse,* gennemføres enten af kommunerne eller af de centrale værkstedsskoler og kan nærmere opdeles i følgende 3 grupper:

1) Begynderkurser, der har til formål i løbet af 1—2 år at give en grundlæggende faglig uddannelse.
2) Videreuddannelseskurser, der har til formål i løbet af 3—6 måneder at *give* personer med en vis faguddannelse en supplerende faglig undervisning.
3) Omskolingskurser, der har til formål i løbet af ca. 6 måneder at give en grundlæggende faguddannelse til arbejdsløse, der som følge af ændrede forhold bør bibringes muligheder for beskæftigelse i et andet fag.

Deltagelse i undervisningen er gratis, og herudover ydes der af stat eller kommune kursusdeltagerne understøttelse, der stort set svarer til den almindelige arbejdsløshedshjælp. Herudover ydes der til familieforsørgere en ekstra hjælp, nærmest beregnet til dækning af ekstraudgifter ved dobbelt husførelse, og endelig ydes der forskellige mindre bidrag i form af arbejdspræmier, timepenge og rejsebidrag.

Alle disse arter af kurser, som man forventede ville blive af stor betydning, har hidtil ikke haft særlig stor søgning; der har således i de senere år alt i alt kun været et par hundrede deltagere i de gennemførte kurser. Dette skyldes, at arbejdsløsheden i Sverige generelt har ligget meget lavt i årene efter 1945, hvorfor kun meget få har opfyldt betingelserne for at deltage i disse kurser.

I efterkrigstiden er der i en vis udstrækning blevet oprettet speciel kursusvirksomhed af lignende karakter for personer, der er kommet til skade under militærtjenesten, og andre personer med nedsat arbejdsevne samt flygtninge m. v.

Det svenske arbejdsmarked har i efterkrigstiden været præget af stor mangel på

arbejdskraft. Da manglen nærmest er af generel karakter, har der i det hele kun eksisteret ringe forudsætninger for at afhjælpe manglen gennem iværksættelse af op- og omskolingsforanstaltninger, selv om deltagelse i disse ikke gøres betinget af forudgående arbejdsløshed. De mest akute behov for arbejdskraft har dog i et vist omfang kunnet tilfredsstilles gennem iværksættelse af særlige faguddannelseskurser, f. eks. for uddannelse og videre uddannelse af arbejdsledere, for forberedende uddannelse af murerlærlinge og for omskoling af bygningsarbejdere, der er blevet frigjort inden for byggeriet, til fag inden for jern- og metalindustrien.

VI. *Arbejdsanvisning og arbejdsløshedsforsikring.*

a) *Arbejdsanvisningen.*

Den *offentlige* arbejdsanvisning i Sverige var indtil 1940 i det væsentlige et kommunalt anliggende. I maj 1940 blev imidlertid den anvisningsorganisation, kommunerne eller kommunale organisationer havde opbygget, *provisorisk* overtaget af staten (den daværende Statens Arbetsmarknadskommission). I de følgende år blev den offentlige arbejdsanvisning udbygget og effektiviseret i meget væsentligt omfang, i første række fordi forholdene under krigen og overgangen fra krigs- til fredsforhold stillede betydelige krav om omstilling på arbejdsmarkedet. I 1947 blev det besluttet med virkning fra $^1/_1$ 1948 at gøre *statsovertagelsen* af den offentlige arbejdsanvisning *definitiv.*

Den *private* arbejdsanvisning har i den omhandlede periode været af aftagende betydning. Væksten i den frivillige arbejdsløshedsforsikrings omfang har således ført til, at den af fagforbundene udøvede anvisningsvirksomhed i vidt omfang er blevet overflødig og bragt til ophør, idet den gældende lov om arbejdsløshedsforsikring foreskriver, at den ledige forsikrede arbejder, før han kan få udbetalt understøttelse, skal tilmelde sig den statslige arbejdsanvisning.

Den centrale ledelse af arbejdsanvisningen varetages af »arbetsmarknadsstyrelsen«-. Denne har lokale repræsentanter i hvert lensområde (og desuden i Stockholm) de såkaldte »länsarbetsnämnd«, der forestår tilsynet med ledelsen af arbejdsanvisningen inden for lenet.

Den daglige ledelse af arbejdsanvisningen inden for lenet varetages af et *hovedkontor,* i spidsen for hvilket der står en »länsarbetsdirektör«. Under hovedkontoret er oprettet et efter de lokale forhold afpasset antal *afdelingskontorer, ekspeditioner* (d. v. s. kontorer med begrænset ekspeditionstid, almindeligvis 2—4 timer daglig) samt *»ortsombud«* og *»lokalombud«,* hvilke sidste varetager anvisningsvirksomheden i mindre områder som kommuner eller dele af sådanne, navnlig på landet. »Ortsombudet« har bestemt kontortid (1—2 timer daglig) og særlige lokaler til disposition. »Lokalombudet« har ingen bestemt kontortid og må nærmest opfattes som arbejdsanvisningens personlige repræsentant på stedet.

Arbejdsanvisningsorganisationen arbejder efter det princip, at de lokale anvisningsorganer i videst muligt omfang skal søge at afpasse udbud af og efterspørgsel efter arbejdskraft inden for det lokale område. Kan der inden for dette ikke fremskaffes arbejdere til et givet arbejde eller beskæftigelsesmuligheder for ledige arbejdere, retter ombudet eller ekspeditionerne henvendelse til nærmeste afdelingskontor, der, såfremt dette heller ikke kan magte opgaven, sætter sig i forbindelse med hovedkontoret, der om fornødent igen kan træde i kontakt med arbejdsanvisningsorganisationen inden for tilgrænsende len.

Arbejdsanvisningen i Sverige har udfoldet store bestræbelser for at opnå den bedst mulige kontakt med erhvervslivet og arbejdsgiverne, idet den kun ad denne vej vil kunne skaffe sig fyldestgørende kendskab til udbudet af ledige pladser eller efter-

spørgslen efter arbejdskraft. Disse bestræbelser er i vidt omfang kronet med held; de fleste større industriforetagender retter således nu direkte henvendelse til arbejdsanvisningen, så snart de har behov for arbejdskraft. Ved at samarbejde med industrien er det endvidere lykkedes at få gennemført indberetninger fra de større virksomheder om planlagte nyantagelser og afskedigelser, hvilket gør det muligt for anvisningen i et vist omfang at forudse den kommende udvikling på arbejdsmarkedet og at indrette anvisningsvirksomheden herefter.

Det har ikke været nødvendigt at ofre slet så store anstrengelser på at opnå kontakt med arbejderparten, idet ledige har pligt til at henvende sig til arbejdsanvisningen med anmodning om anvisning af arbejde, før de kan få udbetalt understøttelse enten fra arbejdsløshedsforsikringen eller fra kommunen (ikke-forsikrede arbejdere).

Det svenske anvisningssystem har således en relativt god oversigt over såvel antallet af ledige pladser som over antallet af arbejdssøgende personer på arbejdsmarkedet, og der skulle derfor foreligge muligheder for at føre en effektiv arbejdsanvisning.

Disse muligheder udnyttes også bl. a. til anvisning af arbejde uden for hjemsted og sædvanligt fagområde.

I Sverige forefindes relativt stort behov for overflytning af arbejdskraft fra det ene område til det andet; der er derfor draget omsorg for, jfr. ovenfor, at der består den fornødne kontakt mellem anvisningskontorerne i de forskellige områder; anvisningen har tillige mulighed for at fremme den stedlige omflytning ved at yde rejse- og flyttetilskud (herunder også til daglige rejser, for så vidt det drejer sig om kortvarigt arbejde).

Da faggrænserne i Sverige ikke er så udprægede som i andre lande, f. eks. Danmark og England, støder anvisning af arbejde uden for sædvanligt fagområde ikke på så store vanskeligheder.

b) *Arbejdsløshedsforsikringen.*

I Sverige blev der først i 1934 (ved Kungl. Maj:ts Förordning om erkända arbetslöshedskasser af 15. juni 1934) givet mulighed for på frivillig basis at oprette arbejdsløshedskasser med støtte fra staten efter lignende retningslinier som herhjemme. Tilslutningen til arbejdsløshedsforsikringen har tilmed først taget rigtig fart i det sidste tiår, da statens tilskud i de første år var så ringe, at de oprettede kasser kun kunne yde en ret beskeden understøttelse. Udviklingen under og efter krigen har imidlertid til gengæld været stærk, og det må antages, at arbejdsløshedsforsikringen dækker omtrent den samme andel af lønarbejderne som herhjemme.

Den svenske arbejdsløshedsforsikring har iøvrigt mange træk fælles med den danske. Forsikringen kan kun omfatte personer i alderen 15—60 år, der har deres hovedbeskæftigelse ved arbejde for fremmede.

Understøttelsen udbetales i form af daghjælp og familietillæg; det sidstnævnte er opdelt i et forsørgertillæg (make- och husföreståndarinnetillägg) og et børnetillæg. Daghjælpen kan højst udgøre 8 svenske kr. pr. dag og forsørger- og børnetillægget henholdsvis 1,25 sv. kr. pr. dag og 1,00 sv. kr. pr. barn (under 16 år) pr. dag. En ikke-forsørger kan således højst oppebære 8 sv. kr. pr. dag og en forsørger med f. eks. 5 børn 14,25 sv. kr. pr. dag. I gennemsnit udbetales knap 7 sv. kr. pr. dag pr. medlem i daghjælp og 8—9 sv. kr. pr. dag pr. medlem i daghjælp plus familietillæg.

Understøttelserne må dog ikke for familieforsørgere overstige $^4/_5$ og for andre $3/_5$ af den på stedet gældende sædvanlige arbejdsfortjeneste for arbejdere inden for samme erhverv og med samme arbejdsevne.

Understøttelse kan ikke udbetales for mere end 156 dage inden for et år. Det maksimale antal understøttelsesdage indenfor den 12 måneders periode varierer iøvrigt fra kasse til kasse, men ligger inden for intervallet 90—156 dage. For visse kasser

med udpræget sæsonledighed er endvidere fastsat en øverste grænse for det antal dage, for hvilke der kan ydes understøttelse inden for sæsonledighedsperioden.

For at kunne modtage arbejdsløshedsunderstøttelse skal man som herhjemme have været medlem af forsikringen en vis periode samt have gennemgået en særlig karenstid (de første 6 dage af hver arbejdsløshedsperiode). Det forudsættes videre, at den, der vil oppebære arbejdsløshedsunderstøttelse, er arbejdsduelig samt ufrivillig arbejdsløs. I modsætning til, hvad der gælder her i landet, skal den forsikrede tillige, før forsikringen kan udbetale understøttelse, ansøge om arbejde hos de offentlige arbejdsanvisnings - kontorer og af disse have attestation for, at det ikke har været muligt at anvise pågældende passende arbejde. Denne bestemmelse om, at de offentlige anvisningskontorer i hvert enkelt tilfælde skal efterprøve, om der er virkeligt behov for udbetaling af understøttelse, har ført **til,** at arbejdsløshedskasserne aldrig selv har taget del i arbejdsanvisningen, og at fagforeningerne efterhånden har indstillet deres fra gammel tid praktiserede anvisningsvirksomhed.

Ved afgørelsen af, hvad der må anses for passende arbejde, følger den offentlige anvisning iøvrigt de samme generelle regler, som gælder her i landet, d. v. s. at passende arbejde ikke nødvendigvis er arbejde inden for pågældendes fag eller sædvanlige fagområde eller inden for pågældendes opholdskommune. Den svenske offentlige anvisning synes imidlertid i større omfang end den danske at udnytte disse generelle regler til i praksis at gennemføre anvisning uden for fag og hjemsted. Jfr. iøvrigt ovenfor.

Staten refunderer kasserne en vis del af udgifterne til understøttelse afhængig af ledighedens størrelse og yder tillige et vist tilskud til kassernes administrationsudgifter.

B. NORGE

I. *Sammenfattende betragtninger.*

I Norge findes inden for egentlige håndværksfag som byggefagene og de grafiske fag lignende sædvanemæssigt og organisatorisk fastsatte skranker for den *faglige bevægelighed* som i Danmark, således at egentligt fagarbejde på disse områder i ret vid udstrækning er forbeholdt faglærte svende. I de mere industriprægede fag, specielt metalfagene, er der derimod gennemgående friere overgang mellem de forskellige arbejdsområder end her.

Medens man i de egentlige håndværksfag ved en *faglært arbejder* forstår en lærlingeuddannet svend eller en arbejder, der uden forudgående egentlig faguddannelse har bestået fagets svendeprøve, defineres faglærte i metalfagene og andre industrifag oftest som arbejdere, der *enten* har gennemgået en lærlingeuddannelse *eller* har bestået en fagprøve *eller* har haft beskæftigelse en vis årrække ved faget og derved blevet fuldt kvalificeret i dette.

I årene efter den 2. verdenskrig har der i Norge været praktisk talt *fuld beskæftigelse,* med mangel på adskillige kategorier af faglært arbejdskraft samt på ufaglært arbejdskraft til skovbrug, høstarbejde og forskelligt arbejde i afsides liggende egne. Denne almindelige mangel på arbejdskraft i forbindelse med bestræbelserne for at råde bod på manglende faglige uddannelsesmuligheder i krigsårene har forårsaget forskellige ekstraordinære foranstaltninger, som har udvidet arbejdskraftens faglige og stedlige bevægelighed.

Der er således sket en meget stærk stigning i antallet af arbejdere, der uden at have gennemgået lærlingeuddannelse har bestået svendeprøve i en række håndværksfag. Sam-

tidig er i betydeligt omfang iværksat statsstøttede, kortvarige *opskolingskurser* til oplæring af arbejdskraft inden for næsten alle erhvervsgrene. En del af disse kurser, fortrinsvis inden for industri og håndværk, vil blive indordnet som permanente led i den ordinære faglige uddannelse i fremtiden.

Lærlingeuddannelsen i Norge er i øvrigt i støbeskeen efter vedtagelsen i 1950 af en lov om lærlingeuddannelse inden for håndværk, industri, handel og kontorarbejde, en lov som på mange felter betyder en gennemgribende nyordning, men som enduu (dec 1951) kun er sat i kraft for kontrolbestemmelsernes vedkommende. Forud for den nye lærlingelov findes kun inden for håndværket i byerne (og enkelte landdistrikter) en egentlig, lovreguleret lærlingeuddannelse af lignende art som i Danmark. For industriens vedkommende findes på forskellige områder organisationsmæssige bestemmelser om en praktisk faglig uddannelse, samtidig med at både industri og håndværk omfattes af en lov af 1940 (trådt i kraft 1945) om yrkesskoler.

Ved den nye lærlingelov er inden for alle de nævnte erhvervsgrene lærlingeuddannelsen sat i fast system, tildels efter dansk forbillede, samtidig med at den teoretiske uddannelse er udbygget og sat i nøjere kontakt med den praktiske oplæring. Læretiden må efter den nye lov ikke overstige 4 år, i visse tilfælde 5, og der er fastsat bestemmelser, der giver muligheder for afkortning af den for vedkommende fag fastlagte læretid. Ufaglærte med mindst 25 % længere praksis i et fag end svarende til fagets læretid har adgang til at aflægge svendeprøve og dermed blive anerkendt som faglærte arbejdere.

På det *stedlige* plan er arbejdskraftens bevægelighed dels søgt fremmet gennem rejsetilskud og diæter til arbejdskraft til skovbrug m. v., dels er gennem de offentlige anlægsarbejder samt statens tilskuds- og skattepolitik og byggematerialerestriktioner varetaget hensyn til de vekslende lokale behov for arbejdskraft.

Fagbevægelsens organisationsform er nu helt overvejende industriforbund, således at faglærte og ufaglærte inden for samme erhverv står organiseret i samme forbund. Dette gælder også inden for byggeriet og andre håndværksprægede produktioner.

Den altovervejende del af *arbejdsanvisningen* i Norge er offentlig. Den centrale ledelse af den offentlige arbejdsanvisning forestås af et særligt arbejdsdirektorat og den regionale anvisning af særlige fylkesarbejdskontorer Arbejdsanvisningen i de enkelte kommuner er imidlertid i mange tilfælde overladt til de lokale afdelinger af arbejdsløshedskasserne. Den statslige indflydelse på anvisningen er derfor i praksis ret ringe og næppe større end i Danmark.

II. *Stedlig bevægelighed. respektive lokalisering af erhvervsvirksomheder.*

Under genopbygningen af de krigshærgede nordligste distrikter ydedes *fri rejse* samt visse *diæter* til arbejdere fra andre dele af landet, som fik anvist arbejde i disse områder. På lignende måde ydes der rejsepenge til arbejdere, som får anvist arbejde - uanset hvilket sted i landet — ved *skovbrug* i dettes hugstsæson, d. v. s. i vinterhalvåret. Der ydes herved fri rejse frem til arbejdsstedet, evt. fri hjemrejse samt statstilskud til kokkeløn for fælleshusholdninger i de såkaldte skovstuer. Endvidere bærer staten udgifter til instruktører ved oplæring og vejledning af skovarbejdere.

Gennem materialetildelingen til bygge- og anlægsvirksomhed og gennem skattepolitiken m. v. begunstiger staten sådanne erhvervsvirksomheder, som i overensstemmelse med nationalbudgettet anses for særlig samfundsmæssigt nyttige, hvorved arbejdskraften ledes over på sådanne virksomheder. Samtidig udnyttes statstilskud til erhvervs-

livet gennem *Arbeidsløshetstrygdens Tiltaksfond* fortrinsvis til støtte for industri i områder, som ud fra beskæftigelsesmæssige hensyn har særligt behov for at få vedkommende næringsgren udviklet. Omvendt er i en række tilfælde afslået andragender til anlæg eller udvidelse af virksomheder i egne af landet, hvor tiltaksfonden ikke har anset dette for ønskeligt.

På længere sigt søges erhvervslivets udvikling tilpasset beskæftigelsespolitiske og landsplanmæssige hensyn gennem den i 1948 påbegyndte *områdeplanlægning,* som i hovedtræk består i indgående lokale undersøgelser, baseret på beskrivelse og kortlægning af samtlige områder i landet, med påfølgende udarbejdelse af lokale investeringsplaner for de enkelte erhverv og institutioner med opstilling af en samfundsmæssig prioritetsrække for investeringerne. Områdeplanlægningen tilsigter særlig at give et grundlag for udbygning af næringslivet i underudviklede landsdele — herunder ikke blot af industri og håndværk, men f. eks. også fiskeri og landbrug.

Ud over de foran nævnte generelle foranstaltninger er et særligt *udbygningsprogram for Nordnorge,* med henblik på at skabe balance i det nordnorske næringsliv og arbejdsmarked, under udarbejdelse. Som midler til dette udbygningsprograms gennemførelse agtes dels anvendt offentlige bygge- og anlægsarbejder, dels støtte til private virksomheder og endelig midlertidige særordninger, såsom skattemæssige begunstigelser ved flytninger af virksomheder til Nordnorge og særlige udlånsregler for statsbanker og sparebanker m. v. over for nordnorske virksomheder. Endelig skal oprettes et fond til fremme af næringslivet i Nordnorge gennem topfinanciering af samfundsmæssigt ønskelige anlæg og virksomheder.

Såvel den oven for nævnte tiltaksfond -- der omfatter industri, håndværk, hotelvirksomhed m. v. — som områdeplanlægningens ledelse har i en del tilfælde udøvet *rådgivende* virksomhed over for industrivirksomheder med hensyn til disses placering.

III. *Fagbevægelsens organisationsstruktur og afgrænsningen mellem faglærtes og ufaglærtes arbejdsområder.*

Den norske fagbevægelse er ligesom fagbevægelsen i Danmark og Sverige oprindelig vokset frem i form af rene forbund af faglærte arbejdere. Den omstændighed, at Norges industrialisering og dermed den egentlige industriarbejderklasses opståen og organisering skete senere og hurtigere end i Danmark og Sverige, kom dog bl. a. til at betyde, at de håndværksbetonede faglige traditioner spillede mindre rolle, og nogle fagforbund var fra starten væsentlig mere vidtspændende end de tilsvarende danske og svenske. Efter nogle forgæves forsøg på en øjeblikkelig omlægning af den norske fagbevægelse fra fagforbunds- til industriforbundsstruktur kom dog i 1920'erne en udvikling i denne retning i gang, som efterhånden har ført til, at den norske fagbevægelse nu helt overvejende er baseret på *industriforbund,* omfattende alle faglærte såvel som ufaglærte inden for vedkommende erhvervsgren. Eksempelvis kan nævnes, at industriforbund ikke alene dominerer i den egentlige industri, herunder jern- og metalindustrien, men at f. eks. de forskellige byggearbejdere, faglærte og ufaglærte, står organiseret i et samlet bygningsindustriarbejderforbund, bortset alene fra murere og murer håndlangere, som dog begge står i murerforbundet. For de grafiske fag findes de tilsvarende 3 industriforbund som i Danmark.

Den faglige bevægelighed ligger ret forskelligt inden for de egentlige håndværksfag og de mere industriprægede fag. Man skelner i almindelighed mellem *faglærte* (i bredere forstand end i Danmark, jfr. foran side 147), *specialarbejdere* (oplært til selv-

stændigt og under eget ansvar at udføre begrænsede, mindre fagligt betonede arbejdsfunktioner) og *hjælpearbejdere* (ufaglærte iøvrigt).

For de typiske *håndværksfag* er det mest almindeligt, at det egentlige fagarbejde er *forbeholdt* faglærte arbejdere. Herved forstås imidlertid ikke blot svende, som har gennemgået en lærlingeuddannelse, men tillige arbejdere, der har bestået svendeprøve uden forudgående lærlingeuddannelse. I en vis udstrækning er dette forbehold af visse arbejdsfunktioner direkte eller indirekte fastslået i de kollektive overenskomster. Således indeholder tariffen for murere og stukkatører en udtrykkelig bestemmelse om, at der til fagets almindelige håndværksmæssige arbejde kun må anvendes henholdsvis murere og stukkatører samt lærlinge med lærekontrakt. For blikkenslagernes vedkommende opregner overenskomsten omvendt, hvilke funktioner hjælpearbejdere ved dette fag må udføre, nemlig håndlangerarbejde, transportarbejde, oprydning o. 1. Tilsvarende bestemmelse findes om kvinder og hjælpearbejdere ved bogbinderfaget. Også bog- og avistrykkernes overenskomster har sådanne udtrykkelige faggrænser, idet sættere, maskinsættere og trykkere har bestemte arbejdsområder, som kun faguddannede arbejdere og lærlinge må udføre. Ud over de nævnte fag har de fleste håndværksfag i praksis udformet visse faggrænser, hvorved det egentlige håndværksmæssige arbejde forbeholdes fagets svende og lærlinge. Undtagelse danner dog bl. a. malerfaget, hvor der uden indsigelse fra organisationerne ofte anvendes ufaglærte arbejdere i forbindelse med faget, og skræderfaget, hvor syersker uden svendeprøve udfører en del fagarbejde.

Under mangel på arbejdskraft i årene efter 2. verdenskrig er der kun i ringe grad sket principielle slækkelser af disse faggrænser i håndværksfagene. Men der er — især som følge af et helt utilstrækkeligt antal lærlinge uddannet i krigsårene — sket en meget stærk tilgang af arbejdere, som har *aflagt svendeprøve* på grundlag af mindst 3 års praksis i faget, men *uden forudgående lærlingeuddannelse*. I nogle år efter 1945 har denne tilgang til de faglærte håndværksfags rækker (som i mere begrænset omfang også fandtes før krigen) endog været større end tilgangen af udlærte lærlinge. Denne adgang for ufaglærte til at aflægge svendeprøve findes dog ikke i elektriker- og bogtrykkerfagene. Eksempel på et håndværkspræget fag, hvor der er sket sådan begrænset åbning af faget for ufaglærte *uden* svendeprøve danner bogbinderfaget, hvor ufaglærte kvinder kan beskæftiges ved svendearbejde, når svendene er fuldt beskæftiget, og det drejer sig om uopsætteligt eller kortvarigt arbejde. I enkelte tilfælde er endvidere sket forkortelse af et fags ordinære læretid, f. eks. for bogtrykkere fra 5 til 4 år.

Væsentlig *større bevægelighed* forekommer inden for de *industriprægede fag*. I jern- og metalindustrien er stort set hverken ved overenskomst eller ved sædvane visse arbejdsoperationer ubetinget forbeholdt enkelte kategorier af fagarbejdere, ligesom grænsen mellem faglærte, specialarbejdere og ufaglærte ikke er skarp. Under efterkrigsårenes udtalte mangel på mange kategorier af faglært arbejdskraft er der på en række områder foretaget yderligere slækkelser af de før krigen mest gængse faggrænser.

Den kollektive overenskomst inden for metalindustrien indeholder bestemmelser om praktisk faglig uddannelse af lærlinge til faglærte arbejdere, men åbner tillige adgang for voksne ufaglærte arbejdere til at opnå anerkendelse som fagarbejdere på linie med disse egentlige svende. Hertil kræves, at den pågældende ufaglærte har arbejdet 3 år i faget og er fyldt 22 år, samt at han har opnået sådanne kvalifikationer til arbejdet, at bedriftens leder efter skriftlig henvendelse fra den pågældende finder ham tilstrækkelig kvalificeret til at modtage et fagarbejderbevis (evt. efter aflagt dygtighedsprøve).

Herudover har man søgt at specialisere arbejdet på en sådan måde, at mere afgrænsede fagbetonede arbejdsfunktioner har kunnet overlades til ufaglærte.

Bestræbelser af denne art er aktivt blevet støttet af Norsk Jern- og Metalarbeiderforbund, som organiserer langt størsteparten af denne industris arbejdere.

Fra 1949 er der ligeledes overenskomstmæssigt fastslået adgang til at beskæftige

ufaglært arbejdskraft ved fagarbejde i tilknytning til støberiarbejde. Dette har imidlertid stødt på nogen modstand fra Norsk Støperiarbeiderforbund og dettes medlemmer.

Naturligvis må *produktionstekniske hensyn* på forskellige områder nødvendiggøre noget skarpere faggrænser. Dette er således tilfældet for elektrikernes vedkommende, hvor sikkerhedshensyn på forskellige områder udelukker anvendelse af ufaglært arbejdskraft. I dette fag kan som nævnt ikke bestås svendeprøve uden forudgående lærlingeuddannelse. På kraftværkerne har man dog under mangel på faglært arbejdskraft i en vis udstrækning godkendt en mindre faglig oplæring end normalt, idet de pågældende arbejdere da søges dygtiggjort gennem kurser og praktisk oplæring, og derefter er ligestillet med egentlig faglærte arbejdere.

Inden for minedrift har faglærte og ufaglærte arbejdere i princippet samme ret til at påtage sig enhver arbejdsfunktion, således at faggrænserne på dette område alene bestemmes af arbejdsgivernes ønsker om at anvende tilstrækkeligt kvalificeret arbejdskraft.

IV. *Lærlingeuddannelsen.*

Den faglige uddannelse i Norge har op igennem tiden haft løsere former og været mere uensartet for de forskellige arbejdergrupper end her i landet.

Indtil lærlingeloven af 1950 fuldt ud er sat i kraft, indeholder Håndværksloven af 1913 i forbindelse med Svendeprøveplakaten af 1918 og »Yrkesskoleloven« af 1940 de *gældende lovmæssige bestemmelser om lærlingeuddannelse i Norge.*

Det er således kun for det *egentlige håndværk* (og endda ikke alle håndværksfag), at den hidtil gældende lovgivning har fastlagt en egentlig lærlingeuddannelse. Håndværkslovens område er endvidere begrænset til *bykommunerne* og enkelte »ladesteder« og landkommuner. Inden for disse rammer fastlægger loven en lovbunden lærlingeuddannelse på 3—5 år for unge under 18 år, som antages af håndværksmestre til udførelse af håndværksmæssigt arbejde. Der er bl. a. påbudt skriftlig lærekontrakt og tvungen deltagelse i undervisning på lærlingeskole. Lærlingelønnen er fastsat af organisationerne.

For *industri og handel* m. v. fandtes før den nye lærlingelov *ingen lovregler* om lærlingeuddannelsen. Inden for jern- og metalindustrien, som er langt den største industrigren, havde imidlertid de pågældende organisationer *overenskomstmæssigt* fastlagt visse retningslinier for en praktisk faglig uddannelse af lærlinge i jern- og metalfagene. Også i fag som bogtrykfaget og guldsmedefaget havde organisationerne udviklet fastere oplæringsplaner for lærlingene. På andre områder fandtes ingen faste retningslinier for en lærlingeoplæring.

Den *teoretiske lærlingeuddannelse* sker dels på ½—1-årige (evt. 2-årige) værkstedsskoler, som er forskoler for unge over 14 år *før* læretiden, dels på lærlingeskoler (tekniske aftenskoler), som skal følges af lærlingene *under* læretidens 3—4 år, og dels på ekstraordinære »yrkesoplæringskurser«. De to førstnævnte skoler modtager statstilskud med for tiden 50 %, de ekstraordinære kurser statstilskud og eventuelt tilskud fra arbejdsløshedsfonden. De gældende lovregler om den teoretiske lærlingeuddannelse indeholdes i den foran nævnte yrkesskolelov, der trådte i kraft 1945.

Med vedtagelsen af *lov om lærlinge* i håndværk, industri, handels- og kontorfag af $^{14}/_{7}$ *1950* er på væsentlige punkter sket en ændring af forholdene, således at disse mere nærmer sig forholdene i Danmark. Ved den nye lov, som foreløbig kun er sat i kraft for så vidt angår kontrolbestemmelserne m. v., og som fuldt vil blive sat i kraft, når de fornødne organer er oprettet, etableres en lovbefalet lærlingeuddannelse for de nævnte erhvervsområder, dog kun for købstæderne samt (industri- og håndværksfag) »ladepladser« og visse landkommuner. På en række felter er udformet tilsvarende

regler som i den danske lærlingelovgivning. løvrigt skal fremhæves, at loven kræver skriftlig lærlingekontrakt oprettet for alle ikke-skolepligtige mellem 15 og 20 (evt. 21) år, som antages til at udføre arbejde i fag eller dele af fag, der omfattes af loven. Lærlingene skal følge lærlingeskole eller anden anvist skoleundervisning. Læretiden må ikke overstige 4 år (evt. 5 år), og der kan gives fradrag for gennemgået »yrkesskoleundervisning« før læretiden eller fagoplæring under militærtjeneste.

Lærlingene har mulighed for at gå op til svendeprøve 2 gange. Svendeprøve kan tillige aflægges af voksne ufaglærte med mindst 25 % længere praksis i faget end dettes læretid.

V. *Op- og omskoling.*

Dels på grund af den stigende beskæftigelse efter krigen, og dels på grund af, at et stort antal unge i krigsårene ikke havde haft lejlighed til at gennemgå den almindelige da gældende lærlingeundervisning, er der i efterkrigstiden opstået et stærkt behov for gennemførelse af ekstraordinære uddannelsesforanstaltninger.

Som følge heraf er der siden 1945 oprettet et stort antal *ekstraordinære opskolingskurser* under ledelse af et kursusudvalg under Kirke- og undervisningsdepartementet i nær tilknytning til Yrkesoplæringsrådet. Under kursusudvalget er nedsat sagkyndige underudvalg, for tiden vedrørende oplæring inden for erhvervene fiskeri, landbrug, skovbrug og husholdning. En plankomite har stillet forslag om udbygning og udvidelse af antallet af de ordinære »yrkesskoler«, der nærmest svarer til vore tekniske skoler for håndværk og industri. Det er tanken, at en del af de ekstraordinære kursus skal gå over til at blive faste yrkesskoler.

Den daglige administration af oplæringskurserne varetages af en afdeling af Yrkesoplæringsrådets administration under Kirke- og undervisningsdepartementet. I enkelte kommuner er oplæringskurserne kommunalt organiserede.

Som hovedregel ydes *statstilskud til kurserne* med $^2/_3$ af driftsudgifterne og med 50 % af udgifterne til engangsanskaffelser af maskiner m. v. Der findes dog kurser med op til 100 % statstilskud. Statstilskudet kan udbetales forskudsvis. Derudover kan ydes *stipendier* til vanskeligt stillede elever med højst 200 kr. årlig. En særlig adgang til stipendier har personer, som på grund af krigsdeltagelse ikke har kunnet få lærlingeuddannelse, samt delvis arbejdsføre, som må omskoles til nyt erhverv. Den norske Arbeidsløysetrygda kan yde støtte til elever ved kursus m. v., som har statslig og kommunal støtte.

En opgørelse pr. $^1/_{10}$ 1950 viser et samlet elevantal på ca. 63.000 ved ialt 4.656 ekstraordinære kurser. Ca. 40.000 elever deltog i videreuddannelseskurser, 23.000 i grundoplæringskurser. De mest besøgte kursusarter var kurser for fodermestre (23.700 elever), skovarbejdere (8.700), sømænd (3.800), husgerning (3.900), jern- og metal fag (3.000) og tømrere og bygningssnedkere (2.600 elever).

Kursernes varighed og elevantal pr. kursus andrager:

for:		
håndværk og industri	6—10 mdr.	10—12 elever
byggefagene	fra 2—3 mdr. op til 10 mdr.	10—12 »
husholdnings- og husmoderafløsningskurser	3—5 mdr.	14—18 »
fiskerifag	3—10 mdr.	10—20 »
jordbrug	30 timer (undt.vis op til 7 mdr.)	10—15 »
skovbrug	1 uge	10 »
	5 uger	30—50 »
søfart	2 mdr.	50—90 »

Særlige kurser for delvis arbejdsføre afholdes i bogbinderi, jern- og metalarbejde, finmekanik, snedkerarbejde, radioelektrisk arbejde, møbeltapetsering og skomagerarbejde.

De oplæringskurser, som antages at blive fast led i den ordinære *jaglige uddannelse i fremtiden,* omfatter 40 kurser, gennemgående af ca. 10 måneders varighed og med et samlet elevantal på ca. 8300 og et statstilskud på godt 7 mill. kr.

VI. *Arbejdsanvisning og arbejdsløshedsforsikring.*

a) *Arbejdsanvisning.*

Den altovervejende del af arbejdsanvisningen i Norge er offentlig, dog tildels under arbejdsløshedskassernes medvirken. Den private arbejdsformidling, der endnu drives, skal være afviklet senest i juni 1952.

Den centrale ledelse af arbejdsanvisningen forestås af et særligt arbejdsdirektorat (der i øvrigt varetager en række andre opgaver af arbejdsmarkedspolitisk betydning). Den regionale ledelse af arbejdsanvisningen varetages af særlige »fylkesarbeidskontorer«, hvoraf der som hovedregel findes et i hvert fylke (fylke svarer nærmest til det danske amt, men der er i øvrigt store forskelle mellem disse to former for administrative enheder). Den offentlige arbejdsanvisning er repræsenteret i hver af landets enkelte kommuner. I nogle kommuner — men det er kun et mindretal -- er oprettet særlige anvisningskontorer, som i enkelte tilfælde er fælles for flere kommuner; i enkelte andre kommuner, hvor anvisningsarbejdet er af mindre omfang, har dette kunnet overdrages en enkeltperson, som regel som bibeskæftigelse. I langt de fleste kommuner fungerer imidlertid forretningsføreren i den lokale afdeling af arbejdsløshedskassen automatisk som leder af anvisningen.

Anvisningen af arbejde til sømænd varetages af særlige sømandskontorer, som er rent statslige.

Jævnsides med almindelig formidling af kontakt mellem arbejdere, der søger arbejde, og arbejdsgivere, der har behov for arbejdskraft, lægges i Norge stor vægt på. at arbejdsanvisningen som led i den almindelige arbejdsmarkedspolitik skal bidrage til en samfundsmæssigt rigtig balance mellem udbud af og efterspørgsel efter arbejdskraft ved at fremme arbejdskraftens mobilitet og stimulere tilgangen af arbejdskraft til samfundsmæssigt vigtige erhvervsgrupper og områder, hvor der er mangel på arbejdskraft.

Arbejdsanvisningen er baseret på frivillighed. Der er dog pålagt arbejdsgivere inden for erhvervsgrene, hvor arbejderne som regel er underkastet tvungen arbejdsløshedsforsikring, pligt til at indsende meddelelse om ledige pladser til arbejdsanvisningen i kommunen; det står imidlertid arbejdsgiveren frit for at fremskaffe den ønskede arbejdskraft ad anden vej end gennem den offentlige arbejdsanvisning, f. eks. gennem avertering; kun hvis anvisningen anmodes om at anvise arbejdskraft, skal den ledige plads afmeldes, når den besættes. Der er endvidere pligt for arbejdsgiverne til 14 dage forud at varsle driftsindskrænkning eller -standsning, der vil føre til afskedigelse af mindst 10 mand inden for en måned. Arbejderne har pligt til at rette henvendelse til arbejdsanvisningen om anvisning af arbejde, såfremt de er ledige og under ledighedsperioden ønsker at oppebære understøttelse.

Ved anvisning af arbejde lægger arbejdsanvisningen hovedvægten på arbejdssøgerens kvalifikation, personlige egenskaber og eventuelle ønsker; det er principielt uden betydning for rækkefølgen i anvisningen, om arbejdssøgeren har arbejde eller er ledig, hvor lang hans beskæftigelsesperiode har været, om han har bopæl i kommunen, oppebærer understøttelse o. s. fr.

Antallet af ledige pladser, der er blevet besat ved hjælp af den offentlige arbejds-

anvisning, har i efterkrigsårene vist ret stærk stigning. Anvisningsvirksomheden varierer betydeligt i omfang fra erhverv til erhverv. Det største antal anvisninger findes inden **for** søfarten (hvor der i realiteten er tvungen anvisning gennem de særlige søfartskontorer), jord- og skovbrug, bygge- og anlægsvirksomhed (anvisningstallene er præget af, at det offentlige har måttet iværksætte særlige foranstaltninger for at tilføre disse to erhvervsgrupper den fornødne arbejdskraft) samt husarbejde og rengøring. Anvisningstallene for industrien tyder på, at kontakten med denne erhvervsgruppe, der beskæftiger det største antal arbejdere, endnu er ret svag.

b) *Arbejdsløshedsforsikring.*

Arbejdsløshedsforsikringen i Norge er tvungen, d. v. s. alle personer, der opfylder nærmere i loven angivne betingelser, har pligt til at lade sig indmelde i arbejdsløshedsforsikringen.

Den tvungne arbejdsløshedsforsikring indførtes ved lov den 24. juni 1938, der efter krigen (i 1946 og 1949) er blevef underkastet forskellige ændringer. Pligt til at melde sig ind i arbejdsløshedsforsikringen har enhver arbejder og funktionær, der er pligtig at lade sig sygeforsikre, d. v. s. enhver, som står i et arbejds- og tjenesteforhold af en varighed på mere end 6 dage, forudsat at pågældendes årsindtægt ikke overstiger 15.000 kr. Fra forsikringspligten er undtaget en række nærmere angivne grupper, herunder bl. a. hjemmeværende børn og slægtninge inden for landbruget, arbejdere beskæftiget ved rensdyravl, ved fangst og fiskeri, ved husligt arbejde og ved hjemmearbejde.

Arbejdsløshedsunderstøttelsen er opdelt i et grundbeløb, hvis størrelse afhænger af den enkelte forsikringstagers årsindtægt, og et forsørgertillæg. Grundbeløbet varierer efter årsindtægtens størrelse fra 2 kr. til 6 kr. pr. dag; forsørgertillæget udgør 0,67 kr. pr. dag for forsørget ægtefælle og hvert forsørget barn. Den samlede understøttelse (kaldet dagpenge) varierer således, men kun i grove træk, med den forsikredes individuelle indtægt.

Grundbeløb og forsørgertillæg må ikke tilsammen overstige 9 kr. pr. dag eller 90 % af pågældendes arbejdsindtægt. Der udbetales ikke understøttelse i de første 6 dage af hver arbejdsløshedsperiode (arbejde på indtil 12 dages varighed medfører ingen afbrydelse af arbejdsløshedsperioden).

Foruden dagpenge yder arbejdsløshedsforsikringen flytte- og rejsehjælp samt den forsikredes og arbejdsgiverens del af præmien til sygeforsikringen.

Loven åbner endvidere adgang for forsikringen til i stedet for understøttelse at give tilskud til faglig oplæring, når der er ringe udsigt til, at den forsikrede kan få varig og passende beskæftigelse inden for sit fag, og det er sandsynligt, at oplæring kan fremme den pågældendes beskæftigelsesmuligheder. Der kan under lignende forudsætninger ydes hjælp til fremskaffelse af nye beskæftigelsesmuligheder for forsikrede, der på grund af sygdom, invaliditet, alder og lignende årsager er kommet ud af arbejde.

C. STORBRITANNIEN

I. *Sammenfattende betragtninger.*

I England findes på de fleste områder lignende organisatoriske og traditionelt betingede *faggrænser* og dermed begrænsninger af arbejdskraftens teknisk mulige faglige bevægelighed som i Danmark. Dog har de seneste års meget høje beskæftigelse — på

de fleste områder har der i årene efter 2. verdenskrig været *fuld beskæftigelse* og mangel på mange kategorier af faglært og ufaglært arbejdskraft — givet anledning til vidtgående *ekstraordinære forholdsregler til forøgelse af bevægeligheden,* især i form af omskolings- og oplæringskurser i forbindelse med dilution agreements, som giver udvidet adgang til beskæftigelse af ufaglærte.

Fagbevægelsens organisationsformer har lignende træk som i Danmark, idet særlige fagforbund af arbejdsmænd o. 1. samt egentlige fagforbund af faglærte dækker størstedelen af arbejdsmarkedet, samtidig med, at der dog findes adskillige store industriforbund, som bl. a. dominerer i metalindustrien. De organisatoriske skranker kendes ikke blot i forholdet mellem faglærte i rene fagforbund og udenforstående arbejdere, men også inden for en række af industriforbundene.

Lærlingeuddannelsen i Storbritannien er af gammel dato, men har ikke været underlagt en egentlig lærlingelovgivning. Helt frem til 1945 har dens udformning været *overladt til de enkelte erhvervs arbejdsgivere og arbejdere.* Dette i forbindelse med industriens stigende mekanisering bevirkede dels en stadig tilbagegang i lærlingeuddannelsens omfang og betydning, dels førte det til, at lærlingeuddannelsen ikke fik så faste former som her i landet. Først efter 2. verdenskrig er en på frivilligt grundlag gennemført *genoplivelse og systematisering af lærlingeuddannelsen* ved at ændre dette billede. Karakteristisk for den engelske lærlingeuddannelse før 1945 var dens lang varighed, normalt 5—6 år, for mange fag endog op til 7 år, samt at den rent praktiske tilegnelse af færdigheder ved selve arbejdet hos læremesteren var helt dominerende, mens systematisk instruktion og teoretisk undervisning spillede ringe rolle. Gennem de nye National Apprenticeship Schemes er i en række fag lærlingetiden forkortet, den praktiske oplæring på arbejdspladserne sat i system og en teoretisk undervisning på dag- og aftenskoler udbygget.

I sammenhæng med den ringe rolle, den egentlige undervisning har spillet i engelsk lærlingeuddannelse frem til de seneste år, må det ses, at *faglærte* arbejdere ofte defineres som arbejdere, der *enten* har gennemgået en lærlingeuddannelse *eller* har bevis for en vis årrækkes uafbrudt beskæftigelse ved det pågældende fag, således at de er blevet fuldt kvalificerede i faget.

Efter 2. verdenskrig er udviklet en *omfattende statslig omskoling og opskoling af arbejdere på kortere tid til næsten alle beskæftigelser.* Hovedformålet var at hjælpe demobiliserede soldater og særlig krigsinvalider og andre erhvervshæmmede hurtigt ind i egnet erhverv; men samtidig søgte regeringen at fremme tilgangen til nationalt vigtige industrier og erhverv, hvis ekspansion bremsedes af mangel på arbejdskraft. De midlertidige oplæringsforanstaltninger af denne art er nu under omlægning til tilsvarende foranstaltninger af permanent karakter.

Arbejdskraftens *stedlige* bevægelighed søges fremmet ved en række statslige tilskud i tilfælde, hvor anvist arbejde nødvendiggør rejser, flytninger og dobbelt husførelse m. v. for de pågældende arbejdere. Samtidig er *omfattende industrilokaliseringsforanstaltninger* et væsentligt led i den britiske beskæftigelses- og byplanpolitik i de senere år med henblik på at stimulere udviklingen af produktion og beskæftigelse i de områder i Storbritannien (Development Areas), der i 1920 erne og 1930 erne prægedes af særlig stor arbejdsløshed.

Arbejdsanvisningen i England varetages helt overvejende af offentlige arbejdsanvisningskontorer gennem et net af lokale kontorer, der har indgående kontakt med arbejdsmarkedet, bl. a. fordi de tillige forestår udbetalingen af arbejdsløshedsunderstøttelserne under National Insurance Act 1946. Under krigen og i en periode 1947—50 var arbejdsanvisningen i et vist omfang tvungen for de anviste; men den er nu påny baseret på frivillighed, selv om der fra det offentliges side udfoldes store bestræbelser på at skaffe arbejdskraft til de erhvervsgrene, der ud fra samfundsmæssige synspunkter anses

for de vigtigste. Ved siden af den almindelige arbejdsanvisning findes et vidt udbygget system af *erhvervsvejledning for ungdommen* gennem den 1948 oprettede Youth Employment Service.

II. *Stedlig bevægelighed resepektive lokalisering af erhvervsvirksomheder.*

For arbejdere, der har fået anvist arbejde langt fra deres hidtidige bopæl, findes en række bestemmelser om *statstilskud til rejser og flytning m. v.* Statens støtte i så henseende er begrænset til 3 kategorier af arbejdere: 1) arbejdere, som er uundværlige (key workers) ved oprettelsen af nye industrier i visse egne, specielt development areas; der kan her eventuelt ydes tilskud til allerede beskæftigede arbejdere, 2) arbejdsløse demobiliserede, 3) arbejdsløse bosat i områder, hvor de har dårlige beskæftigelsesmuligheder. Under nærmere forudsætninger, herunder at Ministry of Labour's lokale kontor har godkendt overflytningen, og at det drejer sig om en permanent flytning ud over daglig rejsedistance kan staten yde den pågældende arbejder fri rejse til det nye arbejdssted, et fast bosættelsestilskud på 24 s. 6 d. samt dækning af rejseudgifter hjem i visse nødssituationer. For gifte arbejdere og andre forsørgere kan der yderligere ydes tilskud (24 s. 6 d. pr. uge) til dækning af udgifter ved midlertidig dobbelt husførelse, ved uafviklede forpligtelser på den tidligere bopæl (højst forannævnte beløb ugentlig) samt til flytteudgifter og til familiens rejse til bosættelse i det nye område. Endelig kan under særlige omstændigheder ansøges om statslig hjælp ved hjemvenden efter en overflytning.

Samtidig med, at der således findes ret vidtgående støtteforanstaltninger til fremme af arbejdskraftens stedlige bevægelighed, har den britiske beskæftigelsespolitik siden 1930'erne lagt meget stor vægt på at fremme udviklingen af produktion og beskæftigelse i de tidligere særlig depressionsprægede egne af landet, hvor konjunkturfølsom minedrift og sværindustri er dominerende. Denne politik er ført gennem *stadig mere vidtrækkende industrilokaliserings-foranstaltninger* inden for disse *Development Areas*, bl. a. gennem statskøb af industribyggegrunde og forladte bygninger, statstilskud og -lån til anlægsarbejder og industribyggeri, statsopførelse og -udlejning af værksteds- og industrihuse, senest i henhold til Distribution of Industry Act 1945. Således søges i vidt omfang den lokale erhvervsudvikling tilpasset det givne arbejdsudbud samtidig med, at erhvervslivet i disse områder gennem placering af lettere industri m. v. søges gjort mindre ensidigt. Også den for hele landet gældende almindelige investeringskontrol i henhold til ovennævnte lov og byplanlovgivningen (Town and Country Planning Act 1947) arbejder bl. a. med henblik på at skabe en harmonisk tilpasning mellem arbejdsudbud og -efterspørgsel.

III. *Fagbevægelsens organisationsstruktur og afgrænsningen melleni faglærtes og ufaglærtes arbejdsområder.*

Fagbevægelsen i Storbritannien er af gammel dato og er vokset frem af de praktiske forhold uden systematisk påvirkning fra teorier om henholdsvis fagforbunds- eller industriforbunds-system. De største fagforbund er dels 3 store forbund af ufaglærte for henholdsvis »transport and general workers«, »general and municipal workers« og ufaglærte inden for handel m. v., dels 3 store industriforbund (for metalindustri, minearbejdere og jernbanefolk). Derudover findes et stort antalt fagforbund af udelukkende faglærte, herunder især en række byggefag, metalfag og grafiske fag; en del af disse organisationer er dog små, og mange er lokalt afgrænsede. Endvidere et mindre antal forbund af overvejende industriforbundstype, omfattende faglærte og ufaglærte inden

for en industri eller en gren heraf, bl. a. indenfor tekstil- og metalindustri, og nogle forbund af ufaglærte eller dermed nærmest beslægtede i en afgrænset erhvervsgren. Endelig findes nogle større forbund af offentligt ansatte arbejdere og funktionærer. Bortset fra minedrift, metalindustri og jernbanedrift er *fagforbundstypen* (incl. rene forbund af arbejdsmænd o. 1.) som helhed taget den almindeligste.

Såvel inden for erhvervsområder dækket af rene fagforbund som inden for industriforbund findes betydelige arbejdsområder, der er *forbeholdt* en eller flere grupper af *faglærte arbejdere.* Dette gælder især en række metalindustrier, således skibsværfter og elektrisk industri, samt byggeri, grafisk industri og tildels tekstil- og beklædningsindustri. Faggrænserne kan være overenskomstmæssigt fastslået eller sædvanemæssigt udviklet uden egentlig aftale. Ofte forstås imidlertid ved en faglært arbejder (»journeyman«, »skilled worker«) en til det pågældende arbejde fuldt kvalificeret, voksen arbejder, der *enten* har fuldført en lærlingeuddannelse *eller* har bevis for mindst (f. eks.) 5 års stort set uafbrudt arbejde ved faget, således at han derved er blevet fuldt kvalificeret i faget.

Enkelte industrigrene, f. eks. den elektriske industris, overenskomster indeholder nøjere specifikation af, hvilke arbejdsfunktioner der hører under givne fag, eller hvilke krav til uddannelse, evner og erfaring der kan stilles til arbejdere, som lønnes efter en given tarif.

De vigtigste faggrupper, som ved overenskomst eller ifølge sædvane har forbeholdt sig visse arbejdsfunktioner, er: de grafiske fag, nogle byggefag, elektrikere, enkelte metal- og tekstilfag samt bagere.

Som en mellemgruppe mellem faglærte og ufaglærte arbejdere star *semi-skilled,* der ikke er kvalificerede inden for alle grene af et fag, men som kan beskæftiges inden for en enkelt gren af et fagligt arbejdsområde uden specielt opsyn. For disse arbejdere er ofte overenskomstmæssigt fastsat lønninger, der ligger mellem faglærtes og ufaglærtes.

Under den mangel på faglært arbejdskraft, som opstod under 2. verdenskrig og er fortsat under efterkrigsårenes tuld-beskæftigelses politik, er der på en del punkter *foretaget slækkelser af de almindeligt gældende faggrænser* for på kort sigt at forøge arbejdskraftens faglige bevægelighed.

For at understøtte en almindelig faglig skoling af industriens arbejdskraft har beskæftigede arbejdere kunnet gennemgå korte kurser på arbejdsstedet eller i et training center (jfr. neden for under V) med henblik på *specialuddannelse* til et bestemt arbejde. Denne videreuddannelse af faglærte såvel som af ufaglærte betegnes som *up-grading* og åbner visse udvidede muligheder for beskæftigelse af ufaglærte og semi-skilled. Dette betragtes nu som en normal udvikling inden for adskillig industriel beskæftigelse.

På en række områder er organiseret *kortvarig optræning af semi-skilled til udførelse af fagbetonet arbejde* i tilfælde, hvor faglært arbejdskraft ikke kan skaffes. På denne måde har bl. a. været åbnet adgang for semi-skilled til murerfaget, en lang række metalfag og elektrikerfaget. For murerfagets vedkommende skal erfaringerne herved ikke have været så gode.

Det vigtigste skridt i retning af slækkelse af faglige skranker er imidlertid de af arbejdsmarkedets organisationer indgåede, såkaldte *Dilution Agreements* (dilution = opspædning), gennem hvilke der er skabt udvidet faglig bevægelighed ad 3 veje: 1) beskæftigelse af andre mandlige arbejdere end faglærte ved arbejde hidtil udført af disse, 2) beskæftigelse af semi-skilled og ufaglærte til arbejde i fællesskab med eller under ledelse af faglærte arbejdere samt til mindre fagligt betonet arbejde, der udføres i tilknytning til egentligt fagligt arbejde, 3) beskæftigelse af kvinder ved arbejde hidtil udført af mænd. I alle 3 tilfælde har de pågældende forud gennemgået et *optrænings-kursus på ca. 6 maneder.* Slækkelse af faglærte arbejderes eneret til visse arbejdsfunk-

tioner gennem dilution-overenskomster er i hvert tilfælde betinget af de pågældende arbejderes tilslutning gennem deres tillidsmænd samt af en registrering.

Rammen for disse dilution-overenskomster, hvorved faglærte grupper giver afkald på den eneret, de hidtil gennem overenskomst eller sædvane havde haft på en række kvalificerede arbejdsoperationer, er et *tilsagn fra fagforbundene i 1940 over for regeringen om at slække faggrænserne* i tilfælde, hvor de ville virke hæmmende på opnåelsen af *maksimal produktion.* Regeringen gav omvendt tilsagn om, at faggrænserne efter krigen påny ville blive etableret. Ved frivillige aftaler med regeringen har fagforbundene imidlertid akcepteret stadige udskydelser af faggrænsernes genetablering, senest uden noget fastslagt tidspunkt herfor. Trades Union Congress har ydermere opfordret en række fagforbund, som stadig har holdt faggrænserne i hævd, til at give afkald herpå til fremme for produktiviteten og har anmodet andre forbund om at overveje, hvilke yderligere modifikationer end de hidtil gjorte, der kunne være anledning til at indrømme i produktivitetens interesse.

Dilution-overenskomsterne er bibeholdt efter krigen i en række industrier, specielt inden for jern- og metalindustrien, hvor langt størsteparten af de oprykkede er beskæftiget. At den derved udvidede adgang til beskæftigelse af ufaglærte m. v. dog principielt er af midlertidig karakter, understreges af, at eksempelvis de faglærte inden for Amalgamated Engineering Union (jern- og metalindustri) har taget forbehold om forlods afskedigelse af således oprykkede arbejdere (dilutees) i tilfælde af indskrænkninger. Den gode beskæftigelsessituation har dog hidtil givet dette forbehold mindre praktisk betydning.

Dilutees skal i metalindustrien almindeligvis *aflønnes* som de arbejdere, hvis normale arbejde de udfører. I byggefagene er dilutees i en overgangsperiode efter oplæringen på op til 2 år midlertidige medlemmer af vedkommende fagforbund og aflønnes da med 85 %, stigende til 95 % af fuld faglært løn. Efter endt overgangsperiode modtager de fuld faglært løn og har samme rettigheder som fagets faglærte svende.

IV. *Lærlingeuddannelsen.*

Lærlingeuddannelsen i Storbritannien er af gammel dato, men har været overladt til arbejdernes og arbejdsgivernes egen tilrettelæggelse uden udformning af nogen egentlig lærlingelovgivning.

I løbet af de sidste årtier før den 2. verdenskrig *afsvækkedes lærlingeuddannelsen gradvis;* de i forvejen mindre faste regler slækkedes yderligere, og lærlingetallet var i stadig tilbagegang. Dette skyldtes bl. a. den stigende mekanisering i forbindelse med manglende offentlig interesse for spørgsmålet. Denne udvikling førte i stigende grad dels til, at langt størstedelen af ungdommen ikke fik nogen faglig uddannelse og ofte efter en kortere tids arbejde blev arbejdsløs, dels til mangel på faguddannet special - arbej dskraft. Dette sidste mærkedes kraftigt under den 2. verdenskrig, og det gav stødet til en *genoplivelse og udbygning* af den britiske lærlingeuddannelse. 1942 nedsattes en Joint Consultative Committee af arbejder- og arbejdsgiverrepræsentanter, som i samarbejde med regeringen fremsatte forslag i en betænkning 1945 om at sætte lærlingeuddannelsen i system efter *National Apprenticeship Schemes* for hvert fag med visse generelle hovedlinier, men fremdeles på frivilligt grundlag uden særlig lovgivning.

Lærlingeuddannelsen havde efterhånden udviklet sig til, at den rent praktiske tilegnelse af færdigheder ved selve arbejdet var blevet helt dominerende — ofte blot under en mundtlig aftale og uden ensartede principper i de forskellige erhverv og virksomheder, mens systematisk og teoretisk instruktion og egentlig undervisning ingen eller næsten ingen rolle spillede. Samtidig var læretiden ret lang, almindeligvis 5 år,

i nogle fag op til 7 år. Lærlingelønnen steg normalt gennem læretiden fra ca. $1/8$ af svendelønnen for 16-årige til ca. ½ for lærlinge over 20 år.

Efter de nye standardregler, som efterhånden frivilligt er tiltrådt af og dermed blevet gældende for en lang række erhvervsgrene, skelnes nøje mellem såkaldt »learnership«, som er hovedsagelig praktisk opøvning eller oplæring uden lærekontrakt i fag, som ikke kræver megen fagkundskab, og »apprenticeship«, som er egentlig lærlingeuddannelse på offentlig registreret lærekontrakt indgået mellem lærlingen, arbejdsgiveren, lærlingens værge og eventuelt det lokale lærlingeudvalg. Den egentlige lærlingeuddannelse skal normalt vare 3—5 år og indbefatte skoleundervisning på dag- og aftenskoler. Der afsluttes ikke med svendeprøve, men gives påtegning på lærekontrakten. Lærlingelønnen er i kontrakten fastlagt efter en gennem læretiden stigende skala fra $1/4$ til $3/4$ af svendelønnen. De sociale beskyttelsesregler o. 1. ligger ret nær op ad de danske.

På nogle områder, således i de for maskinindustrien udformede regler, er givet indgående retningslinier for, ved hvilke arter af arbejde lærlingen skal beskæftiges i læretidens forskellige faser.

Ved siden af tekniske aftenskoler (og i mindre omfang dagskoler, bl. a. som forskoler *før* lærlingeuddannelsen) findes forskellige fortsættelseskurser o. 1. (oftest aftenskoler) til frivillig, supplerende uddannelse. I almindelighed anses den teoretiske undervisning dog som helhed for helt utilstrækkeligt udviklet.

Den praktiske oplæring finder ligesom her i landet fortrinsvis sted på små, håndværksprægede virksomheder.

Medens staten ikke griber direkte regulerende ind over for lærlingeuddannelsen, eider etableret en omfattende statslig *erhvervsvejledning for unge,* bl. a. gennem den ved Employment and Training Act 1948 oprettede Youth Employment Service.

V. *Op- og omskoling.*

Siden 1945 har der i England været 2 systemer af offentlige eller offentligt støttede kurser, dels for *delvis arbejdsføre,* specielt krigsinvalider, og dels *for fuldt arbejdsføre;* disse sidste med særlig henblik på personer, hvis uddannelse blev afbrudt af krigen. Disse 2 såkaldte *Resettlement Vocational Training Schemes* har haft til hovedopgave at skaffe de pågældende ind i det for dem bedst passende arbejde og har først i anden række tilstræbt at dække efterspørgslen efter særlig knap arbejdskraft. Siden 1945 er ca. 95.000 således kursusuddannede gået ind i erhvervsmæssig beskæftigelse, størsteparten inden for byggeri m. v.

Disse opskolingskurser er nu for de fuldt arbejdsføres vedkommende *gradvis ved at blive afløst af tilsvarende permanente training schemes,* hvor hovedopgaven er at uddanne ufaglærte til fagarbejde inden for underbemandede erhverv af national betydning. Pr. januar 1951 var sådanne permanente kurser endnu kun igangsat inden for landbrug og havebrug, men planer var udarbejdet for 16 andre erhvervsgrene. De permanente kurser tilrettelægges på lignende måde som de hidtidige opskolingskurser.

Det engelske Vocational Training Scheme for fuldt arbejdsføre omfatter statslige eller statsligt støttede oplæringskurser, 1 første række for arbejdsløse, men med hjemmel i Employment and Training Act af 1948 i visse tilfælde også for arbejdere, der allerede har beskæftigelse. Oplæringen har fundet sted dels i særlige statslige træningscentre (i begyndelsen drejede det sig om betydelige antal demobiliserede, som på denne måde fik en kortvarig uddannelse), dels i tekniske skoler, handelshøjskoler o. 1. samt hos private arbejdsgivere.

Oplæringen sker i en lang række fag, hvortil særlig faguddannelse kræves. Særlig har mange været oplært til forskelligt fagarbejde i forbindelse med byggeri, således til

opmuring, pudsning, tømrerarbejde, husmaling, rørlæggerarbejde. I nogle tilfælde tilendebringes såvel den teoretiske som den praktiske oplæring i selve omskolingskurset; i andre tilfælde afsluttes oplæringen med en praktisk optræning hos en privat arbejdsgiver; i atter andre tilfælde kan hele oplæringen foregå hos en privat arbejdsgiver. Efter tilfredsstillende afslutning af et statsligt oplæringskursus modtager den pågældende et afgangsbevis.

Staten har dels oprettet og drevet kurser uden udgift for deltagerne, dels ydet tilskud til sådanne kurser oprettet på privat basis. *Statstil skudet* kan efter de nærmere omstændigheder have form af 1) tilskud til dækning af kursets udgifter, 2) elevunderstøttelser, dels til almindeligt underhold, dels til evt. udgifter til midlertidig bolig på arbejdsstedet og dels til rejseudgifter til kursusstedet, 3) garanti for en mindsteløn til arbejderen under oplæring hos privat arbejdsgiver, idet staten om fornødent supplerer den løn, arbejdsgiveren ud fra almindelige principper kan betale; 4) endvidere garanterer staten arbejdsgivere, som antager arbejdere til oplæring under vocational training systemet, mod tab som følge heraf. Dette sker på den måde, at staten i begyndelsesstadiet under oplæringen betaler understøttelse til arbejderen ligesom under oplæring i træningslejre m. v., og arbejdsgiveren betaler en afgift til staten, udmålt efter den produktive værdi af elevens arbejde. Under den sidste del af oplæringen betaler arbejdsgiveren eleven almindelig løn og modtager en refusion fra staten, beregnet under hensyn til oplæringens bekostelighed for arbejdsgiveren.

Statstilskud til den oplærte eller til vedkommende arbejdsgiver er normalt betinget bl. a. af, at uddannelsen er på mindst 3 måneders varighed.

Ved siden af disse opskolingskurser findes bl. a. de meget udbredte 10 timers TWI-kurser (Training Within Industry) i rationel arbejdsledelse og arbejdsorganisation m. v. for arbejdsledere, formænd o. 1.

Ved siden af den offentlige vocational training finder på adskillige områder en optræning sted på *de pågældende erhvervs eget initiativ og egen bekostning.* I jern- og stålindustrien har arbejdsgiverne (før stålindustriens nationalisering) iværksat egne oplæringsforanstaltninger uden statsstøtte (statsstøtte ydes dog til oplæring af erhvervshæmmede) ligesom arbejdsgivere i bl. a. den keramiske industri, maskinindustrien og den optiske industri på egen bekostning afholder oplæringskurser for voksne arbejdere. Den nationaliserede kulmineindustri har overtaget driften af det særlige opskolingssystem til kulminearbejde, som staten drev på dette område siden 1943.

De forskellige omskolingskurser m. v. administreres for størstedelen af et Training Department under Ministry of Labour and National Service i samarbejde med arbejdernes og arbejdsgivernes organisationer.

VI. *Arbejdsanvisning og arbejdsløshedsforsikring.*

a) *Arbejdsanvisning.*

Langt den største del af arbejdsanvisningen i England varetages af *offentlige organer;* disse er rent *statslige* Hovedparten af de private arbejdsanvisningskontorer tilhører fagorganisationerne.

Arbejdsanvisningen sorterer under arbejdsministeriet (Ministry of Labour and National Service). Dettes virksomhed er ret stærkt decentraliseret, idet der under hovedkontoret i London, der fastlægger de generelle retningslinier for ministeriets administration, er oprettet ialt 11 regionale eller lokale kontorer, der varetager administrationen inden for hvert sit område. I hvert af disse områdekontorer findes en afdeling, der har overopsyn med arbejdsanvisningsvirksomheden inden for området, der varetages af dertil oprettede anvisningskontorer, hvis antal og størrelse varierer fra område til område; der findes for øjeblikket ca. 1200 anvisningskontorer jævnt fordelt over

hele landet. De enkelte anvisningskontorer har 'i flere tilfælde oprettet filialkontorer eller lokale tilmeldingssteder.

Principielt fastholdes, at det er anvisningskontorernes opgave at *supplere* den omsætning på arbejdsmarkedet, der kommer i stand ved *direkte* kontakt mellem arbejdsgiverne og de enkelte arbejdere, samt at kontorerne herved skal have for øje, *dels* at skaffe arbejdsgiverne den til det enkelte job bedst egnede arbejder, *dels* at finde det arbejde til den enkelte arbejder, som passer bedst til hans evner og ønsker. Både under og efter krigen har man imidlertid været nødsaget til i vidt omfang at fravige denne principielle retningslinie. *Krigen* stillede så store krav til bevægeligheden på arbejdsmarkedet, at en tvangsdirigering af arbejdskraften blev nødvendig. Arbejdsministeren havde således beføjelse til *at henvise en hvilken som helst person til en hvilken som helst beskæftigelse* til den for arbejdet gældende løn; denne beføjelse blev udnyttet til at presse antallet af personer beskæftiget ved produktion af civile fornødenheder ned til det strengt nødvendige minimum. De fleste af krigstidens mange kontrolforanstaltninger blev ophævet i løbet af 1945 og 1946. Efter tilendebringelsen af omstillingen fra krigstids- til fredstidsproduktionen opstod imidlertid meget hurtigt en følelig mangel på arbejdskraft inden for vigtige produktionsområder, og da det på grund af stigende betalingsvanskeligheder over for udlandet viste sig bydende nødvendigt at sikre navnlig eksportindustrierne den fornødne arbejdskraft indførtes i oktober 1947 nye kontrolbestemmelser. Ifølge disse bestemmelser måtte mænd mellem 18 og 50 år og kvinder mellem 18 og 40 år *alene søge* beskæftigelse og arbejdsgiverne *alene antage* sådanne arbejdere *gennem de offentlige anvisningskontorer*. En væsentlig del af omsætningen på arbejdsmarkedet blev således dirigeret over anvisningskontorerne. Dette forhold var formentlig af lige så stor betydning for sikringen af den fra produktionsmæssige synspunkter mest hensigtsmæssige fordeling af arbejdskraften over de enkelte industrigrene og virksomheder som supplerende bestemmelser om, at det kunne pabydes arbejdere at overtage specielle stillinger, idet det i vidt omfang lykkedes anvisningskontorerne at *overtale* de arbejdssøgende arbejdere til *frivilligt* at overtage arbejde, som man fra samfundsøkonomisk synspunkt måtte tillægge størst betydning.

Kontrolordningen fortsatte med at være i kraft indtil marts 1950. Efter dette tidspunkt er antallet af ansættelser, som formidles af anvisningskontorerne, faldet væsentligt. Da der stadig forefindes en betydelig mangel på arbejdskraft, ofrer anvisningskontorerne fremdeles store anstrengelser på at få arbejderne, der henvender sig til kontorerne, til frivilligt at overtage arbejde i de industrigrene eller virksomheder, som det offentlige mener bør have prioritet ved tildeling af arbejdskraft.

Den offentlige arbejdsanvisning har både under og efter krigen ydet et meget effektivt bidrag til sikringen af den fordeling af arbejdskraften på erhverv, virksomheder og lokale områder, som forholdene til enhver tid stillede krav om. Når man ikke helt har kunnet tilvejebringe den fordeling af arbejdskraften, som giver størst mulig produktion og eksport, kan man næppe laste anvisningen herfor, idet psykologiske faktorer, boligforhold, manglende uddannelse og kvalifikationer samt sædvane og praksis på arbejdsmarkedet lægger store hindringer i vejen for en omflytning af arbejdskraften — såvel i det faglige som i det stedlige plan — af det omfang, som krigs- og efterkrigstidens forhold gjorde det nødvendigt at søge gennemført.

b) *Arbejdsløshedsforsikring.*

Arbejdsløshedsforsikringen er i England indbygget i en samlet national forsikringsordning *(National Insurance Act 1946)*. Forsikringen omfatter *alle* personer mellem 15 og 65 år (for så vidt angår kvinder dog 15 og 60 år).

Arbejdsløshedsunderstøttelse kan dog kun udbetales til sådanne forsikrede, der normalt beskæftiges i andres tjeneste (de ikke selvstændigt beskæftigede).

Administrationen af forsikringsordningen er underlagt et særligt ministerium, men udbetalingen af arbejdsløshedsunderstøttelsen forestås af *arbejdsanvisningskontorerne,* der tillige påser, at betingelserne for oppebæring af understøttelse er til stede. Enhver, der ønsker at modtage arbejdsløshedsunderstøttelse, må således rette henvendelse til anvisningskontorerne. Disse får derved automatisk kontakt med praktisk taget samtlige ledige arbejdere. Den arbejdsløse er forpligtet til at tage det passende arbejde, der tilbydes ham, og må være villig til at underkaste sig oplæring, hvis det findes nødvendigt. Passende arbejde vil altid ligge inden for en rimelig afstand fra hjemmet, og der vil normalt ikke blive anvist arbejde uden for pågældendes sædvanlige fagområde, hvis det skønnes sandsynligt, at der kan skaffes arbejde inden for dette inden for en rimelig frist (fastsættelsen af denne frist beror på et konkret skøn; den vil i almindelighed være længere for faglærte end for ufaglærte og længere for ældre end for unge arbejdere).

Grundsatsen for *arbejdsløshedsunderstøttelsen* er 26 sh. om ugen; hertil kommer 20 sh. pr. uge for hustru og 7½sn. pr. uge fordet første barn (der ydes særligt børnetilskud fra andre kilder til de efterfølgende børn). Som hovedregel udbetales der ikke understøttelse for de første 3 dage i hver arbejdsløshedsperiode, og der kan højst udbetales understøttelse for 180 dage (30 uger) inden for hver arbejdsløshedsperiode (der skal 2 ledige dage inden for 6 på hinanden følgende dage til at udgøre en arbejdsløshedsperiode; to sådanne arbejdsløshedsperioder, der ikke adskilles af mere end 13 uger, udgør i understøttelsesmæssig henseende en arbejdsløshedsperiode). Der er dog adgang til i visse tilfælde at yde understøttelse for yderligere 130 dage i samme arbejdsløshedsperiode.

D. USA.

Nedenstående beskrivelse er i hovedsagen et uddrag af en rapport afgivet af den med støtte fra Marshall-organisationen udsendte studiedelegation vedrørende amerikanske arbejdsmarkedsforhold*). Det bemærkes, at beskrivelsen i første række vedrører arbejdsmarkedsforholdene i staterne Minnesota, Wisconsin og Missouri, men at de anførte træk dog i det store og hele kan anses for typiske for amerikanske forhold.

I. *Sammenfattende betragtninger.*

Bevægelighedsproblemet i USA har en helt anden baggrund end f. eks. herhjemme, idet begreberne faglært og ufaglært har forskellig betydning. I USA er det arbejdsprocessen, der kendetegnes ved de to betegnelser, i Danmark er det arbejderen. I USA er den arbejder faglært, der udfører faglært arbejde, og kun så længe han udfører sådant arbejde, og det almindelige er endnu — indtil den nystartede lærlingeuddannelse får længere tid at virke i — at de faglærte ikke har deltaget i nogen egentlig systematisk faglig uddannelse. Inden for fagområder og lokale områder, hvor organisationsprocenten er lav, er arbejdernes adgang til at påtage sig arbejde kun et spørgsmål om, hvor vidt han og arbejdsgiveren kan blive enige, men der, hvor organisationsprocenten er høj

*) Studiedelegationens rapport offentliggøres i sin helhed på udenrigsministeriets foranstaltning.

— Og det vil sige i de større byer og i de allerfleste egentlige industri- og håndværks - lag — vil organisationerne kræve enten et praktisk dygtighedsbevis eller et svendebrev for at tillade arbejderen at arbejde i faget. Den meget store faglige bevægelighed, der tidligere har præget det amerikanske arbejdsmarked, er utvivlsomt i færd med at blive indskrænket, men der er stor forskel på forholdene i de enkelte stater, og den begyndende faglige monopolisering af arbejdet er mest udpræget i de østlige industristater, mindre ovre vestpå.

Må man således hævde, at bevægeligheden på det egentlige industrielle arbejdsmarked næppe er væsentlig meget større end her •— bortset fra den større bevægelsesfrihed, der er en følge af, at det er industriforbundsprincippet, der behersker det amerikanske organisationssystem — består der en større social bevægelighed, idet den enkelte arbejder i USA utvivlsomt føler, at han har — og sikkert også faktisk har — en chance for at arbejde sig opad i graderne — en chance, der sikkert er større end den, den danske arbejder almindeligvis har.

II. *Stedlig bevægelighed respektive lokalisering af erhvervsvirksomheder.*

Spørgsmålet om arbejdskraftens stedlige bevægelighed får en ganske særlig betydning i USA grundet landets enorme udstrækning og de store variationer i produktionslivets lokalisering, som stadig finder sted. Rent faktisk synes den stedlige bevægelighed at være større i USA end i Danmark, idet den amerikanske arbejder i et betydeligt omfang er indstillet på at skifte ophold eller tage fast bolig andre steder i landet, når arbejdsmulighederne hjemme synes dårlige.

Imidlertid er denne egentlige flytning ikke den eneste form for stedlig bevægelighed i USA. Også den daglige bevægelighed må siges at være større, end vi kender den, således at arbejderen f. eks. på grund af de gode transportmuligheder (et stort antal af dem har endog eget automobil) kan tage arbejde i en ret betydelig afstand fra deres bopæl.

Endelig findes i USA de såkaldte *randrearbejdere*, som navnlig har deres store betydning derved, at de udgør et ganske nødvendigt supplement til landbrugets arbejdskraft i de sæsoner, hvor beskæftigelsen når maksimum. Grundet på de store klimatiske og jordbundsmæssige forskelligheder i USA dyrkes der over hele landet et meget stort antal afgrøder, men landmændene i de enkelte stater dyrker i almindelighed kun den enkelte eller de få afgrøder, der er bedst egnede for hans jord. Dette medfører, at landbruget stat for stat får et meget ujævnt og med årstiderne stærkt skiftende arbejdskraftforbrug, der når sin kulmination i høsttiden. Beskæftigelsen under denne spidsbelastning kan ikke klares af den lokale arbejdskraft, men problemet løses i det væsentlige af vandrearbejderne. Disse, der i stort tal har vinterbolig i Florida Texas og Sydcalifornien, bryder op i april—maj måned og følger herefter successivt iandbrugsbeskæftigelsen mod nord, indtil sæsonen sent på efteråret er forbi, og de selv er nået op omkring grænsen af Canada.

Medens talrige byer i USA driver en meget betydelig propagandavirksomhed i retning af at søge industrier m. v. tiltrukket, udøves der ikke nogen almindelig, central lokaliseringspolitik fra de enkelte staters eller unionens side. Der har dog været enkelte eksempler, endog i meget stor målestok, på industrilokalisering fra unionens side. I første række må nævnes den under præsident Roosevelt i 1933 oprettede *Tennessee Valley Authority*, som efter anlæg af flere kraftstationer ved floden Tennesse har skabt et helt nyt kombineret industri- og landbrugsområde i et tidligere udpræget »depressed area« med primitivt landbrug og permanent høj arbejdsløshed som følge af overbefolkning, set i forhold til det da stagnerende erhvervsliv.

III. *Fagbevægelsens organisationsstruktur og af green sn in gen mellem faglærtes og ufaglærtes arbejdsområder.*

En egentlig fagbevægelse af større betydning er i USA først opbygget i løbet af den sidste snes år. Organiseringen af arbejdskraften skete oprindelig på fagforeningsbasis, og størstedelen af de oprettede forbund var sammensluttet i American Federation of Labor. Efterhånden som industrien mekaniseredes, nye store industrier opstod, og de talrige ufaglærte og delvis faglærte arbejdere — herunder også farvede — begyndte at organisere sig, oprettedes et stigende antal industriforbund, der vanskeligt kunne finde plads inden for det ret konservative A. F. of L. I 1934 blev størsteparten af de nye industriforbund sammensluttet i Congress of Industrial Organizations. Grænsen mellem de to store landsorganisationers områder er imidlertid senere blevet mindre klar, idet der dels i A. F. of L. er optaget et stort antal ufaglærte og tillærte arbejdere, tildels organiseret i industriforbund, og dels i C. I. O. er blevet optaget en del faglærte grupper.

Den skete organisering af arbejdskraften har formentlig i nogen grad nedsat bevægeligheden på arbejdsmarkedet. Under henvisning hertil er ved Taft-Hartley loven 1947 oprettelsen af »closed shop«-overenskomster blevet forbudt. (Ved »closed shop« forstås en virksomhed, der lukkes for alle andre arbejdere end dem, der i forvejen er medlem af den fagforening, med hvilken den pågældende virksomhed har sluttet overenskomst).

Derimod tillades de såkaldte »union shops«, men kun under forudsætning af, at mindst 50 % af samtlige i en virksomhed beskæftigede arbejdere stemmer herfor. (Ved »union shop« forstås en virksomhed, der ikke må beskæftige arbejdere, uden at de enten er medlem af den fagforening, med hvilken virksomheden har sluttet overenskomst, eller inden en vis tid melder sig ind i denne).

Et andet spørgsmål er imidlertid, om en arbejder, der får tilbudt beskæftigelse i en virksomhed, også vil kunne overtage dette arbejde, og om han eventuelt må eller kan kræve sig optaget i den fagforening, der har sluttet aftale med virksomheden, idet dette normalt vil være nødvendigt for ham, hvis han ønsker at kunne klare sig på arbejdspladsen. I de svagere organiserede fag spiller dette ingen større rolle, men i fag, hvor organisationen er stærk, d. v. s. alle industrifag og byggefag i de større byer, kræves der i realiteten medlemskort i fagforeningen, for at den enkelte kan komme til at arbejde i faget. Da kun meget få amerikanske arbejdere kan præstere svendebrev, må en arbejder først, forinden fagforeningen vil udstede et medlemskort, lade sig underkaste en eksamination og eventuelt en arbej dsprøve. Alt i alt betyder denne praksis dog en noget lettere adgang til fagene, end vi kender her i landet.

Væksten i arbejderorganisationerne har tillige sat en udvikling i gang i retning af øget monopolisering af fagene og de enkelte arbejdsprocesser. Denne udvikling er nået længst i industristaterne mod øst, hvor arbejderorganisationerne tidligst voksede sig stærke. I de vestlige og sydlige stater spiller den faglige monopolisering derimod endnu ikke nogen betydende rolle.

1

IV. *Lærlingeuddannelsen.*

Indtil omkring 1930 fandt i USA faktisk ingen ensartet, egentlig lærlingeuddannelse sted. I det omfang man inden for industrien og bygningshåndværket havde brug for lærlingeuddannede folk, klarede man sig med det betydelige antal faguddannede indvandrere fra Skandinavien og Tyskland; men fra omkring 1930 viste følgerne af de skærpede indvandringslove sig i en udtalt mangel på lærlingeuddannede arbejdere.

I 1937 vedtog kongressen den første lærlingelov for hele USA, og denne blev snart

efterfulgt af tilsvarende og supplerende lovgivninger i enkeltstaterne. De offentlige myndigheders opgaver i henhold til lærlingeloven er at tilvejebringe en effektiv tilsynsmyndighed, der kan overvåge uddannelsens rette gennemførelse, og samtidig skabe et organ, der fastsætter normer for kravene til selve uddannelsen, afgøre om den enkelte person er egnet til at blive faglært, og endelig gennemføre en propaganda for tilgang af lærlinge.

Karakteristisk for lærlingeinstitutionen er, at indgåelse af lærlingekontrakt er frivillig, og at lærlingen i løbet af læretiden ofte arbejder hos flere læremestre, idet den enkelte mester som oftest ikke kan lære ham alle de enkeltopgaver, der i henhold til de fastsatte normer kræves.

løvrigt kan det om uddannelsen navnlig bemærkes, *at* den fastsættes til en varighed af mindst 4.000 timer, *at* den skal ske efter et bestemt program med et bestemt antal timer pr. arbejdsopgave, *at* den teoretiske skoleundervisning mindst skal vare 144 timer, *at* lærlingen ved læreforholdets begyndelse mindst skal være 16 år gammel, *at* det offentlige lærlingeudvalg nøje følger uddannelsen og udsteder svendebrev, og *at* lønnen, der normalt for hele perioden skal udgøre mindst 50 % af svendelønnen, i reglen begynder ved 50 % af den udlærtes løn og stiger til 80—90 % af denne.

Selv om minimumsalderen for en lærling fastsættes til 16 år, er lærlingens faktiske gennemsnitlige alder for tiden ca 25 år, til dels dog på grund af, at et stort antal, der i krigens tid fik deres uddannelse afbrudt, nu er gået i lære. løvrigt er det dog almindeligst at arbejde en tid som arbejdsdreng på en virksomhed i det pågældende fag, forinden lærlingeforholdet påbegyndes.

Antallet af lærlinge i USA er for tiden ca. 300.000, medens et antal på ca. 1 mill. anses at svare til det virkelige behov.

V. *Op- og omskoling.*

Til trods for, at der i de sidste år er kommet stærk gang i lærlingeuddannelsen, hersker der dog fortsat en så stor mangel på faglært arbejdskraft, at virksomhederne som hovedregel til alle arbejdsprocesser må klare sig med ufaglærte arbejdere eller med den arbejdskraft, virksomhederne selv oplærer til udførelse af de forskellige specialarbejder inden for bedriften. Et særligt træk hos de amerikanske fabriksarbejdere er, at en meget stor del af dem har gennemgået 2—3 ugers uddannelse i en *virksomheds uddannelsesafdeling* hvorved de er blevet kvalificeret til at indtage en bestemt plads i produktionsprocessen. Såfremt arbejderen måtte ønske at skifte stilling, vil det normalt betyde, at han må gennemgå en ny specialoplæring.' I det omfang virksomhederne føler stort behov for tilgang af arbejdskraft, vil en sådan kort oplæring ikke blive nogen byrde for arbejderen, idet virksomheden for at sikre sig arbejdskraft vil yde fuld løn under uddannelsen. Først i tider med depression og stor arbejdsløshed kan denne art af uddannelse faktisk medføre en nedsættelse af bevægeligheden, idet firmaer, der da søger nye folk, som regel kan finde allerede uddannede, hvorfor arbejderne fra de fag, der er hårdest ramt af arbejdsløsheden, ikke har større muiighed for at komme ind i ny beskæftigelse hverken ved egentligt fagarbejde eller ved specialarbejde, hvortil der behøves tillært arbejdskraft.

En opregning af de mange forskelligartede former for mere eller mindre *faglig uddannelse* der meddeles rundt om i USA's forskellige stater, vil være uden større interesse, specielt da uddannelsen som hovedregel sker på rent privat basis, men tillige må det erindres, at årsagen til, at der i Danmark kan være trang til supplerende uddannelse i større omfang, end tilfældet er i USA, først og fremmest er, at en arbejder her i landet sjældent har råd til i en højere alder end den normale lærlingealder at slutte lærekontrakt og nøjes med den lave lærlingeløn.

Til trods for, at der således på grund af den høje lærlingeløn og den stærkt specialiserede uddannelse ikke i USA er større brug for supplerende uddannelsesarter, findes der dog på grund af den tidligere omtalte mangel på faglærte arbejdere bestemmelser om, at de offentlige tilsynsmyndigheder kan godkende, at arbejdere, som har visse særlige erfaringer og træning i faget, får afkortet noget af den foreskrevne læretid.

VI. *Arbejdsanvisning og arbejdsløshedsforsikring.*

Den amerikanske offentlige arbejdsanvisning, der varetager såvel spørgsmål vedr. arbejdsanvisning som arbejdsløshedsforsikring, har hovedsæde i Washington. Herunder findes 10 regionale kontorer, der hver omfatter 3—8 stater, og endelig findes 51 statskontorer, der igen er opdelt i ca. 1800 lokale kontorer spredt over de forskellige staters landdistrikter og byer. Disse offentlige arbejdsanvisningskontorer har gennem en betydelig propaganda søgt at udbrede kendskabet til deres virksomhed, men selv om dette utvivlsomt må siges at være lykkedes, er forholdet dog stadig det, at den største del af den egentlige anvisning finder sted gennem fagforeningerne og de private fæstekontorer, der opkræver en afgift for deres medvirken ved anvisningen.

Alt i alt synes det imidlertid givet, at den offentlige arbejdsanvisning har en temmelig stor betydning for anvisningsarbejdet i USA, ikke mindst inden for landbruget. Anvisningens fortjeneste inden for dette arbejdsområde er navnlig, at den ved udsendelse af undersøgere skaffer klarhed over, hvor stort landbrugets behov for arbejdskraft regnes at blive de næste måneder. Herefter har kontorerne mulighed for i et vist omfang at dirigere den til rådighed stående arbejdskraft til de steder, hvor der er mest brug for den. Dette gælder ikke alene den lokale arbejdskraft, men mindst lige så meget vandre - arbejderne og de unge studerende, der i stort tal tager arbejde i sommermånederne.

Udover anvisningsarbejdet har kontorerne den opgave at varetage inddrivelsen, udbetalingen og kontrollen med arbejdsløshedsunderstøttelsen, og det er naturligvis navnlig på grund af disse funktioner, at der har været mulighed for at skabe den nære kontakt med arbejdsmarkedet, som er en forudsætning for en arbejdsanvisning af nogen større betydning. Alle arbejdere ansat i større virksomheder uden for landbruget er arbejdsløshedsforsikrede, men ordningen er den, at arbejdsgiverne betaler hele præmien for forsikringen i forhold til de ugentlige beløb, han udbetaler i løn, og der ydes intet tilskud fra det offentlige. De af den enkelte arbejdsgiver til forsikringen indbetalte beløb holdes af anvisningskontoret for sig og kommer kun arbejderne fra samme fabrik til gode. Når arbejdsgivernes samlede indbetalinger har nået en bestemt størrelse i forhold til det udbetalte lønbeløb, nedsættes den enkelte virksomheds indbetalinger for til sidst eventuelt helt at bortfalde, men præmiebetalingen genoptages, så snart de indbetalte beløb påny udgør en mindre del af lønbeløbet, enten som følge af at lønningerne i virksomheden er stigende, eller som følge af, at en del af det indbetalte er brugt til understøttelse af arbejdsløse. Den således tilvejebragte ordning, der iøvrigt ikke i enkelthederne er helt den samme i alle staterne, er således karakteriseret ved, at produktionen alene i videst muligt omfang må bære udgiften ved arbejdsløsheden, som betragtes som en omkostning for den enkelte virksomhed, samtidig med at man har søgt at modvirke de voldsomme beskæftigelsessvingninger, ved at man gør virksomhederne interesserede i så vidt muligt at beskæftige et konstant antal arbejdere.

Når en arbejder bliver arbejdsløs og ønsker at hæve understøttelse, må han henvende sig på arbejdsanvisningskontoret, der så efter en nøje undersøgelse af pågældendes arbejdsmæssige forhold udbetaler ham en understøttelse, beregnet i forhold til hans løn på det sidste arbejdssted. Der findes ingen daglig kontrol af de arbejdsløse, men i stedet skal disse een gang ugentligt møde på kontoret og skriftligt oplyse om

deres arbejdsforhold i den forløbne uge, hvorefter kontoret i hvert enkelt tilfælde pany tager stilling til spørgsmålet om udbetaling af understøttelse. For meddelelse af urigtige oplysninger gælder der strenge straffe.

Understøttelserne udgør temmelig små beløb sammenlignet med lønnen, og den periode, i hvilken understøttelse kan udbetales, er forholdsvis kort.

Arbejdsanvisningen i USA, der har væsentlig den samme struktur som den danske, idet dog de private organisationer, der anviser arbejde mod særligt vederlag, har væsentligt større betydning end her i landet, må i det store og hele siges at fungere effektivt. De resultater, som opnås med hensyn til fremme af den faglige og stedlige bevægelighed på arbejdsmarkedet, kan næppe stille resultaterne af tilsvarende danske bestræbelser i skyggen. Forsikringssystemet i USA rummer næppe samme muligheder for bevægelighedshæmmende virkninger som det danske forsikringssystem. Til gengæld opfylder den amerikanske arbejdsløshedsforsikring ikke i så høj grad som den danske det rent skadedækkende formål,

E. HOLLAND

(op- og omskoling).

Gennemførelsen af en grundig lærlingeuddannelse ved blandet teoretisk og praktisk undervisning er i de senere år blevet ret almindelig i Holland, men da den tidligere næsten var et ukendt begreb, er der ganske naturligt et betydeligt behov for supplerende undervisning, et behov som ikke mindst er blevet aktuelt, da et stort antal unge mennesker ikke fik en tilstrækkelig undervisning på grund af besættelsesårenes forhold eller på grund af, at de efter den tid har gjort langvarig soldatertjeneste i Indonesien.

Den nævnte supplerende undervisning, der således næsten er en nødvendighed for håndværk og industri, er baseret på meget omhyggelige fagstudier og må betragtes som en egentlig undervisning, idet f. eks. den nødvendige rutine skal erhverves senere. Undervisningen står åben for alle i alderen 18—55 år, som har bestået en psykoteknisk optagelsesprøve, og finder sted på nogle statscentrer eller skoler for erhvervsoplæring, der i øjeblikket i et antal af 36 findes spredt over hele landet. På disse skoler, der har plads til ialt 5—6000 personer, vil der. da den gennemsnitlige uddannelsesperiode er 1/2 år, kunne uddannes 12.000 personer årligt inden for de fagområder, hvor industrien og håndværket lider af den største mangel.

Uddannelse på de omtalte kurser gives i:

Svejsning	7	uger
Elektrisk svejsning	10	»
Drejning	15	»
Elektrisk montering	22	»
Muring	18	»
Malerarbejde	19	»
Bygningstømring	23	»
Gips-, puds- og kalkarbejde (stukkatør- og murerarbejde)	35	»
Stenhugning	45	»

Der forberedes stadig etablering af nye kurser, i hvilken forbindelse det kan nævnes, at der nu vil blive optaget undervisning i præcisionsmontering og værktøjsfremstilling

Uddannelsen, der først og fremmest er bestemt for ufaglærte, er både praktisk og teoretisk, men det bemærkes, at det er ret almindeligt, at eleverne efter endt kursusuddannelse igennem arbejdsanvisningen skaffes en art praktikanttid på en almindelig virksomhed, hvorefter de efter 2 års arbejde kan aflægge en prøve, som på alle måder ligestiller dem med faguddannede arbejdere.

Alle omkostninger ved kursusuddannelsen betales af staten, der tillige yder den enkelte elev et mindre beløb i lommepenge.

Ved udgangen af 1950 var antallet af personer under uddannelse på skolerne oppe på maksimum, og dette antal af ca. 6000 fordelte sig omtrent ligeligt på fag inden for metalindustrien og bygningshåndværk.

Ved en efterundersøgelse af de uddannede er det konstateret, at 82l/$_2$ % igennem længere tid havde haft haft beskæftigelse inden for deres nye fag, medens 4 % havde beskæftigelse i beslægtede fag. Kun 2l/$_2$ % af de uddannede var 1 år efter uddannelsens ophør arbejdsløse.

F. SCHWEIZ

(op- og omskolmg).

Den centrale del af den faglige uddannelse i Schweiz finder sted i henhold til loven af $^{26}/_{6}$ 1930 om »die berufliche Ausbildung«. De i henhold til denne lovgivning fastsatte regler for *lærlingeuddannelsen* er såvel med hensyn til krav til omfanget af oplæringen som ved beskyttelsesreglernes udformning på mange punkter beslægtet med den danske lærlingelovs bestemmelser.

Blandt de væsentligste forskelle mellem lovgivningen i Schweiz og Danmark af interesse i nærværende forbindelse skal nævnes, at den schweiziske lærlingeuddannelse normalt foregår på væsentlig kortere tid end den danske — for de fleste fag er læretiden 2—3 år — samt at det i den schweiziske lov er fastsat, at ufaglærte, der har arbejdet dobbelt så længe i faget som den for dette fastsatte læretid, og som har fulgt undervisning på de tekniske skoler eller på anden måde har erhvervet de **tilsvarende** kundskaber, kan indstille sig til svendeprøven på lige fod med lærlingene. Schweiz er således et eksempel på et land, hvor en højt udviklet egentlig lærlingeuddannelse er kombineret med forholdsvis elastiske muligheder for senere overgang af ufaglærte til faglærte grupper.

Den $^{28}/_{5}$ 1940 udstedte det schweiziske forbundsråd den fremdeles gældende Verordnung über Massnahmen zur Regulierung des Arbeitsmarktes und zur beruflichen Förderung von Arbeitslosen, der indeholder nogle bestemmelser om *op- og omskoling.* I henhold hertil yder forbundsstaten de enkelte kantoner, kommuner m. v. tilskud **til** faglig uddannelse, videreuddannelse og omskoling af arbejdsløse i form af

a) kurser for ufaglært arbejdskraft til indføring i en bestemt slags arbejde. *(Anlernkurse),*
b) kurser til videreuddannelse af faglig arbejdskraft inden for de pågældendes eget fag (*Weiterbildungskurse*),
c) kurser til overføring af arbejdskraft fra »overfyldte« fag til erhverv, som er i stand til at optage arbejdskraft *(Umschulungskurse).*

Ordningen administreres af ministeriet (Bundesamt) for industri, håndværk og arbejde.

Kurserne skal hovedsagelig bibringe deltagerne færdigheder og kundskaber af umiddelbar erhvervsmæssig nytte for dem. Særlige kurser er etableret i form af såkaldte erhvervslejre (Berufslager), hvor deltagerne under uddannelsen helt eller delvis får ophold og forplejning på stedet.

For at opnå *statstilskud* skal vedkommende kursus være af almennyttig karakter og stå åben for alle med schweizisk indfødsret; deltagerne i den frivillige schweiziske arbejdstjeneste skal have fortrinsret til kursusdeltagelse. Kursernes formål skal være en erhvervsmæssig uddannelse, hvorfor kurser af almenuddannende karakter falder uden for bestemmelserne. Undervisningstiden må normalt ikke betyde en forlængelse af arbejdsdagen, men skal for beskæftigede deltagere afkortes i den normale arbejdstid. Normalt skal mindst $^2/_3$ af deltagerne være personer, som er indskrevet i den offentlige arbejdsanvisning som arbejdsløse. Ministeriet kan dog gøre undtagelse herfra, især ved kurser til videreuddannelse af kvalitets- og specialarbejdere samt ved omskolingskurser.

Ved bevilling og udmåling af tilskud skal i første række situationen på arbejdsmarkedet være retningsgivende, idet der dog også skal tages hensyn til, om vedkommende kursus har sagkyndig ledelse og fornødne indretninger, samt om det organiseres og gennemføres på betryggende måde. Tilskudet kan højst andrage 60 % (i enkelte tilfælde 70 %) af visse nærmere opregnede udgifter, herunder lærerlønninger, lokaler og undervisningsmaterialer.

Herudover kan ubemidlede enkeltdeltagere opnå hel eller delvis friplads gennem statstilskud.

Under kursusbesøg, bortset fra frit ophold i erhvervslejre, har arbejdsløse deltagere krav på samme arbejdsløsheds- eller offentlig understøttelse, som ellers måtte tilkomme dem.

Arbejds- og socialministeriernes
bibliotek

Arbejds- og socialministeriernes
bibliotek